

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08626

YIDISHE TEKHTER

M. Gildenman

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ייד'ישע טעכטער

איך דריק אויס מיין טיפסטן דאנק דער געזעל-
שאפט „פריינט פון משענסטאכאוו“ אין פאריז
מיט דעם פרעזידענט וואַצלאַווסקי בראש
פאר דער הלואה וואָס זיי האָבן מיר צוגע-
טיילט און וועלכע האָט מיר פאַרלייכטערט
דאָס אַרויסגעבן פון דעם דאָזיקן בוך.

פון זעלבן מחבר :

אויפן וועג צום זיג,

טיפן פון יידישע פארטיזאנער, פאריז 1949.

הורבן קאָדעץ, פאריז 1950.

אין דרוק :

מאַטעלע,

א דערציילונג פון א יידיש יינגעלע א פארטיזאנער.

דיאדא מישא
(אינוש. מ. גילדענמאן)

יידישע טעכטער

די 26 צייטן חלום ה' פאר
אלן גרויס סטייעלסאם
אלן יידישן סאורטיצאנץ-סירע
אלן מיטן מיטן אויסאן
תא יומא 1955

פארט 1950 --

דאס דאזיקע בוך איז ארויסגעגעבן געוואָרן
אין 1200 עקזעמפלאַרן, פון וועלכע 100 זענען
געדרוקט אויף העליאָפּיל-פּאַפּיר מיט אַ
לוקסוס-הילע און נומערירט פון 1—100

**

וועגן די מיליאָנען יידישע פרויען, וואָס זענען דורך דער
דייטשער בעסטיע, אויף אַ שוידערלעכן אופן פאַרניכטעט גע-
וואָרן איז שוין פיל געשריבן געוואָרן, דאַקעגן איז כמעט נישט
באַוווסט וועגן די העלדישע יידישע מעכטער, וועלכע האָבן
נישט געוואָלט גיין מיט דעם וועג, וועלכן הימלער האָט פאַר
זיי באַשטימט און האָבן אויסגעקליבן דעם וועג פון קאַמף און
נקמה. איך האָב די דאָזיקע העלדינס געהאַט אין מיין פאַרטי-
זאָנען-אַפטיילונג. איך האָב זיי באַגעגנט אין אַנדערע פאַרטי-
זאָנער אַטריאַדן פון אוקראַינע און ווייס-רוסלאַנד און בין
גליקלעך, וואָס איך קען דערציילן דער וועלט וועגן זייערע
העלדן-טאַטן, וועגן זייערע איבערלעבענישן אַלס „אַריערינס“
און וועגן זייערע נקמה-אַקטן. דער יידישער פרוי איז פיל
לייכטער געווען איבערצולעבן די מלחמה אויף „אַרישע“ דאָ-
קומענטן, — געוויינלעך, אויב איר סעמיטישער אויסזיכט און
ספעציפישער יידישער אַקצענט האָט איר נישט פאַראַטן —
דאָס איז אבער געווען אַ לעבן פיל מיט שרעק, מיט דערנידע-
רונגען און אַנהויפערלעכער נערוון-אַנשטערענגונג. דערפאַר,
ווען זיי האָבן, נאָך די אַלע איבערלעבענישן, זיך געפונען אין
די פאַרטיזאָנער-רייען, האָט זיך זייער פאַרביטערונג קעגן די
דייטשע מערדער אויסגעדרוקט אין דרייסטע דיווערסיעס און
אויספירן ריזיקאַלע אויפגאַבעס, וווּ מיט זייער מוט און אויס-
דויער האָבן זיי אַפט מאל געדינט אַלס ביישפּיל פאַר די מע-
נער.

אין אויגנבליק פון דער שרעקלעכער אַסימילאַציע, וואָס
דרינגט אַריין אין דעם יידישן אַרגאַניזם, דוקא איצט, נאָך דער

גרויסער קאמאקליזמע, וואס אונזער פאלק האט איבערגע-
לעבט און וועלכע איז אין מערסטן טייל א פראדוקט פון מינ-
דערווערטיקייטס-געפיל, האלט איך, אלס נאציאנאלער ייד,
פאר מיינ חוב צו דערציילן וועגן אונזערע גבורים. בכלל און
באזונדערס וועגן דעם גרויסן ביישטייער, וואס די יידישע
מעכטער האבן געגעבן אין קאמף קעגן גרויזאמען הימלעריזם.
איך וויל, אז די יידישע יוגנד זאל זיין שטאלץ אויף די מוטיקע
קעמפער און קעמפערינס פארן כבוד פון יידישן פאלק, וועלכע
האבן אין די פינצטערע טעג פון יידישן אומקום אנגעשריבן
די ליכטיקסטע בלעטלעך געשיכטע פון יידישער גבורה. און
די יידישע פרויען זאלן וויסן, אז די גאלדענע קייט פון העלדן-
טום ביי יידישע מעכטער, וועלכע האט זיך אנגעפאנגען נאך
אין די ימי הנבואים האט געהאט איר המשך אין די פארטיזא-
נישע וועלדער און בשעת אונזערע באפרייאונגס-קאמפן פון
ישראל. איך וויל האפן, אז מיינ באשיידענער בוך „יידישע
מעכטער“ וועט די דאזיקע צילן דערגרייכן.

דער מחבר.

ל י ז ב א

ק א פ י ט ל 1

דער וואנדערנדיקער „טעמליער“

עס איז נאך געבליבן בלויז א פאך קילאָמעטער צום אָרט, וווּ מיר האָבן באַדאַרפֿט אַראָפּקירעווען פֿון ברייטן וועג אין דעם געדיכטן וואַלד. מיר האָבן דאָס באַדאַרפֿט באַווייזן, נאָך איידער דער געדיכטער טער שניי, וואָס איז אָן איבערייס געפּאַלן פֿון דעם פּאַרוואַלקטן הימל, וועט אויפהערן, זוייל מיר האָבן געוואַלט, אז ער זאָל פּאַרדעקן נאַכט געמאַכט אַריבער 40 קילאָמעטער און סיי מיר, סיי אונדזערע פּערד, זענען שוין געווען שטאַרק דערשעפּט. עס האָט אונטערגעגעבן מוט, בלויז דער געדאַנק, אז מיר וועלן שוין אינגיכן זיין אין דעם נייעם לאַגער, וווּ די פּריער אַרויסגעשיקטע ווירטשאַפּט־גרופּע האָט פּאַר אַנדאָ צוגעגרייט „קאָיבאַשן“ (צעלטן, געפּלאַכטענע פֿון צווייג־לעך און באַדעקט מיט היי) און אָפּגעקאַכט אַ הייסע, שמעקעוודיקט זופּ.

ווי יעדעס מאָל, בשעת אונדזערע ווייטע מאַרשן, זענען אוי־איצט, אַ פּאָר הונדערט מעטער פּאַר דער קאָלאָנע, געפּאַרן אויף פּלינקע פּערדלעך צוויי פּאַרטיזאַנער — דער אזוי גערופּענער: „פּער־רעאַוואַזי דאָזאַר“ (פּאַר־פּאַסטן). זיי האָבן זיך אויפּמערקזאַם צוגע־הערט צו יעדער שאַרף, אַריינגעקוקט אונטער יעדן קוסט און ווען זיי האָבן באַמערקט עפעס פּאַרדעכטיקס, פּלעגן זיי אונדז געבן אַ סיגנאַל און דאָן האָבן מיר פּאַרנומען אַ פּאַרטיידיקונגס־פּאַזיציע, אָדער גע־מאַכט אַן אָנגריף. פּלוצלינג האָט דער „דאָזאַר“ געגעבן אַ צייכן, אז

מיר זאלן זיך אָפּשטעלן און אין אַ פּאָר מינוטן האָט מען צו מיר צו-
געפירט אַ יונגן פּויער.

— ער וויל רעדן מיט דעם קאָמאָנדיר — האָט דער פּאַרטיזאַנער
געמאָלדן.

איך האָב אויפּמערקזאַם באַטראַכט דעם פּויער. ער איז געווען אַ
הויכער, געזונטער, פּון אַ יאָר 27—28. פּון אונטער זיין צעקנעפּלטן
רויטן „פּאַלשוּבעק“, אַזעלכע ווי די וואָלינער פּויערים טראָגן, האָט
זיך אַרויסגעזען אַן אויסגענייט אוקראַיניש העמד. אויף דעם קאָפּ
האַט ער געטראָגן אַ גרוי „סמושקענע“ הייטל, אַביסל וויליונגעריש,
פאַרוקט אויף אַ זייט. אונטער דעם אָרעם האָט ער געהאַלטן אַ זעג,
אַ האַק און אַ הילצערנעם ווינקל. ער האָט אויסגעזען ווי אַ וואַנדער-
דיקער „טעסליער“, וועלכע מען באַגעגנט אָפט אויף וואָלין, וואָס גייט
אַרום פּון דאָרף צו דאָרף און פּיחט אויס פאַרשידענע בוי-אַרבעטן.
— וועסט מיטגיין מיט אונדז און אַז מיר וועלן קומען אויפּן
אַרט, וועל איך דיך אויסהערן — האָב איך אים געזאָגט און ווי מיר
פלעגן עס שטענדיק טאָן אין אַזאַ פּאַל, בכדי ער זאָל נישט באַמערקן
אונדזער מאַרשרוט, האָט מען אים פאַרבוגדן די אויגן און איינער
פּון די פּאַרטיזאַנער האָט אים געפּירט און איינציטימיק באַוואַכט.
ווען מיר האָבן זיך פּולקאַם איינגעאַרדנט אין דעם נייעם לאַגער,
האַב איך באַפוילן אַריינצופירן אין „שטאַב“ דעם פּויער, וועלכן מיר
האַבן מיט זיך געבראַכט.

קאַפיטל 2

אין דייטשן געפאַנגען-לאַגער

אויסער דעם נאַטשאַליק פּון שטאַב, זענען ביי דעם אָנגעצווּ-
דענעם פּאַרטיזאַנישן „קאַסטיאָר“ (פּויער) נאָך געזעסן עטלעכע קאָ-
מאַנדירן פּון באַזונדערע גרופּן.

— ווער ביסטו און וואָס האָסטו מיר געוואָלט מיטיילן? — האָב

איך זיך געוואַנדן צום פּויער.

— מיינ נאָמען איז פּיאָטר צוקאַנאָוו, געבוירן אין מאַסקווע, איך

בין א לייטענאנט פון דער רויטער ארמיי — האָט זיך פאַרגעשטעלט דער פויער. — איידער איך וועל אייך איבערגעבן, וואָס מיר האָט צו אייך געבראַכט, דערלויבט אייך צו שילדערן מיינע איבערלעבונגען פון לעצטן יאָר.

— אין האַרבסט 1941 — האָט צוקאַנאָו אָנגעהויבן דער- ציילן — בין איך צוזאַמען מיט אַ גרויסער טייל פון אונדזער אַרמיי געוואָרן אַרומגערינגלט נעבן וויטעבסק און גענומען געוואָרן אין גע- פאַנגענשאַפט. אין אַ פּאָר וואָכן אַרום בין איך שוין געווען אין ברעסל-ליטאַוואַוסק, אין דעם גרויסן לאַגער פאַר קריגס-געפאַנגענע, וועלכער האָט געציילט 40 טויזנט מאַן. איך וויל זיך נישט אָפּשטעלן אויף די שרעקלעכע, אומענטשלעכע באַדינגונגען, אין וועלכע מיר האָבן דאָרט געלעבט. אין קליינע, הילצערנע, נישט געהייצטע באַראַקן האָבן מיר פאַרבראַכט דעם שווערן ווינטער פון 1941—1942. יעדן טאָג זענען הונדערטער געפאַנגענע געשמאַרבן פון הונגער, קעלט און פאַרשידענע קראַנקייטן. אונדזער איינציקע דערנערונג איז געווען זופּ פון קאַרטאָפּל-שאַלעכץ. דערצו האָבן מיר אויסגעפירט די שווער- סטע אַרבעטן אויף דער באַן-סטאַציע און ביים צוגרייטן פאַרשידענע האַלץ-מאַטעריאַלן אין די אַרומיקע וועלדער. דער רעזולטאַט איז גע- ווען אַזעלכער, אַז אין אָנהויב פּרילינג האָט שוין אונדזער לאַגער גע- ציילט בלויז 8000 מאַן. 32 טויזנט קריגס-געפאַנגענע זענען אין משך פון ווינטער אומגעקומען פון הונגער און טיפּוס, אָדער דערשאַסן געוואָרן דורך דער גרויזאַמער וואַך.

— אין די ערשטע טעג פון מאי 1942, — האָט ווייטער פאַרגע- זעצט זיין שרעקלעכע דערציילונג צוקאַנאָו, — איז געקומען אין אונדזער לאַגער אַ דייטשע קאַמיסיע. די 8000 אויסגעהונגערטע קריגס-געפאַנגענע, וועלכע האָבן אויסגעזעען ווי סקעלעטן, אָנגע- טוענע אין צעריסענע מלבושים, האָט מען אַרויסגעטריבן אויף דעם גרויסן הויף פון לאַגער און באַפוילן זיי זיך אויסצושטעלן אין איין רייע. דער עלטסטער פון דער קאַמיסיע, אַן אויסגעפאַשעמער דייטשער פּאָלקאוויק, האָט פאַר אונדז געהאַלטן אַ רעדע, וועלכע אַ דאָלמעטשער האָט איבערגעזעצט אויף רוסיש. זי האָט געהאַט, מערווייניקער, פּאָלגנדיקן אינהאַלט:

„אונדזערע זיגרייכע דייטשע ארמיען שטורמען שוין מאַסקווע. סטאַלין מיט זיין שטאַב האָבן שוין פאַרלאָזט דעם קרעמל און זענען אַנטלאָפן קיין סיביר. אינגיכז וועט די מלחמה זיך ענדיקן און צוזאַמען מיט די באַפרייטע פעלקער פון רוסלאַנד, וועלן מיר צומערעטן בויען אַ נייע אָרדענונג אין אייראָפּע. צווישן אייך געפינען זיך אויך געוויס רוסן, וועלכע זענען מיט אונדז און ווילן זען אַ פריי־נאַציאָנאַל־סאָציאַליסטיש רוסלאַנד. טאָ זייט וויסן, אז אונדזער „פרי־רער“ וויל אויסבויען אַזאַ רוסלאַנד. ווער עס וויל אונדז העלפן אין דער דאָזיקער הייליקער אַרבעט, דער זאָל אויפהויבן די האַנט. די דאָזיקע וועלן ווערן באַפרייט און טראַקטירט ווי אונדזערע פריינט. לויט זייער וונטש וועלן זיי ווערן צוגעטיילט אַלס געהילפס־ארמיי צו פאַרשידענע מיליטערישע איינהייטן אין הינטערגרונט פון פראַנט, אָדער מיר וועלן פון זיי פאַרמירן ספעציעלע רוסישע קאַמפּסגרוּפן, וועלכע וועלן אַקסל ביי אַקסל מיט דער ווערמאַכט קעמפן פאַר דער באַפרייאונג פון זייער פאַטערלאַנד.“

— אַ גרויסע צאָל קריגס־געפאַנגענע — האָט ווייטער דערציילט צוקאַנאָוו, — האָבן אויפגעהויבן די הענט. נישט די פּערספּעקטיוו פון קעמפן צוזאַמען מיט די דייטשן קעגן אונדזער פאַטערלאַנד, האָט אונדז דיקטירט אזוי צו האַנדלען, נאָר יעדערער פון אונדז האָט געד האָט אַ פאַרבאָרגענעם געדאַנק, אז געפינענדיק זיך אויסער די שטער כעדיקע דראָטן פון לאַגער, וועט מען שוין זיכער געפינען אַ וועג צו דער ווייטערדיקער באַפרייאונג.

ק א פ י מ ל 3

אין דער געסטאָפּאָ־שולע

— אין עטלעכע טעג אַרום, — האָט צוקאַנאָוו פאַרגעזעצט — האָב איך זיך שוין געפונען צוזאַמען מיט נאָך 20 מיינע חברים, אין אַן אַרבעטס־באַמאַליאָן ביי דער קאַמענדאַנטור פון שטעטל סאַרני, אויף פּאַלעסיע. אונטער דער אויפזיכט פון אַן אַלמין דייטש, מיטן נאָמען אַטמאַ וואַגנער, האָבן מיר אויסגעפירט פאַרשידענע לייכטע

ארבעטן. מיר האָבן געהאַלטן אין אָרדענונג דעם הויף פון דער קאָד מענדאַנטור, געפלאַנצט און געפּלעגט די בלומען נעבן דער פּריוואַט-טער וווינונג פון קאַמענדאַנט, געהאַקט האָלץ און געטראַגן וואַסער. מען האָט אונדז אַרויסגעגעבן מיליטערישע אָנמועכץ און מיר האָבן געגעסן פון דער זעלבער קוך, וואָס די דייטשע סאָלדאַטן.

אונדזער אויפזעער אָטמאַ וואַנגער, וועלכער האָט נאָך אַנטייל גענומען אין דער רוסיש-דייטשער מלחמה פון 1914—1918, און איז געווען עטלעכע יאָר אין רוסישער געפאַנגענשאַפט, האָט געקענט פערפעקט די רוסישע שפּראַך און ליב געהאַט אין דער פּרייער צייט צו פירן מיט אונדז שמועסן וועגן רוסלאַנד. עס האָט אים איינמערע-סירט, ווי אַזוי עס זעען איצט אויס די אַלע שטעט, ווו ער איז געווען אַלס געפאַנגענער. ער האָט געוואָלט וויסן צי דאָס רוסישע פּאָלק איז צופרידן פון דעם סאָויעטישן רעזשים און צי עס בענקט נישט נאָך דעם צאר.

וועלכעריק אים צופרידנשמעלן, — האָט ווייטער דערציילט צוקאָ-נאָו, — ווייל פון אים איז פיל אָפהענגיק געווען, האָב איך אים גע-שילדערט דאָס לעבן אין סאָויעט-פאַרבאַנד אין די טונקלסטע פאַרבן. מיינע אַלע אויסגעטראַכטע מעשיות האָט וואַנגער, וואָרט ביי וואָרט איבערערציילט דעם קאַמענדאַנט. איינמאָל אינדערפרי, האָט דער אָרטסיקאַמענדאַנט מיך אַרויסגערופן צו זיך אין קאַבינעט. מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ בין איך צו אים אַריינגעקומען. ער האָט מיך מיט אַ העפעך שמייכלעך באַגריסט און פאַרגעלייגט זיך אַוועקצן אויף דעם שטול אַנטקעגן אים.

— אָטמאַ וואַנגער האָט מיר איבערגעגעבן, אַז דו ביזט אַ קעג-נער פון איצטיקן רעזשים אין רוסלאַנד — מיט די ווערטער האָט דער קאַמענדאַנט אָנגעהויבן אונדזער שמועס און פאַרלייגנדיק מיר אַ שמעקעווויקן ציגאַר, פאַרגעזעצט — פיל רוסן דענקען אַזוי ווי דו, און העלפן אונדז פאַרוויקלעכן דעם אידעאַל פון „נייע אָרדע-נונג אין אייראָפּע“. אונדזער מאַרש אויף רוסלאַנד איז נישט כּדי צו פאַרשקלאַפּן דאָס פּאָלק, ווי די קאַמוניסטן זאָגן, נאָר כּדי דאָס צו באַפּרייען. אונטער דער אָנפירערשאַפט פון דעם קולטורעלן דייטשן פּאָלק, וועט זיך דאָס אָפּגעשטאַנענע רוסישע פּאָלק אויסלערנען, ווי

אזוי צו עקספלאזאטירן און ראציאָנעל אויסצונוצן די גרויסע שטחים פֿרוכטבארע רוסישע ערד פֿאַר דעם נוצן פֿון דער גאַנצער ציוויליזירטער מענטשהייט.

— אַזעלכע ווי דו — האָט דער קאָמענדאַנט פֿאַרנעמען, — קענען אונדז פֿיל נוצן ברענגען אין אונדזער אַרבעט. איבערהויפּט אין דעם קאַמף מיט די פֿאַרטיזאַנער, וועלכע זענען לעצטנס געוואָרן זייער אַקטיוו און ברענגען אונדז פֿיל שאַדן אין הינטערלאַנד פֿון פֿראַנט. דיין הילף קען זיך קאָנקרעט אויסדריקן אין פֿאַלגנדיקעס: מיר האָבן געגרינדעט ספּעציעלע „געשטאַפֿאַ-שולן“ פֿאַר אונדזערע רוסישע מיטהעלפֿער און פֿריינט. נאָכן פֿאַרענדיקן פֿון דער דאָזיקער שול, גייען זיי אַוועק אין די וועלדער און באַקומען זיך אַריין אין די פֿאַרטיזאַנער-אַפּטיילונגען, וווּ זיי פֿאַרנעמען זיך מיט סאַבאַטאַזש און מיט שפּיאַנאַזש לטובת אונדז. איך וויל נאָך צום סוף צוגעבן, האָט ער פֿאַרענדיקט, אַז נאָכדעם, ווי מיר וועלן געווינען די מלחמה, וועלן די אַלע, וואָס האָבן אונדז געהאַלפֿן, ווערן באַשטימט אויף די העכסטע פּאַסטנס אין באַפֿרייטן רוסלאַנד. איך בין זיכער, אַז דו וועסט מיין פֿאַרשלאַג אָנעמען און אַריינטרעטן אין דער דאָזיקער שול.

דער קאָמענדאַנט האָט מיך אַוועקגעשטעלט אין אַ זייער אומאַכ גענעמער און אפילו נישט זיכערער לאַגע. בלויז ביים געדאַנק, אַז איך, צוקאַנאָוו, אַ ליימענאַנט פֿון דער רויטער אַרמיי, וועט ווערן אַ געשטאַפֿאַוויעז, איז מיר אַ שוידער דורכגעגאַנגען איבערן לייב. איך האָב אָבער געוואוסט, וואָס פֿאַר אַ שרעקלעכע פֿאַלגן עס קען פֿאַר מיר האָבן מיין אָפּזאָג. איך בין געווען פֿאַרצווייפֿלט און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. באַלד איז מיר אָבער דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק, אַז איך וועל ענדיקן די שול, וועל איך נאָכדעם זיך קענען פֿריי באַוועגן און אויב מען וועט מיך שיקן אויספֿירן אַן אויפגאַבע, וועל איך אַוועק צו די פֿאַרטיזאַנער און זיי איבערגעבן וועגן די מעטאָדן פֿון קאַמף, וואָס די דייטשן האָבן אונדז געלערנט, בכדי די פֿאַרטיזאַנער זאָלן קענען אָנעמען קעגן-מיטלען. איך האָב דעריבער באַשלאָסן אָנצוגעבן מען זיין פֿאַרשלאַג און מיט אַ געמאַכטער צופֿרידענער שטימע זיך געווענדעט צום קאָמענדאַנט:

— איך בין אייך זייער דאנקבאר פאר דעם צוטרוי, וואָס איר האָט צו מיר. איך געם אָן מיט פרייד אייער פּאַרשלאַג און בין גליק-לעך, וואָס איך וועל קענען נעמען אָנטייל אין דער באַפרייאונג פון מיין פּאַטערלאַנד.

איין אַ וואָך אַרום בין איך שוין געווען אין דער געשטאַפּאַר-שול, וועלכע האָט זיך געפונען אין דער שטאָט באַראַנאָוויטשי. די 200 שילער זענען באַשטאַנען אין גרעסטן טייל פון דעזערטערן פון דער רויטער אַרמיי, פעטלוראָוועם, רעשמלעך פון די אַמאָליקע ווראַני-געלס און דעניקינס אַרמיען און פאַרשידענע אַנדערע אַוואַנטוריסטן און אויסוורפן.

זעקס חדשים האָב איך באַזוכט די שול, און צוריק מיט אַ מאַנאַט האָב איך זי געענדיקט און געוואָרן צוגעטיילט צו דער „געהיימער דינסט“. ביי דער זשאַנדאַרמערע פון קאַראַסטעניער געבויט. איצט האָב איך באַקומען אַ באַפעל אַוועקצוגיין אין די אַוורוטשער וועלדער און זיך באַמיען אַריינצובאַקומען אין דעם יידישן פאַרטייאָנער אַטריאַד פון „דיאַדיאַ מישאַ“. מיין אויפנאַבע איז זיך צו באַקענען מיט דער סטרוקטור פון אייער אַטריאַד, מיט אייערע מעמאָרן פון קאַמף און פאַרטיידיקונג, פאַרבלייבן מיט אייך און וואַרטן אויף ווייטערדיקע פאַררעדענונגען.

בכדי נישט אַרויסצורופן קיין פאַרדאַכט, האָט מען מיר אַרויס-געגעבן אַ דאָקומענט אַלס וואַנדערנדיקער „טעסליער“, וועלכער גייט אַרום איבער די דערפער און זוכט אַרבעט. אויסער דעם האָב איך איינגענייט און אַ קלאַפע פון מיין מאַרינאַרקע אַ קליינעם מעמאַלע-געם האַקנקרייך, וועלכער דאַרף מיר דינען אַלס צייכן, כדי זיך צו פאַרשמענדיקן מיט דער דייטשער מאַכט. אַט דאָס איז די מיסיע, מיט וועלכער די דייטשן האָבן מיך צו אייך געשיקט און איצט וועל איך אייך איבערגעבן מיין פּלאַן :

ערשטנס בין איך גליקלעך, וואָס איך האָב זיך אַרויסגעריסן פון די דייטשע מערדערשע הענט. איך וועל אייך באַקענען מיט די מע-טאָרן פון קאַמף, וועלכע מען האָט מיר אין שול געלערנט, בכדי איר זאָל זיי אויסנוצן קעגן די גאַציס. אַלס אָפיציר פון דער רויטער אַרמיי, וויל איך אין די פאַרטייאָנישע רייען קעמפן קעגן די שונאים

פון אונדזער פאָטערלאַנד ביו דעם לעצטן אָמעס־צוג. איך וויל נאָמה נעמען פאַר מיינע צענדליקער טויזנטער חברים, וועלכע זענען אין משך פון איין ווינטער, פאַר מיר אין די אויגן, פאַרפייניקט געוואָרן דורך די דייטשע מערדער.

ק א פ י ט ל 4

צוקאַנאָוו אַלס פאַרטיזאַנער

צוקאַנאָוו דערציילונג האָט געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אויף די פאַרהאַלטע פאַרטיזאַנער, און ער איז, פאַרשטייט זיך, פאַרבליבן אין מיינ אָטריאַד. איך האָב אויף יעדנפאַל, ווי דאָס האָט זיך ביי אונדז פראַקטיצירט מיט יעדן נייעם פאַרטיזאַנער, פאַראַרדנט צו האַלטן די ערשטע צייט צוקאַנאָוו אונטער אַ געהיימער אָבסערוואַציע. צוקאַנאָוו האָט פאַרמאַגט אַלע מעלות פון אַ גוטן פאַרטיזאַנער; ער איז געווען דרייסט, געהאַט אַ גיכע אַריענטאַציע און אין די געפערלעכסטע מאָמענטן גישט פאַרלוירן זיין קאַלטבלוטטיקייט און גלייכגעוויכט.

עס האָט זיך פונקט געמאַכט אזוי, אז אין די ערשטע וואָכן נאָך זיין אָנקומען צו אונדז, זענען יעדע פאַר טעג פאַרגעקומען קאַמפן. מיר האָבן געמאַכט אָפטע איבערפאַלן אויף דייטשע גאַרניזאַנען און פּאָליצייאישע „קוסטן“, דורכגעפירט שטראָף־עקספעדיציעס אויף משפחות פון פּאָליצייאַנטן און „טאַינאַקעס“ (אוקראַינישע געהייס־אַגענטן) און געמאַכט „זאַסאַדעס“ (לוייערונגען) אויף דורכפאַרנדיקע דייטשע אויטאָס. אין די אַלע אָפּעראַציעס האָט צוקאַנאָוו גענומען אַן אַנטייל און זיינע אויפגאַבן דורכגעפירט מיט דער גרעסטער פינקטלעכקייט. צוליב וואָס ער איז פאַרעכנט געוואָרן צווישן די בעסטע פאַרטיזאַנער. בלויז אויף איין פונקט איז צוקאַנאָוו געווען גישט אינגאַנצן אין אַרדענונג. דאָס איז אין באַצוג צו פרויען. ער איז געווען ווי מען זאָגט: „אַ ביסל געכאַפט אויף דער מעשה“, ד. ה. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט פרויען און איז אויף דעם געבויט גישט געווען קיין גרויסער איבערקלייבער.

קיין גרויס נחת, האָבן אים אָבער זיינע ליבע־אונאַנטורעס נישט
 פאַרשאַפט. די סיבה איז געווען די, וואָס אין מיין פאַרטיזאַנע־אַפ־
 טיילונג האָט געהערשט אין דער הינזיכט אַ געוויסע אָפּגעהימנקייט.
 ד.ה. נישט, אז אַלע זענען געווען אזוי שטאַרק צניעותדיק. עס זענען
 פּאָרגעקומען ליבע־ראַמאַנען צווישן פאַרטיזאַנער און פאַרטיזאַנער־
 רינס, וואָס איז גאַנץ נאַטירלעך, בפרט, ווען מען נעמט אין באַר
 טראַכט, אז מען האָט זיך שטענדיק געפונען אויף דער שוים פון דער
 נאַטור און אין אַן אייגענער חברישער אַטמאָספּערע. עס זענען אָבער
 נישט געווען קיין פּאַלן פון אויסגעלאַסנקייט. עס האָט זיך נישט גע־
 טראַפּן, אז איין פּרוי זאָל געהערן צו עטלעכע פאַרטיזאַנער אָדער, אז
 איין פאַרטיזאַנער זאָל וועלן אָפּשלאַגן ביי דעם צווייטן זיין געליבטע.
 צוקאַנאָוו האָט באַלד אין די ערשטע טעג, ווי גאָר ער איז געק־
 מען אין אונדזער אָפּטיילונג, געוואָרפן אַן אויג אויף דער שיינער
 ראַדיסטין מאַניע. דאָס איז געווען אַ יונג אינטעליגענט מיידל פון
 מאַסקווע, וועלכע מען האָט אַראָפּגעלאָזט אין מיין אָפּטיילונג אויף
 אַ פאַראַשוט. זי האָט געענדיקט אַ ספּעציעלן קורס פאַר ראַדיסטין ביי
 דעם צענטראַלן שטאַב פון דער פאַרטיזאַנער באַוועגונג, וווּ מען האָט
 זי צוגעגרייט צו דער אַרבעט ביים שונא אין הינטערגרונט. מען האָט
 זיי דאָרט געלערנט זיין פּאַרויכטיק און קענען אָפהיטן מיליטערישע
 סודות. די ראַדיסטין מאַניע, האָט ביים אָנפאַנג געגעבן צוקאַנאָוו
 אַנצוהערן, אז זי ווינטשט זיך נישט צו פאַרפירן מיט אים קיין פּלירט
 און ער זאָל איר לאָזן צורו. ווען צוקאַנאָוו האָט אָבער נישט אויפגע־
 הערט מיט זיינע ליבע־דערקלערונגען, האָט זי אים פשוט אַרויסגע־
 וואָרפן פון איר געצעלט און אים שטרענג פאַרבאָטן צו איר ווייטער
 אַרײַנצוקומען. נאָך דעם דורכפאַל מיט מאַניען האָט ער זיך גענומען
 גאַנץ ענערגיש צו דער אויסשפירערין חנקע. דאָס איז געווען אַ יונג
 מיידל פון אַ קליין שטעטל אויף וואָלין, זייער אַ שיינע און אַ וויציקע.
 ווען זי האָט געזען צוקאַנאָוו נישט־דיינע כוונות, האָט זי איינמאַל
 אין דער אָנוועזנהייט פון עטלעכע פאַרטיזאַנער אים געזאָגט: „דו
 געפּעלסט מיר אַפילו, נאָר איך האָב נישט ליב קיין באַווייבטע מע־
 נער.“

— איך בין נאָך אַ בחור — האָט צוקאַנאָוו אויסגעשריגן.

— אז דו וועסט מיר צושטעלן פון מאַסקווער ציווילן אַמט אַ צייגניש, אז דו האָסט נישט קיין פרוי און קינדער, בין איך גרייט אַפילו מיט דיר חתונה צו האָבן — האָט חנקה רואיק געענטפערט — נאָר ביז דאָן וועל איך דיך בעטן זיך צו האַלטן פון מיר פון דער-ווייטנס.

נאָך חנקה, האָט זיך צוקאַנאָוו אָנגעהויבן שרכנען צו דער פרוי פון קראַסנאָוו, דעם קאַמאַנדיר פון דער גרופע אויטאָמאָטיקעב. ווען קראַסנאָוו איז אַוועקגעגאַנגען אויספירן אַן אויפגאַבע, איז צו-קאַנאָוו געוואָרן אַן אָפטער אַריינגייער צו זיין פרוי. צום אָנהויב האָט זי דאָס געדולדעט, נאָר ווען איינמאַל אין אַוונט איז ער אַריינגעקומען אין איר געצעלט און זיך אָנגעהויבן אויפפירן נישט איינ-גאַנצן אָנשטענדיק, האָט זי אים אַראָפּגעלאָזט צוויי פייערדיקע פעטיש און אַרויסגעטריבן. דער דאָזיקער „ראַמאַן“ האָט זיך געקאַנט ענדיקן גאַנץ טראַגיש, ווייל ווען קראַסנאָוו האָט זיך אומגעקערט פון וועג און זיך דערווייט, אז צוקאַנאָוו האָט אָנגעגריפן זיין פרוי, האָט ער זיך אויף אים געוואָרפן מיט דעם פיסטאַלעט. נאָר אַדאַנק מיין איי-טערוועני, האָט זיך דעמאָלט איינגעגעבן אויסצומיידן סרכנות.

אזוי האָט צוקאַנאָוו אָן אויפהער געזוכט גליק ביי פרויען און אומעמוס אָן דערפאַלג, ביז ער האָט זיך ענדלעך אָפּגעשטעלט אויף דער קעכין פון שטאַב, דער געשטופלטער כריסטיע. דאָס איז געווען אַן איינפאַך דאָרפס-מיידל, נישט קיין שיינע און נישט קיין איבעריק קלוגע. זי האָט זיך באַמיט ער זאָל האָבן שטענדיק אַ ריין העמד און עס זאָלן אים נישט פעלן קיין קנעפלעך ביי די הויזן און מאַרינאַרקע. איך האָב זיך אַ ביסל לענגער אָפּגעשטעלט אויף דעם דאָזיקן שמירך פון צוקאַנאָווס כאַראַקטער, ווייל אין פאַרלוף פון די וויי-טערידיקע געשעענישן האָט דאָס אָפּגעשפילט אַ באַדייטנדיקע ראָל.

ק א פ י ט ל 5

בלויז צוקאַנאָוו האָט געפעלט

נאָכדעם, ווי מיר האָבן באַקומען דעם באַפעל פון צענטראַלן

שטאב פון דער פארטיוואנער באוועגונג, אז מיר זאלן אויפהערן מאכן איבערפאלן אויף דייטשע גארניזאנען און בכלל אויסמידן אפענע קאמפן, נאך זיך פארנעמען בלויז מיט דיווערסיעס, האָב איך צע-טיילט מיין אַטריאַד אויף קליינע גרופעס, מיט פּאָלגנדיקע אויפגאַ-בעס: אייניקע האָבן זיך פאַרנומען מיט אויפרייסן בריקן, פאַרברע-נען די ווירטשאַפּטלעכע און אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, וואָס האָבן געאַרבעט פאַר דעם דייטש און מיט אַניטירן די באַפעלקערונג, צו סאַבאַטירן דאָס צושטעלן שפייז פאַר די נאַציש. די איבעריקע פאַרטיואַנער האָבן איך צעשיקט אויף פאַרשידענע פונקטן, לויט זיי אָנווייזונגען פון דער אָנפירונג, אָדער אויגענער איניציאַטיוו, מיט דער אויפגאַבע אויפצורייסן מיליטערישע ציגן, וואָס גייען אויפן פראַנט.

מיט אַ 12-קילאָגראַמער מינע אויף די אַקסלען האָבן די דאָזיקע דיווערסאַנטן, וועלכע האָבן געציילט צו 8 מאַן אין אַ גרופע, זיך אַוועקגעלאָזט דורך ווילדע, געדיכטע וועלדער און זומפן צו די באַך ליניעס און אויסקלייבנדיק אַ באַקוועם אָרט, אונטערגעלייגט די מינע, פון וואָס אַ דייטשער ציג מיט מיליטער, אָדער אַמוניציע איז געפלוין אין דער לופט.

צו איינער פון די דאָזיקע גרופן, מיט וועלכער עס האָט אָנגעפירט מיין זון, איז צוגעטיילט געוואָרן אויך צוקאַנאָוו, וועלכער האָט מיך שוין פיל מאל געבעטן, איך זאל אים פאַרשאַפן דאָס פאַרגעניגן און דערלויבן אים אויפצורייסן אַ דייטשן ציג. עס האָט זיך גערעכנט פאַר אַ כבוד צו געהערן צו אַ דיווערסיע־גרופע און דערויף האָט מען באַדאַרפט האָבן אַ געוויסן סטאַזש. צוקאַנאָוו, האָט לויט זיין אויפירן זיך אין משך פון די דריי חדשים, וואָס ער איז געווען אין מיין אַטריאַד, אויף אַזאַ צומטרי פאַרדינט.

די דאָזיקע דיווערסיע האָט מיין זונס גרופע באַדאַרפט אויספירן נישט ווייט פון אַ קליינער באַן־סטאַנציע, וועלכע האָט זיך געפונען אַן ערך 40 קילאָמעטער פון אונדזער לאַגער. בשעתן דורכפירן אַזאַ מין דיווערסיע פלעגן די פאַרטיואַנער זיך אַזוי נוהג זיין: זיי האָבן פאַרלייגט די מינע, זיך פאַרמאַסקירט ערגעץ נישט ווייט פון דעם אָרט און געוואַרט ביז דער ציג איז אָנגעקומען. ווען זיי האָבן דער-

הערט דעם אויפרייס, זענען זיי זיך צעלאָפּן אין פאַרשידענע ריכטונגען און אויף דעם צווייטן טאָג אין אָונט האָבן זיי זיך ווידער צוזאַמענגעטראָפּן אויף אַ באַשטימטן אָרט. זיי האָבן אזוי געטון, ווייל אָפּטמאָל נאָכדעם אויפרייס פלעגן די דייטשן מאַכן אָבלאָועס, און מען האָט נישט געמאָרט ריזיקערן מיט דער גאַנצער גרופּע.

אזוי איז אויך דאָסמאָל געוואָרן אָרגאַניזירט. מיין זון מיט צוואַנציג האָבן זיך אַרויפגעהראַפּעט אויף דעם גאַנצן הויכן „נאַסיפּ“ און אונטערגעלייגט די מינע. די איבעריקע פאַרטיזאָנער האָבן זיי באַוואַכט. דאָס איז געווען פאַר האַלבער נאַכט. אין אַ האַלבער שעה אַרום איז אָנגעקומען דער דערוואַרטעמער צוג און איז אַרויף אויף דער מינע. צופרידענע, זענען די פאַרטיזאָנער זיך צעלאָפּן אין פאַרשידענע ריכטונגען.

דעם צווייטן טאָג האָבן זיי זיך אויסבאַהאַלטן אין זיכערע ערטער און ווען עס איז געוואָרן פינצטער, זענען זיי אַוועקגעגאַנגען צו דער רואינרטער „ליעסניטשוווקע“ (הייז פון וואַלדוועכטער), וווּ זיי האָבן זיך אָפּגעשמועכט צו טרעפּן. ווען מיין זון איז צוגעקומען צו דעם באַשטימטן אָרט, האָט ער שוין דאָרט געטראָפּן דריי פאַרטיזאָנער, שפעטער זענען געקומען נאָך דריי, בלויז צוקאַנאָו האָט געפּעלט. זיי האָבן געוואַרט נאָך אייניקע שעה און ווען צוקאַנאָו איז נישט געקומען, זענען אַלע געקומען צום אויספיר, אַז ער איז זיכער אַרייַנגעפאַלן צו די דייטשן. אויף יעדן פּאַל האָבן זיי פאַרלאָזט די „ליעסניטשוווקע“ און זיך איבערגעטראָגן אויף אַ צווייטן אָרט.

זיי האָבן אָפּגעוואַרט דעם גאַנצן טאָג און ווען עס איז געוואָרן פינצטער, זענען זיי נאָך אַמאָל צוגעגאַנגען צו דער „ליעסניטשוווקע“. נישט טרעפּנדיק צוקאַנאָו, זענען זיי פאַרזיכטיק אַרייַנגעגאַנגען אין אַ פּאַר אַרומיקע דערפער און זיך נאָכגעפרעגט ביי די פּויערים, צי זיי האָבן נישט געהערט וועגן דעם, אַז דייטשן זאָלן האָבן געכאַפּט אַ פאַרטיזאָנער.

קיינער האָט וועגן אַזאַ פּאַל נישט געוואָסט. די פאַרטיזאָנער זענען דעריבער געקומען צום אויספיר, אַז צוקאַנאָו האָט דעזערטירט, ווייל ווען ער פּאַלט אַרייַן אַ לעבעדיקער אָדער אַ טויטער צו די דייטשן, וואָלט די פּויערים דערפון געוואָסט. זייער זעלטן פלעגן די דייטשן

כאפן א לעבעדיקן פארטיזאנער. נאך ווען אזעלכעס פלעגט געשען, האָבן דאָס די דייטשן אויסגענוצט פאר זייער פראָפאָגאנדע. זיי האָבן וועגן דעם באלד צופויקט אויף הונדערטער קילאָמעטער ארום. דער דאָזיקער פארטיזאנער איז ביי זיי געקרוינט געוואָרן מיט דעם נאָמען „אַטאַמאַן“ און אָנפירער פון אַ גרויסער באַנדע. זיי פלעגן אים פאָר טאָנראַפירן און וועגן דעם גרויס געשעעניש אָפּדרוקן פּלוגבלעטלעך, און זיי פאָנאָנדערשפּרייטן אין די דערפער, וואָס געפינען זיך אין די וואַלד־מאַסיוון.

איך בין געווען שטאַרק באַאומרואַיקט, ווען מיין זון מיט זיין גרופע האָבן זיך נישט אומגעקערט צו דער באַשטימטער צייט, און זיך שוין געקליבן אַרויסצושיקן עמלעכע פארטיזאנער, כדי זיך צו דערוויסן וועגן זייער גורל. ענדלעך זענען זיי געקומען און אונדז דערציילט וועגן צוקאנאָום אַנטלויפן. איך האָב זיך באלד באַראַטן מיט דעם נאַטשאַלניק פון שטאַב און מיר האָבן באַשלאָסן נאָך אין דער זעלבער נאַכט איבערצוטראַגן אונדזער לאַגער אויף אַ צווייט אָרט.

גרויס איז געווען אונדזער פאַרכיטערונג און פאַרדרוס, וואָס מיר האָבן זיך געלאָזט אזוי אָפּשווינדלעך דורך צוקאנאָון. עס איז אונדז געוואָרן פאַרשטענדלעך זיין באַנעמונג, בשעת ער איז געווען מיט אונדז און אין זיין יעדער טאַט האָבן מיר אָנגעהויבן איינזען מער טאָדן פון אַ געניטן שפיאָן. אין זיין וועלן זיך באַפריינדן מיט דער ראַדיסטין, מאַניע, האָבן מיר אויך געזען אַ פרוו, אַרויסצובאַקומען ביי איר דעם געהיימען ראַדיאָ־שיפער, כדי אים איבערצוגעבן די דייטשן. אפילו זיין צוזאַמענלעבן זיך מיט דער שטאַב־קעכין, וועלכע איז אין אַלע הינזיכטן געשטאַנען פיל נידעריקער פון אים, האָבן מיר אויסגעמיטשט דערמיט, וואָס ער האָט געוואָלט דורך איר זיך דערוויסן, וואָס מען רעדט אין שטאַב, ווייל אַלס קעכין איז זי שטענדיק געווען אין שטאַב און מיר האָבן אָן מורא, וועגן אַלעם גערעדט אין איר אָנוועזנהייט.

אין יעדער אַרומיק שטעטל האָבן מיר געהאַט אונדזער אַ „סוויאַז־נוי“ (פאַרבינדלעך), וועלכער האָט אונדז אינפאָרמירט וועגן אַליי, וואָס עס קומט פאָר אין דער אויסערלעכער וועלט. נאָך צוקאנאָום

פארשווינדן, האָב איך באַפולמעכטיקט אַלע „סוויאַזנויס“, אַז זיי זאָלן מיר מיטטיילן, ווען זיי וועלן זיך וועגן אים עפעס וואָס דער ווייסן אין שמעמל קאָראַסטען איז אונדזער „סוויאַזנוי“ געווען דעם אַרטיק אוקראַינישן דאָקטאָרס אַ זון. אין אַ חודש אַרום האָב איך זיך דורך דעם „סוויאַזנוי“ דערוואַסט, אַז צוקאַנאָוו האָט נאָך אַ באַזוך אין בערלין, זיך אומגעקערט אַ דעקאַריטער מיט אַן „אייזערנעם קרייץ“ און איז באַשטימט געוואָרן אַלס נאַטשאַליק פון דער פּאָליציי פאַר קאָראַסטען און אומגענוט.

דאָס איז געווען זייער אַ בכבודיקער און פאַראַנטוואָרטלעכער פּאַסטן, וועלכן עס האָט געקענט פאַרנעמען נאָר אַזאַ מענטש, צו וועלכן די דייטשן האָבן געהאַט אַן אומבאַגרענצטן צוטרוי. באַלד נאָך צוקאַנאָווס אומקערן זיך קיין קאָראַסטין, האָבן זיך אָנגעהויבן אַפטע אַרעסטן צווישן די פויערים, וועלכע זענען געווען פאַרדעכ-טיקט און האָבן אַ קאַנטאַקט מיט די פאַרטיזאַנער. מיר האָבן באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז לויט צוקאַנאָווס אָנווייזונגען. איינצייטיק האָבן זיך אָנגעהויבן אַפטע אַבלאַוועס אויף פאַרטיזאַנער און לויט די מעטאָדן, מיט וועלכע די דייטשן האָבן זיי דורכגעפירט, האָט זיך געפילט אַ געניטע האַנט פון אַ מענטשן, וועלכן עס זענען גוט באַ-קאַנט די פאַרטיזאַנישע פאַרטיידיקונגס-מיטלען. אין משך פון אַ קורצער צייט האָבן מיר געהאַט עטלעכע דורכפאַלן און געווען גע-צוונגען צו בייטן אינגאַנצן אונדזער פאַרטיזאַנישע סטראַטעגיע. מיר האָבן, פאַרשטייט זיך, אין אונדזער יעדן מיסדערפאַלג באַשול-דיקט צוקאַנאָוו.

ק א פ י ט ל 6

די „אַסט-אַרבעטערין“

אַ פאַר וואָכן נאָך צוקאַנאָווס פאַראַט, האָב איך זיך אומגעקערט מיט אַ גרופע פאַרטיזאַנער פון אַן אויפנאַבע. מיר זענען געפאַרן רייטנדיק מיט אַ שמאָלער סטיעזשקע, צווישן צוויי געדיכטע ווענט פון יונגע סאָנסע-בויםער. איך בין געפאַרן דער ערשטער און די

איבעריקע פארטיזאנער נאך מיר. פלוצים האָט מיין פערד אָנגעהויבן כראַפען און אַ דערשראָקענער זיך אַ וואָרף געטון אין אַ זייט. אין דעם זעלבן מאָמענט איז פון אונטער אַ קוסט אַרויסגעשפרונגען אַ פרוי און צוגעלאָפֿן גלייך צו מיר.

— ענדלעך האָב איך באַגעגנט אמתע פארטיזאנער — האָט זי אויסגעשריגן. דו ביסט דער עלטסטער, איך דערקען דאָס לויט דיין אויסזען... נעמט מיר מיט זיך... איך האָב נישט ווהיזן צו גיין... איך האָב נישט קיינעם אויף דער וועלט... איך וויל ווערן אַ פארטיזאנער ריין.

זי האָט גערעדט שנעל, מיט אַן אָפּגעהאַקטער שטים. אירע שוואַרצע, גרויסע אויגן, האָבן אויף מיר געקוקט מיט געבעט און האַפנונג. איך האָב באַמראַכט די פרוי, וואָס איז געשטאַנען נעבן מיר. דאָס איז געווען אַ נידעריק־געוויקסיקע מיידל, פון אַ יאָר 17—18. זי האָט אויסגעזען זייער פאַרמאַטערט, ווי נאָך אַ שווערן, ווייטן וועג, דאָס קלייד איז ביי איר געווען אין עטלעכע ערטער צעריסן און די באַרוועסע קליינע פיסלעך באַדעקט מיט פאַרטריקנטער בלאַטע. אויף די אַקסלען האָט זי געמראָגן אַן אַלטן, שמוציקן שאַל. — ווער ביסטו? און פון וואַנען קענסטו דעם וואַלד? — האָב איך זי געפרעגט.

— איך בין פון כומאַר מיכאַילאָווסקי און אַהער בין איך געקור מען פון מינכן, פון דייטשלאַנד.

איר נישט פאַרשטענדלעכער ענטפער און דער אויסערלעכער אויסזען האָט געמאַכט דעם איינדרוק, ווי זי וואַלט געווען אַ נישט־נאַרמאַלע. זי האָט באַמערקט אונדזערע פאַרוונדערטע בליקן און אַראָפּגעמענדיק דעם שאַל פון די אַקסל, האָט זי אונדז געוויזן אַ גרויסן בוכשטאַב „אָ“, וועלכער איז געווען ביי איר צוגענייט צום קליידל און האָט געזאָגט:

— אָט דער בוכשטאַב „אָ“ באַדייט: „אַסטראַבעטער“. דעם צייכן האָבן מיר צוגענייט די דייטשן, ווען זיי האָבן מיך צוזאַמען מיט אַ גרופע פרויען צוגענומען קיין דייטשלאַנד אויף אַרבעט. מיר זענען געווען מיר און האָבן זיך שוין אַלץ איינס געקליבן צו מאַכן אַ „פּרוואַל“ (אַפרו). מיר האָבן צוגעבונדן די פערד צו די

בויער און אליין זיך אוועקגעלייגט אויפן גראָז. די פרוי איז געשטאָ-
נען נעבן אונדז און האָט פאָרגעזעצט:

— דאָס איז פאָרגעקומען פאראויפֿן האַרבסט, ווען די דייטשע
גרויסע שטראַף־עקספּעדיציע האָט זיך אַרײַנגערויסן אין די בריאַנ-
סקער וועלדער. די צעווילדעוועטע דייטשן האָבן די דערפער פאָר-
ברענט, צוזאַמען מיט די אַלטע מענער און פרויען און די יוגנט צו-
גענומען מיט זיך. דאָס זעלבע איז פאָרגעקומען אויך אין אונדער
דאָרף. זיי האָבן אונדז, אַ גרופע יוגנטלעכע, אוועקגעפירט אויף דער
באַסטאַציע, פאַרשלאָסן אין פאַרקראַטעוועטע וואַגאַנעס און אוועק-
געשיקט קיין דייטשלאַנד.

זעקס חדשים האָב איך געאַרבעט אונטער דער ערד, אין אַ פאַכריק
פון טיילן צו באַמבארדירערס. די אַרבעט איז געווען זייער אַ שווערע
און ביי שרעקלעכע היגינישע באַדינגונגען. איך האָב לאַנג נישט
געקענט אויסהאַלטן אזא קאַטאַרגע און בין ערנסט קראַנק געוואָרן.
נאַכדעם, ווי איך בין אַ הודש צײַט אָפּגעלעגן אין שפּיטאַל, וווּ מען
האַט מיר כמעט קיין שום מעדיצינישע הילף נישט געגעבן, האָט די
לאַגער־קאָמיסיע באַשלאָסן, אַז פון מיר וועט שוין קיין לײַט נישט
זיין און אַלס נישט־פּעאַיקע צו פיזישער אַרבעט מיר דערלויבט פאָרן
אַהײַם. זיי האָבן מיר דערביי אַרויסגעגעבן אַ צײַגעניש אַלס דעמאָ-
ביליזירמע „אַסט־אַרבעטערין“.

ביי די ווערטער האָט זי מיר דערלאַנגט אַ פאַפּירל. איך האָב
איבערגעלייענט פאַלגנדיקס:

„די אַסט־אַרבעטערין, די אוקראַינערן ליובאַ אַנדראַסאָוואַ, אַלס,
אומפּעאַיקע צו פיזישער אַרבעט, לױט אַ באַשלוס פון דער לאַגער-
קאָמיסיע, ווערט דערלויבט זיך אומצוקערן אין איר ווױן־אַרט,
כױטאַר־מיכאַילאָוסקי, בריאַנסקער געביט“.

— אויף דעם סמך פון דאָזיקן דאָקומענט — האָט פאָרגעזעצט
ליובאַ — האָב איך זיך אויף לאַסט־צוגן, וועלכע זענען געגאַנגען
אויף מזרח, דערשלעפט ביז ראָוונע. דאָרטן בין איך אַראָפּגעגאַנגען
פון צוג און אוועקגעגאַנגען אין די וועלדער אויפצוזוכן פאַרטיזאַנער.
אַ פּויערטע האָט מיר געזאָגט, אַז אין דער געגנט געפינען זיך פאָר-
טיזאַנער. אַט דריי איך זיך שוין דאָ אַרום אַ גאַנצע וואָך און ביז

היינט אָן דערפּאָלג. איצט בין איך גליקלעך, וואָס איך האָב איך ענדלעך באַגעגנט און האָב, אז איר וועט מיך מיטנעמען מיט זיך. מיר האָבן באַטראַכט דאָס אויסגעמאַטערטע מיידל, וועלכע האָט אויסגעזען אזוי שוואַך און אומבאַהאַלפֿן ווי אַ קליין קינד. איינער פון מיינע פּאַרטיזאַנער, וועמען מען האָט אַ נאָמען געגעבן טעלמאַן, ווייל ער איז געווען ענלעך צו אַ דייטש, האָט מיט אַן איראַנישן שמייכל אַ זאָג געטון:

— איך בין נישט מקנא די דייטשן, ווען אין די וועלדער וועלן זיך באַווייזן אַזעלכע „שרעקלעכע“ פּאַרטיזאַנערס ווי דו.

ליובאַ האָט אים אָפּגעמאַסטן מיט אַ בייזן בליק און געענטפּערט — איך האָב געלייענט פיל דערציילונגען וועגן פּאַרטיזאַנער, נאָך פון דעם בירגער־קריג, און לויט די דערציילונגען ווייס איך, אז זייער דערפּאָלג, האָבן זיי, אין גרעסטן טייל געהאַט צו פּאַרדאַנקען זייער חכמה, נישט זייער כוח, אזוי, אז עס איז נאָך נישט באַוווּסט, ווער עס קען מערער נוצן ברענגען, איך צו דו.

איר בייסיקער ענטפּער איז אונדז אַלע געפּעלן געוואָרן, אויסער טעלמאַנען, וועלכער האָט זיך פּאַרוימלט, און ווילנדיק זיך רעוואַנז־זשירן איר געפרעגט:

— און אַ „סאַסקע“ (אַ „מאַסקע“ פאַר קינדער) האָסטו מיטגע־נומען?

— איך האָב נישט געוווּסט, אז פּאַרטיזאַנער באַנוצן „סאַסקעס“ — האָט ליובאַ, נישט טראַכטנדיק לאַנג, געענטפּערט — איך וואָלט פאַר דיר אַליין געבראַכט אַ גאַנצן צענדליק.

אַלע האָבן זיך צעלאַכט, בלויז טעלמאַן איז געבליבן ערנסט און האָט מיט כעס אַ שפיי געטון אין אַ זייט.

זי האָט מיט אירע טורעפלעכע ענטפּערס, באַלד געוווּנען אונדזער אַלעמענס סימפּאַטיע.

„זי איז אַ סימפּאַטיש און קלוג מיידל“ — האָב איך אַ טראַכט געטון, זייענדיק אָבער נאָך אונטער דעם איינדרוק פון אונדזער מיאוסן דורכפאַל מיט צוקאַנאוון, איז מיר דורכגעגאַנגען אַ געראַנק: „צי איז דאָס נישט אַמאָל אַ צוקאַנאוון נומער 2?“ דאָך, האָב איך באַשלאָסן זי מיטנעמען מיט זיך, ווייל, אויב דאָס איז ווירקלעך אַ

דייטשע שפּיאָנקע איז בעסער, זי זאָל אַרײַנפאַלן אין מײַנע הענט. האָבנדיק די ביטערע דערפאַרונג מיט צוקאַנאָוו, וועט אונדז זיין לײכטער זי צו דעמאָסקירן און אומשעדלעך מאַכן. דאַקענן ווען זי וועט זיך אַרײַנבאַקומען אין אַן אַנדערן „אַטריאַד“ קען זי דאָרטן פיל צרות אָנטון.

— אויב דו ווילסט אזוי שטאַרק, פאַרוזוכן דעם האַרטן, פאַרטיי זאַנישן ברויט, טאָ קענסטו מיט אונדז מיטגיין — האָב איך זיך צו איר געווענדעט.

— איך דאַנק דיר זייער, גוטער קאָמאַנדיר — האָט זי אויסגע־ שריען מיט פרייד — איך פאַרזיכער דיר, אַז איך וועל זיין אַ גוטע, נוצלעכע פאַרמיזאַנערן.

אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן מיר זיך אַרױפגעזעצט אויף די פּערד, וועלכע האָבן זיך שוין געהאַט אָפּגערוט און לאַנגזאַם, מאַני־ פּולירנדיק צווישן די קוסטן און אַראָפּהענגנדיקע צווייגלעך, זיך גע־ ריכטעט צו אונדזער לאַגער. די צופרידענע לײבאַ, האָב איך אַרױפ־ גענומען אויף מײַן פּערד און מיר האָבן פאַרגעזעצט אונדזער שמועס. — ביי דיין שוואַכן געזונט־צושטאַנד, וואָלט פאַר דיר פיל בע־ סער געווען צו ווײַנען אין אַ דאָרף, אין רואיקע באַדינגונגען, איידער אין אַ וואַלד וווּ עס קומט אויס אָפּט צו הונגערן, שלאָפן אָן אַ דאָך איבערן קאָפּ און זיין אין שמענדיקער שרעק — האָב איך איר געזאָגט. — איך קען דאָס נישט טון צוליב פיל סיבות — האָט זי גע־ ענטפּערט — ערשטנס, קען איך נישט קוקן אויף די דייטשע מער־ דער, וועלכע האָבן מיר אזוי פיל צרות פאַרשאַפט, צווייטנס וויל איך נקמה נעמען פאַרן דערמאָרדן מײַנע עלטערן און דריטנס... און דריטנס טראָג איך אַ סוד אין מײַן האַרצן וועגן וועלכן איך קען דיר דערווייל נישט דערציילן, כאַטש דיין אויסערלעכער אויסזען רופט ביי מיר אַרויס פיל צוטרוי.

אזוי שמועסנדיק זענען מיר צוגעפאַרן צו דער „זאַמסטווע“ (פאַר־ פאַסטנס) פון אונדזער לאַגער. מיר זענען אַראָפּגעשפּרונגען פון די פּערד און פירנדיק זי פאַר די צויםלעך זיך דעהגענטערט צו סראַלקע דעם „פאַלעמיאָטישיק“ און זיידל גרין, וועלכע זענען געשטאַנען אויף דער וואַך.

זיי האָבן אונדז פריינטלעך באַגריסט.
 — וואָס הערט זיך נייעס? — האָב איך געפרענט אויף יידיש.
 — אַלץ איז אין בעסטן אָרדענונג — האָט סראַלקע געענטפערט
 — מיר וואַרטן שוין מיט אומגעוילד אויף דער „סמענאַ“ (בייטן די
 וואַך), ווייל איך הער אַזש דאָ דעם ריח פון די לאַטקעס געפרעגלט
 אויף קאַנאָפּליאַנע אויף, טימקע דער קוכער, האָט זיך אויסגעלערנט
 פּרעגלען לאַטקעס, נישט ערגערע פון די, וואָס מיין מאַמעשי פּלעגט
 מאַכן אין חנוכה. עס פּעלן נאָר אַ פּאָר גענדזענע גרוון צו זיי.
 ליובאַ, וועלכע איז געשטאַנען נעבן מיר און האָט מיט פּאַרווונ-
 דעטע אויגן זיך צוגעהערט צו אונדזער שמועס, האָט מיך פּלוצלינג
 אָנגעכאַפט ביי דער האַנט און מיט טרערן אין די אויגן אויסגעשריגן
 אויף יידיש מיט אַ גאַליציאַנער אַקצענט:
 — איר זענט יידן? ווי גליקלעך איך בין! איך בין אויך אַ יידיש
 קינד... אַט דאָס איז דער סוד, וועלכן איך האָב אייך מורא געהאַט
 צו דערציילן.
 — איז די גאַנצע מעשה מיט דייטשלאַנד אַן אויסגעטראַכטע?
 — האָב איך זי געפרענט, נאָכדעם ווי אונדזער אויבערשאַונג איז
 פּאַראַיבער.
 — ניין, דאָס איז אַלץ אמת — האָט ליובאַ געענטפערט — איך
 וועל אייך ביי דער ערשטער געלעגנהייט דערציילן, ווי אַזוי איך בין
 פון שרה-ליבע זיגמאַן, דאָס טעכטערל פון אַ לעמבערגער מאַנופאַק-
 טור-מעקלער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאַלכאַזנע מיידל פון אַ
 פאַרוואָרפן דערפּל אונטער בריאַנסק, מיט דעם נאָמען ליובאַ אַנדע-
 ראָסאָוואַ.
 ביי די ווערטער האָט טעלמאַן דערלאַנגט ליובען די האַנט און
 מיט אַ שולדיקן שמייכל געזאָגט:
 זיי מיר מוחל שרה-ליבע, וואָס איך האָב דיך באַליידיקט, נאָר
 פאַרשטיי, אַז ביי אונדז זענען אַלע פאַרטיזאַנערס אַזוי ווי די דאָמ-
 בעס און דו זעסט אויס ווי אַ פאַרטריקנט מזוזהלע, נאָר דו געפּעלסט
 מיר און מיר וועלן זיין גומע פריינט.

קאפיטל 7

די פארמיזאנערן ליובא

איך האָב ליובען איבערגעגעבן אונטער דער אויפזיכט פון ריזע-
 לע אָסטערמאַן, וועלכע מיר האָבן אויף אַ שפּאַס גערופן: דער „פּראָ-
 פּאַנאַנדע-מיניסטער“. ריזעלע אָסטערמאַן האָט אָנגעפירט מיט אַ
 באַזונדערן רעסאָרט, וועלכער האָט אויסגעפירט פּאָלגנדיקע אַרבעט:
 באַזיצנדיק פּערפּעקט די ענגלישע, דייטשע, אוקראַינישע און רוסי-
 שע שפּראַכן, פּלעגט זי אָפּנעמען די קאָמוניקאַטן פון די ענגלישע,
 רוסישע און דייטשע הויפּט-קוואַרטירן, זיי איבערזעצן אויף אוקראַי-
 ניש און צוגעבנדיק אירע אייגענע קאָמענטאַרן, אָפּקלאַפּן אויף אַ
 שרייב-מאַשין פּלוג-בלעטלעך, דערנאָך זיי פאַרשפּרייטן צווישן דער
 אַרטיקער אוקראַינישער באַפעלקערונג. דאָס איז געווען איינע פון
 אונדזערע כלי-זיון אין קאַמף קעגן דייטשן אָקופּאַנט.
 די דייטשן און זייערע אוקראַינישע באַהעלפּערס האָבן זיך אויף
 פאַרשידענע אופנים באַמיט, אַז די ציווילע באַפעלקערונג זאָל זיך
 נישט דערוויסן וועגן זייערע מפּלות אויף דעם אָסט-פּראָגנאַ און זע-
 נען דעריבער געווען דערשטוינט, ווען זיי פּלעגן אַנטרעקן, אַז די
 באַפעלקערונג איז וועגן אַלעם גענוי אינפּאָרמירט.
 אויף צו פאַרשפּרייטן די דאָזיקע ידיעות, האָט ריזעלע אָרגאַני-
 זירט אַ גאַנצן שטאַב יונגע פּויערטעס פון די אַרומיקע דערפער,
 וועלכע האָבן מיט גרויס מסירת-נפש אויסגעפירט די דאָזיקע אַר-
 בעט. ריזעלע האָט איר אַפּאַראַט דערפירט צו אַזאַ פּרעציזיע, אַז
 לעצטנס איז דאָס שוין געוואָרן אַ גאַנץ נאָרמאַלע דערשיינונג, ווען
 מען האָט אינדערפרי געטראָפּן אויפגעקלעבט אין מיטן דאָרף, אויף
 אַן אָנגעזען אָרט, די לעצטע ידיעות פון פּראָגנאַ, ווי עס איז פּאָק-
 טיש געווען, און נישט לויט דעם דייטשן נוסח. צוליב דעם, וואָס
 ליובאַ האָט גוט באַהערשט די דייטשע און אוקראַינישע שפּראַכן
 און האָט געהאַט אַ דאָקומענט אַלס „אָסט-אַרבעטערן“, האָט זי זיך
 גוט איינגעגעבן אַלס ריזעלעס געהילפּן.
 די פאַרטיזאַנער האָבן מיט גרויס מיטלייד אויפגענומען די פאַר-

מאטערמע ליובא. זיי האָבן די ערשטע צייט ואיר נישט דערלויבט גאָרנישט צו טון און געהאָלפן ברענגען אין אָרדענונג איר גארדע-ראָב. לובא האָט זיך אויסגערוט, אָנגענומען מיט כוחות און ווען אין אַ וואָך אַרום איז זי אַריינגעקומען אין שטאַב, האָב איך זי נישט דערקענט. אין אירע ריינע, גאַנצע מלבושים, מיט דעם ווייסן טיכל, פון דעם פאַראַשטן-שטאַף אויפן קאָפּ, מיט אַ העפלעכן שמייכל אויף די ליפן האָט זי אויסגעזען ווונדערבאַר שיין. ווען דער אַלטער פאַרטיזאַנער סיוואו, וועלכער איז געווען צופעליק אין שטאַב, האָט זי דערזען, האָט ער מיט אַנטציקונג אויסגעשריגן :

— וווּ האָסטו „דיאַדיאַ מישאַ“ געפונען אזאַ פּראַכטפול מיידל ! ליובאַ האָט זיך אויף זיין אויסגעשריי צעלאַכט מיט אַ קלינגענ-דיקן געלעכטער, וואָס האָט זיך ווי צעשיט מיט זילכערנע גלעקעלעך. אויסער איר אויסערלעכער שיינקייט האָט ליובאַ פאַרמאָגט פיל איר נערלעכע מעלות. זי איז געווען זייער אַרבעטזאַם, האָט ליב געהאַט אָרדענונג נישט נאָר ביי זיך, נאָר האָט דאָס געפאָדערט אויך ביי די אַרומיקע. אין דער פּרייער צייט, פלעגט זי אַריינגיין אין „סאַך באַט“ (סאַניטאַרן-אַפּטיילונג) און העלפן די קראַנקן-שוועסטער, אָדער זיך אַוועקזעצן נעבן אַ פאַרווונדערטן פאַרטיזאַנער און אים פאַרווילן אָדער לייענען ביכלעך.

יעדע אַרבעט, אפילו די שווערסטע, פלעגט זי אויספירן זינגענ-דיק און טאַנצענדיק, מיט אַ ווייז און מיט אַ שטענדיקן שמייכל אויף די ליפן. ליובאַ האָט, צום ביישפּיל, נישט ליב געהאַט, ווען אַ פאַר-טיזאַנער איז געווען שמוציק און אָפּגעלאָזט. ווען זי האָט באַגעגנט אַ פאַרטיזאַנער מיט אומריינע הענט און מיט אַ פאַרויכערטן פון דער „קאָסטיאָר“ (פאַרטיזאַנישער פייער) פנים, פלעגט זי צו אים צוגיין און מיט אַ קאָקעמישן שמייכל אַ פרעג טון :

— דו ווילסט מיר געבן אַ קוש ?

— מיט פאַרגעניגן — האָט דער פאַרטיזאַנער געוויינלעך גע-ענטפערט.

— טאָ גיי, רייב אָפּ מיט זאַמד דיינע „גראַבליעס“ (הענט), און וואַש גוט אָפּ דיין „ציפערבלאַט“ (פנים) און דאַן קום צוגיין צו מיר, וועל איך דיר אַ קוש טון.

ווען אין עטלעכע מינוטן ארום, איז דער דאָזיקער פארטיזאנער צוגעקומען צו ליובען, מיט ריינע הענט און מיט א צעשטראַלט, אָפֿ־געוואַשן פנים, האָט זי אים אַרומגענומען און צו דער גרויסער צי־פרידנקייט פון די פאַרזאַמלטע פאַרטיזאַנער, אים א קוש געטון.

פון אַלע אַלטע מונדירן און הויזן, וועלכע די פאַרטיזאַנער פלעגן צוליב אָפּגענוצטקייט, אָדער אומריינקייט אַוועקוואַרפן אין די קוס־מעס, פלעגט ליובאַ אָפּשניידן די קנעפּלעך און זיי זאַמלען אין אַן אַלטן זאַק, מיט א פאַרבונדענער פּיאַטע, וואָס האָט איר געדינט פאַר אַ זעקל. אין דעם דאָזיקן „מאַגאַזין“, ווי זי האָט דאָס א נאָמען געגעבן, האָט מען געקענט געפינען דייטשע קנעפּ, מיט די שוואַרצע אַדלערס, פּוילישע מיט ווייסע אַדלערס, רוסישע מיט דעם פינף־עקיקן שטערן, מאַדיאַרישע, בלייערנע, מעשענע און אפילו הילצער־נע. ווען זי פלעגט באַמערקן א פאַרטיזאַנער, ביי וועלכן עס האָבן געפּעלט א פּאַר קנעפּ אין דער מאַרינאַרקע, האָט זי אים אָפּגע־שטעלט, פאַרפירט מיט אים אַ שמועס און ווי דרד־אַגב געפרעגט:

— מיט וואָס האָסטו זיך באַשעפּטיקט פאַר דער מלחמה?
— איך בין געווען אין אַ קאַלכאַז — האָט דער פאַרטיזאַנער גע־ענטפּערט.

— וואָס פאַר אַן אַרבעט האָסטו דאָרט אויסגעפירט?
— איך בין געווען אַ „סטאַרשי קאַניוך“ (אַן אויפזעער איבער די פּערד).

— איך וואָלט דיר אַזאַ פאַראַנטוואָרטלעכן פּאַסטן נישט אָנג־פאַרמרויט.

— פאַר וואָס? — האָט מיט פאַרווונדערונג דער פאַרטיזאַנער געפרעגט:

— ווייל, אויב דו ווייסט נישט דעם חשבון פון די קנעפּלעך אויף דיין אייגענעם מונדיר, טאָ ווי אַזוי האָסטו געקענט וויסן דעם חשבון פון דיין פּערד? ... געב נאָך מיר דיין מונדיר!

זי האָט אים געצווונגען אויסצוטאָן די מאַרינאַרקע און צוקלייבן־דיק אין איר „מאַגאַזין“ די זעלבע גרויס און קאַליר קנעפּ, זיי אויפֿן אָרט צוגענייט.

צו די אַלע אייגנשאַפטן האָט נאָך ליובאַ ווונדערבאַר שיינ גע־

טאנצט. אין די זומער-אָוונטן, פארשטענדלעך, ווען די באדינגונגען האָבן דערלויבט, פלעגן מיר איינאָרדענען פארוויילונגען. אונטער די קלאנגען פון אַ האַרמאָניע האָבן די פארטיזאָנער ביו האַלבע נאַכט געטאָנצט. נאָכדעם ווי ליובאַ האָט שוין אַלע „קאָואָליערן“ פארמאָטערט אין די מאַסן-טעניץ, פלעגט זי ערשט אָפּמאַנצן אַ רובֿ שישע „קאָמאָרינסקע“, אַ „יאַבלאָטשקאַ“ אָדער אַן אנדער פּאָלקס-טאַנץ. זי האָט געטאָנצט מיט אַזאַ לייכטקייט, אַז עס האָט זיך גע-דאַכט, אַז זי רירט זיך גאַרנישט צו צו דער ערד, נאָר שוועבט אין דער לופט.

עס איז זעלבסטפארשטענדלעך, אַז אַלע „פרייע“ פארטיזאָנער האָבן זי נישט געלאָזט צורו מיט זייערע ליבעס-דערקלערונגען. די שיינע, לוסטיקע ליובאַ האָט אַלע מענערישע הערצער געפאַנגען. נאָר זי האָט אַלע אין אַ גלייכער מאָס טראַקטירט, ווי חברים און אויף זייערע ליבעס-דערקלערונגען אָפּגעענטפערט מיט אַ שפּאַס אָדער אַ גלייכווערטל. אַן אויסנאַם איז געווען איין פארטיזאָנער, וועלכער האָט צוליב זיין באַשיידנקייט, קיינמאַל נישט אַרויסגעוויזן זיין אַנטציקונג מיט ליובען, כאַטש אין זיין האַרצן האָט ער גע-פילט צו איר אַ גרויסע ריינע ליבע. זיין נאָמען איז געווען יאַסעלע און גערופן האָט מען אים „מאַנאָך“ (קלויסמער-ברודער). דעם דאָזיקן צונאָמען האָבן אים געגעבן די פארטיזאָנער, ווייל ער איז געווען אַ שעמעוודיקער, ווייניק רעדעוודיקער, שטענדיק אַן ערנסטער און האָט געטראָגן לאַנגע, גלייכע האָר, וועלכע זענען אים אַראָפּגעפאַלן ביז די אַקסל.

קאָפיטל 8

ליובעס קינדער-יאָרן

איינמאַל, אין אַ שיינעם זומער-אָוונט, זענען מיר, אַ גרופּע פארטיזאָנער, געלעגן אויף דעם גראָז און כאַטש עס איז געווען גאַנץ וואַרעם, האָט אינדערמיט געברענגט אַ שטאַרקער „קאַסטיאָר“, בכדי מיט דעם רויך צו צעטרייבן אַ גרויסע מחנה קאָמאַרעס, וואָס האָבן

אונז שטארק געביסן. ליובא איז אויך געלעגן, אָנגעשפּאַרט איר קאַפּ
אויף די הענט און האָט מיט אַן ערנסטן בליק געקוקט אין פייער.
— וואָס ביסטו אזוי טרויעריק, ליובע? — האָב איך איר גע-
פרעגט.

— עם האָט זיך מיר דערמאָנט מיין טייערע מאַמעשי און מיין
היים — האָט ליובא געענטפּערט. — ווי גליקלעך זואַלטן מייע על-
טערן געווען, ווען זיי זעען מיך אזא מונטערע און געזונטע. מיין
מאַמעשי האָט געלעבט אין שטענדיקער שרעק, אַז די קינדער זאָלן
נישט אָפּירשענען פון אונדזער פּאָטער זיין לונגען-קראַנקייט. זי האָט
אונדז קיינמאָל נישט דערלויבט אַראָפּצוטראַעטן מיט אַ באַרוועסער
פּוס אויף דעם דיל און ווי נאָר עם האָט זיך אָנגעהויבן די קאַלטע
האַרבסטגע, פּלעגט זי אונדז שוין איינוויקלען אין וואַרעמע מל-
בושים, מיר זאָלן זיך, חלילה, נישט פאַרקילן. היינט שלאַף איך
אויף דער ערד, גיי אַרום באַרוועס און בין פּולקאַם געזונט... אַך,
ווי עם בענקט זיך אַהיים — האָט ליובא פאַרענדיקט און אַ שווערן
זיפּי געטאַן.

ליובעס טרויעריקע שטימונג האָט זיך איערגעגעבן די פאַרזאַמל-
טע פאַרטיזאָנער. יעדערער פון זיי האָט זיך איבערגעטראָגן מיט די
געדאַנקען אין זיין שטעמל. עם האָבן זיך אויפגעמישט בילדער, נאָר
ענטע און טייערע געשטאַלטן, וועלכע די דיימשע מערדער האָבן
אומגעבראַכט און וועלכע מען וועט שוין קיינמאָל נישט זען. בכדי
איבערצורייסן די געדריקטע שטימונג, וואָס האָט אַלע באַהערשט
האָב איך זיך געווענדעט צו ליובען :

— מיר ווייסן נאָך נישט ביז היינט, ווי אזוי דו ביסט פון שרה-
ליבע זיגמאַן געוואָרן ליובא אַנדראַסאָווא. אפשר וואָלסטו אונדז
איצט דאָס דערציילט?

— איך וועל גערן דערפילן אייער ווונטש און איך דערציילן
וועגן מייע קינדעריאָרן — מיט די ווערטער האָט ליובא אָנגעהויבן
איר דערציילונג: — מיר האָבן געווינט אין לעמבערג, אין אַ קליין
שטיבל, אויפן ראַנד פון שטאָט. מיין פּאָטער איז געווען אַ מאַנר
פאַקטור-מעקלער ד. ה. ער פּלעגט פאַרמיטלען צווישן גרויסע הור-
טאָוויניקעס און קליינע פּראָווינצער סוחריםלעך, וואָס פּלעגן קומען

פון די ארומיקע שטעטלעך קיין לעמבערג נאך מאנאפאקטור. דאָס איז געווען זייער אַ שווערע און נישט אָנגענעמע פרנסה.

גאנצע מעג פלעגט ער אַרומלויפן פון איין אכסניה צו דער צוויי-טער, אָפּזוכן די קליינישטעטלדיקע סוחרים און איינרעדן זיי זאָלן קויפן ביי דעם הורמאָונוק, ביי וועלכן מיין פאָטער האָט פאָר-מיטלט און נאָכדעם העלפן פאָקן די סחורה און זי אַרויסשיקן מיט דער באַן.

אין אָונט פלעגט מיין פאָטער קומען אַהיים אַ מידער, אַן אויפ-נערענטער און אָפּגעבן דער מאַמעשי דעם טאָג-פאַרדינסט, וואָס איז אָפטמאָל נישט גענוג גענוג אויף דורכצולעבן דעם טאָג. דאָך זענען מיר, אַלע זעקס קינדער, געווען אַנשטענדיק אָנגעמאָן און האָבן אויך באַקומען אַביסל בילדונג. דאָס האָט נאָר מיין מאַמעשי געקאָנט אַזוי דיספּאָנירן מיט דעם באַשיידענעם בירדזשעט, אַז עס זאָל אויף אַלעם קלעקן.

דאָס לעצטע יאָר פאַר דער מלחמה, האָט זיך אונדזער לאַגע באַ-דייטנדיק פאַרבעסערט. דער עלטערער ברודער האָט שוין אָנגעהויבן פאַרדינען אַלס עלעקטראַטעכניקער און צוויי שוועסטער האָבן אויסגעאַרבעט אין דער היים שאַכטלען פאַר אַ שאַקאַלאַד-פאַבריק. אַזוי האָבן מיר געלעבט ביז סעפטעמבער 1939, ווען לעמבערג איז באַפרייט געוואָרן דורך דער רויטער אַרמיי. איך בין דאָן אַלט גע-ווען 14 יאָר, און האָב אין דעם יאָר געענדיקט די אָנפאַנגס-שול. איך בין געווען פאַרצווייפּלט, וואָס מיינע עלטערן זענען נישט אימער שטאַנד מיך אויסצוהאַלטן אין גימנאַזיע, וווּ דער אָפּזאָל איז געווען, לויט אונדזערע באַשיידענע מיטלען, אַ זייער גרויסער.

די סאָויעטן-מאַכט האָט געמאַכט אַן איבערברוך אין דעם גאַנצן שטייגער לעבן פון די לעמבערגער יידן. אַלע לופט-געשעפטן זענען פאַרשוונדן און מען האָט געמוזט זיך נעמען צו פראָדוקטיווער אַר-בעט. מיין פאָטער, וועלכער האָט געקאָנט בוכהאַלטעריי, האָט באַק-מען אַ פּאַסטן פון אַ געהילפּס-בוכהאַלטער אין אַ מלוכהשער האַנדלס-אונטערנעמונג און האָט פאַרדינט גענוג אויף אויסצוהאַלטן די משפּחה. איך בין אַריינגעטראָטן אין אַ מיטל-שול. איך האָב זיך גענומען מיט חשק צום לערנען און האָב זיך באַקאָנט געמאַכט מיט

מיינע פעאיקייטן. פון מיין פאָטער האָב איך אָפגעירשנט אַ מוזיק קאָליש אויער און אַ שטאַרקע ליבע צו מוזיק און טענץ.

איך בין אַריינגעטראָטן אין „קרוזשאַק סאַמאָדיעיאַטעלנאַסטי“ (קרייז פון קונסט־ליב־האַבער). איך בין געווען אין כאָר, אָנטיילגע־נומען אין אַלע אימפרעזעס, וואָס אונדזער שול־האַט איינגעאַרדנט און שטענדיק פאַרנומען דאָס ערשטע אָרט. אזוי זענען אַריבער דאָס יאָר 1940 און דער פּרילינג פון 1941. דעם ערשטן מאַי 1941 איז אין מאַסקווע פאַרגעקומען אַ פעסטיוואַל פון שול־כאָרן פון אַלע סאָ־וועטישע רעפּובליקן. אונדזער כאָר, וועלכער האָט זיך גערעכנט פאַר איינעם פון די בעסטע אין מערב־אוקראַינע, איז אויך געוואָרן איינגעלאָרן אָנטיילצונעמען אין דעם דאָזיקן פעסטיוואַל.

אונטער דער אויפזיכט פון אונדזער מוזיק־לערער בין איך צו־זאַמען מיט נאָך 40 שילער און שילערניס אוועקגעפאַרן קיין מאַס־קווע. דריי טעג האָבן מיר פאַרבראַכט אין דער סאָוועטישער הויפּט־שטאָט, וווּ מען האָט אונדז געוויזן אַלע זעענסווירדיקייטן. אונדזער כאָר האָט זיך אויסגעצייכנט און מיר אַלע כאָריסטן האָבן באַקומען מתנות. מיר איז שטאַרק געפעלן געוואָרן מאַסקווע מיט אירע גרוי־סע שיינע פּלעצער, מיט די פּיל־שולן, מיט דעם פּרעכטיקן מעטראָ און ברייטן, שטילן מאַסקוואַ־טייך. ווען אונדזער לערער האָט דער־קלערט, אַז ווער עס וויל אַריינטרעטן אין קאָנסערוואַטאָריע, כדי פאַרצוזעצן די מוזיקאַלישע בילדונג, קען בלייבן אין מאַסקווע, האָב איך די ערשטע געגעבן דערויף מיין הסכמה.

דער לערער, וואָס האָט אונדז באַגלייט, האָט זיך אונטערגענומען דעם ענין צו דערליידיקן מיט מיינע עלטערן און איך בין געבליבן אין מאַסקווע אַלס שילערין פו דער קאָנסערוואַטאָריע. די מומער מיינע האָט אין די ערשטע בריוו פּראָטעסטירט און געבעטן, איך זאָל קומען צוריק קיין לעמבערג, ווייל זי בענקט שטאַרק נאָך מיר, נאָך צו ביסלעך האָט זי זיך באַרואיקט. דאַקענן מיין פאָטער איז פון דער ערשטער מינוט געווען צופרידן פון מיין אויפטון. ער איז געווען אַ יודע ניגון און האָט אויף קיין רגע נישט געצווייפלט, אַז זיין שרה־ליבע וועט ווערן אַ באַווסטע זינגערין.

איך בין געווען גליקלעך, אָבער נישט לאַנג. דעם 22־טן יוני איז

געקומען דער הימלערישער איבערפאל אויפן סאָוועטן־פּאַרלאַנד און אין עטלעכע טעג שפעטער איז שוין לעמבערג פאַרנומען געוואָרן דורך די דייטשן. יעדער קאָנטאַקט מיט מיינע עלטערן איז איבער געריסן געוואָרן. איך בין געווען אין פאַרצווייפּלונג און יעדן טאָג געוויינט ווען איך האָב געלייענט אין די צייטונגען וועגן די דיפּות אויף יידן אין די אָקופּירטע דורך דעם דייטש געביטן.

ק א פ י ט ל 9

די קאַלכאַזניצע ליובאַ

עס האָבן זיך אָנגעפאַנגען די „זשניוועס“ (שניט). אויף די טויזנט־טער העקטאַר פעלדער איז אויסגעוואַקסן די תבואה, ווייל עס איז נישט געווען ווער עס זאָל זי אַראָפּנעמען. די גאַנצע מענערישע באַפעל־קערונג פון דעם גרויסן ראַטנפאַרבאַנד, איז געווען מאָביליזירט אין דער רויטער אַרמיי און די פרויען האָבן זיך אַליין נישט געקענט קיין עצה געבן. דער בילדונגס־מיניסטער האָט דאָן באַפוילן צייט־זוויליק איבערצורייסן די לימודים אין די מיטל־און הויך־שולן און די שילערס זענען אַוועקגעשיקט געוואָרן אין די קאַלכאַזן אויף פעלד־אַרבעט. מיט אַזעלכע אַרבעטס־ברייגאַדעס בין איך אַוועקגעפאַרן אין איינעם פון די קאַלכאַזן אין בריאַנסקער ראיאָן. איך האָב גע־וויינט ביי אַ קאַלכאַזניק מיט דעם נאָמען פּיאָטר אַנדראַסאָוו, ווער מענס אַלע דריי זין זענען געווען אין דער רויטער אַרמיי. דער דאָזיקער פּויער מיט זיין פרוי האָבן מיך זייער פּריינטלעך אויפגענומען און איך האָב זיך דאָרט געפילט ווי אין דער היים.

ווען מיר האָבן פאַרענדיקט די פעלד־אַרבעט, האָבן מיר באַקור מען אַ באַפעל צו העלפן גראָבן אָקאַפּעס און בויען די פאַרטיידי־קונגס־ליניע אין דאָזיקן ראיאָן. די דייטשן האָבן זיך דערווייל גע־רוקט פאַרויס. איינמאָל בשעת אַ לופט־אַנגריף אויף מאָסקווע, איז צעשעדיקט געוואָרן די געביידע פון דער קאָנסערוואַטאָריע. אין צור־זאַמענהאַנג דערמיט האָט מען אונדז באַפוילן פאַרלויפּיק צו פאַר־בלייבן אויף די ערטער, וווּ מיר האָבן זיך געפונען און וואַרטן אויף

ווייטערדיקע פאררדרענוגען. דער שווערער דויטשער ווינטער האָט אונדז פאַרכאַפט אין די פאַרוואַרפענע קליינע דערפֿלעך. די פאַר-
בינדונג מיט די אַרומיקע שמעט, צוליב די גרויסע שנייען, איז איר
בערגערסן געוואָרן און מיר האָבן געלעבט ווי אויף אַן אינזל און
אַפילו גישט געוואָסט, אַז דער שונא איז שוין גאַנץ נאָענט פון
אונדז.

גרויס איז געווען אונדזער שרעק און פאַרוואַנדערונג, ווען אייני-
מאַל, אין אַ פּראָסטן פּרימאַרן, איז אין אונדזער קאַלכאַז אַרייני-
געפאַרן אַ באַנדע באַוואַפנטע דייטשן און אָנגעהויבן באַלעבאַטעווען
אויף זייער שטייגער. זיי האָבן צוגענומען די תבואה פון די מאַנאַ-
זינען, וויפל זיי האָבן געוואָלט; זיי האָבן געכאַפט גענדז און הינער
און געצוואונגען זיי קאַכן מיטאַג. אַן קיין שום שולד האָבן זיי גע-
שלאָגן די קאַלכאַזניקעס. מיין לאַגע איז געוואָרן געפערלעך, אי אַלס
יונג מיידל, אי אַלס יידישקע.

מיינע באַלעבאַטים האָבן דערפון געוואָסט און מיך באַרוואיקט,
געהייסן צערייסן מיין דאַקומענט און אַרויסכאַקומען פאַר מיר אַ
צייגעניש פון דער „סעל־ראַדע“ אויף דעם נאָמען פון ליובאַ אַנדראַ-
סאַוואַ, די טאַכטער פון פּיאַטר אַנדראַסאָוו. זיי האָבן מיר געגעבן
אַלעס מלבושים, בכדי איך זאָל אויסזען ווי אַ פּויערטע און איך האָב
ווייטער געאַרבעט אין קאַלכאַז. אַזוי האָבן איך געלעבט מיט די גר-
טע פּויערים ביז האַרבסט 1942.

אין יענער צייט האָבן זיך אָרגאַניזירט אין די בריאַנסקער וועל-
דער גרויסע מהנות פאַרטיזאַנער, וועלכע האָבן אָן אויפהער געפירט
קאַמפן מיט די דייטשן און דערפירט דערצו, אַז אין אָקטאָבער 1942
איז אַרויסגעשיקט געוואָרן קעגן די פאַרטיזאַנער עטלעכע דיוויזיעס
עס-עס. נאָך שווערע קאַמפן, האָבן די דייטשן אַרויסגעטריבן די
פאַרטיזאַנער און אַ גרויסע צאָל דערפער פאַרברענט צוזאַמען מיט
דער באַפעלקערונג אַלס שטראַף, וואָס די לעצטע האָבן מיטגעהאַלפן
די פאַרטיזאַנער. אַזאַ מין שטראַף-עקספעדיציע האָט איינמאַל אַרומ-
גערינגלט אונזער דאָרף, צונויפגעטריבן אַלע מענער און פרויען אין
אַ הילצערנעם שטאַל און לעבעדיקערהייט פאַרברענט. די יוגנט האָבן

זיי אָנגעלאָדעוועט אין פארקראַטעוועטע וואַנגאַנען און אוועקגעשיקט אויף מערב.

צוויי וואָכן זענען מיר געפאָרן אין די ענגע, אומריינע וואַנגאַנען. איינמאָל ביינאכט האָט מען אונדז אויסגעלאָדעוועט אויף אַ קלייַד נער באַן-סטאַציע און אונטער אַ שטאַרקער שמירה אוועקגעפירט אין אַ וואַלד, וווּ אונטער דער ערד האָבן זיך געפונען גרויכע פאַבריקן פון אווואָן-באַמבעס. וואָס מיט מיר האָט ווייטער פאַסירט, איז אויך שוין באַוווּסט. איך וויל נאָר צוגעבן, אז פאָרנדיק פון דימטשלאַד, בין איך אָפגעשטיגן אין לעמבערג. עס האָט זיך געד גלוסט נאָך איין מאָל אַ קוק טאָן אויף דעם הויז, וווּ איך האָב מיר נע קינדער-יאָרן פאַרבראַכט און וווּ מיינע טייערע עלטערן האָבן געוווינט. איך האָב דערפאַר שיעור נישט באַצאָלט מיטן לעבן. ווען איך בין אַריינגעקומען אין דעם געסל, וווּ צווישן די עמד לעכע אָרעמע הייזקעס איז אויך געשטאַנען אונדזערע, האָב איך דערזען, אז די טירן און פענצטער זענען אַראָפגעריסן און עס וואַלד גערן זיך אַרום הויז צעריסענע יידישע ספרים, וועלכע מיין פאָטער האָט געהאַט אַ פולן שראַנק. איך בין שטיין געבליבן און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון מיינע אויגן. איך האָב נישט באַמערקט, ווי עס האָט זיך צו מיר דערנענטערט אַן אוקראַינישער פּאָליציאַנט און מיך באַטראַכט. מיטאַמאָל האָט ער אויסגעשריען: „זשידאָוקאַ, שרה ליבע זיגמאַן! איך האָב דיך דערקענט“ און האָט מיך אַ כאַפ געטון ביי דער האַנט. איך בין דערשמוינט געוואָרן. אין דעם דאָזיקן רוצה האָב איך דערקענט איינעם פון מיינע אַמאָליקע שול-חברים, אַן אוקראַינער, וועלכער האָט געוווינט אין אונדזער גאַס. איך האָב געפילט, אז איך בין שלעכט אַריינגעפאַלן און מוז זוכן אַן עצה ווי אזוי זיך צו ראַטעווען. איך האָב אים העריבער אָנגע- כאַפט פאַר דער האַנט און מיט אַ סודותפולער שטימע געזאָגט: — מאַך נישט קיין אַלאַרם, דו האָסט די מעגלעכקייט צו פאַרדיי- נען עטלעכע גאָלד-רוכל, איך בין געקומען אַהער אויסגראַבן דאָס גאָלד און צירונג, וואָס מיינע עלטערן האָבן אין אונדזער הויז באַ- האַלטן אונטער דעם אויוון. אויב דו וועסט מיר העלפן דאָס טון, באַקומסטו אַ העלפּט.

ביי דעם גייציקן אוקראינער האָבן אַזש די אויגן אָנגעהויבן
גלאַנצן און ער האָט אויסגערופן: דו נאַרסט מיך נישט אָפּ?

— פאַרשטייסט דאָך אַליין, אַז איך וואָלט אַהער נישט געקור
מען איינשטעלן זיך דאָס לעבן, ווען נישט אַזא וויכטיקער ענין.
דאָס אָרט איז מיר גוט באַוווסט, איך דאַרף נאָר אַן אייזערנעם
שטאַנג, אַ האַק און אַ פּאָר שטאַרקע מענערישע הענט.

איך האָב גערעדט מיט אַזא רואיקן טאָן, אַז דער באַנדיט האָט
מיר אָנגעהויבן גלויבן און אַ זאָג געמאָן:

— הענט שטאַרקע האָב איך און אַ שטאַנג מיט אַ האַק וועל איך
באַלד געמען אָט דאָ ביים שכן.

ער איז צוגעגאַנגען צו דעם שכנודיקן הויז און אַריינגעשריגן
דורך דעם פענכטער, מען זאָל אים אַרויסטראָגן די מכשירים. איך
האָב אויסגענוצט דעם מאָמענט און שנעל אַריינגעלאָפּן אין דעם
צווייטן הויף, וועלכער גייט אַרויס אויף אַן אַנדער גאַס. מאַניפּוֹ-
לירנדיק צווישן די מיר גוט-באַקאַנטע געסלעך, בין איך אַוועקגע-
לאָפּן אויף דער באַדסטאַציע און מיט דעם ערשטן צוג, וואָס איז
געגאַנגען אויף מזרח, פאַרלאָזט לעמבערג.

עס איז שוין געווען נאָך האַלבער נאַכט, ווען ליובאַ האָט געענ-
דיקט איר דערצייילונג. די פּאַהטיזאַנער האָבן מיט ערנסטע פּנימער
זיך אויפגעהויבן פון דער ערד, פאַרלאָזן דאָס אויסגעלאָשן פּייער
און שטיל-שווייגנדיק, אַוועקגעגאַנגען אין זייערע געצעלמן.

ק א פ י ט ל 10

יאָסעלע „מאַנאַך“

יאָסעלע „מאַנאַך“ איז געווען שטענדיק אַ פּאַהטראַכטער, ווי ער
וואָלט מיט זיינע געדאַנקען ערגעץ געשוועבט אין די הימלען. ער
האָט געקענט שעהן לאַנג ליגן אויף דעם רוקן מיט די הענט אונט-
טער דעם קאָפּ און קוקן אין איין פּונקט. ער האָט דעמאָלט נישט דע-
אַגירט אויף די אָפּשפּאַטערישע באַמערקונגען פון די חברים, וועל-

כע האָבן אים געוואָלט אַרויסרייסן פון זיין פאַרטראַכטיקייט. זיי האָבן
 דאָס קיינמאָל נישט געקענט באַווייזן און כל סוף כל סוף געלאָזט צורו.
 אַלס פאַרטיוואַנער האָט ער זיינע אויפגאַבעס אויסגעפירט מיט
 דער פולער פאַראַנטוואָהטלעכקייט. ער האָט שטענדיק צו אַן „אַפּע־
 ראַציע“ זיך זאָרגפֿעליק צוגעגרייט און איך בין געווען דואיק, אַז ער
 וועט קיין נישטבאַטראַכטן שריט נישט מאַכן און וועט אַלץ אויס־
 פירן מיט דער גרעסטער פינקטלעכקייט. אין די אָונטן, ווען אַלע
 פאַרטיוואַנער האָבן זיך געוויילט, איז ער געווען אין זיין „קאַי־
 באַש“ געצעלט, געפלאַכטן פון צווייגעלעך) און ביים שיין פון אַ
 וואַסן־ליכטל, עפעס געלייענט, אָדער ער פלעגט ליגן מיט פאַר־
 מאַכטע אויגן און געמאַכט דעם איינדרוק ווי ער וואָלט געשלאָפּן.
 קיינער האָט נישט געוואוסט קיין איינצלהייט וועגן זיינע קינדער־
 יאָרן. עס איז אונדז גאָר געווען באַוואוסט, אַז ער שטאַמט פון אַ
 קליין שטעטל אויף פּאָליעסיע און אַז בשעת דער שחיטה, האָט מען
 אים צוזאַמען מיט זיינע עלטערן אויך געפירט צו די גריבער. צו
 זעקס יידן האָבן די דייטשן אויסגעשטעלט אויף דער ראַנד פון אַ
 טיפּן גרוב און זיי דערשאָסן. ער האָט געזען ווי מען דערשייט זיי
 גע־עלמערן און ווען מען האָט אים צוגעפירט צו דעם גרוב, איז ער
 געגאַנגען דואיק און האָט גלייכגילטיק געוואַרט אויף דעם טויט.
 די דייטשן האָבן אויסגעשאָסן און ער איז, צוזאַמען מיט די איבערי־
 קע 5 יידן, אַריינגעפאַלן אין דער טיף. ער איז אָבער בלויז געווען
 לייכט פאַרוונדערט און געבליבן ליגן אויף די טויטע קערפערס... מען
 האָט נאָך עטלעכע גרופעס יידן דערשאָסן און די „אַקציאָן“ איז
 פאַרענדיקט געוואָרן. די דייטשן האָבן פאַרשאָטן די דערמאָרדעטע
 יידן מיט אַ דינעם שיכט ערד און פאַרלאָזט דעם עקזעקוציע־פּלאַץ.
 יאָסעלע האָט זיך דאַן אַרויסבאַקומען פון אונטער די טויטע
 קערפערס און אַנטלאָפּן אין וואַלד. עטלעכע וואָכן האָט ער זיך אַרומ־
 געדרייט אַליין, זיך דערנערט מיט ווילדע מאַלינעס און שוואַמען
 און אויסגעמיטן יעדעס לעבעדיק באַשעפעניש. אין אַזאַ האַלבי
 ווילדן צושטאַנד, בלויז אין צעריסענע אונטער־וועש, האָבן מיר
 אים איינמאָל געטראָפּן שלאָפּן אונטער אַ בוים און אים מיטגענו־
 מען מיט זיך. די דאָזיקע שרעקלעכע איבערלעבונגען האָבן אַוועק־

געלייגט א חותם אויף זיין פארהאלטן זיך און אויף זיין אויסערלעכן אויסזען.

זינט ליובא איז געקומען אין אונדזער אַטריאד, איז מיט יאָסעף לען פאָרגעקומען עפעס אַ פאַרענדערונג. דאָס ערשטע האָט זיך זיין אויסערלעכער אויסזען שטאַרק געביטן. די לאַנגע האָר, וועלכע זענען ביי אים אין אומאַרדענונג אַראָפּגעהאַנגען אויף דעם שטערן, אָדער האָבן געסטאַרטשעט אין אַלע זייטן און אויסגעזען ווי אַ צע-וואָרפענער סטאָג היי, האָט ער לעצטנס אָנגעהויבן זאָרגפעליק צו פאַרקעמען און האָט אויסגעזען ווי אַ קליינשטעמלדיקער פּאַעט, אָדער קאָמפּאָזיטאָר. די קנעפלעך אויף זיין מאַדיאַרישן מונדי, זע-נען געווען אין פּולן קאָמפלעט און די דייטשע שטיוויל אָפּגעפּוצט „אויף גלאַנץ“.

נאָר די גרעסטע פאַרווונדערונג האָט אַרויסגערופּן דער פּאַקט, וואָס ער איז איינמאָל, בשעת אַ פאַרוויילונג, אַרויסגעגאַנגען פּון זיין געצעלם, מיט שעמעוודיקע טריט צוגעקומען צו דעם פּרייען פּלאַץ, אַנטקעגן מיין „קאַיבאַש“, וווּ אונטער די קלאַנגען פּון אַ האַרמאָניע האָבן די פאַרטיזאַנער געטאַנצט. ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין אַ בוים און אַזוי געשטאַנען ביז דעם סוף פּון דער פאַרוויילונג. פּון דאָן אָן, פּלעגט ער יעדן אָונט אַזוי טאָן. ווען מען האָט געטאַנצט אַ קאָלעקטיוון טאַנץ, ווי, למשל, די ווייסרוסישע „ליעוואָניכע“, אָדער אַ „פּאָלקע“, אין וועלכע עס האָבן אַנטייל גענומען אַלע פאַר-טיזאַנער, אפילו די, וואָס האָבן נישט געקענט טאַנצן, און די פאַר-טיזאַנער האָבן געוואָלט יאָסלען אויך אַריינשלעפּן אין קרייז, האָט ער זיך מיט אַלע כּוחות געווערט. אַזוי פּלעגט ער שטיין ווי אַ סטאַ-טוע און מיט אַ גלייכגילטיקן בליק קוקן אויף די טאַנצנדיקע פאַר-טיזאַנער. נאָר ווען ליובאַ איז אַריינגעגאַנגען אין מיטן קרייז און אָנגעהויבן אויספירן איר סאָלאָ-טאַנץ, איז די גלייכגילטיקייט פּון זיין געזיכט באַלד פאַרשווונדן, זיינע טונקל-גרויע אויגן האָבן באַ-קומען אַ באַזונדערן גלאַנץ און מיט אַ האַלב-אָפּגענעם מויל האָט ער נאָכגעפּאָלט איר טאַנצן. די גאַנצע וועלט האָט דאָן אויפּגעהערט פאַר אים צו עקזיסטירן, ער האָט נישט דורכגעלאָזט קיין איין באַ-וועגונג פּון איר שלאַנקער פיגור און האָט ווי מיטגעטאַנצט מיט

איר. ווען ליובא האָט איינמאַל אים אָנגעכאַפט פאַר דער האַנט און געוואָלט אַרײַנציען אין קרײַז, האָט ער מיט אַ בעמנדיקער שטימע געזאָגט:

— צוליב וואָס? שטייענדיק דאָ, טאַנץ איך דאָך אַלץ איינס מיט דיר מיט.

ליובא האָט זיך פאַרויטלט און לייכט אַ הרוק געטאַן מיט איר צאָרט הענטל, זײַן שטאַרקע מענערישע האַנט. אויף דעם צווייטן טאַג, דורכגייענדיק נעבן יאָסעלס צעלם, וווּ ער איז געלעגן און געלייענט אַ בוך, האָט זיך ליובא אָפגעשמעלט און געפרעגט:

— וואָס לײענסטו, יאָסעלע?

— איך לײען אַן אוקראַיניש בוך, וואָס אינטערעסירט מיך נישט איבעריק — האָט יאָסעלע געענטפערט, אויפשטייענדיק פון דער ערד.

— און איך האָב באַקומען פויכטוואַנגערס יוסף פלאַוויוס; וועסטו צו מיר אַרײַנקומען, וועל איך דיר דאָס געבן — האָט ליובא געזאָגט, אַרײַנקונדיק אין יאָסעלעס „קאַיבאַש“, וווּ אין פאַרערגרונט איז געשטאַנען אַ בלעכערנע שיסל מיט אַ ביסל איבערגעבליבענעם זופ פון מיטאַג, און הערנעבן האָט זיך געוואַלגערט אַ ברודיסע „אַנזע“.

— דיין „קאַיבאַש“ זעט אויס ווי אַ צימער פון אַן אַלמן, און דיין העמד איז אויך נישט איבעריק דיין, אויב דו ווילסט, קענסטו עס מיר געבן צום אויסוואַשן.

אין אַוונט האָט ליובא געבראַכט יאָסעלען זײַן העמד אַ ציכטיקס און אויסגעפרעסט. זי איז פאַרבליבן אַ ביסל לענגער בײַ אים און זיי האָבן געמיטלעך געשמעסט.

אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן די פריינטשאַפט צווישן ליובאַ און יאָסעלען. גייענדיק אין אַוונט צו דער פאַרווילונג, פלעגט שוין יאָסעלע זי אָפּוואַרטן אויפן האַלבן וועג און צוריק זענען זיי אויך געגאַנגען אינאַיינעם. פון אָנפאַנג האָבן זיך די פאַרמיזאַנער זייער געוונדערט, זעענדיק יאָסעלע „מאַנאָך“ אין דער דאָל פון אַ „קאַ-וואַליר“. מיט דער צײַט אָבער האָבן זיי זיך צוגעוויינט דערצו און דאָס צוגעשריבן אויסשליסלעך ליובעס צויבער-קראַפט.

קאפיטל 11

דער יידישער טאנץ

שוין דאָס צווייטע מאָל איז דער „קאראאָלני נאַטשאַלניק“ (דער אויפֿזענער איבער דער וואַך) צוגעקומען צו די פּאַרטיזאַנער און מיט אַ געמאַכטער בייזער שטים אויסגעשריגן: „פּאַראַ ספּאַט! ראַס־כאַדיס פּאַ מעסטאַס!“ (שוין צייט שלאָפּן! צעגייט זיך!), אָבער די פּאַרטיזאַנער האָבן זיך געמאַכט נישט הערנדיק און פּאַרגעזעצט די טענץ. נאָר ווען ער איז צום דריטן מאָל צוגעקומען און באַפעל־דיק דעם האַרמאַניסט, וואַסילי וואַסיליעוויטשן, אויפֿצוהערן שפּילן, האָט ער אַרויסגענומען זיין אַלטמאַדישן זייגער, וואָס איז געהאַנ־גען אויף אַ לאַנג שטאַלן קייטל און אויסגעשריגן: „עס איז שוין צוועלף אַזייגער, איך באַפעל זיך צעגין“. האָט זיך אָנגעהויבן אַ טומל צווישן די טאַנצנדיקע.

צענדליקער פּאַרטיזאַנער האָבן צו אים אויסגעשמרעקט זייערע זייגערס און מיט איבערצייגנדיקע שטימעס געשריגן: „עס פעלט נאָך 20 מינוט!“, „דיין זייגער איז אַ צעבראָכענער טראַקטאָר“ אד״ג. ביי איינעם האָט דער זייגער ערשט געוויזן צען מינוט פּאַר צען. אַלע האָבן געלאַכט, געשריגן און זיך געוויצלט. דער נאַטשאַל־ניק האָט זיי געפרוּווט באַרוואַקן: „גוט, איך גיב איך נאָך צען מינוט, מער אָבער זאָלט איר אַפּילו נישט בעטן, ווייל עס וועט איך נאָרנישט העלפּן“.

— אפּשר וועסטו אונדז נאָך עפעס אָפּטאַנצן — האָב איך זיך געוואָנדן צו ליובאַן.

— זיי זענען מיר שוין נמאס, אָט די אַלע טענץ — האָט ליובאַ געענטפּערט מיט אַן ערנסטער שטים — איך וואָלט איצט מיט פּאַרנעניגן געטאַנצט אַ „חסידל“. אין אונדזער משפּחה בין איך שוין געווען באַוווּסט מיט מיין טאַנצן אַ „חסידל“, נאָך ווען איך בין אַלט געווען זעקס יאָר. איך דערמאָן זיך, ווי אויף די חתונות פון אונדזערע קרובים פּלעגט מען עקסטראַ באַצאָלן דעם פּירלער, ער זאָל פּאַר מיר שפּילן. איך האָב געטאַנצט און מיינע טייערע עלטערן האָבן

געשעפט נחת. ווו זענט איר, מיינע גומע קינדער-יאָרן? — האָט ליובא אַ זאָג געמאָן און שווער אָפּגעזיפּצט.

— אויב דיר גלױסט זיך אזוי שטאַרק, טאָ טאַנץ אַ „חסידל“. איך וואָלט אַליין אויך גערן דאָס געוואָלט זען — האָב איך זיך געווענ-דעט צו ליובאַן.

— אָבער ווער וועט מיר שפּילן? וואַסילי וואַסיליעוויטש קען דאָך דאָס נישט.

— זינג דאָס אים איבער אַ פּאָר מאָל. ער איז אַ פעאיקער, ער וועט דאָס באַלד אויפּבאַפּן אויף דער האַרמאָניע.

ליובאַ איז צוגעגאַנגען צו דעם האַרמאָניסט. עס האָט אַביסל געדויערט ביז ער האָט פאַרשטאַנען וועגן וואָס עס האַנדלט זיך און ענדלעך האָט ליובאַ אָנגעהויבן זינגען און ער האָט מיט איין פינגער געפירט איבער די קנעפלעך פון דער האַרמאָניע און אַרויסבאַקער מען דעם גוויטיקן ניגון.

ווען זי האָט אים עטלעכע מאָל איבערגעזונט די גאַנצע מעלאָ-דיע און וואַסילי וואַסיליעוויטש האָט זי שוין אַליין אויסגעשפּילט, האָט ליובאַ פאַרבּראַכן מיט די הענט און אויסגעשריגן: „עס רעדט נישט צו מיין נשמה; עס פעלט יידישקייט!“

די גאַנצע צייט, ווען ליובאַ האָט איינגעקנעלט מיט דעם האַר-מאָניסט די יידישע ספּעציפּישע מעלאָדיע, איז יאָסעלע געשטאַנען דערביי און זיך אויפּמערקזאַם צוגעהערט. נאָך ליובאַס אויסגעשריי האָט זיך יאָסעלע צו מיר געווענדעט: „ברענג, דיאַדיאַ מישאַ, דיין פּידל, איך וועל פאַר ליובאַן שפּילן אַ „חסידל!“

— דו קענסט שפּילן אויף אַ פּידל? — האָב איך מיט פאַרוונט-דערונג געפרעגט — מיר האָבן דערפון גאַרנישט געוואוסט. דו האָסט קיינמאָל אונדז וועגן דעם נישט געזאָגט.

— איך שטאַם פון אַ משפּחה כּל-זמר — האָט יאָסעלע געזאָגט. — מיין פּאַטער איז געווען דער ערשטער פּידלער אין אונדזער שטאָטישער יידישער קאַפעלע. מיין זיידע איז געווען נאָך אַ בע-סערער פּידלער און האָט געשפּילט נישט נאָר אויף יידישע נאָר אויך אויף די גרעסע פּריציזישע חתונות. מיך האָט מען אָנגעהויבן לער-נען שפּילן, ווען איך בין נאָך אַלט געווען 8 יאָר. איך האָב אַרויס-

געוויזן גרויסע פעאיקייטן און מיין פאָטער איז געווען זיכער, אַז
איך וועל איבערנעמען די חזקה פון ערשטן פידלער אין אונזער
קאָפּעלע.

איך האָב געשיקט אין מיין „קאָיאַש“ נאָכן פירל, וואָס איך
האָב צוגענומען אין דער ווינונג פון אַן אוקראַינישן פּאָליציאַנט.
ליוואַ האָט זיך צוגעגרייט צום טאַנץ. זי האָט אָנגעטאָן אַ היטל,
אונטער וועלכן זי האָט באַהאַלטן אירע געדיכטע האָר, אַרויסגעלאָזט
בלויז צוויי פייעלעך, זיי קינסטלעך פאַרדרייט און אַריינגערוקט די
צוויי גראָבע פינגער אין ביידע זייטן פון איר סאַמעטן וועסטל. אין
איינ מינוט האָט זי אויסגעזען ווי אַ חסידיש בחורל.

ק א פ י ט ל 12

דעם פאָטערס ניגון

יאָסעלע האָט אָנגעסטראָיעט דעם פירל, גענומען אַ פּאַר אַקאָרדן,
אויף אַ וויילע שטיין געבליבן מיטן סמיטשעק אויף די סטרונעס
און מיט אַ פאַרחלומטן בליק זיך ערגעץ פאַרקוקט. ער האָט געמאַכט
דעם איינדרוק, ווי ער וואָלט איצט אַרויסגערופן אין זיין זכרון ביל-
דער פון דער נישט ווייטער פאַרגאַנגענהייט, דערינערונגען, וועלכע
ער וועט באַלד פאַרוואַנדלען אין קלאַנגען. די פאַרטיזאַנער האָבן
אים אַרומגערינגלט און מיט נייגעריקייט און אומגעדולד געוואַרט.
— איך וועל צוערשט געבן מיין פאָטערס ניגון, וועלכן ער
פּלעגט שפּילן אויף התונות בעתן באַזעצן די כלה און נאָכדעם דאָס
„חסידל“.

יאָסעלע האָט אָנגעהויבן שפּילן. מיט אַ זיכערער האַנט האָט
ער געפירט איבער די סטרונעס און עס האָבן זיך אָנגעהויבן גיסן
צאַרטע, ציטעריקע טענער, וועלכע האָבן געגלעט די נשמה. יאָסעלע
איז אַרײַן אין טראַנס און דאָס פּידעלע האָט געהאַרכזאַם אויסגע-
פּירט זיינע פאַרלאַנגען: עס האָט געזונגען, געוויינט, געטרוימט און
אין זיסע טענער איבערגעגעבן זיינע שטימונגען. ער האָט אונדז גע-

מאכט פארגעסן, אז מיר שטייען איצט אויף דער באַלויכטענער מיט לבנה־שיון, לאַנקע, אַרומגערינגלט מיט הונדערט יאָריקע סאָסנעס. ווי מיט אַ צויבער־שמעקעלע האָט אונדו יאָסעלע מיט זיין שפּילן אַריבערגעטראָגן אויף אַ יידישער חתונה אין אַ קליין שמעטל פון אוקראַינע. אָנשטאָט די ערנסטע, אָפּגעברענטע פּנימער פון די פּאַרטיזאַנער, אין די צעריסענע פּאַרשידנאַרטיקע מונדירן, האָבן מיר געזען די צעשטראַלטע פּנימער פון די מחותנים אין די אַטלע־סענע קאַפּאַטעס, אונטערגענאַרטלט מיט די זיידענע גאַרמלען. עס זענען פּאַרשווונדן געוואָרן די פּאַרטיזאַנערנס אין די ביליקע, פּיל־פּאַרביקע קליידלעך און אָנשטאָט זיי, האָבן איך אין מיניע וויזיעס געזען מחותנתטעס אין די געפּאַלדעוועטע, זיידענע קליידער, אין סאַ־מעטענע אַלטמאָדישע רעקלעך, מיט זילבער באַהאַפּטענע טיכלעך אויף די קעפּ, באַהאַנגענע מיט פּערל און ברייאַנטן.

דאָס פּידעלע האָט ווי גערעדט און פּלוצלונג האָט זיך דאָס צע־וויינט מיט אַ ווייבעריש דין געוויין. עס האָט זיך געדאַכט, אז דאָס האָט די כּלה געוויינט... איך האָב דערזען דעם ברחן אין גרויסן סאַ־מעטענעם קאַשקעט מיט דעם רויטן טיכל אין דער האַנט, ווי ער שטייט אויף אַ באַנק, אינמיטן צימער, און זאָגט גראַמען... די כּלה, אַרומגערינגלט מיט אירע חבּרעס, זיצט אויף אַ הויכן שטול... דורך איר דורכזיכטיקער „פּאַטאַ“ (וועלאַן) זע איך איר בלאַס פנים מיט די שוואַרצע, יידישע, פּאַרצויגענע מיט פייכטקייט אויגן.

ליובאַ איז געשטאַנען אַנטקעגן יאָסעלען און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון אירע אויגן. איך האָב אין ליובען געזען די כּלה, די יתור מה, צו וועלכער דער ברחן האָט אין אַ זינגענדיק וויינענדיקן קול געזאָגט זיין גראַם: „דיין פּאַטער און מוטער זענען מער נישטאָ מיט דיר, וויין זשע, כּלהניו, לאַז אַ טרער“... יאָסעלע האָט שפּילנ־דיק נישט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פון ליובען און עס האָט זיך גע־פּילט, אז ער שפּילט איצט בלויז פאַר איר, אז ער דריקט אויס אין קלאַנגען זיינע ריינע שטאַרקע געפּילן, וועלכע ער האָט נישט געהאַט קיין דרייסקייט אַרויסצוזאָגן מיט ווערטער.

די פּאַרטיזאַנער זענען געשטאַנען אַרום און מיט אַ פּאַרכאַפּין אַטעם זיך צוגעהערט צו יאָסעלעס שפּילן, אין וועלכן עס האָט זיך

געפילט נישט בלויז קונסט און די אייגנארטיקע יידישע מתיקות, נאָר דער גאנצער טרויער פון זיין אָנגעווייטיקטער גשמה און זיין גרויסע ליבע צו דער, פאָר וועלכער ער האָט איצט געשפּילט. דער „קאראאולני גאטשאַלניק“, וועלכער איז מיט אַנטשלאָסענע נע טריט צוגעגאנגען צו די פארטיזאנער, כדי זיי אויפצופאָדערן זיך פאנאנדרעצוגיין, דערהערנדיק יאָסעלעס שפּילן, איז ער שטיין געבליבן מיט דעם זייגער אין דער האַנט און האָט נישט געוואָגט איר בערצורייסן דעם גרויסן, פייערלעכן מאַמענט. די יידישע פארטיר זאנער האָבן ממש געשלאנגען די דאָזיקע מוזיק, וועלכע האָט אזוי גערעדט צו זייערע הערצער. אויסטערליש האָט דאָס אַלץ אויסגעזען: אין אַ געדיכטן סאַסנע-וואַלד, טויזנטער קילאָמעטער ביים דייטש אין הינטערהרגונט, שטייט אַ יידישער בחור, וועלכער האָט זיך על פי נס געראַטעוועט פון די הענט פון די דייטשע מערדער און צויבערט אויס אויף זיין פידעלע געשטאַלטן און בילדער פון דער פארנאָנגעהייט. מיט זיין קינסטלעריש שפּילן לעבט ער אויף די פאָלקסטימלעכע מאַמענטן פון אַ יידישער שמחה, אין וועלכער די פרייד איז צונויפגעמישט מיט טרערן.

יאָסעלע האָט געענדיקט מיט אַ דינעם, וויינענדיקן טרעל, וועלכער איז געוואָרן אַלץ שטילער און שטילער און איז פארשווונדן ער געצווישן די הויכקייטן פון די אַלטע סאַסנע-ביימער. עס איז אויף אַ וויילע שטיל געוואָרן און פלוצלונג האָט יאָסעלע האַסטיק אַ פיר געטון מיט דעם סמיטשיק איבער אַלע סטרונעס און אָנגע-הויבן שפּילן אַ פריילעכס.

לויבא האָט אַ טרייסל געטון מיטן קאַפּ, אַריין אין קרייז און אָנגעהויבן טאַנצן. מיט איין מאָל איז די פארטיזאנערין לויבא באַ פארוואַנדלט געוואָרן אין אַ חסידישן יונגערמאַן, וואָס טאַנצט מיט קונסט אַ יידיש פריילעכס. מיט איר בויגעוודיקער, שלאַנקער פיגור און פלינקע פיסלעך, האָט זי נאָכגעפאָלגט יעדן טאַקט און זיך צוזאַמענגעגאַסן מיט יאָסעלען אין האַרמאָניע פון מוזיק און טאַנץ. זי האָט אונטערגעקנאַקט מיט די פינגער, געדרייט די פּיאַות און אונטערגעפליעסקעט מיט די הענט. מיט דעם נאָזטיכל אין איין האַנט און מיט דער אַנדערער אָנגעשפּאַרט אין אַ זייט, איז זי מיט

דריבנע טריטעלעך, קלאפנדיק א קנאפל אין א קנאפל, מיט דעם קאפ פארווארפן אויף הינטן, ארומגעגאנגען ארום דעם קרייז. מיט דעם אויסגעשריי: „גיכער, שטארקער!“ האָט זי אַריינגעברענגט די צור שויער אין אזא התלהבות, אז אלע האָבן אָנגעהויבן אונטערקלאַפן צום טאקט מיט די הענט און די יידישע פארטיזאָנער האָבן נאָכגעזונגען דעם אזוי גוט באַקאנטן ניגון.

יעדעס מאָל, ווען זי האָט פארבייגעטאנצט נעבן יאָסלען, וועלכער האָט פון איר דאָס אויג נישט אַראָפּגעלאָזט, האָט זי צו אים אַ שמיכל געטאָן און אַ קוק געטאָן מיט אַ בליק, וואָס האָט געזאָגט: „איך טאָנ אַיזט בלוז פאַר דיר, בלוז פאַר דיר, מיין טייערער.“ יאָסעלע האָט פאַרשטאַנען דעם דאָזיקן בליק און האָט געשפּילט אַזוי שטאַרקער און גיכער. ליובאַ האָט אָנגעכאַפט מיט די הענט ביידע זייטן קלייד, גלייך ווי זי וואָלט געהאַלטן די פּאַלעס פון איר קאַפּטע און אויספירנדיק פאַרשידענע פיגורן, נישט אָפּגעשטאַנען פון טאַקט.

יאָסעלע האָט אַ פעסטן פיר געטאָן מיט דעם סמיטשיק איבער די סטרונעס און מיט אַ שטאַרקן אַקאָרד געענדיקט. ליובאַ איז שטיינגעבליבן אַנטקעגן אים און האָט שווער געאַטעמט. עס איז מיט אַמאָל אזוי שטיל געוואָרן, גלייך ווי אויף דער גאַנקע וואָלט קיין איין מענטש נישט געווען. פּלוצים האָט דוד יוראַוויטשער אַ שלייך דער געטאָן אויף דער ערד זיין גלאָז מיט געטריקנטע משערניצעס, וואָס ער האָט געטרונקען, צוליב זיין מאַגן־קראַנקהייט, און מיט דעם אויסגעשריי: „מזל טוב! מזל טוב!“, האָט ער מיט זיין גערקאוועטן שטיוול צעבראַכן דאָס גלאָז אויף קליינע שטיקלעך. ער האָט דאָן צוגעפירט ליובען צו יאָסעלען, און מיט אַ פייערלעכער שטים צוגעגעבן: „זאָל זיין אין אַ גוטער און מזלדיקער שעה! חתן־כלה, צוקושט זיך!“ ליובאַ האָט אַרויפגעוואָרפן אירע צאַרטע הענטלעך אויף יאָסעלעס האַלדז און זיי האָבן זיך צעקושט. די פאַרטיזאָנער האָבן געוובלט און געקלאַפט „בראַוואָ“. דעם פייערלעכן מאַמענט האָט איבערגעריסן דער „קאַראָאָלני נאַטשאַלניק“ מיט זיין אויסגעשריי: „ראַסכאַדיס!“ די פאַרטיזאָנער זענען זיך צעגאַנגען אין

זייערע „קאיבאזשן“ און האָבן לאַנג נישט געקענט איינשלאָפן, זיי-
ענדיק אונטער דעם איינדרוק פון דער אַריגינעלער פאַרוויילונג.
ליובא האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף יאָסעלעס האַנט און זיי האָבן
לאַנגזאַם פאַרלאָזט דעם פאַרוויילונגס-פּלאַץ. זיי האָבן גאַרנישט
גערעדט, כלוויז פון צייט צו צייט האָט זיך ליובא צו אים פעסטער
צוגעדריקט און אַריינגעקוקט אין זיין פנים מיט אירע שיינע אויגן,
וועלכע זענען געווען פול מיט גליק און ליבע. ווען זיי זענען צוגע-
גאַנגען צו יאָסעלעס „קאיבאזש“, האָט ער זיך, ווי יעדן אָונט,
אָפּגעשטעלט כדי זיך צו געזעגענען. ליובא האָט אַבער נישט אָפּ-
געלאָזט זיין האַנט און אַ צעשמייכלטע אַ זאָג געטאָן: „איך בין
דאָך היינט אַ כלה, און אַ כלה טאָר מען נישט איבערלאָזן אין וואַלד
אַליין, עס קען נאָך אין איר אַריין אַ דיבוק. דו מוזט מיך אָפּפירן
אַהיים“.

דער געדריכטער, פאַרטאָגיקער נעפֿל האָט זיך שוין אָפּגעריסן פון
דער ערד און גלעטנדיק די שטאַמען פון די בויער, זיך געצויגן
צום הימל; אַ פיקהאַלץ האָט געקלאַפּט מיט זיין שנאַבל אין דער
האַרמער קאָרע פון אַ בוים און פון דער נאָענטער אַזיערע האָט זיך
דערהערט דאָס שרייען פון אַ ווילדער גאַנרז. אַ בין איז אַרויסגע-
פלוגן פון כינשטאַק זוכן איר פרישטיק אויף די באַדעקטע מיט טוי
וואַלד-בלומען. מיט אַ געזאַנג האָט זי זיך אַריינגעריסן אין ליובעס
„קאיבאזש“, געמאַכט אַ פאַר קרייזן און צוריק אַרויסגעפלוגן. זי
בין האָט ליובען אויפגעוועקט. זי האָט צאַרט אַ ריר געמון יאָסער
לעס קאָפּ, וואָס איז געלעגן אויף איר ברוסט, אים אַ גלעט געטאָן
איבער זיינע האָר און מיט אַ מיטערלעכן טאָן געזאָגט:

— גיי שוין, יאָסעלע, צו זיך אין „קאיבאזש“.

יאָסעלע האָט איר נאָך איינמאַל צוגעדריקט צו זיין האַרצן
און מיט לאַנגזאַמע טריט, מיט אַ גליקלעכן שמייכל, אַוועקגעגאַנגען
אין זיין געצעלט.

ק א פ י ט ל 13

די נישט געלונגענע דיווערסיע

מיט פארשידענע מיטלען האָט זיך צוקאָנאָוו באַמיט צו פאַראַ-
 ליזירן אונזער פאַרטיזאַנישע טעטיקייט. אויסער דעם, וואָס ער
 האָט אַרעסטירט די פּויערים, וועלכע זענען געווען פאַרדעכטיקט אין
 האָבן אַ קאָנטאַקט מיט די פאַרטיזאַנער, האָט ער אַרגאַניזירט אַ
 גאַנצע נעץ פון שפּיאָנען אין די דערפער, וואָס האָבן זיך געפונען
 אין די וואַלד-מאַסיוון. די דאָזיקע מיטהעלפער האָט ער ווערבייחט
 אויף צווייערליי אופנים: אייניקע האָט ער אונטערגעגעבן חשק צו
 דער דאָזיקער פאַרעמערישער אַרבעט דורך אויסצאלן זיי פאַר
 יעדן פאַרטיזאַנישן קאַפּ, אַנדערע האָט ער דורך טעראָר געצוונגען
 נאָכצושפּיאָנירן די פאַרטיזאַנער. עס זענען געווען פאַלן, ווען ער
 האָט ביי די מוטערס צוגענומען זייערע מינרעריעריקע קינדער, צו-
 זאַגנדיק זיי אָפּצוגעבן בלוז דאָן, ווען די מוטערס וועלן ברענגען
 ידיעות וועגן דעם אָרט, וווּ עס געפינט זיך אַ פאַרטיזאַנער-אַפּטיי-
 לונג. די דאָזיקע פּויערטעס האָבן אויך באַדאַרפט דינען אַלס וועג-
 ווייזערס אין די רייטישע שטראָף-עקספּעדיציעס, וואָס זענען אַרויס-
 געפירט געוואָרן קעגן די פאַרטיזאַנער.

אַמשטאַרקסטן האָט צוקאָנאָוו אַפּאַראַט געאַרבעט אין די
 געגנטן, וואָס האָבן זיך געפונען נאָענט פון די באַן-ליניעס, וווהין
 עס פלעגן קומען קליינע גרופעס פאַרטיזאַנער, כדי אויסצופירן די
 ווערסיעס. עס האָבן ווייניק געהאַלפן אונדזערע קעגן-מיטלען, ד.
 ה. דאָס פאַרניכטן די שפּיאָנען און פאַרברענען זייערע ווירטשאַפּטן.
 אין אַ קורצע צייט האָבן מיר געהאַט עטלעכע דורכפאַלן און האָבן
 זיך שוין אַפילו געקליבן צו פאַרלאָזן דעם ראיאָן פון צוקאָנאָוו
 ווירקונגס-ספּערע און זיך אויבערטראָגן אין אַ ווייטערדיקע געגנט.
 מיר זענען געווען שטאַרק באַאומרויאיקט, ווען נאָכן אָפּלויפן
 פון צוויי טעג איבערן פאַרויסגעזעענעם טערמין, האָבן זיידל גרין
 מיט זיין דיווערסיע-גרופע זיך נאָך נישט געהאַט אומגעקערט אין
 אונדזער לאַגער. אין דער דאָזיקער גרופע איז אויך געווען יאָסע-

לע „מאָנאַך“ און דעריבער האָט זיך ליובאַ נישט געקענט קיין אָרט געפינען. אלע מאָל איז זי אַרײַנגעקומען אין שטאָב פּרעגן צי זע-
נען נישטאָ עפעס קיין ידיעות. יעדע פּרייע שעה איז זי געשטאַ-
נען אויף דעם בערגל, וואָס האָט זיך געפונען ביים אַרויסגאַנג פון
לאַגער און האָט אויפּמערקזאַם געקוקט צו דעם שמאַלן וועגל, דורך
וועלכן יאָסעלע האָט באַדאַרפט קומען. אויף דעם דריטן טאָג באַ-
גינגען זענען זיידל גרין מיט 5 פּאַרטיזאַנער צוריקגעקומען. אלע אויס-
געמאַטערטע, הונגעריקע און נידערגעשלאָגענע. יאָסעלע „מאָנאַך“
און טשיגירין האָבן געפעלט. אַ מידער, איז זיידל אַ פּאַל געמאַן אויף
דער ערד און מיט אַ טרויעריקער שטים אונדז דערציילט פּאַלגנדעס:
— מיר זענען, אָן שום אָנאַנגענעמלעכקייטן, דערגאַנגען ביז צו די
באַן-ליניעס. פון דעם אָרט, וווּ מיר האָבן געזאָלט פּאַרלייגן די מינע,
האָט אונדז סך-הכל אָפּגעטיילט אַ צוויי קילאָמעטער. דעם גאַנצן וועג
זענען מיר געגאַנגען זייער פּאַרזיכטיק, אויסמיידנדיק יעדן דאַרף און
יעדן „כּוּטאַר“. ווען מיר זענען אַריבערגעגאַנגען דאָס טייכל און זיך
דערנענטערט צו די וואַסער-האַקטע גראַבע בוימער, וועלכע זענען
געלעגן אָנגעוואַלגערט לענג-אויס דער באַן-ליניע, האָט פּלוצים אָנגע-
הויבן האַווקען אַ הונט און באַלד נאָכדעם איז אַרויסגעפּלויגן אין
לופט אַ רויטע ראַקעטע.

מיר זענען צוגעפּאַלן צו דער ערד, אָבער עס איז שוין געווען
צו-שפעט. דער שונא האָט אונדז באַמערקט און עס האָט זיך אַ שאַט
געטון אין אונדזער ריכטונג אַ האַגל פון קוילן. איך האָב באַפוילן
אַוועקצווואַרפן די שווערע מינע און אַנטלויפן. יאָסעלע און טשיגיר-
רין האָבן זיך געהאַלטן נאָענט פון מיר. די נאַכט איז געווען זייער
אַ פינצטערע און דערפאַר האָב איך געהייסן נישט ענטפּערן אויף
די שאַסן, בכדי דער שונא זאָל זיך נישט אַרײַענטרין, וווּ מיר געפינען
זיך. די קוילן זענען אָן אויפּהער געפּלויגן איבער אונדזערע קעפּ און
געוואָרן מיט יעדער מינוט אַלין נאָענטער. פּלוצים האָט טשיגירין אַ
וויילן געשריין געטון און איז אומגעפּאַלן. איך האָב נאָך באַוווּיזן זיך
אַנצובויגן צו אים און אים דערזען ליגן מיט אַן אַדרוכעשאַסענעם
קאָפּ.

איך מיט יאָסעלען זענען ווייטער געלאָפּן. מיר האָבן זיך געוואָלט

דערשלאָגן צו דער גרויסער „באַלאַטע“, וואָס איז שוין געווען נישט ווייט, און דאָרטן, צווישן דעם הויכן „אַטשערעט“ זיך אַביסל אָפֿ-רוען, דאָן ווייטער לויפֿן. דאָס איז געווען אונדזער איינציקע רעמונג, ווייל מיר האָבן געוואָלט, אז די דייטשן וועלן נישט וועלן קריכן אין דעם געדיכטן, שטיינקענדיקן זומפֿ. מיר זענען שוין געווען עטלעכע מעטער פֿון דעם זומפֿ, ווען ס'האָט זיך דערהערט אַ סעריע פֿון אַ קוילנוואַרפֿער, און מיט דעם אויסגעשריי: „איך בין פֿאָרוואַנדעט“, האָט מיר יאָסעלע אָנגעכאַפט ביי דער האַנט און אָנגעהויבן זיך אַראָפֿליטשן צו דער ערד.

איך האָב אים אונטערגעכאַפט אונטער דעם אָרעם און געבעטן, ער זאָל זיך שטאַרקן, דאָן וועט ער מיט מיין הילף זיך דערשלעפֿן ביז דער „באַלאַטע“. ער האָט אָנגעשטרענגט אַלע כוחות, אָבער אויף דעם פֿוס, וואָס איז געווען דורכגעשאָסן אונטער דער קני און האָט כאַרשאַפט שרעקלעכע ווייטיקן, האָט ער נישט געקענט זיך אָנשפּאַרן. איך האָב יאָסעלען געגעבן צו האַלטן מיין געווער, כדי צו האָבן פֿרייע הענט; גענומען אים דאָן אויף די פֿלייצעס און אין עטלעכע מינוטן זענען מיר שוין געשטאַנען אין דער בלאַטע, וועלכע האָט אונדז דער-גרייכט ביז די קני, צווישן דעם הויכן, געדיכטן „אַטשערעט“.

ווי מיר האָבן פֿאַראַויסגעזען, זענען די דייטשן צוגעלאָפֿן ביז דער בלאַטע און אָנגעהויבן אַבומלויפֿן אַרום, ווי די משוגעים. אַרייַן גיין אין איר, האָבן זיי נישט געוואָלט, נאָר דערפֿאַר האָבן זיי נישט געקאַרנט קיין קוילן און אָן אויפהער געשאָסן אין דעם געדיכטן אַטשערעט. איך בין מיט מיין שווערער לאַסט אָפּגעגאַנגען אַ פֿאַר צענדליק מעטער פֿון ברעג און געבליבן שטיין. יאָסעלע האָט זיך מיט דער גאַנצער וואָג פֿון זיין קערפֿער אין מיר אָנגעשפּאַרט און האָט שטיל געקרעכצט.

— ביז עס וועט אָנהויבן טאַגן, איז נאָך פֿאַרבליבן אַ שעה אַנדערטהאַלבן — האָב איך זיך געווענדעט צו יאָסעלען — ווען די הינט וועלן זיך אַביסל באַרוואַיקן, וועלן מיר זיך אַרויסבאַקומען. פֿון דעם זומפֿ און זיך באַמיען צו דערשלעפֿן צו די „בונקער“, דאָן וועלן מיר זיין געראַטעוועט.

די „בונקער“, דאָס זענען געווען רעשמלעך פֿון די פֿאַרטיפּיקאַ-

ציעם, וואָס די סאָוועטן־מאַכט האָט אויסגעבויט לענגראַויס דער געוועזענער סאָוועטיש־פּוילישער גרענעץ. די גרעסטע טייל בונקערס זענען געווען אויפגעריסן, אָדער פאַרמינירט. די פאַרטיזאַנער האָבן אייניקע פון זיי אָפּגערייניקט פון די מינעס און זיי גענוצט אַלס באַ־ העלטענישן פון דעם שונא.

די דייטשן זענען, ווייזט אויס, מיר געוואָרן פון שיסן אָן אַ ציל און זיי זענען אַנטשוויגן געוואָרן. איך האָב ווידער אַמאָל גענומען יאָסעלען אויף די פלייצעס און פאַנאַנדערנעמענדיק פאַרזיכטיק דעם „אַטישערעט“, זיך לאַנגזאַם געריכטעט צום ברעג פון דער בלאַטע. פון דעם שטאַרקן ווייטיק און גרויסן בלוט־אַפּפלוס איז יאָסעלע גע־ וואָרן אינגאַנצן אָפּגעשוואַכט און יעדעס מאָל פאַרוואָרפן דעם קאָפּ, ווי אויף צו הלוישן. ענדלעך האָב איך דערפילט אונטער די פיס דעם ברעג. איך האָב יאָסעלען פאַרזיכטיק אַוועקגעלייגט אויף דער ערד. אַ טויט־שטיקליקייט האָט געהערשט אַרום. איך האָב אַרויסגענומען מיינעם און יאָסעלעס „אינדיווידועלע פאַקעטן“ (באַנדאַוּשן אָנגע־ יאָדאָפּאַרמירטע), כדי אים איבערצובינדן די ווונד. איך האָב נאָך נישט באַוויזן אויפצורייסן דעם ערשטן פאַקעט, ווי עס האָט זיך פּלוצים אָנגעהויבן אַ שיסעריי און אין קויל האָט מיך געטראָפן אין לינקן אַרעם. יאָסעלע האָט באַמערקט ווי איך האָב זיך אַ כאַפּ גע־ טון פאַר דער פאַרווונדעטער האַנט און ער האָט שטיל געזאָגט:

— אַנטלויף, זיירל... דו וועסט מיר שוין נישט קענען העלפן...

ראַטעווע זיך כאַטש דו...

— איך קען דיך נישט איבערלאָזן אין אזאָ געפאַר — האָב

איך געזאָגט.

— ראַטעווע זיך אַליין — האָט יאָסעלע אַרויסגעשטאַמלט —

איך וועל זיך נישט לאָזן נעמען לעבעדיק. ביי די ווערטער האָט ער אַראָפּגענומען פון זיין פאַסעק די גראַנאַטן. די קוילן האָבן נישט אויפּגעהערט צו פליען אַרום אונדז און מיר האָבן שוין דעהערט גאַנץ נאָענט אויסגעשרייען אין דער דייטשער און אוקראַינישער שפּראַך. מײן פאַרווונדעטע האַנט איז מיר נאָכגעאַנגען און איז ווי פאַרגליווערט געוואָרן, דאָך האָב איך מיט דער געזונטע האַנט אַרומגענומען יאָסעלען און אים געפרוּווט מיטשעלפן מיט זיך. ער

האָט מיך אָפגעשטויסן פון זיך און אויסגעשריגן: „איך בעט דיך, זיידל, ראַטעווע זיך... איך וויל, אז דו זאָלסט דערציילן ליובאַו, אז איך בין געשטאַרבן מיט איר נאָמען אויף די ליפן“.

קריכנדיק אויף אלע פיר, האָט זיך מיר איינגעגעבן אַרויסצו- באַקומען פון דער געפאַר און אין אַ שעה אַרום בין איך שוין געווען אין אַ „בונקער“. דעם גאַנצן טאָג בין איך דאָרט געלעגן באַהאַלטן, און, ווען עס איז געוואָרן פינצטער, בין איך געגאַנגען זוכן די איבע- ריקע חברים, וועלכע איך האָב געפונען אין פאַרשירדענע פונקטן. די זעלבע נאַכט זענען מיר אַוועקגעגאַנגען צו אונדזער „סוויאַזנאָי“ (פאַרבינדלעך) סערגעי, וועמען איך האָב דערציילט וועגן פאַרפאַל און אים געשיקט זיך דערוויסן, וואָס מיט יאָסעלען איז געשען נאָך מיין אַוועקגיין.

אויף דער צווייטער נאַכט האָט זיך סערגעי אומגעקערט און האָט מיר דערציילט דאָס, וואָס ער האָט געהערט פון אַן אוקראַינישן פּאָליציאַנט, וועלכער האָט אויך אַנטיילגענומען אין דער „אָבלאַווע“ אויף אונדז. אין דעם פאַטראָל האָבן אַנטיילגענומען אַ געמישטע גרופע פון דייטשן און אוקראַינישע פּאָליציאַנטן פון צוקאַנאָוס באַ- צירק. ווען מיר זענען אַריין אין דער בלאַטע און זיי האָבן פאַרלוירן אונדזערע שפורן, האָבן זיי צוערשט אַ לענגערע צייט באַשאַסן די בלאַטע און די גאַנצע אַומגעגנט אַרום איר. דערנאָך באַשאַסן זיך צו באַהאַלטן נישט ווייט און אויסוואַרטן ביז פאַרטאָג. בלויז פון צייט צו צייט, ווען זיי האָבן באַמערקט עפעס פאַרדעכטיקס, האָבן זיי גע- שאַסן. בשעת אַזאַ מין שיסעריי בין איך פאַרווונדעט געוואָרן. ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן, האָבן זיי זיך געלאָזט זוכן אונדזערע שפורן און אָנגעטראָפן אויף יאָסעלען, וועלכן זיי האָבן אָנגענומען פאַר אַ טויטן. ווען זיי האָבן זיך אָבער צו אים דערנענטערט, האָט ער גע- וואָרפן זיין גראַנאַטע און איז צעריסן געוואָרן אויף שטיקלעך, צו- זאַמען מיט דריי דייטשן און 1 פּאָליציאַנט.“

קאפיטל 14

„איך וועל נעמען נקמה“!

ליובא איז געווען אין שטאב בשעת זיידל גרין האָט אָפּגעגעבן דעם באַריכט וועגן זיין אומגליקלעכער דיווערסיע. זי איז געזעסן אַ בלאַסע און מיט אַ דערשראָקענעם בליק זיך צוגעהערט צו זיין דערציילונג. מיט קיין איין וואָרט, מיט קיין איין באַוועגונג האָט זי נישט פאַראַטן אירע שרעקלעכע איבערלעבונגען. זי איז ווי פאַרשטייט נערט געוואָרן פון איר גרויסן צער. בלויז ווען זיידל האָט איבער געזאָרט יאָסלס לעצטע ווערטער, האָט זי פאַרביסן די ליפּן און פון אירע אויגן האָבן זיך אַ גאָס געטון צוויי דורכזיכטיקע שנירלעך טרערן. זי האָט נישט געוואָרט ביז זיידל וועט פאַרענדיקן שילדערן זיינע ווייטערדיקע איבערלעבונגען, נאָר זיך אויפגעריסן פון אָרט, אַראָפּגערוקט איר טיכל נידעריק אויף דעם שטערן און מיט אַן אַראָפּ געלאָזטן קאָפּ אַוועקגעגאַנגען אין איר צעלט.

צוויי טעג איז זי געלעגן, איינגעראַבן דעם קאָפּ אין איר אייני ציק קליין קישעלע און האָט שטיל געוויינט. אירע חברטעס האָבן איר געבראַכט עסן, נאָר זי האָט זיך צו דעם אַפילו נישט צוגערירט. זיי האָבן איר געפרוווט באַרואיקן, נאָר ווענדיק אירע גרויסע ליידן, האָבן זיי נישט געפונען קיין ווערטער, כדי איר צו טרויסטן. אויף דעם דריטן טאָג, אינדערפרי, איז זי אַריינגעקומען אין שטאב, איר פנים איז פאַר די צוויי טעג געוואָרן אויסגעצויגן און די אויגן — טיפער. זי האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן מיר און קוקנדיק אין אַ זייט, שטיל געזאָגט:

— איך האָב געוואָלט מיט דיר אַרומרעדן אַ וויכטיקן ענין.
— זאָג וואָס דו ווילסט — האָב איך זיך צו איר געווענדעט.
— דער איינציקער שולדיקער אין מיין יאָסעלעס טויט, איז דער פאַרעמער צוקאַנאָוו — האָט ליובאַ אָנגעהויבן — איך האָב דעם ריבער באַשלאָסן צו גיין קיין קאָראַסטען און נקמה נעמען אין דעם באַנדיט. איך וויל זיין צוקאַנאָווס מלאַך חמות, דאָס מוז איך אויס פירן, אפילו ווען איך זאָל דערבוי מיין לעבן פאַרלירן.

איך האָב מיט פאַרווונדערונג אויסגעהערט ליובעס רייד און געד

זאָגט:

— טייערע ליובאַ, איך פאַרשטיי דיין פאַרצווייפלונג אין צור
זאַמענהאַנג מיטן טויט פון יאָסעלען, וועלכן מיר האָבן אלע אזוי
געליבט. דו ביזט אָבער יונג און נאָך אזעלכע שווערע איבערלעבונג
גען, וואָס דו האָסט דורכגעמאַכט, איז נישט צוועקמעסיק, לויט מיין
מיינונג, איינצושטעלן דיין לעבן אין אזא ריזיקאָלישער אָפּעראַציע.
— די דאָזיקע אָפּעראַציע איז גאָרנישט אזוי ריזיקאָליש, ווי
דו שטעלסט זיך פאַר, דיאַריא מישא — האָט ליובאַ פּראָטעסטירט
— איך האָב מיט אלע איינצלעהייטן דורכגעטראַכט מיין פּלאַן און
ווייל דיך מיט אים באַקאַנטמאַכן.
— איצט בין ואיך פאַרנומען, אין אַ פאַר טעג אַרום וועסטו צו
מיר אַריינקומען, וועל איך דיך אויפּמערקזאַם אויסהערן.
איך האָב אזוי געענטפערט, ווייל איך האָב געוואָלט, אז עס
זאָלן אוועקגיין נאָך עטלעכע טעג, אין משך פון וועלכע ליובאַס וויי-
טיק וועט אַביסל געשטילט ווערן.

ק א פ י ט ל 15

ליובעס פּלאַן

אונדזער לאַגע האָט זיך פון טאָג צו טאָג פאַרערגערט. אין דער
לעצטער וואָך האָבן מיר ווידעראַמאָל געהאַט צוויי מיאוסע דורכ-
פּאַלן, אין וועלכע עס האָט זיך געפילט די געניטע האַנט פון צוקאַ-
נאָוון. איינמאָל, ווען איך בין געזעסן אין שטאַב, צוזאַמען מיט די
קאָמאַנדירן פון די באַזונדערע גרופּן און אונדזער קאָראָסטאַינער
„סוויאַזנוי“ — דער זון פון אַן אוקראַינישן דאָקטאָר — האָט אונדז
דערהיילט שוידערלעכע געשיכטעס וועגן צוקאַנאָווס אויפּפירן זיך אין
קאָראָסטען גופאַ, איז אַריינגעקומען ליובאַ.

— לויט מיין מיינונג, איז שוין די העכסטע צייט, אז איר זאָלט
אויסהערן מיין פּלאַן וועגן גיין קיין קאָראָסטען און הרגענען צוקאַ-
נאָוון — האָט ליובאַ געוואָגט מיט אַן אַנטשלאָסענעם טאָן — אין

דעם דערפאַלג בין איך זיכער, ווייל מיין מאַמעשע איז מיר היינר-טיקע נאַכט געקומען צו חלום און האָט מיר געזאָגט: „גיי קיין קאָר-ראַסטען און הרגע צוקאַנאָון, איך וועל דיר העלפֿן.“ און ווען מיין מאַמעשע קומט מיר צו חלום, ברענגט זי מיר שטענדיק אַ גוטע בשורה, דאָס האָט זיך שוין פיל מאָל באַשטעטיקט.

— איצט ווייס איך שוין פון וועמען דו האָסט אָפגעירשנט דיין דרייסיטייט, פון דיין מוטער — האָב איך אויף אַ שפּאַס גע-זאָגט, וועלנדיק פאַרבעסערן ליובעס שטימונג — דיין חלום איז אַ שוואַכער אַרגומענט כּדי דיר צו דערלויבן זיך אליין איבערגעבן אַט דעם באַנדיט אין די הענט. דו האָסט איינשלאָפּנדיק, געוויס גע-טראַכט וועגן צוקאַנאָון און דערפאַר האָט זיך דיר געחלומט אזאַ חלום. יעדנפאַלס, האָב איך דיר צוגעזאָגט אויסצוהערן. זעץ זיך אַוועק און גיב אונדז איבער דיין פּלאַן.

— מיין פּלאַן איז פּאָלגנדער — האָט ליובאַ געזאָגט, אַרויס-נעמענדיק פון איר קאַרסאַזש אַ פּאַפּירל צונויפגעלייגט אין פּירן — דאָס איז מיין דאָקומענט, וועלכן די דייטשן האָבן מיר אַרויסגעגעבן אַלס דעמאָכיליזירטע „אַסט-אַרבעטערין“, מיט וועלכן איך קען זיך פריי באַוועגן איבער די אַקופּירטע שטעט פון אוקראַינע, אויף מיין צוריקוועגס קיין בריאַנסק.

„איך וועל זיך אַנטון אין אַ צעריסן קליידל, צומשעפען מיין „אַסטצייכן“, וועלכן איך האָב זיך איבערגעלאָזט אַלס אָנדענק און וועל קומען קיין קאַראַסטען. דאָרט וועל איך זיך אַרומדרייען אין די גאַסן און זיך אזוי אויפפירן, אז מען זאָל מיך, אַלס פאַרדעכטוקע, אַרעסטירן און ברענגען צו צוקאַנאָון. ווי איך האָב געהערט פון די פאַרטויזאַנערניס, איז צוקאַנאָו אַ גרויסער ליבהאַבער פון פרויען, און טאַקע דעם שטריך פון זיין באַראַקטער וועל איך אויסנוצן. ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט אים, וועל איך לאָזן אין גאַנג מיין גאַנצן פרויען-דרייץ און אָנווענדן אַלע מעטאָדן פון די פרויען-שפּיאַנ-קעס, וועגן וועלכע איך האָב פיל געלייענט אין די פאַרשידענע קרי-מינעלע ראַמאַנען. איך האָף, אז איך וועל אים פאַנגען אין מיין נעץ און דאָן וועל איך זוכן אַ מיטל ווי אזוי אים צו הרגענען.

— דאָס איז מיין פּלאַן — האָט ליובאַ פאַרענדיקט — אויף

יעדן פאל, האָט מיר אונדזער דאָקטאָר זוכעווייטש צוגעזאָגט צו געבן אַ פּאַרציע סם. אויב איך וועל זי נישט באַווייזן איינצוגעבן צוקאַ-
נאָוון, וועט זי מיר, מעגלעך, צונויז קומען, כדי זיך אליין אָפּצוסמען,
אויב איך וועל זיך פאַרשיטן.

— די ערשטע טייל פון דיין פּלאַן קען זיך לייכט איינגעבן —
האָט געזאָגט דער נאַטשאַלניק פון שטאַב — ד.ה. אַרעסטירן קען
מען דיך און אַפילו ברענגען צו צוקאַנאָוון, אָבער דו זאָלסט אים
טויטן אָן געווער, אין דעם צווייטן איך.

— זאָל זיך מיר נאָר איינגעבן צו באַקענען מיט צוקאַנאָוון און
ווייטער וועלן מיר שוין זען — האָט ליובאַ מיט אַ זיכערן טאָן גע-
זאָגט — איבעריקנס, וועל איך דאָך האָבן מיט אייך אַ קאַנטאַקט,
דורך אונדזער קאַראַסמעניער „סוויאַזנאָי“ און וועל אייך יעדעס מאָל
מיטטיילן וועגן מיין לאַגע און מיט אייך זיך אַן עצה האַלטן. איך
בעט אייך דעריבער מיר צו דערלויבן גיין קיין קאַראַסמען, ווייל איך
האָב אַ פּאַרגעפיל, אַז איך וועל זיין צוקאַנאָווס מלאַך-המות.

— מיר האָבן דיין פּלאַן אויסגעהערט און וועלן אים באַטראַכטן
— האָב איך געזאָגט.

ליובאַ איז אַרויסגעגאַנגען פון שטאַב און די פאַרזאַמלטע קאָ-
מאַנדירן האָבן זיך אָנגעהויבן אַרויסזאָגן וועגן דעם, צי מען זאָל
דערלויבן ליובען גיין קיין קאַראַסמען, צי ניין. די מערהייט איז גע-
ווען דערפאַר מען זאָל איר יאָ דערלויבן. זיי האָבן דאָס מאַטיווירט
דערמיט, וואָס זי האָט אַ כשרן דאָקומענט, באַזיצט פערפעקט די
אוקראַינישע שפראַך און די הויפטזאַך, וואָס זי איז קלוג, דרייסט
און האָט אַ גיכע אַריענטאַציע. מען קען זיך אויף איר פאַרלאָזן.

דעם צווייטן טאָג אינדערפרי איז ליובאַ אַרויסגעגאַנגען פון
אונדזער לאַגער אין דער ריכטונג פון קאַראַסמען. זי איז געווען אָנגע-
טון אין די זעלבע צעריסענע מלבושים, ווי דעמאָלט, ווען איך האָב
איר צום ערשטן מאָל באַגעגנט אין וואַלד, אַ באַרוועסע.

קאפיטל 16

אין קארטאמען

מיט לאנגזאמע טריט גייט ליווא איבער איינער פון די קארטאס-טענער הויפט-גאסן. מיט נייגעריקע בליקן באטראכט זי יעדן דורכ-נייער. זי שמעלט זיך אָפּ ביי יעדן שוויפענצטער פון די דייטשע קאָאָפּעראַטיוון און באַטראַכט אויפּמערקזאָם די פּלעשער מיט פּאַר-שידענע נעטראַנקען, וואָס זענען דאָרט אַרויסגעשטעלט. זי גייט אָפּט אַראָפּ פון טראַטואַר און בלייבט שטיין אין מיטן גאָס מיט אַן אָפּן מויל, בכדי בעסער צו אָבסערווירן און באַווונדערן די דורכגייענדיקע, אויסגעפּוצטע דייטשע קראַנקן-שוועסטער, אָדער אַ פּרוי פון אַן אוקראַינישן מלוכה-באַאַמטן.

מיט איר אויסערלעכן אויזען און באַנעמונג מאַכט זי דעם איינ-דרוק פון אַ דאָרפּס-מיידל, וואָס איז צום ערשטן מאל געקומען אין אַ גרויסער שטאָט. די צוויי שטייף-פּאַרפּלאַכטענע צעפעלעך, וועלכע זענען ביי איר אָפּגעשטאַנען אין ביידע זייטן קאָפּ און געווען פּאַר-בונדן מיט אַ העל שטיקל שטאָף, האָבן איר געמאַכט זייער קאָמיש. דערצו האָט זי זיך באַמיט, די גאַנצע צייט, איינהאַלטן אויף איר געזיכט אַ נאַריש-צופּרידענעם שמייכל.

דעם ערשטן טאָג האָט איר קיינער נישט פּאַרהאַלטן, כאָטש זי איז געווען נעבן קאָמיסאַריאַט פון דער פּאָליציי און זיך לענגער אָפּגעשטעלט נעבן יעדער אָפיציעלן אַנשטאַלט. זי האָט זיך אזוי אַרומגעדרייט אַ גאַנצן טאָג. אין אָונט איז זי אַריינגעגאַנגען צו אַ פּויער און, אַרויסרופּנדיק מיטלייט אַלס „אַס-אַרבעטערין“, דאָרט איבערגענעכטיקט. אינדערפרי איז זי ווידערמאל אַרויסגעגאַנגען אויף איר שפּאַציר איבער די קאַראַסטעניער גאַסן. אַרום 10 אַזויגער האָט זי זיך אָפּגעשטעלט נעבן אַ פּאָליציאַנט, וואָס האָט באַוואַכט דעם אַריינגאַנג פון אַן אוקראַינישן אַמט. מיט אַ נייגעריקן בליק האָט זי באַטראַכט דעם אוקראַינישן פּאָליציאַנט, וועלכער איז גע-ווען אָנגעטון אין אַ שוואַרצן מונדיר, שוואַרצער פּילאָטקע אויפן

קאפ און אין גוט־אָפּגעגלאַנצטע שטיוול. ער האָט באַמערקט ווי זי באַטראַכט אים און מיט אַ צופרידענעם שמייכל געפרעגט:

— איך געפעל דיר, מיידל?

ניין! — האָט ליובאַ געענטפערט.

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב ליב אַ סאָלדאַט מיט וואַנצעס, וואָס וטראַגט אַ גרינעם מונדיר און גישט אַזעלכע שוואַרצע מלבושים, ווי אַ באַ־גרעבער.

דעם פּאָליציאַנט האָט זיך, ווייזט אַוויס, געלאַנגט ווייליקט אויף זיין פּאָסטן און ער איז געווען צופרידן, וואָס גאָט האָט צוגעשיקט עפעס אַ נאַריש „קאַלכאַזנע מיידל“, מיט וועלכער ער קען זיך אַביסל פאַרוויילן און ער האָט געענטפערט:

— איך בין נאָך יונג און עס וועלן מיר נאָך אויסוואַקסן וואָנ־צעס, און מיינע מלבושים זענען גענייט פון דעם בעסטן דייטשן שטאָף. דו וואָלסט געווען גליקלעך, ווען מען גיט דיר אַזאַ שטיקל שטאָף אויף אַ יום־טובֿדיק קליידל.

— איך וואָלט אַזאַ קליידל זיך געמאַוסט אויף דעם ליוב־אַנ־צוטון — האָט ליובאַ רואיק געזאָגט.

— פאַרוואָס?

— ווייל עס איז דייטשיש.

— אַזוי, האָסט פיינט די דייטשן? — האָט מיט אַ שמייכל

דער פּאָליציאַנט געפרעגט.

— גישט נאָך די דייטשן, נאָר אויך זייערע „נאַימיטן“ (משר־

תים).

— אָ! אָ! דו ביסט אַ דרייסטע — האָט דער פּאָליציאַנט מיט

פאַרוונדערונג אויסגעשריען — פון וואַנען האָסטו זיך אַהער גענו־מען, אַזאַ חכמה?

— איך בין געבוירן אויף מזרח און געקומען פון מערב — האָט

ליובאַ געענטפערט און זיך נאַריש צעלאַכט.

— עפעס דערסטו מיט רעמענישן — האָט דער פּאָליציאַנט אַ

זאָג געטון שוין אַביסל ברוגז — דו הויבסט מיר אָן ווערן פאַררעכ־טויק, דו האָסט אַ „פאַשפּאַרט“?

— צוליב וואָס דאַרף איך אַ פאַשפּאַרט, אַז איך בין אַליין דאָ.
 ביי די ווערטער איז דורכגעגאַנגען אַ צווייטער פּאָליציאַנט.
 דער ערשטער האָט אים פאַרהאַלטן און געזאָגט:
 — באַטראַכט נאָר אַט די „קאָלכאַזנע סאַראַקע“. זי זאָגט, אַז
 זי האָט פיינט די דייטשן, צוזאַמען מיט זייערע „נאַימיטן“. אפּשר
 וואָלסטו זי אַוועקגעפירט צום קאַמענדאַנט פון דער פּאָליציי, ער
 זאָל זי אַביסל אַ טרייסל טון, ווייל זי זעט מיר אויס פאַרדעכטיק.
 — דו ביזט אַליין אַ „קאָלכאַזנע סאַראַקע“ און דערצו נאָך אַן
 אונטערגעשאַסענע — האָט ליובאַ אָפּגעענטפערט מיט אַ באַליידיקטן
 טאָן — און איר האָט מיך נישט וואָס צו טרייסלען, איר וועט פון
 מיר נאָרנישט אַרויסטרייסלען, ווייל איך האָב היינט נאָך גאַרנישט
 געגעסן.

— טאָ קום מיט מיר, וועל איך דיר שוין אָנהאַדעווען — האָט
 דער צווייטער פּאָליציאַנט געזאָגט און אַ נעם געטון ליובען ברוטאַל
 פאַר דער האַנט.

— איך וויל נישט גיין מיט דיר — האָט אויסגעשריען ליובאַ
 און זיך אַרויסגעריסן פון זיינע הענט — איך דאַרף נישט אייער
 עסן. איר זייט אַליין אויף דייטשער קעסט.

זי האָט געמאַכט אַ ברוגזע מינע און אַ באַוועגונג אויף אַוועק-
 צוגיין. דער פּאָליציאַנט האָט נאָך פעסטער אָנגעכאַפט ליובען פאַר
 דער האַנט און זי אַ שטופּ געטון פאַר זיך. זי איז געפאַלן אויף דער
 ערד און מיט אַ וויינענדיק קול אויסגעשריען:

— איר אויסוורפן! איר באַליידיקט אַן אָרעמע יתומה. גאָט
 וועט אייך דערפאַר באַשטראַפן. איך האָב אייך פיינט!
 דער פּאָליציאַנט האָט אויף איר אָנגעשטעלט זיין ביקס און
 שטרענג באַפוילן:

— שטיי שנעל אויף און גיי, אַז מען באַפעלט דיר!
 ליובאַ האָט זיך אויפגעשטעלט, קוקנדיק מיט אַ דערשראָקע-
 נעם בליק אויף דער ביקס און ווישנדיק בלומרשט די טרערן מיט
 דעם עק פון איר שאַל, האָט זי זיך געלאָזט אַוועקפירן אין דער פּאָ-
 ליציי.

ק א פ י ט ל 17

אין צוקאנאווס קאבינעט

דער פאליציאנט האט אריינגעפירט ליובען אין א העל-באלויכ-טענעם קאבינעט, ווו ביי א גרויסן טיש איז געווען דער „נאטשאל-ניק“ און האט געשריבן לויט די באשרייבונגען פון די פארטיזאנער רינס, האט זי אין אים באלד דערקענט, צוקאנאוון.
— איך האב פארהאלטן א פארדעכטיקע פרוי — האט גע-מאלדן דער פאליציאנט.

צוקאנאוו האט גארנישט געענטפערט און פארגעזעצט זיין אר-בעט. אין א פאך מינוט ארום האט ער דערלאנגט דעם פאליציאנט א פארקלעפטן קאנווערט און שטרענג געזאגט:
— די פרוי זאל דא בלייבן און דו, טראג אוועק דעם „פאקעט“ צום „ארטס-קאמערדאנט“.

נישט געבנדיק אפילו קיין איין קוק אויף ליובען, האט ער זיך פארטיפט אין די פאפירן, וואס זענען געלעגן פאר אים. ליובא האט מיט א שנעלער באוועגונג אויסגעגלייכט אירע האר, ארוםגעצויגן די בלוזקע און מיט א העפלעכן שמייכל אַבסערווירט צוקאנאוון. ער האט געענדיקט, צוגעגאנגען צו ליובען און זי א לענגערע וויילע בא-טראכט.

— ווער ביסטו און פון וואנען האסטו זיך גענומען קיין קא-ראסטען?

— איך שטאם פון בריאנסקער געגנט און בין געווארן ארויס-געפירט קיין דייטשלאנד אויף ארבעט. דאָרט בין איך קראַנק גע-וואָרן און מען האָט מיך באַפֿרייט און דערלויבט צו פאָרן אַהיים.
— האָסטו וועלכע עס איז דאָקומענטן? — האָט צוקאנאוו שטרענג געפרעגט.

ליובא האט ארויסגענומען פון בוזעם אן אומריינע שמאטקע, פארבונדן מיט עטלעכע קניפן און מיט די ציין אָנגעהויבן זיי אויפ-צוקניפן. פון דער ערשטער שמאטקע האט זי ארויסגענומען א צווייטע, פון דער צווייטער א דריטע און ערשט פון דער לעצטער

האַט זי אַרויסבאַקומען איר דייטשן דאָקומענט און אים דערלאַנגט צוקאַנאָוון. לאַנג און זייער אויפמערקזאַם האָט ער באַטראַכט דעם דאָקומענט, אָפּמעסטנדיק פון צייט צו צייט ליובען מיט אַ שאַרפן בליק, ווי ער וואָלט געוואָלט אַריינדרינגען אין די טיפּענישן פון איר נשמה.

— דער דאָזיקער דאָקומענט איז געוואָרן אַרויסגעגעבן מיט 4 חדשים צוריק, אזוי לאַנג האָט ביי דיר געדויערט דער וועג פון דייטשלאַנד ?

ליובאַ האָט אויסגעהאַלטן זיין בליק און רואיק געענטפערט:

— ווען איך זאָל געווען פאַרן ווי אַ פּאַסאַזשיר, וואָלט איך אין עטלעכע טעג געווען אין בריאַנסק. מיר האָט מען אָבער דערלויבט צו פאַרן בלויז מיט לאַסט־צוגן, וועלכע זענען צו עטלעכע טעג גע־שטאַנען אויף די סטאַנציעס, דערצו האָב איך פון צייט צו צייט געמוזט אַראָפּגיין אויסבעטן אַ שטיקל ברויט, אָדער פאַרדינען מיט אַרבעט אויף דעם עסן. דערפאַר האָט אזוי לאַנג געדויערט. — פאַרוואָס ביסטו נישט געפאַרן גלייך קיין בריאַנסק, נאָר האָסט זיך נאָר פאַרהאַלטן אין קאַראַסטען ?

— דאָס איז אויך נישט מיט מיין גוטן ווילן — האָט ליובאַ געענטפערט — ביז נאָוואַגראַד־וואַלינסק בין איך געפאַרן אָן שום געשעענישן. דאָרט האָב איך זיך אַריינגעזעצט אין אַ לידיקן לאַסט־וואַגאָן, מיט וועלכן עס איז אויך געפאַרן דער באַגלייטער. ווי נאָר דער צוג האָט גערירט פון אָרט, האָט דער דאָזיקער אויסוורף אָנגע־הויבן צו מיר צושטיין מיט נישט־אַנשמענדיקע פאַרשלאַגן און שפּע־טער האָט ער זיך אויף מיר געוואָרפן און געוואָלט פאַרגוואַלטיקן. איך האָב זיך מיט אַלע כוחות געווערט און דער דאָזיקער געדאַננל האָט געדויערט דעם גאַנצן וועג ביז קאַראַסטען. ווען דער צוג האָט זיך דערנענטערט צו עפעס אַ בריק און אַביסל פאַרקלענערט דעם גאַנג, בין איך פון אים אַרויסגעשפרונגען. צום גליק איז מיר נאָר נישט געשען בשעת דעם דאָזיקן ריזיקאַלישן שריט. נאָך איצט שטייט מיר פאַר די אויגן דער דאָזיקער באַנדיט. ער האָט מיר דאָס גאַנצע קלייד צעריסן און מערדערלעך געשלאָגן. דו זעסט, אָט איז נאָך אַ סימן.

ביי די ווערטער, האָט זי אָפגעקנעפלט איר בלוזע און אים גע-
וויזן דעם אַסל, וועלכן זי האָט זיך צעדראַפּעט מיט אַ נאָכהענגענ-
דיק צווייגל אין וואַלד. בשעת מעשה האָט זי „נישטוויילנדיק“, אַנט-
בלויזט אירע רייפּע, מיידלשע ברוסטן. צוקאַנאָוו האָט איר געגעבן
אַ גלעט מיט דער האַנט דעם אַסל און ליובאַ האָט באַמערקט אַ
גייציק פייערל אין זיינע אויגן.

— וואָס־זשע דענקסטו איצט צו טון? — האָט צוקאַנאָוו גע-
פרעגט, שוין מיט אַ מילדערן טאָן.
— איך וויל גיין צופּום קיין בריאַנסק — האָט ליובאַ געענט-
פּערט.

— צופּום קיין בריאַנסק — האָט איבערגעפרעגט צוקאַנאָוו,
און זיך לוסטיק צעלאַכט — דו ווייסט וויפל קילאָמעטער עס איז
פּון קאַראָסטען קיין בריאַנסק?

— אזוי געלערנט בין איך נישט — האָט ליובאַ נאָאָוו געענט-
פּערט — איך ווייס נאָר, אַז עס איז זייער ווייט און די גאַנצע צייט
דאַרף מען גיין אין דער זייט, וווּ די זון גייט אויף.

— דו זעסט נישט אויס צו זיין אזאַ שטאַרקע, אַז דו זאָלסט
קענען דורכמאַכן אזאַ וויימע שטרעקע צופּום. איך וואָלט דיר בע-
סער געראַטן דאָ צו פאַרבלייבן אויף אַ קורצער צייט, כדי אָפצורוען.
דו קענסט דאָ געפינען אַ וועלכע עס איז אַרבעט און פאַרדינען עט
לעכע מאַרק און דאָן מיט דעם צוג פאַרן אַהיים.

— דו גיבסט מיר אַ גוטע עצה, איך צווייפל אָבער צי איך וועל
דאָ קענען געפינען אַרבעט, ווייל איך בין פּון אַ קאַלכאָוו און שטאַל-
טישע אַרבעט קען איך נישט.

— אָבער וואָשן און ראַמען קענסטו דאָך — האָט צוקאַנאָוו
געזאָגט.

— דאָס וואָלט איך אפשר געקענט — האָט ליובאַ געזאָגט און
צוגעגעבן מיט אַ טרויעריקער שטימע — ווער ווייסט אָבער וווּ מען
געפינט אזאַ אַרבעט?

צוקאַנאָוו האָט אויף איר געקוקט מיט זיינע גרויע, פּון שטאַל-
קאַליר אויגן און ליובאַ האָט געפילט, אַז מיט דעם בליק שאַצט ער
איר אָפּ אַלס פּרוי און זי הויבט אים אָן צו געפּעלן.

— דו וואָלסט געקענט פּאַרלויפיק אַרבעטן אין דער פּאַליציי, מיר נויטיקן זיך טאַקע אין אַ פּרוי, וועלכע וואָל האַלטן אין אָרדענונג די צימערן. אויב דו ווילסט, קענסטו דאָ בלייבן.
— איך בין דיר זייער דאַנקבאַר, הער קאַמענדאַנט — האָט לויבא געזאָגט מיט אַ געמאַכטן רירנדיקן טאָן און לויט דעם פּויערישן שטייגער, זיך פאַר אים נידעריק פאַרנויגט.

ק א פ י ט ל 18

לויבא איז „פּראָדוקטיוו“

לויבא האָט באַדאַרפט בשעת דעם מיטאַג-איבערייס, אויסקערן אַלע צימערן און נאָך די אַרבעטס-שעהן אָפּוואַשן די פּאַדלעגע אין דער אַלגעמיינער קאַנצעלאַריע, קאַבינעט פּון „נאַטשאַלניק“ און אין דעם וואַרטע-צימער פּון די פּאַליציאַנטן, ווי אויך אָפּווישן פּון שטויב די טישן און די שענק. זי האָט פאַר איר אַרבעט באַקומען צוויי מאַרק אַ מאַג און אַ מיטאַג פּון דער פּאַליציאַישער קיך.
די אַרבעט איז געווען נישט קיין שווערע, ווייל מען האָט איר, לויט צוקאַנאָווס פּאַראָרדענונג, געגעבן צוהילף איינעם, אָדער צוויי פּון די אַרעסטירטע פּויערים, מיט וועלכע עס איז פּול געווען דער פּאַליציי-אַרעסט. זי האָט בלויז געהאַט אויסצושטיין פיל צרות פּון די פּאַליציאַנטן, וועלכע האָבן זי נישט געלאָזט צורו און צוגעשטאַ-נען צו איר מיט זייערע פּרעכע פּאַרשלאַגן. באַזונדערס אַנרעסיוו איז געווען אַ פּאַליציאַנט מיט דעם נאָמען גאַורילאָ, וועלכער האָט זיך אויף איר ממש מיט כּוח געוואָרפּן און געזוכט יעדע געלעגנהייט צו בלייבן מיט איר אַליין. ווען זי האָט אים געוואָרמט, אַז זי וועט אים אָנקלאָגן פאַרן „נאַטשאַלניק“, האָט ער זיך ציניש צעלאַכט און גע-זאָגט:

ער וועט מיר גאָרנישט טאן, ווייל מיר גייען מיט אים אָפּט צוזאַמען זוכן מיידלעך.

לויבא האָט זיך אין אים נוקם געווען אויף דעם פּאַרטיזאַנישן אופן. ווען די פּאַליציאַנטן האָבן געענדיקט רייניקן דאָס געווער, וואָס

זיי פלעגן יעדן אינדערפרי טאן, און זענען אוועקגעגאנגען אין קיך עסן פרישטיק, איז ליובא אריינגעגאנגען אין ווארטע-צימער, ווו עס זענען געשטאנען אויסגעשטעלט זייערע ביקסן און אין גאורילאָוו ביקס, וועלכע זי האָט געוואסן, אז זי איז די דריטע לויט דער רייע, אריינגעשאַטן, נישט באַמערקבאַר, אַ היפשע פּאַרציע זאַמד. דער רעד-זולטאט איז געווען אַ „גלענצנדיקער“.

נאָך מיטאָג זענען די פּאַליציאַנטן אַרויסגעגאנגען אויפן גרויסן הויף, כדי צו מאַכן די מעגלעכע איבונגען. דאָרט זענען אויף אַ וואַנט, פון אַ שכנישן מויער, געווען אויסגעמאַלט פּאַרטוזאַנער, רויטאַרמיער און אַנדערע „שונאים“. די פּאַליציאַנטן האָבן זיך גע-לערנט אין די דאָזיקע „מאַקעטן“ צו שיסן.

פלוצלונג האָבן זיך דערהערט ווילדע געשרייען. ווען ליובא איז, ווי אַנדערע, אַרויסגעלאָפן אויפן הויף זען, וואָס איז געשען, האָט זי, צו איר גרויס באַפּרידונג, געטראָפן גאורילאָוו ליגן אויף דער ערד אין אַ קאַלזשע בלוט, וועלכעס האָט זיך געגאַסן פון זיין מויל און פון זיין רעכטער האַנט, אויף וועלכער עס האָבן געפעלט עטלעכע פינגער. ביי דער זייט זענען געלעגן שטיקלעך פון זיין צערויסענער ביקס.

צוקאַנאָוו האָט דעם פּאַרפאַל דערקלערט דערמיט, וואָס אַנשטאַט רייניקן די ביקס, פלעגט זיך גאורילאָ פאַרנעמען מיט זוכן פרויען. ליובא, וועלכע האָט געהערט צוקאַנאָוו פּעסטישטעלונג, האָט צוגע-געבן: „ביזט גערעכט, הער נאַטשאַלניק, דאָס האָט אים נאָט גע-שטראַפט פאַר מיר, מען טאָר נישט באַליידיקן אַן אַרעמע יתומה“.

**

ליובא איז שוין מער ווי אַ וואָך אין דער פּאַליציי און מיט צו-קאַנאָוו האָט זי נאָך כמעט ווי נישט גערעדט. גאַנצע טעג איז ער פאַרנומען מיט אויספאַרשן די פיל אַרעסטירטע, וואָס מען ברענגט צו אים, אָדער ער פּאַרט אַרויס אין ראיאָן אויף אַ גאַנצן טאָג און קומט בלויז אין אָונט אויף אַ קורצער צייט. די קאַנצעפציע וועגן אַפּסמען צוקאַנאָוו איז באַלד אין אַנפאַנג אָפּגעפאַלן, ווייל דער לעצטער האָט נישט געגעסן אין דער פּאַליצייאישער קיך, נאָר אין

זיין פריוואטער וווינונג, ווו ער האָט געווינט צוזאמען מיט זיין גער ליבטער, א פאָלקס־דייטשקע פון לוצק. איך האָב איינמאָל דערהאַלטן פון ליובען א צעמלעך דורך אונדזער „סוויאַזאַני“, מיטן פאָלגנדיקן אינהאַלט: „די נעץ וואו אָנגעצויגן, דער פיש וועט מוזן אַריינפאלן. איך האָב באַשלאָסן זיך פאָרלויפיק פאַרנעמען מיט „פראָדוקטיווער אַרבעט“. אַט ווי אַזוי עס האָט אויסגעזען ליובעס „פראָדוקטיווע“ אַרבעט:

ליובאַ האָט איינמאָל געוואָשן דעם פּאָל אין וואַרטע־צימער און נישט באַמערקבאַר זיך צוגעהערט צו דעם שמועס, וואָס צוויי פּאָלי־ציאַנטן האָבן געפירט צווישן זיך. זיי זענען געווען שטאַרק פאַר צאַרנט, וואָס זיי מוזן מאַרגן פאַרן אין דעם שמעטל לוגיני, אַלס פאַרשטאַרקונג צו דער גרופּע דאָרטיקע פּאָליציאַנטן, וועלכע וועלן באַגלייטן אַ טראַנספּאָרט אָסן קיין קאָראָסמען. די אָסן זענען רע־קוויזירט געוואָרן אין די אַרומיקע קאָלכאָן און זענען באַשטימט גע־וואָרן צו שיקן אויפן פּראָנט, פאַר דער דייטשער אַרמיי. די שרעק פון די פּאָליציאַנטן איז געווען אַ באַגרינדעטע, ווייל אַ גרויסער טייל וועג האָט געפירט דורכן וואַלד, ווו זיי האָבן געקענט דערוואַרטן אַן איבערפאַל פון פאַרטיזאַנער.

דעם זעלבן טאָג האָט מיר ליובאַ איבערגעגעבן וועגן איר אונ־טערגעהערטן שמועס. איך האָב אַרויסגעשיקט עטלעכע פאַרטיזאַנער־גרופּן, וועלכע האָבן אין עטלעכע ערטער געמאַכט „זאַסאַדעס“ (לוי־ע־רונגען) אויף דעם וועג, דורך וועלכן דער אָסן־טראַנספּאָרט האָט באַדאַרפט דורכגיין. אין רעזולטאַט זענען 17 פּאָליציאַנטן פון דער עקסקאָרטע דערשאָסן געוואָרן און די אָסן זענען גאַנץ גוט צונויז געקומען, כדי בעסער צו דערנערן די פאַרטיזאַנער.

אַ צווייטע „פראָדוקטיווע“ אַרבעט האָט ליובאַ דורכגעפירט אויף פּאָלגנדן אופן: בעת דעם מיטאַג־איבערייס האָט ליובאַ גע־בראַכט אין אָרדענונג דאָס גרויסע צימער פון דער אַלגעמיינער קאַנ־צעלאַריע. אַלע באַאַמטע זענען אַוועקגעגאַנגען עסן, בלויז איינער איז געשטאַנען לעבן אַ „שאַפּיראַגראַף“ און האָט געאַרבעט. ליובאַ איז צו אים צוגעגאַנגען און מיט אַ נאַריש־נייגיקייט בליק זיך צוגע־קוקט וואָס ער טוט. אַער באַאַמטער האָט מיט אַ שמיכל זי געפרעגט:

— כיי אייך אין קאלכאז איז נישט געווען אזא מאשין?
 — ניין — האָט ליובא ערנסט געענטפערט — ביי אונדז זענען
 געווען א סך מאשינען. מיר האָבן געהאט א קאמביין, צוויי טראַק
 טראָם און עטלעכע קולטיוואַטערס, אָבער אזא „שטוטשקע“ האָבן
 מיר נישט געהאט...
 דער באַזאמער האָט זיך לוסטיק צעלאַכט, איבערהונדיק עט
 לעבע מאָל דאָס וואָרט: „שטוטשקא“.
 — דאָס איז נישט קיין „שטוטשקא“ — האָט ער געזאָגט דאָס
 איז אזא מין דרוקמאשין.
 — און צו וואָס טויג אזא מאשין? — האָט ליובא נאָאיוו
 געפרעגט.

— דאָס איז אויף איינשפאָרן צייט. צום ביישפּיל, ווען מען
 דאַרף אָנשרייבן עטלעכע בריוו מיט איינעם און דעם זעלבן אינ-
 האַלט, איז אָנשטאָט זיי איבערצושרייבן פיל מאָל מיט דער האַנט,
 שרייבט מען אָן די בריוו בלויז איין מאָל מיט אזא מין ספעציעלן
 מוש און מען לייגט זי אוועק אויף דער „שטוטשקע“. איצט לייגט
 מען אויף דעם אוועק א ריינעם בויגן פאַפּיר, אָט אזוי, מען דריקט
 צו מיט אָט דעם שוואַרצן רעמל און מען פירט אויף דעם דורך
 אַהין און צוריק מיט אָט דעם וואַליס און עס איז פאַרטיק... — ביי
 די ווערטער האָט ער אַרויסגענומען אַן אָפּגעדרוקטן בויגן און גע-
 וויזן ליובען. זי האָט געמאַכט א מינע פול מיט אַנטציקונג און פאַר-
 ווונדערונג, אָפּגעווישט צוויי פינגער אין איר קלייד און מיט גרויס
 יראת־הכבוד אָנגענומען ביי איין שפיץ דעם בויגן און אים באַ-
 טראַכט.

— דאָס איז דאָך אזוי ווי אַ גאַזעטאָ! דאָס איז שטאַרק אינ-
 טערעסאַנט! — האָט אויסגעשריען ליובא מיט גרויס אַנטציקונג
 און בשעת מעשה דורכגעלאָפּן מיט די אוגן דעם אינהאַלט פון דער
 „ראַספּאַראַזשעניא דאָ פּרעסעדאַטעלעו סעל־ראַד“ (א פאַראַרדע-
 נונג צו די פּאַרויצערס פון די דאָרפס־ראַטן).
 די זעלבע נאַכט האָב איך שוין געוויסט וועגן דער פאַראַרדע-
 נונג פון דעם „געביטס־קאָמיסאַר“ צו די פּאַרויצערס פון די דאָרפס-
 ראַטן, אַז זיי זאָלן צוגרייטן אַ רשימה פון יונגע פרויען און מענער,

וועלכע דארפן ווערן ארויסגעשיקט קיין דייטשלאַנד אויף אַרבעט און אז אין עטלעכע וועג אַרום וועלן אין אַ גאַנצער רייע דערפער קומען דייטשע סאָלאַטן און צוזאַמען מיט דער אוקראַינישער פּאָר-ליציי דורכפירן די דאָזיקע מאָביליזאַציע.

אויף דער צווייטער נאַכט זענען אין די אַלע אויסגערעכנטע דערפער, אויף אַן אַנגעזעענעם אָרט, געוואָרן אַרויסגעהאַנגען קאָפּיעס פון דער דאָזיקער פּאַראַרדענונג, מיט די געהעריקע קאָמענטאַרן. וועגן דעם האָבן זיך שוין באַמיט ריזעלע אָסטערמאַן מיט איר „שטאַב“. אין רעוולטאַט, איז די גרעסטע טייל יוגנט, אַנשטאַט צו פּאַרן קיין דייטשלאַנד אַוויסאַרבעטן אַמוניציע פאַר דער „ווער-מאַכט“, בעסער אַוועק אין די וועלדער צו די פּאַרטיזאַנער.

קיין איין מאָמענט האָט לויבאַ נישט דורכגעלאָזט, כדי זיך צו דערוויסן סודות און נאַכצושפּיאַנירן. פון איר שאַרף אויג האָט זיך גאַרנישט געקענט באַהאַלטן. זי האָט זיך באַמיט צו דערוויסן די נעמען און וווינ-אָרט פון די פּאַרדעכטיקע פּאַרשוינען, וועלכע האָבן אין געהיים מיטגעאַרבעט מיט דעם אָקופאַנט און געקומען מיט פּאַר-שידענע דענוציאַציעס צו דער פּאָליציי. די דאָזיקע פּאַרעטער זענען געוואָרן ליקווידירט דורך מיינע פּאַרטיזאַנער און זייערע ווירטשאַפטן פּאַרברענט.

אַזוי האָט לויבאַ, אַדאַנק איר קלוגשאַפט און אינטעליגענץ, געשפּילט די ראָל פון אַ נאַריש „קאַלכאַונע מיידל“ און נישט אַרויס-רופנדיק קיין שום פּאַרדאַכט, דורכגעפירט איר „פּאַראַדוקטיווע אַר-בעט“, וועלכע האָט אונדז אַזויפיל נוצן געבראַכט.

ק א פ י ט ל 19

דער פיש לאָזט זיך פאַנגען אין דער נעץ

איינמאָל אין אָוונט, איז לויבאַ אַריינגעקומען אין קאַבינעט פון „נאַטשאַלניק“, כדי אָפּצוואַשן דעם דיל. ווען זי האָט אויפגעפנט די טיר, האָט זי דערזען צוקאַנאַוון זיצן ביים טיש און שרייבן. זי

איז געבליבן שטיין ביי דער טיר מיט אן עמער וואסער אין איין האנט און מיט דעם בעזים אין דער צווייטער און האָט געפרעגט: — איך וועל אייך נישט שטערן, ווען איך וועל צומרעמן מאַכן דאָ אַרדענונג?

— אָ, ניין, עס וועט מיר אַפילו זיין זייער אָנגענעם מיט דיר אביסל די צייט צו פאַרטרייבן.

מיט דעם ווייסן טיכל, אַביסל קאַקעטיש אונטערגעבונדן אויפן קאַפּ, אין דעם קורצן קליידל, וועלכעס זי האָט נאָך העכער אונטער געצויגן, עס זאָל איר נישט שטערן אין דער אַרבעט און מיט די פאַרויטלטע באַקן, האָט ליובאַ אויסגעזען זייער רייצנד. צוקאַנאָוו האָט זי אָפגעמאַסטן מיט זיין בליק, וועלכער האָט זיך נאָך אַביסל לענגער אָפגעשמעלט אויף אירע שיינע, ווי געטאַקטע פיסלעך, וואָס האָבן זיך אַרויסגעזען פון אונטער דעם קליידל ביז פאַר די קני, און ער האָט געזאָגט:

— פאַר די עטלעכע טעג, וואָס איך האָב דיר נישט געזען, ביזטו פיל שענער געוואָרן.

— איך בין אלע יאָרן געווען אַ שיינע — האָט ליובאַ געענטפערט — איך האָב נאָר נישט קיין מוֹל, האָט מיר מיין מאַמע שטענדיק געזאָגט.

— און דיינע „קאוואַליערן“ האָבן דיר אויך געזאָגט, אַז דו ביזט אַ שיינע?

— איך פאַרנעם זיך נישט מיט קיין קאוואַליערן — האָט ליובאַ אָפגעענטפערט און צוגעמראָטן צו איר אַרבעט... צוקאַנאָוו איז צו איר צוגעגאַנגען און זי אָנגענומען פאַר דער האַנט, העכער פון דעם עלנבויגן.

— ריים איבער די אַרבעט — איך וויל דיר עפעס זאָגן! — האָט ער אויסגערופן.

— וואָס ווילט איר מיר זאָגן? — האָט ליובאַ געפרעגט, אָפֿ-ווישנדיק די הענט אין איר קלייד.

— איך וויל דיר זאָגן, אַז דו געפעלסט מיר — ביי די ווערטער האָט צוקאַנאָוו איר אַרומגענומען און אַ קוש געטון.

— אָ, הער נאַמשאַלניק, אזוי טאָר מען נישט טון — האָט ליובאַ

געזאגט מיט אן ערנסטן טאָן — איך בין נישט אַזעלכע, וואָס קושט זיך מיט פרעמדע מענער.

— דו האָסט אָבער אַזוינע געשמאַקע ליפּן, אַז עס איז אַ פאַר-ברעכן זיי נישט צו קושן.

ביי די ווערטער האָט ער איר פעסט אַרומגענומען פאַר דער טאַ-ליע און איז מיט איר צוגעגאַנגען צו דעם פּאַטעל. זי האָט זיך לייכט געוועהט, ווען ער האָט איר אַוועקגעזעצט אויף זיינע קני און זי צוגעדריקט צו זיך.

— עס איז גאַרנישט שוין אַזוי — האָט זיך לויבאַ געבעטן — לאָזט מיך צורו, איך בין אַן אַרעם אָהנטלעך מיידל און דערצו נאָך אַ יתומה.

— ניין, טייערינקע, איך וועל דיך נישט לאָזן צורו, ביז איך וועל דיר נישט אויסקושן אַלע אברים.

מיט אַ האַסטיקער באַוועגונג האָט ער אָפּגעקנעפּלט איר בלוזע און אָנגעהויבן קושן איר האַלדז, אירע אַנטבלייזטע אַקסל און ברוסט. לויבאַ האָט זיך בלומרשט נישט געלאָזט און מיט אַ וויינענדיקער שטימע זיך געבעטן:

— לאָזט מיך אָפּ, איך האָב זיך נאָך קיינמאַל נישט געקושט מיט קיין מאַנצביל, לאָזט מיך אָפּ!

— טאַקע דערפאַר, וועל איך דיך נישט אָפּלאָזן, ווייל איך וויל פאַרווכן דעם טעם פון אַ מיידל, וואָס האָט נאָך קיינמאַל קיין מאַנצ-ביל נישט געקושט. גיב מיר אַ קוש... בלויז איין קוש... דיין לייב שמעקט מיט דעם ריח פון זאַפטיקע פעלדער, מיט די בריאַנסקער וועלדער און פאַרשיכורט מיך.

ווען צוקאַנאָו האָט איר אַזוי ליידנשאַפטלעך געקושט, איז ליר באַס בליק געפאַלן אויף דעם שווערן פרעס פון מירמל־שטיין, וואָס איז געלעגן אויף דעם שרייב־טיש און זי האָט געהאַט גרויס חשק אים צו געבן אַ כאַפּ און אַ קלאַפּ טון מיט אים איבער צוקאַנאָווס קאַפּ.

— טאַמער וועל איך אים אָבער מיט איין מאָל נישט טויטן? — איז איר דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק — נאָר בלויז פאַרווונדן, דאַן איז אַלץ פאַרפאַלן... ניין... איך וועל וואַרטן אויף אַ צווייטער געלעגנ-

הייט... ער וויז שוין אין מיין נעץ און וועט קיין לעבעדיקער פון איר נישט ארויס...

צוקאנאָוו האָט דערווייל צוגעדריקט צו זיין ברוסט ליובאַן און מיט אַ זיך איבערייסנדיקער שטים געבעטן:

— ליובענקאַ... קוש מיך... ליובענקאַ, זיי מיינע... פאַרוואָס קושטו מיך נישט? איר געפעל דיר נישט?

— איר געפעלט מיר. איר זענט זייער אַ שיינער, אָבער די מאַמע האָט מיר געזאָגט, אַז אַלע מענער זענען „פּאַדליעצן“, זיי נוצן נאָר אויס די אָרעמע מיידלעך, דערנאָך וואָרפן זיי זי אוועק.

— איך בין נישט אַזעלכער, איך וועל דיר נישט אוועקוואָרפן... איך בעט דיר... איין קוש גיב מיר און דאַן וועל איך דיר לאָזן צורני. ער האָט צוגעצויגן איר פנים צו זיינעם און געזוכט ואירע ליפן. ליובאַ האָט געפילט זיין שווערן אַטעם. זיינע הענט האָבן גערוועזן געפירט איבער איר גאַנצן קערפער.

„פון מיין איצטיקן אויפפירן זיך איז אָפהענגיק דער גאַנצער דערפאַלג פון מיין אויפגאַבע — האָט זי אַ טראַכט געטון, קוקנדיק מיט עקל אויף דער דאָזיקער חיה, אין וועלכער זי האָט מיט איר רייצנדיקן קערפער דערוועקט די נידעריקסטע אינסטינקטן — אַט דעם מאַמענט מוז איך אויסנוצן פאַר מיין ציל.“

ליובאַ האָט זיך וויינגעזאַפט אין זיינע ליפן און אַ שטאַרקן קוש געטון. אין דעם קוש האָט זי אַריינגעלייגט איר גאַנצע שנאה צו דעם מערדער פון איר יאָסלען. זי האָט געוואָלט מיט דעם קוש אים פאַר-סמען, זי האָט געוואָלט, אַז דער קוש זאָל זיין דער אָנהויב פון צוקאַ-נאָום סוף. זי האָט זיך איינגעביסן אין זיינע ליפן און זיי געזויגן אַזוי לאַנג, ביז זי האָט אויף איר צונג דערפילט דעם זיסלעכן גע-שמאַק פון בלוט. דאַן האָט זי זיך מיט עקל אָפגעריסן פון אים, זיך אַרדאָפגעגלייטשט פון זיינע קני און אַריבערגעלאָפן אויף דער צוויי-טער זייט טיש.

צוקאנאָוו איז געבליבן זיצן מיט אַ האַלב-אַפן מויל, מיט אויס-געשטערעקטע הענט און מיט אַ ווילדן, פאַרשיכורטן בליק.

— קום צו מיר, דו כישופמאַכערין, קום! לעש אָפ דאָס פייער, וואָס האָסטו אין מיינע אָרערן אָנגעצונדן — האָט אויסגעשריגן

צוקאנאוו און זיך געוואָרפן צו ליובען, וועלכע איז פלינק אריבער געלאָפן אויף אַ צווייט אָרט.

— בלייב שטיין, דו שיינע בעסטע! — האָט ער אויסגעשריען צווישן די ציין — בלייב שטיין! ווייל איך שפּאַלט דיר דעם קאָפּ מיט אַט דעם שטיין — האָט ער אַ כאַפּ געטון דעם פרעם און מיט אַן אויפגעהויבענער האַנט געבליבן שטיין אַנטקעגן ליובאַ, פון וועל-כער עס האָט אים אָפּגעטיילט דער גרויסער שרייבטיש. זיינע גרויע אויגן זענען געווען פאַרגאַסן מיט בלוט און האָבן געקוקט מיט שנאה און מיט באַגער אויף ליובאַ. ער האָט אין אירע אויגן אויסגעזען ווי אַ גיפטיקע שלאַנג, וואָס קלייבט זיך צו וואַרפן אויף איר קרבן. אַ שרעק איז אָנגעפאַלן אויף ליובאַ, ווען זי האָט געקוקט אויף זיין מערדעריש געזיכט.

— איך האָב פאַר דיר מוראַ — האָט זי מיט אַ צימערדיקער שטימע געזאָגט — לייג אַוועק דעם שטיין און באַרוואַיק זיך, וועל איך דאָן צו דיר צוגיין.

צוקאנאוו האָט אַוועקגעלייגט דעם פרעם און אַטעמענדיק שווער זיך אַוועקגעזעצט אויף זיין שטול. אין דעם מאָמענט איז אין צימער אַריינגעקומען אַ יונגע, עלענאַנט-געקליידעטע פרוי, זיך אַרויפגע-וואַרפן צוקאנאוו און אויפן האַלדז און אים גענומען קושן.

— איך האָב אויף דיר געוואַרט און געוואַרט און זיך נישט גע-קענט דערוואַרטן — האָט זי אויסגעשריגן מיט אַ שטים פון אַ צע-פיעשטשעט קינד. — צוליב וואָס דאַרפסטו אַזוי פיל אַרבעטן... אויב נאַצן אַוונט איז דיין קליינע בעלאַ געזעסן אַליין און האָט זיך גע-לאַנגווייליקט... ביסט אַ שלעכטער. — און מאַכנדיק אַן ערנסטע מינע האָט זי אים מיט מיטגעפיל געפרעגט — ביזט, מיין טיערער, מיד פון דער אַרבעט? דו זעסט אויס אַזוי פאַרמאַטערט. — ביי די ווערטער האָט זי אַרויסגענומען אַ ווייס, זיידן טיכעלע און אים אָנגעהויבן אָפּווישן די גרויסע טראָפּנס שווייס, מיט וועלכע זיין געזיכט איז געווען באַדעקט.

צוקאנאוו האָט אויטאָמאַטיש געבלעטערט די פאַפירן אויפן טיש און שווער געאַטעמט, וואַרפנדיק פון צייט צו צייט אַ בליק אויף ליובען, וועלכע האָט שוין באַוווּן צו ברענגען אין אַרדענונג אירע

האָר און צוצומרעטן וואָשן דעם די. צוקאַנאָוו האָט אָנגעהויבן אַרײַנלייגן די אַקטן און פּאַפּירן אין שראַנק. די פּרוי האָט אים גע- האָלפּן. ווען זײ האָבן זיך שוין געקליבן צו פאַרלאָזן דאָס צימער, האָט די לעצטע ערשט באַמערקט לײבען און מיט אַן אָפּשפּאַטערישן טאָן געפרעגט :

— ווער איז די דאָזיקע ליאַלקע? איך זע זי דאָ צום ערשטן מאל.
— דאָס איז אַ קאַלכאָזנע מיידל, וועלכע האָט זיך דאָ פאַר- האַלטן אויף איר צוריקוועגס פון דײַטשלאַנד, וווּ זי איז געווען אויף אַרבעט — האָט צוקאַנאָוו געענטפערט מיט אַ גלײכניגליטיקן טאָן און ווי דרך־אָנב צוגעגעבן — זי איז וויער אַן אַרבעטסזאַמע און אַן אָנשטענדיקע.

— פאַרוואָס האָסטו זי בעסער נישט גענומען צו אונדז אַהיים?
די אַרבעט וואָס זי טוט דאָ, וואַלטן געקענט די אַרעסטירטע אויך טון, און איך קען שוין נישט אויסהאַלטן פון דער שטוב־אַרבעט. זע וואָס פאַר אַ הענט איך האָב שוין פון וואָשן די טעפּ און שײלן די קאַרטאָפּל. — בײ די ווערטער האָט זי אַראָפּגעצויגן אַ הענטשקע און צוגעלייגט איר האַנט צו צוקאַנאָווס ליפּן.

— איך האָב נישט געוווסט, אַז אַזאַ קאַלכאָזניצע קען דיך צו- פּרידנשטעלן, איך וואַלט זי גערן געבראַכט צו אונדז.
די פּרוי האָט לײבען אַ לענגערע ווײלע באַטראַכט און מיט אַן איראַנישן שמײכל געפרעגט :

— צי האָט מען דיך אין קאַלכאָז געלערנט בלוזי מעלקן סי און פּאַשען חזרים, צי אַנדערע אַרבעטן אויך?

— איך האָב אָנגעפּיחט מיט אונדזער שטוב־ווירטשאַפּט, ווײל איך בין זײער יונג געבליבן אַ יתומה. — האָט לײבאַ געענטפערט מיט אַ באַשיידענער שטימע.

— האָסטו אַלײן אויך געבאַקן און געקאַכט? — האָט געפרעגט די פּרוי. — אינטערעסאַנט צו וויסן וועלכע מאַכלים דו קענסט מאַכן.
— איך קען מאַכן „דיאַרונעס“ פון געריבענע קאַרטאָפּל, איך קען קאַכן אַ „זאַטירקע“, באַקן „פּאַלאַניצעס“ און „פּאַמפּושקעס“ מיט קנאַבל, און ברויט באַק איך אויך אַלײן — האָט לײבאַ מיט אַ ביסל גרלות געענטפערט.

— ביסט דאך גאָר אַ גרויסע קענערין... נאָר אַט די אַלע פּראָס־
 טע מאַכלים, וואָס דו האָסט ואויסגערעכנט, וועסטו מאַכן אין דיין
 קאַלכאַז. ביי אונדז קאָכט מען גאָר אַנדערע געקעכצן און אויב דו
 וועסט וועלן, וועסטו זיך ביי מיר אויסלערנען אַזעלכע זאַכן, וועגן
 וועלכן דו האָסט נאָך אפילו קיינמאָל נישט געהערט. אַלזאָ, פעטיענ־
 קא, שיק זי מאָרגן צו אונדז.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָב איך דערהאַלטן פון ליובען אַ צעטעלע
 מיט פּאָלגנדיקן אינהאַלט:

„דיאדיא מישא, קענסט מיר גראַטולירן — פון אַ געוויינלעכער,
 שוואַרצער שטוב־אַרבעטערין האָב איך אַוואַנסירט אויף אַ געהילפּס־
 קעכין פון דער הויכגעשטעלטער מאַדאַם צוקאַנאָוו. איך האָף, אַז
 אויף דעם פּאָסטן וועל איך האָבן מער גליק...“

ווי נאָר ליובאַ איז געקומען אין צוקאַנאָווס ווויננג האָט זיין
 פרוי, צום ערשטן געגעבן ליובען אַ ריין קליידל, שיק מיט זאַקן, אַ
 שערצל און האָט איר געצווונגען זיך גוט אָפּצוואַשו מיט זייה. ווען
 ליובאַ איז אַן איבערגעטוענע און אָפּגעוואַשענע אַריינגעקומען אין
 עס־צימער מיט דער קאַפע פּאַר די בעלי־בתים, האָט צוקאַנאָוו אויף
 איר אַ קוק געטון און פאַרביסן די ליפּן.

— דו זעסט, וואָס דיין ווייבעלע קען באַווייזן — האָט געזאָגט
 צוקאַנאָווס פרוי, ווייזנדיק אויף ליובען — אין איין שעה האָב איך
 פון אַ פאַרשמאַלצענער קאַלכאַזניצע, געמאַכט אַ וויבער דייטש
 דינסט־מידל. אַזעלכע זענען מיר דייטשן — מיר האָבן ליב אָרדע־
 נונג.

ליובאַ האָט זיך באַמיט מיט אַלע כוהות צופריהנצושטעלן איר
 באַלעבאַסטע, וועלכע איז געווען זייער אַ ביזע, אַ קאַפּריזנע און
 ביי יעדער געלעגנהייט געגעבן ליובען אַנצוהערן, אַז זי איז אַ
 פּאָלקס־דייטשקע, און דערפאַר איז זי פון אַ העכערער ראַסע. ליובאַ
 האָט מיט גרויס געדולד אויסגעהאַלטן די אַלע דערנידעריקונגען און
 געוואַרט אויף דעם מאַמענט, ווען זי וועט איר קענען פאַר דעם אַלעם
 ווי געהעריק אָפּצאָלן.

אויף דעם דריטן טאָג, זינט ליובאַ איז אָנגעקומען אין צוקאַנאָווס

פריוואטער זוויונג, האָב איך פון איר דערהאַלטן אַ צעמעלע מיט פּאַלגנדיקן אינהאַלט: „מײן באַלעבאָס פּאַרט אַרויס מאַרן 10 אינ- דערפרי פון קאַראָסמען קיין עמילטשין אויף אַ צוואַמענטרעף מיט אַן אָנפירער פון אַ נייער באַנדע אוקראַינישע נאַציאָנאַליסטן, מיט דעם נאָמען „בּוֹלְבּוֹוּצֵעס“. ער וועט פּאַרן אין אַ קליינעם אויטאָ אויף פיר פּערזאָן. דער אויטאָ איז אַ העל-בלויער וואָן טראַגט דעם נומער 2177. איך האָף, „דיאַדיאַ מישאַ“, אַז דו וועסט אים שוין מקבּל-פנים זיין.“

באַלד ווי איך האָב דערהאַלטן די דאָזיקע מיטילונג, בין איך מיט אַ גרופּע פון פּערציק, גוט באַוואָפנטע, פּאַרטיזאַנער אויף פּערד, אַוועקגעפּאַרן אין דער ריכטונג צו דעם וועג, וואָס פירט פון קאַ- ראָסמען קיין עמילטשין און פאַר האַלבער נאַכט זענען מיר שוין געווען אויפן אָרט. די פּערד האָבן מיר איבערהגעלאָזט אין אַ וועלדל, נישט ווייט פון וועג, און מיר זענען צוגעטרעטן צו זוכן אַ פּאַסיק אָרט כדי צו מאַכן די „זאַסאַדע“ (לוייערונג).

ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן, זענען מיר שוין געלעגן גוט פאַר- מאַסקירט, אַ פּאַר צענדליק מעטער פונעם וועג און געוואַרט אויף צוקלאַנגאָוון. פון דעם אָרט, וווּ מיר זענען געלעגן, האָבן מיר געזען דעם וועג פון ביידע זייטן אויף אַ פּאַר קילאָמעטער. די באַוועגונג איז דאָ געווען אַ קליינע, בלוז פון צייט צו צייט איז דורכגעפּאַרן אַ פּויער אויף אַ סקריפענדיקן וואָגן אין וועלכן עס זענען געווען איינגעשפּאַנט אַ פּאַר אויסגעמאַגעהטע אָקסן, אָדער עס איז דורכגע- גאַנגען אַ פּוסגייער מיט אַ לייונטענער טאַרבע אויף די אַקסלען.

די צייט האָט זיך זייער לאַנגזאַם געצויגן און ענדלעך אַרום 12 אַזיגער האָבן מיר דערהערט דעם גערויש פון אַ מאַטאָר און רעכטס פון אונדז האָט זיך אויפן האַרזיאַנט באַוויזן אַ וואַלקן מיט שמויב. נאָך אין אַ פּאַר מינוט האָבן מיר שוין דייטלעך דערווען אַ קליינעם העל-בלויזען אויטאָ, וועלכער איז געפּאַרן אין אונדזער ריכטונג מיט אַ גרויסער שנעלקייט. ווען דער אויטאָ האָט זיך אויסגעגלייכט מיט דעם אָרט, וווּ מיר זענען געלעגן, האָב איך געגעבן אַ באַפעל צו שיסן, נאָר בלוז אין די רעדער און אין מאַטאָר.

דער אויטאָ איז מאַמענטאַל שטיין געבליבן. אין דעם זעלבן מאָט מענט זענען פון אינעווייניק אַרויסגעשפרונגען צוקאַנאָוו מיט ליובען, און האַלטנדיק זיך פאַר די הענט, האָבן זיי זיך געלאָזט לויפן אין דער ריכטונג צום וועלדל, וואָס האָט זיך געפונען אַ 200 מעטער פון יענער זייט וועג. מיר זענען דערשטוינט געוואָרן דערזעענדיק ליובען און צוליב איר האָבן מיר נישט געקענט שיסן אין צוקאַנאָוו. זיי זענען אָפגעלאָפן אַ 20 מעטער און פלוצלינג האָבן מיר דערזען, ווי ליובאַ האָט אַרויסגעכאַפט אַ פיסטאַלעט און אים אָנגעשטעלט אויף צוקאַנאָוו. מיר האָבן דערהערט איר פאַרצווייפלטן געשריי: „שטיי! אַנטלויף נישט!“ צוקאַנאָוו האָט זיך אין דעם מאַמענט בליץ שנעל געוואָרפן אויף ליובען, אָבער נאָך איידער ער האָט באַ- וויזן איר אָנצוכאַפן האָט זי אויסגעשאָסן אין אים און ער איז אַני- דערגעפאַלן אויף דער ערד.

דאָס איז אַלץ פאַרגעקומען אין איין אויגנבליק. דאָך איז מיר בליידשנעל דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק, אז ליובאַ איז אַריינגעפאַלן אין צוקאַנאָווס הענט און ער האָט איר געצווונגען מיר אָנצושרייבן דאָס לעצטע צעטעלע, בכדי אונדז אַרויסצובאַקומען אויף דעם וועג, ווו עס איז געוויס צוגעגרייט אויף אונדז אַ ליערונג. מיינע געדאַנקען זענען איבערגעריסן געוואָרן דורך די שאָסן פון ליובעס פיסטאַלעט און איר געשריי: „דיאדיא מישא! שנעלער צו מיר! ראַטעוועט אים! איך וויל נישט ער זאָל איצט שטאַרבן. איך דאַרף אים נאָך עפעס זאָגן פאַרן טויט.“

ווען איך בין צוגעלאָפן צו צוקאַנאָוו איז ער געלעגן אויף דער ערד, אָן סימנים פון לעבן. זיין פנים איז געווען קאַלדווייס און פון זיין מויל איז גערוגען אַ רויט שנירל בלוט. ליובאַ איז געשטאַנען איבער אים מיט דעם פיסטאַלעט אין דער האַנט. דעם שאַפער און דעם צווייטן פאַסאַזשיר, וועלכער האָט זיך אַרויסגעוויזן אַלס סעק- רעטאַר פון קרייזלאַנדוויהט, האָבן די פאַרטיוואַנער געבונדן, כדי מיטצונעמען זיי מיט זיך. דעם אויטאָ האָט מען באַגאַסן מיט בענוין און אונטערגעצונדן. צוקאַנאָוו האָבן מיר אַוועקגעלייגט אויף אַ צעשפרייטער „פאַלאַטקע“ און אַוועקגענטראָגן צום וועלדל, ווו אונ- דזערע פערד האָבן אויף אונדז געוואַרט. דאָרט האָט מען צוקאַנאָוו

איבערגעבונדן די ווונד, זי זאל אזוי נישט בלוטיקן, צוגעבונדן די „פאלאטקע“ צו צוויי פערד, ליובא האָט זיך ארויפגעכאַפט צו מיר, אין מיין זאַטל, און מיר זענען אַוועקגעפאַרן אין אונדזער לאַגער.

קאַפּיטל 20

צוקאַנאַוו טויט

— ווען איך האָב זיך דערוואַסט, אַ צוקאַנאַוו פּאַרט קיין עמיל-טשין, האָב איך באַשלאָסן, אַז דאָס איז דער געלונגענער מאַמענט, כדי אים בייצוקומען — האָט מיר ליובאַ דערציילט פּאַרנדיק — צום אָנהויב האָב איך געטראַכט צו בלייבן אין קאַראַסטען, בכדי, אין פּאַל אויב עס וועט דיר נישט געלינגען אים צו הרגענען, זאַל איך זוכן אַן אַנדער וועג דאָס דורכצופירן. ואיך האָב אָבער געהאַט אַ פּאַרגעפיל, אַז די זאַך וועט זיך יאָ איינגעבן און אין לעצטן מאָ-מענט האָב איך געענדערט מיין באַשלוס. ווען צוקאַנאַוו האָט אָפּגעגעסן פּרישטיק און זיך אָנגעהויבן געזעגענען, בין איך צו אים צו-געגאַנגען און באַטראַכטנדיק דעם אויטאָ, געזאָגט:

— איך בין נאָך קיינמאַל נישט געפאַרן מיט אַזאַ קליינעם אויטאָ, ס'מוז זיין זייער אָנגענעם אַזאַ רייזע, נישט אמת? צוקאַנאַוו האָט אַ צוויידייטיקן שמייכל געטון און זיך געזעגט-דעט צו זיין פּרוי:

— ואפּשר וואָלט ליובאַ מיט מיר מיטגעפאַרן קיין עמילטשין. דאָרט קען מען פאַר שפּאַט-ביליקע פּריזון באַקומען פּוטער און גענז?

— דאָס וואָלט זייער גוט געווען — האָט צוקאַנאַוו פּרוי געזאָגט — אָבער אויף דער קאָלכאַזנע אידיאָטקע קען מען זיך דען פאַרלאָזן? זי וועט דען וויסן וואָס און ווי אזוי צו קויפּן? — בין איך דאָך אויך דאָ דערביי — האָט צוקאַנאַוו געענט-פערט.

— נעם זי מיט, נאָר וואָלט זי נישט פאַרלירן אויפן וועג — האָט די פּאַלקס-דייטשקע געזאָגט און האָט מיט מיר נאָך אפּשר אַ

שעה צייט איינגעקענעלט, ווי אזוי מען דערקענט וועלכע פוטער איז פרישע און וועלכע גארז איז א פעטע.

ענדלעך האָט זי מיך באַפֿרײט און מיר זענען אַוועקגעפֿאַרן. איך מיט צוקאַנאָוו זענען געזעסן פֿון הינטן און דער סעקרעטאַר פֿון קרייז־לאַנדווירט לעבן דעם שאַפֿער.

ווי נאָר מיר האָבן איבערגעלאָזט קאַראַסטען הינטער אונדז, האָט צוקאַנאָוו מיך באַלד אַרומגענומען און אַ קוש געטון. פֿון דער שנעל־קייט, מיט וועלכער דער אויטאָ איז געפֿאַרן, האָט דער ווינט גע־פּיפּט אין די אויערן און עס איז מיר אַביסל קאַלט געווען אין מײן דינעם קליידל. צוקאַנאָוו האָט אויסגעטון זײן שינעל און מיר האָבן זיך מיט אים צוגערעקט. איך האָב געמאַכט דעם אָנשטעל, ווי איך וואָלט געווען גליקלעך, וואָס איך האָב דערלעבט אזאַ אויסגעטרוימען מאָמענט צו בלייבן מיט אים און האָב זיך צו אים געטוילעט. ווען ער האָט מיך אַרומגענומען און שטאַרק צוגעדריקט צו זיך, האָט זיך זײן פּיסטאַלעט, וועלכן ער האָט געטראָגן אויפֿן פּאַסיק, ווייטיקלעך איינגעגעסן אין מײן זײט.

„עס וואָלט געווען גוט, ווען זײן פּיסטאַלעט זאָל זײן בײַ מיר — איז מיר דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק — „אויב ער וועט דאָס אַפּילו באַמערקן, נאָך איידער איך וועל אים אויסנוצן, וועל איך דערפֿון מאַכן אַ שפּאַס און ער וועט דאָס מיר לײכט מוחל זײן.“

איך האָב זיך צו אים נאָר שטאַרקער צוגעדריקט, לײכט אַרויס־געצויגן דעם פּיסטאַלעט פֿון זײן לעדערנעם „קאַבור“ און אים אַרײַנגעדריקט פֿון אונטן אין דעם פּאַסיק פֿון מײן קלייד, ווען מיר זענען אַרויף אויף אייער „זאַסאַדע“ און איר האָט געגעבן די ערשטע סאַלווע אין די רעדער, האָב איך מוראַ געהאַט, אַז די צווייטע וועט איר געבן אין אונדז. אויסער דעם, האָב איך שטאַרק געוואָלט, אַז מען זאָל צוקאַנאָוו פּאַרכאַפֿן אַ לעבעדיקן און דערפֿאַר האָב איך אים די ערשטע אָנגעכאַפּט בײַ דער האַנט און אויסשרײַענדיק: „לאָמיר זיך ראַטעווען“, אַרויסגעלאָפֿן מיט אים פֿון אויטאָ. ווען צוקאַנאָוו האָט מיך אָנגעהויבן שלעפֿן צום וואַלד, וווּ ער וואָלט גע־קענט פּאַרשווונדן, האָב איך אַרויסגעכאַפּט דעם פּיסטאַלעט און וואָס עס איז געווען ווייטער, האָט איר שוין אַלײן געזען.“

ווען מיר זענען אָנגעקומען אין לאַגער, איז אונדזער דאָקטער מיטן גאַנצן מעדיצינישן פּערסאָנאַל צוגעטרעטן ראַטעווען צוקאַפּ-נאָוון. ליובא איז די גאַנצע צייט געשטאַנען לעבן צוקאַנאָוון און האָט אַלעמאָל געפרעגט דעם דאָקטער, צו דער באַנדיט וועט לעבן. „איך דאַרף אים פאַרן טויט זאָגן אַ פּאָר ווערטער. מאַכט, דאָקטער, ער זאָל כאַטש לעבן פינף מינוט — האָט ליובא געבעטן.“ דער דאָקטער טער האָט איר דערויף געענטפּערט: „דו האָסט אזוי טרעפּלעך גע-שאַסן, אַז שטאַרבן מוז ער, עס איז אָבער נישט אויסגעשלאָסן, אַז פאַרן טויט וועט אים ווערן לייכטער און ער וועט אויפּעפענען די אויגן אויף אַ פּאָר מינוט, דאַן וועסטו זיך קענען אים דערקלערן אין ליבע...“

נישט געקוקט אויף די איינשפּריצונגען און פאַרשידענע מיטלען, וואָס מען האָט אָנגעווענדעט, זענען שוין פּאַריבער צוויי שעה זינט מען האָט צוקאַנאָוון געבראַכט אין לאַגער און ער האָט נישט אויפּ-געעפנט די אויגן, און נישט אַרויסגעוויזן קיין שום סימנים פון לעבן. איך בין אַוועקגעגאַנגען אין שטאַב און ליובא איז גערולדיק גע-זעסן אויף דער ערד לעבן צוקאַנאָוון און געוואַרט. פּלוצלונג האָב איך דערהערט ליובא'ס פּריילעכע שטימע: „דיאַריאַ מישאַ! שנע-לער, קום, ער לעבט!“ ווען איך בין צוגעגאַנגען צו צוקאַנאָוון, האָב איך געמראָפּן ליובען שטיין אַן אויסגעגלייכטע, אַ שטאַלצע און מיט אַ בליק, פול מיט פאַראַכטונג, האָט זי געקוקט אויף דעם פאַרוויי-דעטן, וועלכער האָט שטיל געקרעכצט. צוקאַנאָוון האָט אויפּגעעפנט די אויגן און דערווענדיק ליובען, האָט ער מיט אַ שוואַך קול געזאָגט: — ליובא, ליובענקא, עס איז מיר אזוי שלעכט...“

ליובא האָט זיך צו אים אָנגעבויגן און מיט סאַרקאַזם געזאָגט:

— איך בין שוין נישט ליובענקא, איך בין שרה-ליבע זינמאַן, די פאַרטייאָנערין פון דיאַריאַ מישאַס אַטריאַד. דו האָסט זיך נישט געריכט צו שטאַרבן פון די הענט פון אַ פאַרטייאָנערין און נאָך דערצו אַ „זשידאָוקע“? און אָט איז דיין געוועזענער קאַמאַנדיר, דער „דיאַריאַ מישאַ“.

— דו דערקענסט מיך? — האָב איך אים געפרעגט, און לויט

זיינע דערשראקענע אויגן, האָב איך פאַרשטאַנען, אז ער האָט מיך דערקענט.

— זאָג אים שנעלער, וואָס דו ווילסט אים זאָגן, ווייל זיינע מינוטן זענען געציילט — האָט מיך געאיילט דער דאָקטער.
איך האָב זיך צו אים אָנגעבויגן און אַריינקוקנדיק אין זיינע אויגן, וועלכע האָבן אויסגערריקט אומבאַגרענעצטע שרעק, געזאָגט:
— פאַרעמער צוקאַנאָוו, דו האָסט דיין פאַרדינטע שטראַף באַ-
קומען, ווייל די שווערע לעבנס־שולע פון די יידישע פאַרטיזאַנער
האַט אַרויסגעגעבן פיל פעאיקערע תלמידים, ווי דיין דייטשע גע-
שטאַפּאַ־שולע. קענסט דו בלויז טרייסטן, וואָס פונקט ווי דו, וועלן
אַלע איבעריקע, ענלעכע פאַרעמער, באַקומען זייער געהעריקע
שטראַף.

ביי די ווערטער, האָט ער אַ צימער געטון און אויסגעהויכט זיין
שמוציקע נשמה.

עווא

קאפיטל 1

ביים אויסשטעלן די מאַרשרוטן, פאַר דער אָפּענסיווע, בין איך שטענדיק אַליין בייגעווען. ערשטנס, צוליב דער גרויסער פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון דער דאָזיקער אַרבעט, וועלכע האָט געקענט ווירקן אויף דעם דערפאַלג פון דער אָפּענסיווע, און צווייטנס, איז דאָס געווען פאַרבונדן מיט שטאַרקע עמאָציעס, צו וועלכע איך האָב געהאַט אַ געוויסע נייגונג. „אויסשטעלן די מאַרשרוטן“, האָט געהייסן: אויף אַלע וועגן, און אויב דאָס איז געווען אַ שטאַט, אָדער אַ דאָרה, איז אויך אויף אַלע גאַסן, וועלכע האָבן געפירט „פון דעם אויסגאַנג פונקט“ אין דער ריכטונג צו דער טעריטאָריע, וועלכע איז נאָך פאַרנומען געווען דורך דעם דייטש, האָט מען אויף אָנגעזעענע ערטער באַדאַרפט צוקלאַפן שילדלעך, אויף וועלכע עס זענען געווען אָנגעשריבן דער נאָמען פון נאָענטסטן דאָרה, די צאָל קילאָמעטער צו אים און דער נומער פון מאַרשרוט.

יעדע איינהייט האָט פאַר דער אָפּענסיווע באַקומען דעם נומער פון איר מאַרשרוט, לויט וועלכן זי האָט זיך באַדאַרפט שטרענג ריכטן, ווייל אין קעגנפאַל, וואָלטן עמלעכע איינהייטן געקענט איינצייטיק זיך לאָזן דורך דער זעלבער שמאָלער דאַרפס-גאַס און שאַפן אַ פאַרשטאַפונג, וואָס דעם שונא'ס אַוויאַציע וואָלט גלייך אויסגענוצט. אָדער טיילן פון איין איינהייט וואָלטן זיך צעפאַרן אויף פאַרשידענע וועגן און דערנאָך זיך געווכט. דאָס וואָלט אַריינגעבראַכט אַ דעזאָרדענטאַציע און אפילו אַ גרויסע געפאַר. די אַרטילעריע למשל, וואָלט אַוועקגעפאַרן אויף איין וועג און די סנאַראַרן און מינעס צו איר — אויף אַ צווייטן וועג. די דאָזיקע מאַרשרוטן פלעגן דעריבער ווערן

זאָרנפעליק צוזאמענגעשטעלט דורך דעם שטאב פון דער ארמיי, אָדער אפילו פון פראָנט. בכדי איך זאָל זיין רואיק, אז ביים צוקלאפן די שילדער, וועלן נישט איבערגעטוישט ווערן די נומערן, פלעג איך דאָס טאקע אַליין טאָן.

דעם 12-טן יאנואר 1945 האָב איך באקומען פון שטאב דעם פלאַן פון די מאַרשרוטן און אויך אַ באפעל די זעלבע נאכט אויסצושטעלן די מאַרשרוטן פון שטעטל איוואַניסקאַ. מיין באטאָליאָן האָט זיך דעמאָלט געפונען אין אַ וועלדל, 4 קילאָמעטער פון איוואַניסקאַ, וואָס ליגט אויף דעם ברייטן שליאַך סאַנדאָמיר-אַפאָטאָוו. מיטגענדיק מיט זיך די נויטיקע צאָל אויסגעפאַרטיקטע שילדעלעך, בין איך מיט דעם אינזשיניער איטשענקאַ און נאָך 3 סאַפּיאָרן אוועקגעפאַרן רייטן-דיק 10 אין אָונט קיין איוואַניסקאַ אויסצופירן די אויפגאַבע. איך וועל זיך אויף אַ ווייל אָפּשטעלן אויף דער פּערזאָן פון אינזש. איטשענקאַ, וועמען איך וועל נאָך אָפּט דערמאָנען אין מייע וויי-טערדיקע פראָנטזוכרונות. נישט קוקנדיק אויף זיין נאָמען, איז איטשענקאַ געווען אַ הונדערטפראָצענטטיקער רוס פון אַ שטעטל אויפן אוראַל. אַלס נישט געזעצלעך קינד פון אַ אָרעמע וועשערין, איז ער געוואָסן אין נויט און ביי 10 יאָר איז ער שוין געגאַנגען אויף אַר-בעט, בכדי צו פאַרדינען אויף ברויט. שפעטער האָט ער זיך אויס-געלערנט פאַר אַ מויערער און געאַרבעט אין אַ בוי-אונטערנעמונג. דער דירעקטאָר פון דער אונטערנעמונג האָט אַנטדעקט ביי איטשענ-קאַן גרויסע פעאיקייטן און אים פאַרגעלייגט זיך נעמען צו בילדונג, פאַראַויסזאָגנדיק אים אַ גרויסע קאַדיערע אַלס אינזשיניער. זייענדיק אַלט 22 יאָר הויבט איטשענקאַ אָן שטודירן און צו 30 יאָר ענדיקט ער דעם פּאָליטעכניקום אַלס אינזשיניער פון בויען וועגן און בריקן. נאָך אויף דעם האָט ער זיך נישט אָפּגעשטעלט. זייענדיק אפילו אויף דעם פראָנט, האָט ער זיך באַמיט צו פאַרגרעסערן זיינע קענטענישן און יעדער פרייע צייט פאַרבראַכט מיט אַ בוך אין דער האַנט. יעדער נייע דערפינדונג האָט אים אינטערעסירט. ער האָט ווי געוואָלט אַניאָן די פאַרלויבענע צייט און ווי אַן הונגעריקער געשלונגען און איינגע-זאַפט אין זיך אַלץ מערער און מערער בילדונג.

לעצטנס האָט איטשענקאַ זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט ראַדיאָ-

טעכניק. ער האָט פּוּלְקאַס באַהערשט די פּאַטאַגראַפֿישע קונסט און ממש אַרויסגעוויזן ווּנדרער אויף דעם געביט. דערצו איז ער געווען זייער באַשיידן, אפילו אביסל שעמעוודיק און האָט שטאַרק ליב גע- האָט מוזיק. מיר פלעגן אָפט איינאַרדנען „היימישע קאַנצערטן“, וווּ ער האָט מיט זיין ריינעם, לירישן טענאַר געזונגען רוסישע פּאָלקס- לידער און איך פלעג אים באַגלייטן אויף דער גיטאַרע, אָדער פּיּדל. אָט די „היימישע קאַנצערטן“ האָבן אונדז באַזונדער באַפריינדעט. צוליב זיין הרייסטיקייט און שנעלער אַריענטאַציע, איז ער שטענדיק געווען מיין באַגלייטער בעתן דורכפירן באַזונדער קאַמפּליצירטע און נישט-זיכערע אָפּעראַציעס.

ק א פ י ט ל 2

די גרויסע פּלאַכטעם שניי, וועלכע זענען געפאַלן פון דעם שוואַרצן, ווי אַן אָפּגרונט, הימל, זענען אינגיכן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ זאַווערוכע. אַ שאַרפּער מזרח-זייט האָט מיט אַ ווילדן וואַיען, גע- דרייט מיט די שנייעלעך, אויפגעהויבן גאַנצע הויפּנס פּראַסטיקן שטויב און געשליידערט עס אונדז אין פנים, פאַרקלעפּנדיק די אויגן און די אויערן. איינגעבויגן צו די העלדזער פון די זאַטע פּערד, וועל- כע האָבן אַרויסגעלאָזט קנוילן פאַרע פון די נאַזלעכער, האָבן מיר ווי די טייוולאַנים, מיט צעלאָזטע פון ווינט שינעלן, זיך געטראָגן פאַרויס. ווי פון דער ערד, זענען פאַר אונדז פּלוּצלונג אַוויסגעוואַקסן די קאַנטורן פון די פּויערישע הייזלעך אויף דעם ראַנד שטעטל. מיר זענען אַראַפּגעשפּרונגען פון די פּערד, וועלכע האָבן שווער געאַטעמט, און איבערלאָזנדיק זיי אונטער דער אויפזיכט פון איין סאַפּיאַר, האָבן מיר, אין ווייסע מאַסקיר-באַלאַטן, ווי די שאַטנס, זיך געלאָזט גיין מיט דער הויפּט-גאַס פון שטעטל.

איוואַניסקאַ האָט געהערט צו אונדז, אָבער פאַקטיש איז דאָס געווען אַ מין „קיינעם-לאַנד“, ווייל די דייטשע אַקאָפּעס האָבן זיך אָנגעהויבן באַלד ביי דעם אַרויסגאַנג פון שטעטל אויף מערב צו, און עס איז געוואָרן אַן אויפהער באַשאַסן פון דער פּיינטלעכער אַרטילע- ריע. די גרעסטע טייל הייזער זענען געווען פאַרברענט. עס האָבן בלוּי

געמאָרטשעט די ווייסע קוימענס און האַלב־צעוואָרפענע אויווענס. די איינוויינער האָבן אין פּאַניק פּאַרלאָזט דאָס שמעטל נאָך אין די ערשטע טעג, ווען די ליניע פון פּראָנט האָט זיך דערנענטערט. אַרום האָט געהערשט אַ טויטרשטיִלקייט. ווען נישט די בלויע פּייערלעך, וואָס האָבן זיך פון צייט צו צייט אַרויסגעריסן פון די טליענדיקע חורבות און די פּאַנטאַסטיש־גרויסע, געשוואַלענע קערפּערס פון די געהרגעטע פּערד, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אין די גאַסן, וואָלט מען געקענט פּאַרגעסן, אַז מען געפינט זיך אויף דער ערשטער פּראָנט־ליניע. שנעל אָן רעש זענען מיר איבערגעגאַנגען פון איין גאַס אויף דער צווייטער און מיט האַלץ־שרייפלעך צוגעשרויפט די שילדלעך מיט די מאַרשרוטן. אין אַ 2 שעה אַרום האָבן מיר פּאַרענדיקט אונז דער אַרבעט און מידע זיך געקליבן צו פּאַרלאָזן דאָס שמעטל. אין צווישן־צייט האָט דער ווינט צעטריבן די וואַלקנס, דער שניי האָט אויפגעהערט צו פּאַלן און עס האָט זיך באַוויזן די לבנה. ביי דעם זילכער־שיין, האָבן מיר געזען די חורבות אַרום אונדז און אויף אַ בערגל, רעכטס, דעם סילוועט פון אַ קירכע. אינגאַנצן נישט באַשע־דיקט, איז זי געשטאַנען אויסגעצויגן צום הימל מיט אירע באַגילדעטע צלמים אויף די שפיציקע קופּאַלן.

— עס וואָלט שוין צייט געווען צו פּאַרויכערן — האָט אַ זאָג געטון איינער פון די סאַפּיאָרן.

די גאַנצע צייט, וואָס מיר זענען געווען באַשעפּטיקט מיטן אויס־שמעלן די מאַרשרוטן, האָבן מיר צוליב זיכערקייט־מעמוס, קיין איין מאָל נישט גערויכערט. מיר האָבן זיך דערנענטערט צו דער קירכע און אַוועקשמעלנדיק זיך הינטער איינער פון אירע געמויערטע ווענט, פּאַרויכערט.

— זע נאָר ווי די קירכע שטייט אַ גאַנצע — האָט זיך געווענ־דעט צו מיר אימשענקאָ, — ווען איך בין אַ רעליגיעזער, וואָלט איך גענלויבט, אַז גאָט אַליין האָט באַשיצט זיין הויז. עס איז צום באַר־וונדערן, — ווען דאָס גאַנצע שמעטל איז רואַינרט פון סנאַריאַדן, איז דווקא איין דער קירכע, וואָס איז די העכסטע געביידע, האָט קיין איינער נישט געטראָפּן.

איך האָב אימשענקאָן גאָרנישט געענטפּערט. מיינע געדאַנקען

האָבן זיך געדרייט אַרום דער מאָרננדיקער אָפּענסיווע. איך האָב גע-
וויסט, אז מיר זענען צו איר גוט צוגעגריימט, און דער קלאַפּ וועט זיין
אַן אַנטישיידנדיקער. מעגלעך, אז אין דער אָפּענסיווע וועלן מיר דורכ-
ברעכן די גרענעצן פון דער דייטשער מערימאָריע... מיר וועלן מאַר-
שירן איבער ברענענדיקע דייטשע שמעט... וואָס מערער דייטשע
הייזער וועלן זיך פאַרוואַנדלען אין חורבות און באַקומען דעם זעלבן
אויסזען, ווי מײן הויז האָט געהאַט אין געמאָ, נאָך דער ערשמער
אַקציע... די דאָזיקע געדאַנקען האָבן מיך אָנגעפילט מיט פרייד. באַלד
אַבער האָב איך זיך דערמאַנט אין מײן איינציקן זון, מיט וועלכן
איך האָב זיך צעשיידט נאָך דעם צוזאַמענטרעפן זיך פון די פאַרמיזאַ-
נער מיט דער רויטער אַרמיי. מיך האָט מען אַרויסגעפאַדערט קיין
מאַסקווע, און ער איז געבליבן אין משערניגאָוו אין דער לייטענאַטון-
שולע. פון דאָן האָב איך נישט פון אים קיין שום ידיעות... דאָס
איינע, וואָס איך ווייס איז, אז ער איז אויף דעם זעלבן אוקראַינישן
פראַנט און איז אַן אָפיציר אין איינער פון די פיל פיעכאַטעדיוויר-
זיעס... מאָרגן וועט ער אויך געוויס פירן זיין אָפּטיילונג אין אָפּענ-
סיווע... שוין 13 מאָנאַטן, אז איך האָב אים נישט געזען... ווי גליק
לעד וואָלט איך געווען, ווען מיר טרעפן זיך ערנעץ מאָרגן אויף דער
פראַנטליניע...

— ווי דענסטו, חבר אינזשיניער, דער אָרגל אין קירכע איז
גאַנץ? — האָט איבערגעשלאָגן מיינע געדאַנקען אישמשענקאָ.

— אויב די קירכע איז גאַנץ, איז אויף זיכער דער אָרגל אויך
נישט צעשעדיקט — האָב איך געענטפערט.

— איך האָב זייער ליב די קלאַנגען פון אַן אָרגל — האָט פאַר-
געזעצט אישמשענקאָ — עפעס איז אין זיי פאַראַן אזויפיל ברייט
קייט און מאַיעסטעמישקייט. איך האָב בלויז געהערט אַן אָרגל אין
דער אָפּעראַ, נאָר איך שמעל זיך פאַר, אז אין דער הויכער, ליידיקער
געביידע פון דער קירכע, וווּ די אַקוסטיק איז אַ גוטע, דאַרפן די קלאַנג-
גען אָפהילכן פּרעכטיק. איך זע, אז ביי דיר איז אַ שלעכטע שטי-
מונג — אפּשר וואָלטן מיר אַריינגעגאַנגען אין קירכע? איך וואָלט
עפעס אָפּגעזונגען „פּיאַניסמאָ“ און דו וואָלטסט מיר אַקאָמפּאַנירט

אויף דעם אָרגל. עס וואָלט זיך ביי דיר באַלד פאַרבעסערט די שטוי-
מונג.

דורך דעם געשניצטן, האַלב־אַפּענעם טויער זענען מיר אַריינגע-
גאַנגען אין דער קירכע. הייליג האָבן אָפּגעקלונגען אונדזערע טריט
אין דעם גרויסן, פּוסטן זאַל. די מילך־ווייסע שיין פון דער לבנה האָט
זיך דורכגעשלאָגן דורך די לאַנגע און שמאַלע פענצטער און געוואָרפן
העלע פּלעקן אויף די באַהאַנגענע מיט הייליקע בילדער ווענט און
אויף דער געגילדעטער פיגור פון געקרייציקטן, וואָס האָט אַראָפּגע-
קוקט פון איינעם פון די גראַבע זיילן. דורך שמאַלע היילצערנע טרעפּ-
לעך, וועלכע האָבן טרויעריק געסקריפעט אונטער אונדזערע שווערע
שטיוול, זענען מיר אַרויף צו דעם אָרגל. דער גראַבער שיכט שטויב,
מיט וועלכן ער איז געווען באַדעקט, האָט עדות געוואָגט, אַז לאַנג
שוין האָט זיך צו אים נישט צוגערירט קיין מענטשלעכע האַנט.

איך האָב ביים שיין פון דער לבנה באַטראַכט דעם אינסטרומענט.
דאָס איז געווען אַ קליינער אָרגל, וועלכן מען טרעפט אין די קאַפּל-
צעם אויף קאַמיוילישע בית עלמנס, אָדער אין די דאָרפ־קירכעס. עס
איז פאַקטיש געווען אַ פּיס־האַרמאָניע פון אַ גרעסערן פאַרמאַט.

איך האָב זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט און אַ קוועטש געטון מיט
די פּיס דעם פּעדאַל און איינציטיק גענומען מיט דער לינקער האַנט
אַן אַקאָרד אויף דעם הינטערשטן, באַסאָוון רעגיסטער. זאַפּטיקע,
זיך ציענדיקע טענער האָבן זיך אַרויסבאַקומען פון די מעשענע טריי-
בעלעך און זיך צעמראָגן איבער דער קירכע. נישט אַראָפּגעמענדיק
די לינקע האַנט פון דעם אַקאָרד, האָב איך אַ פּיר געמאַן מיט דער
רעכטער, פון די דיניקע, אויבערשטע טענער, ביז דעם מיט פון אָרגל.
עס האָבן זיך צוזאַמענגעגאַסן די צימערדיקע, צאַרטע טענער אַרויס-
באַקומענע ווי פון זילבערנע פּלייטן, מיט די נידעריקע, באַסאָווע אין
אין האַרמאָנישער גאַנצקייט און פאַרפּולט די פּוסטקייט פון דער
קירכע. אישטשענקאַ איז געזעסן ווי פאַרצויבערט און איינגעזאַפּט
אין זיך די דאָזיקע אַקאָרדן. פּלוצלונג האָט ער מיט זיין לירישן טער
נאָר אָנגעהויבן שטיל און צאַרט זינגען אַן אַלט רוסיש פּאַלקס־ליד.
מיר האָבן אין דעם מאָמענט פאַרגעסן, אַז עס איז שוין נאָך האַל-
בער נאַכט און עס וואָלט גוט געווען זיך אָפּצוהרען און זיך אָנעמען

מיט פרישע כוחות צום מאַרגנדיקן שווערן טאָג, אין צוזאַמענהאַנג מיט דער צונעגרייטער אָפּענסיווע. מיר האָבן אַפילו פאַרנעסן, אַז נישט מערער ווי 200 מעטער פון דאַנען הויבן זיך אָן די דיימשע אַקאַפּעס און דער שונא קען דערהערן אונדזער מוזיק. אין אלעם האָבן מיר פאַרגעסן. אישמשענקאָ האָט באַקומען שטימונג און געזונגען מיט גרויס געפיל. די טענער פון זיין סאַמעטענער שטים האָבן ווי געגלעט, געזערטלט און אויף פליגל זיך געטראָגן אין אַ וועלט פון זיסע הלומות. פּלוצלונג האָט אַ טרוקענער קנאַל באַגלייט מיט דעם פּייע פון אַ פּליענדיקער מינע, אויפגעטרייסלט די לופט און באַלד דערנאָך האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער אויפרייס. די ווענט פון דער קירבע האָבן זיך אַ טרייסל געמאַן. עס האָט זיך דערהערט דער בראַוז פון גלאַז און אויף דעם שטיינערנעם דיזל זענען אַראָפּגעפאַלן די הייליקע באַגלאַזטע בילדער.

— זיי האָבן וואַנדן דערהערט — האָב איך אַ זאָג געמאַן — לאַך מיר אַנטלויפן!

מיר האָבן זיך אויפגעריסן פון די ערטער און שפאַנענדיק איבער צוויי, איבער דריי טרעפלעך, זיך געלאָזט לויפן צום אַרויסגאַנג. עס האָבן זיך באַלד דערהערט קנאַלן פון אלע זייטן, ווי ווילדע טייולאָך-נים, האָבן זיך די מינעס אָנגעקלאַפט אין די געמויערטע ווענט פון דער קירבע און אויפגעריסן מיט אַ שרעקלעכן הוק. איין מינע איז אַריינגעפּלויגן דורך דעם אויפגעפּראַלטן פענצטער און אויפגעריסן נישט ווייט פון אונדז, אויפהויבנדיק וואַלקנס מיט שטויב, שטיקלעך ציגל און גלאַז. מיר זענען אויף אַ ווילע שטיין-געבליבן און באַלד זיך געלאָזט ווייטער לויפן. ווען מיר זענען שוין געווען גאָר נאָענט פון דער טיר, האָט אַ צווייטע מינע אַ קלאַפּ געמאַן אין איינעם פון די פעסטע זיילן, וואָס האָבן אונטערגעשפאַרט דעם קיילעכיקן קופּאַל און אויפגעריסן. אין דעם זעלבן מאָמענט האָב איך דערפילט אַ טעמפּן קלאַפּ אין בויך.

— איך בין פאַרווונדעט — איז מיר בליץ שנעל דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק, און נישט אָפּשטעלנדיק זיך, האָב איך אַ טאַפּ געמאַן דאָס פאַרווונדעטע אָרט. איך האָב אָבער נישט דערפילט די וואַרעמע פּלי-סיקייט פון בלוט, וואָס דאַרף גיין פון דער ווונד, און נישט דעם, מיר

גוטראקאנטן, ברענענדיקן ווייטיק, וואָס מען פילט, ווען עס עסט זיך ואיין אין קערפער דאָס צעגלימע שטיקל שפלימער פון דער מינע. — אַ שטיקל ציגל האָט מיר, ווייסט אויס אַ קלאַפּ געמאָן — האָב איך באַשלאָסן. מיר זענען אַרויסגעלאָפן פון קירכע און טרעטנדיק איבער דעם טיפן שניי זיך באַהאַלטן צווישן די שטיינערנע פלייטעס פון די פיל קברים, וואָס האָבן זיך געפונען אויף דעם הויף, אַרום דער קירכע. אָן אויפהער האָבן אויפגעריסן די מינעס אין די ווענט פון דער קירכע און אין אַ שמאַלן קרייז אַרום. די לעצטע מינע האָט געטראָפן אין דעם שווערן אייזערנעם צלם, אויף דער שפיץ פון דער קירכע און אים אַראָפּגעריסן. ענדלעך איז דער דייטש אַנטשווינגן געוואָרן. מיר זענען אויפגעשטאַנען פון די ערטער, אָפּגעטרייסלט דעם שניי, וועלכער האָט געדיכט באַקלעפּט אונדערע מלבושים און אַוועק געגאַנגען צו דעם סאַפּיאָר מיט די פּערד, וועלכער איז שוין געווען אומרואַק פון אונדער צו-לאַנגער אָפּוועזנהייט. אין אַ האַלבער שעה אַרום, זענען מיר שוין געווען אין אונדער באַטאַליאָן.

קאפיטל 3

ווען מיר זענען אַריינגעגאַנגען אין אונדער „זעמליאַנקע“, האָט אישטשענקאָ אַיינגעהייצט אין דעם בלעכענעם אייוועלע און זיך גענומען אויפקאָכן מיין. איך האָב באַדאַרפט צוגרייטן פאַרן שטאַב דעם „ראַפּאַרט וועגן די אויסגעשטעלטע מאַרשרוטן“. ווען איך האָב אַריינגערוקט די האַנט אין מיין „פלאַנשעט“ (אַ לעדערנער בייטל אויף מאַפעס און דאָקומענטן), בכדי אַרויסצונעמען דעם פּעלד-טינטער, וואָס איך פלעג שטענדיק מיט זיך טראָגן, האָב איך פּעסט-געשטעלט, אַז ער איז צעבראַכן און דער טינט אויסגעגאַסן, איינ-צייטיק האָב איך דערווען אין דעם אויבערשטן ווענטל פון „פלאַנשעט“ אַן אַדורכגעשאָסן לאָך. איך האָב שנעל אָנגעהויבן אַרויסלייגן אויף דעם טיש די פּאַפּירן, פון וועלכע אַ גרויסער טייל זענען געווען צעשעדיקט און פאַרפּלעקט מיט טינט. אויף דער דנאָ פון „פלאַנשעט“ האָב איך אָנגעמאַפט אַ שטיקל ווייזן פון אַ קנאַפּ האַלבו קילאָ-גראַם וואָג. דאָס איז געווען אַ „אַסקאַלעק“ (אַ שפּלימער) פון אַ

מינע. איך האָב זיך דערמאָנט אין דעם טעמפּן קלאַפּ אין בויך, וואָס איך האָב דערפּילט אין דער קירכע, בשעת איך בין געלאָפּן פון דעם אָרגל צום אַרויסגאַנג. דאָס האָט דער שפּליטער דעמאָלט געטראָפּן אין „פּלאַנשעט“, ואים דורכגעלעכערט און זיך פאַרהאַלטן אין מיין טאָגבוך, דאָקומענטן פון געטאָ און אַנדערע פּאַפּירן, מיט וועלכע דער „פּלאַנשעט“ איז געווען פול. איך האָב אישטשענקאָן געוויזן דעם שפּליטער.

— דו זעסט, אישטשענקאָ, וואָס פאַר אַ מתנה דער דייטש האָט מיר געשענקט — האָב איך זיך געוויצלט — ווען דאָס שטיקל אייזן וואָלט אָנשטאַט אין „פּלאַנשעט“ געטראָפּן אין בויך, וואָלסטו איצט אַליין באַדאַרפט שרייבן דעם ראַפּאָרט וועגן די מאַרשרוטן, און דערצו נאָך איין ראַפּאָרט, וועגן „די אומשטענדן, ביי וועלכע עס איז געפאַלן דער אינזש. גילדענמאַן“.

— דו שטעלסט זיך פאַר, ווי אזוי איך וואָלט געשוויצט ביים צונויפּשטעלן דעם צווייטן ראַפּאָרט, — האָט אישטשענקאָ אַ וואָג געטון — נישט לייכט וואָלט מיר אָנגעקומען אויסצוטראַכטן די סיבות פון אונדזער מאַרשרוט אין דער קירכע צום אָרגל.

קאָפיטל 4

פינקטלעך 6 אינדערפרי האָט זיך אָנגעהויבן די „אַרטילערישע צוגרייטונג“ פאַר דער אָפּענסיווע. טויזנטער קאַנאָנען פון פאַרשידענע טיפּן, אָנהויבנדיק פון האַוביצעס און ענדיקנדיק מיט די „קאַ-טיושעס“ האָבן איינצייטיק אָנגעהויבן באַשיסן די פּינגלעכע פּאַזיציעס. אין דער זעלבער צייט האָבן פיל עסקאַדרעס באַמבאַרדירט אַוויאָנען אַראַפּגעוואָרפּן צענדליקער טאָן באַמבעס, טראַגנדיק טויט און פאַרניכטונג דעם שונא. די ערד האָט געציטערט פון דעם אומדאָרטיגן אויפהערלעכן שיסן. דאָס קנאַלן פון דער אַרטילעריע, דאָס וואָיען פון די מאַטאָרן, דער פּיפּ פון די פּליענדיקע מינעס און דער אויפֿ-רייס פון באַמבעס, האָבן זיך צונויפּגעגאַסן אין איין אומגעהויערן ווירוואַר. די צוגרייטונג איז געלונגען, ווייניקער ווי אין אַ שעה אַרום זענען שוין אויף אַ פאַר צענדליק קילאָמעטער די פּינגלעכע פּאַזי-

ציעם אינגאנצן פאַרניכטעט געוואָרן און אויסגעגלייכט געוואָרן מיט דער ערד. 8 אַזויגער בין ואיך שוין, לויט דעם פאַראויסגעזעענעם פּלאַן צוגעטראָטן צו בויען אַ בריק איבער דעם טייכל טשאַרנאַ, בכדי אַדורכצולאָזן אויף דעם אַנדערן ברעג די שווערע אַרטיילעריע און טאַנקן.

פאַר דער אָפּענסיווע, פאַרלאָזנדיק מיין זעמליאַנקע, האָב איך איינגעפּאַקט אין דעם נייעם „פּלאַנשעט“ מייע דאָקומענטן און זיך אָנגעשטויסן אויף דעם שטוקל אייזערנעם שפּליטער, וואָס איז געלעגן אויפן טיש. איך האָב זיך אויף אַ וויילע פאַרטראַכט, וואָס איך זאָל מיט אים טון, און באַשלאָסן אים אויך אַריינצולייגן אין „פּלאַנשעט“. „אַז איך וועל איבערלעבן די מלחמה — האָב איך בשעת מעשה אַ טראַכט געטון — וועט דער דאָזיקער שפּליטער ליגן אויף מיין שרייב־טיש אַלס אַנדענק“.

קאַפיטל 5

צוויי מאָנאַטן זענען פאַריבער פון דעם אויבנבאַשריבענעם עפּי־זאָד. אונדזער אַרמיי האָט זיך שוין איינגעקלינגעוועט אין דער דייט־שער טעריטאָריע אויף הונדערטער קילאָמעטער. פיל בריקן האָט מיין באַטאָליאַן שוין אויסגעבויט אויף די טייכן: אָדער, באַבער און ניסע. דורך פיל דייטשע ברענענדיקע שטעט זענען מיר שוין פאַרבייגעגאַנגען. בשעת דעם דאָזיקן זיגרייכן מאַרש זענען געווען טעג, ווען מיר האָבן דורכגעמאַכט מער ווי צו 30 קילאָמעטער. בשעת אַזעלכע מאַרשן, האָט זיך נישט איינמאָל געגלויבט אַרויסצוואַרפן דעם שפּליטער פון „פּלאַנשעט“, ווייל ביי אַ פּוס־גייער איז אַפילו אַן איבע־ריקע נאָרל אַ לאַסט. נאָר יעדעס מאָל האָב איך זיך איבערלייגט און אים ווייטער געלאָזן ליגן אין „פּלאַנשעט“.

נעבן שטעטל טריבעל, ביי דער ניסע, האָבן מיר גענומען אין גע־פאַנגענשאַפט אַ דייטשע אינזשיניערן־אָפּטיילונג. די אָפיצירן און אַ גרויסער טייל סאָלדאַטן האָבן מיר אָפּגעשיקט אין הינטער־לאַגער, אָבער וויכטיקערע ספּעציאַליסטן, האָבן מיר איבערגעלאָזט אַרבעטן אין מיין באַטאָליאַן. עס זענען געווען צווישן זיי געניטע שלאַסער,

סמאָליאַרעם און שמידן. צווישן די דאָזיקע פּאכמענער האָט זיך גיך באַוווּסט געמאַכט דער אַלטער שמיד מיט דעם נאָמען קאַראָל, אַ דייטש פון אַ יאָר 60, פון דער לעצטער טאָמאַטאַלער מאָביליאַזאַציע. מיט די פּרימיטיווסטע אינסטרומענטן פּלעגט ער אויספּערטיקן די פּרעציזסטע טיילן צו אונדזערע בריקן און בוי־מעכאַניזמען. איינמאָל האָב איך אים געוויזן דעם שפּליטער און געזאָגט:

— אָט דאָס שטיקל אייזן, האָט געזאָלט זיין מיין מלך המות, נאָר עס האָט זיך דעם נישט איינגעגעבן. דעריבער וואָלט איך פון דעם געוואָלט מאַכן עפעס אַ נוצלעכן קעגנשטאַנד, אַלס אַנדענק. מיט דעם באַדינג, די זאך זאָל נישט פאַרלירן איר אויסזען פון אַ שפּלי־טער.

קאַראָל האָט לאַנג באַטראַכט דאָס שטיקל אייזן, און צום סוף געזאָגט:

, — מען קען דערפון מאַכן אַ שטילעט, אָדער אַ מעסער צום שניידן פאַפּיר. צייכנט מיר אָן, וועלכע פּאַרם איר ווינטשט זיך און איך וועל דאָס שוין אויספּערטיקן.

— די פּאַרם האָט פאַר מיר קיין שום באַדייטונג. מענסט אַפילו דערפון מאַכן אַן האַקן־קרייז, — האָב איך געזאָגט אין אַ ווייז.

— איך בין אַ גלויביקער דייטש, פון דער אַלטער גענעראַציע — האָט מיט אַ באַשיידן טאָן געזאָגט דער שמיד — ווען נישט דער פאַרשאַלטענער האַקן־קרייז, וואָלט איך נישט באַדאַרפט זיין אויף די עלטערע יאָרן אַ סאָלדאַט און דערצו נאָך אַ געפאַנגענער. איך וועל שוין צומראַכטן עפעס אַזעלכעס, אַז דער הער אינזשיניער זאָל זיין צופרידן.

שפעטער מיט עטלעכע טעג האָט מיר קאַראָל געבראַכט אַן אויס־געפּערטיקטן שטילעט. אייז טייל שפּליטער, אינגאַנצן נישט גערירט, האָט געדינט אַלס הענטל, און די צווייטע טייל איז אויסגעשמידט געוואָרן אין דער פּאַרם פון אַ טעווטאַנישע אַל־מאָדישע שווערד אין מינאַטור. איצט האָב איך שוין מיט מער פאַרגעניגן געטראָגן אין „פּלאַנשעט“ דעם דאָזיקן אָריגינעלן מעסער, וועלכעס האָט מיר צייטנווייז גענוצט אויף צו שניידן פאַפּיר און גאַנץ אָפּט, כדי אויפ־צופּענען אַ בלעכענעם שאַכטל מיט קאַנסערוון.

צווישן איין אָפּענסיווע און דער צווייטער, באַקומען אַלע מיר ליטערישע איינהייטן אַבסאָלומע רוי, די דאָזיקע אָטעם-פּאַאָזע נוצט מען אויף זיך גוט אויסצושלאָפּן, שרייבן בריוו, ברענגען אין אָרדער-נונג די „זיעמליאָנקעס“ און די מלבושים. דאָקעגן די אינזשיניערן-מיליטער האָבן אין דער דאָזיקער צייט אַמערסטן וואָס צו טאָן. מען באַקומט אַרויס און מען מאַכט אומשערלעך די פיל מינעס, וואָס דער דייטש האָט איבערגעלאָזט. מען רעמאָנטירט די בריקן און די וועגן, וואָס די פיינטלעכע און אייגענע אוואַציע האָבן צעשערדיקט און מען גרייט צו די דעמאָלן פון בריקן, וועלכע זענען פאַראויסגע-זען צו בויען אויף דער טעריטאָריע, וואָס וועט באַפרייט ווערן בשעת דער נאָענטער אָפּענסיווע.

מיר האָבן דעריבער מיט אַ באַזונדערער צופרידנקייט אויפגע-נומען דעם באַפעל, נאָכן פאַרנעמען די שטאָט טאָרגאו, אויף דעם טיך עלבא, אַז אונדזער באַמאָליאָן באַקומט אַן אָפּרו אויף 15 טעג. דעם דאָזיקן אָפּרו האָבן מיר ערלעך פאַרדינט, ווייל מיר זענען גער-ווען די ערשטע, וואָס האָבן זיך ביינאַכט אַריבערבאַקומען אויף קליינע שיפלעך צום צווייטן ברעג, זיך דאָרט באַפעסטיקט און אונ-טער דעם אינטענסיוון פיער פון דער דייטשער אַרטיילעריע, אין משך פון צוויי מעת לעת רעסטאָוירט דעם קאָמבינירטן האַלבי-איזערנעם און האַלבי-הילצערנעם בריק, דורך וועלכן מיר האָבן דורכ-געלאָזט די דרייצנטע אַרמיי.

בתען פאַרנעמען די שטאָט טאָרגאו, האָבן מיר באַפרייט אַ גרויסן קאָנצענטראַציע-לאַגער, אין וועלכן עס האָבן זיך געפונען בלוז פרויען, — פוילישע און טשעכישע. אין אונדזער זיגרייכן מאַרש איבער דער פוילישער און דערנאָך איבער דער דייטשער טעריטאָריע, איז מיר אויסגעקומען פיל מאָל בייצוויין און אַליין אָנטיילצונעמען אין דער באַפרייאונג פון אַ קאָנצענטראַציע-לאַגער. ווער עס האָט דורכגעלעבט אַזאַ מאָמענט, וועט אים שוין קיינמאָל נישט פאַרגעסן: דאָס קושן די פאַרשטויבטע, צעשטראַלטע פנימער פון די באַפרייער; די ספּאַזמאָטישע געוויינען פון פרייד און אויפּרעגונג. דאָס נישט נאָרמאַלע לאַכן און רעדן מיט הויכע שטימען פון די אָפּגעשוואַכטע

מענטשן, וואָס האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אז זיי ווילן זיך אויס-
שרייען פאר דער גאַנצער צייט פון זייער קנעכטשאַפט.

דאָן קומט דאָס צעטיילן זיך אויף גרופעס, לויט די נאַציאָנאַלי-
טעטן, און דאָס ספּאַנאַנישע זיינגען פון די נאַציאָנאַלע הימען,
וועלכע גיטן זיך צונויף אין איין מעכטיק פאַרזיניקט ליד פון באַ-
פרייאונג. אָפּטמאָל, וואַרפט מען זיך שפּעטער מיט כעס און פאַרבי-
טערונג אויף אַלץ, וואָס דערמאָנט אין די שרעקלעכע, שוואַהצע
צייטן, פון דער דייטשער ממשלה, מען דעמאָלירט די וווינונגען, מען
פאַרברענט אַלץ, וואָס האָט עפעס אַ מאַטעריעלן ווערט. ווען מען זע-
טיקט זיך אָן מיט דעם נקמהדאַקט און דער ערשטער אויפברוי פון
צאָרן גייט פאַרביכער, הויבט מען אָן „אַרגאַניזירט“ צו פאַרלאָזן דעם
לאַגער. יעדער גרופע מיט איר אימפּראָוויזירטער נאַציאָנאַלער פּאַן,
וועלכע איז אָפט מאָל בלויז אַ ווייטע אָנדייטונג אויף די נויטיקע
נאַציאָנאַלע פאַרבן, דערנענטערט זיך צו די צעפּראַלטע טויערן, אָדער
צעריסענע שטעכעדיקע דראַטן.

איך פלעג מיט פרייד אַבסערווירן די לאַגעריקעס, ווען זיי האָבן
געמאַכט די ערשטע, נישט דרייטע טריט אויף דער דייטשער ערד,
אַלס פרייע מענטשן, ווען זיי פלעגן מיט אַביסל דערשראָקענע בליקן
באַטראַכטן די גאַס, וווּ אַנשטאַט די בייזע, אָנגעצויגענע, מערדערישע
מאַסעס פון די דייטשע סאָלדאַטן, פלעגט זיי באַנגענען דער גוט
מוטיקער, פריינטלעכער שמייכל פון אַ רויטאַרמיער. אין אַזעלכע
מאָמענטן האָב איך געטראַכט: „עס איז כּראַי געווען צו ליידן הונד
גער, קעלט און שרעק אַלס פאַרטויזאַנער, און איצט צו זיין אין שטענ-
דיקער געפאַר, אויף דער ערשטער ליניע פון פּראָנט, בכדי צו דער-
לעבן דעם מאָמענט, אז איך זאָל, אַלס אָפיציר פון דער רויטער אַר-
מיי, שפּרייזן איבער דייטשע שטעט ווי אַ זיגער, טרעטן מיט די פיס
די דייטשע פּאַן מיטן האַקנקרייץ, שליידערן אויף דער ערד הימלערס
סטאַטועס. צערייסן זיינע פּאַרטעטן מיט דער אונטערשריפט אין
פאַרשידענע שפּראַכן: „היטלער דער באַפרייער.“ דאָס זענען געווען
די גליקלעכסטע מאָמענטן אין מיין לעבן, ווען איך, דער זון פון
דער „מינדרווערטיקער יידישער ראַסע“, האָב מיט מיניע הענט גע-

עפנט די טויערן פון די דייטשע לאגערן און געטראגן באפרייאונג
טויזנטער מענטשן פון פארשידענע נאציעס.

קאפיטל 6

צוליב דעם, וואָס די ווייניק, גאנץ געבליבענע באַז-ליניעס זענען
געווען איבערפולט מיט אונדזערע מיליטערישע טראַנספּאָרטן, איז
נישט דערלויבט געווען די באַפרייטע לאַגערינציעס צו פּאָרן אין
זייערע לענדער, ביז די פּראַנט-ליניע וועט זיך איבערוקן אויף עט
לעבע צענדליק קילאָמעטער ווייטער. זיי זענען פּאַרלויפיק געבליבן
וויינען אין די זעלבע געביידעס, אויסגעקליבן אַ זעלבסטפּאַרוואַל-
טונג, און געדולדיק געוואַרט ביז מען וועט זיי געבן צוגן אויף צו
פּאָרן אַהיים.

צוליב דעם פּאַרסירטן פּאַרויסמאַרש פון דער ערשטער פּראַנט-
ליניע, האָבן די ווירטשאַפטס-אַפטיילונגען פון אונדזערע אַרמיי, ד.ה.
די אינטענדאַנטור מיט אַלע וואַרשטאַטן, נישט באַוווּזן אונדז נאָכ-
צוגיין און זענען געבליבן ווייט הינטער דעם פּראַנט. מיר האָבן דער-
פון ווייניק געליטן. ווייל אין יעדער פּאַרנומענער דייטשער שטאַט
האָבן מיר געטראָפן פיל סקלאַדן מיט פּראַווואַנט. אין איין זאך האָבן
מיר אָבער געפילט אַ מאַנגל, דאָס איז אין אונטער-רוועש, וועלכע איז
פון די שווערע מאַרשן אינגאַנצן פּאַרניכטעט געוואָרן. איך האָב באַ-
שלאָסן אויסצונוצן אונדזער איצטיקן אָפרו און אויפנייען פאַר מיינע
סאַפּיאָרן אַ גענוגנדיקע צאָל העמדער און אונטער-הוואַ.

די דאָקטאָרין פון מיין באַמאַליאָן, די פרוי קוזניעצאָווא, האָט
זיך אונטערגענומען דאָס צו אָרגאַניזירן. ווייסע שטאַף האָט נישט
געפעלט אין די פּאַרנומענע דייטשע מאַנאַזינען, ניי-מאַשינען האָט
זי רעקוווּזירט פון דער באַפעלקערונג און נייטערניס האָבן זיך אויך
געפונען צווישן די באַפרייטע לאַגערי-פרויען, וועלכע האָבן דערפאַר
באַקומען אַ באַזונדערן געלט-אַפּצאָל.

אין עטלעכע טעג אַרום, בשעתן מיטאַגעסן, ווענדעט זיך צו מיר
די דאָקטאָרין קוזניעצאָווא :

— דו ווייסט, חבר אינזשיניער, צווישן מיינע נייטאַרינס איז

פארטאן א יידיש מיידל פון לאָדזש. ווען איך האָב איר געזאָגט, אז דער אינזשיניער פון אונדזער באַטאָליאָן איז אויך א ייד און דערצו פון פּוילן, האָט זי זיך זייער דערפרייט און געבעטן איך זאָל איר באַקענען מיט דיר. קום היינט צו מיר אויף אָונט־ברויט, זי וועט אויך זיין; זייער אַ סימפּאַטיש מיידל.

ווען איך בין אין אָונט געקומען אין דער שייַן־מעבדירטער וווי־נונג פון אַ געוועזענעם געסמאַפּאָ־פירער, וועלכע די פרוי קוזניעצאָוואַ האָט פּאַרנומען, האָב איך ביי אַ סערווירטן טיש געטראָפן די דאָק־טאָרין אין דער געזעלשאַפּט פון אַ סימפּאַטישער ברונעמן פון אַ יאָר 22—23 מיט קלוגע שוואַרצע אויגן אויף דעם בלאַסן, איידעלן גע־זיכט.

— מיין נאָמען איז עוואַ — האָט זי זיך פּאַרגעשטעלט מיט אַ פּריינטלעכן שמייכל — איך בין גליקלעך צו באַקענען אַ פּוילישן ייד, וואָס קעמפט אין די רייען פון דער רויטער אַרמיי און האָט אָנטייל גענומען אין אונדזער באַפרייאַונג.

נאָך אַ געשמאַקן אָונט־ברויט האָט אונדז די גאַסטפריינטלעכע באַלעבאַסטע איינגעלאָדן אין אַ שכנותדיקן צימער, מעבלירט און דעקאָרירט אין טערקישן סטיל.

— דאָ, אין דעם מזרח־וויןקל, ביי אַ גוט גלעזל אַלטן וויין, וועלכן דער געוועזענער אייגנטימער האָט פאַר אונדז צוגעגרייט, וועלן מיר קענען פּאַרזעצן אונדזער שמועס — האָט מיט אַ שמייכל אַ זאָג געטאָן די פרוי קוזניעצאָוואַ.

אַ העל־בלוי לעמפל, אין דער פּאַרם פון אַ האַלבער לבנה, האָט דורך די ברייטע בלעטער פון אַ פּאַלמע־בוים, געוואָרפן אַ דיסקרעטן שייַן אויף די פּרעכטיקע, פּערסישע טעפּיכער, מיט וועלכע עס זענען געווען באַהאַנגען די ווענט און אויף די פּיל געהאַפּטענע קישעלעך, וואָס זענען געלעגן אויף דער פּאַדל־אַגע.

— און אזוי האָבן מיר, יידן פון וואָלין, נישט געוואָלט ניין אויף דעם וועג, וועלכן היטלער האָט פאַר אונדז באַשטימט — האָב איך פּאַרגעזעצט מיין דערציילונג, וואָס איך האָב אָנגעהויבן אין עס־צימער, — ווייל מיר האָבן געווסט, אז דער וועג פירט צום טויט דורך דערנידערונג און פּיין. מיר האָבן אויסגעקליבן אַ צווייטן, אויך

א שווערן וועג, וועלכער האָט געפירט דורך שרעקלעכע איבערלעבע-
נישן, דורך הונגער און נויט, אָבער דער דאָזיקער וועג האָט אויך גע-
פירט צום נצחון, צו נקמה און אויב צום טויט, איז צו אַ כּכּבּוּדִיקן
טויט, מיט געווער אין האַנט.

זעענדיק לויט די טרערן אין די אויגן, וואָס פאַראַ איינדרוק מײַן
דערציילונג האָט געמאַכט אויף עוואַן האָב איך, בכדי צו בייטן די
שטימונג, פאַרענדיקט מיט אַ וויצלדיקן טאָן :

— און אויך האָב דערלעבט אַזאַ גליקלעכן מאָמענט, אַז אַלס
אַפיציר פון דער זיגערישער רויטער אַרמיי, זײַן איך אין אַ פרעכטיג-
קער וווינונג, וועלכע אַ געסטאָפּאָוועץ האָט פאַר מיר זאָרגנפֿעליק
איינגעאַרדנט, אין אַ דייטשער שטאָט, וואָס מײַן אַרמיי האָט איינ-
גענומען און אין דער געזעלשאַפט פון אַ סימפּאָטישער ייִדישער
טאָכטער, וועלכער מײַן באַטאָליאַן האָט באַפֿרייט פון דער דייטשער
קנעכטשאַפט. און איצט אינטערעסירט מיר, ווי אַזוי האָט איר גע-
טראָפּן אין אַ לאַגער פון קריסטלעכע פרויען?

— דאָס איז איינע פון די פיל טרויעריקע געשיכטעס, וואָס מיר
יידן פון קאָנגרעס־פוילן האָבן אין די לעצטע עטלעכע יאָר איבער-
געלעבט. אויב איר האָט געדולד, וועל איך זי אייך דערציילן.

— ווען מען האָט אונדז פאַרשפּאַרט אין לאַדזשער געטאָ, איז
אונדזער משפּחה באַשטאַנען פון 4 פּערזאָן : איך, מײַן אַלטער פאָר-
טער, אַ געוועזענער וועבער, וועלכער איז שוין נישט פעאיק געווען
צו פיזישער אַרבעט, מײַן אַלמע מוטער און אַ דרייצן־יעריק שוועס-
טערל שרהלע. איך איינע האָב געאַרבעט אַלס נייטאַריין אין אַ וואַר-
שטאַט פון וועש, פאַר דער ווערמאַכט, און פון מײַנע באַשיידענע
פאַרדינסטן האָבן מיר זיך אויסגעהאַלטן.

שווער איז געווען דאָס לעבן אין געטאָ. עס האָבן אונדז געפּיי-
ניקט די דייטשע מערדערס. מיר האָבן אָפּט געליטן הונגער, נאָר
דאָך האָט מען זיך געקלאַמערט אין דעם לעבן און געהאַפּט אויף
עפעס אַ ישועה. איינמאָל אין אַ פּראָסטיקן יאַנואַר־אָוונט, האָט מען
אונדז עטלעכע טויזנט יידן צונויפגעזאַמלט און אַוועקגעטריבן אונט-
ער דער עסקאַרטע פון אוקראַינער און ליטווינער, צו דעם באַדן
הויף. געווען זענען דאָס מערסטנטייל אַרעמע יידן, וועלכע האָבן

נישט געהאט קיין געלט, אָדער צירונג, מיט וואָס זיך אויסצוקויפן ביים יודן־ראַט.

איך וועל נישט באַשרייבן די האַרצרייסנדיקע סצענעס, וואָס האָבן זיך אָפגעשפּילט, בשעת די מערדערס האָבן אונדז מיט גע־שרייען און קלעפּ, געלאַדעוועט אויף די הילצערנע וואַגאַנעס. די פּאַרצווייפלמע געוויינען פון די מוטערס, ווען מען האָט זיי אָפגעריסן פון די קינדער און פון די קליינע עופּהלעך, ווען זיי זענען צעשיידט געוואָרן פון די עלטערן. צו 100 מענטשן האָט מען אונדז פאַרשפּאַרט אין איין וואַגאַן, פאַרפלאַמבירט די טירן און דער צוג האָט גערירט. אַנדערטהאַלבן מעת לעת זענען מיר געפאַרן אין די שרעקלעכסטע באַדינגונגען, אַן וואַסער. די לופט איז געווען אומדערטרעגלעך פון די צונויפגעפּרעסטע, אומריינע מענטשלעכע קערפּערס און פון די פיזישע באַדערפּענישן, וואָס מען איז געווען געצוונגען אויסצופירן אין דעם פאַרשלאַסענעם וואַגאַן. אויף דעם צווייטן טאָג, נאָך מיטאַג, איז דער צוג שטיין געבליבן און מען האָט אויפגעפּנט די טירן פון וואַגאַן. פון דעם שטראָם ריינער, פּראָסטיקער לופט, וואָס האָט זיך אַריינגעריסן צו אונדז, זענען מיר ווי פאַרשיכורט געוואָרן, די אויגן האָט פאַרבלינדט דער גלאַנץ פון דעם שניי, וואָס איז געלעגן אַרום און וואָס איז געפאַלן פון דעם נידעריקן, פאַרוואַלקטן הימל. מען האָט אונדז באַפוילן אַרויסצוגיין פון וואַגאַן. דער צוג איז געשטאַנען אין מיטן פּעלד, דער לאַקאָמאָטיוו האָט שווער געסאַפּעט, אַרויס־לאַזנדיק שוואַרצע קנוילן רויך, געמישט מיט פּונקען, און האָט נישט געקענט דורכשלאַגן דעם באַרג שניי, וואָס איז פאַר אים געלעגן און זיך יעדע וויילע פאַרגרעסערט.

מען האָט אונדז באַפוילן גיין צום וועג, וועלכן מען האָט פון ווייטנס דערקענט, לויט די פאַרשאַטענע ביז דער העלפט אין שניי טעלעגראַפֿן־סלופּעס. זינקענדיק ביז די קני אין קלעפּנדיקן שניי, האָט זיך אונדזער קאָלאָנע געצויגן ווי אַ פּילפאַרביקער שלאַנג איבער דעם שלאַך — „שנעלער, שנעלער“! — האָבן זיך געהערט די אויס־געשרייען פון די באַגלייטערס, וואָס זענען געגאַנגען פון ביידע זייטן קאָלאָנע. האַסטיקע קלעפּ זענען געפאַלן אויף די קעפּ פון די דער־שעפּטע, מיידע, פאַראורטיילטע צום טויט, באַשעפּענישן. יעדער

וויילע האָט זיך דערהערט אַ קורצער שאַס פון אַ פּיסטאָלעט, אַ גוס-סעדיקער קרעכץ און עס איז געוואָרן ווינציקער מיט איין יידן אויף דער וועלט.

דער עלטסטער פון אונדזער וואָך איז געווען אַ געלער דייטש, מיט אַרויסגעשפּאַרטע, וואַסערדיקע אויגן אויף דעם, באַדעקטן מיט גרויסע זומער-שפּרינקלען, געזיכט. ווי אַ ווילדע חיה איז ער גע-פּלויגן אויף זיין פּערד פון איין עק קאָלאָנע ביז דער צווייטער, מער-דערלעך געשלאָגן די יידן און געמונטערט די אוקראַינער און ליט-ווינער.

בכדי זיך לייכטער צו מאַכן, האָבן מיר אַוועקגעוואָרפן אונדזערע פּעקלעך מיט דעם ביסל אַרעמקייט, וואָס מיר האָבן מיטגענומען פון געטאָ. איך מיט שרהלען האָבן פון ביידע זייטן אונטערהאַלטן אונדזער-רע אַרעמע פּאַטער און מוטער, וועלכע זענען שוין געווען אינגאַנצן דערשעפט. יעדעס מאָל, ווען דער געלער דייטש איז דורכגעפּאַרן לעבן אונדז, האָבן מיר באַמערקט, אז ער וואַרפט פּאַרדעכטיקע בליקן אויף אונדזער שרהלע, וועלכע איז געווען אַ ווונדערבאַר שוין קינד. אַ הויכע, אַ שטאַרקאַנטוויקלטע, פאַר אירע 13 יאָר, האָט זי אויס-געזען ווי אַ בליענדיקע בלום, מיט אירע פּאַרויטעלטע פון דעם פּראָסט באַקן און גלאַנצנדיקע, לוסטיקע אויגעלעך.

אַ שלעכטן פּאַרנעפּיל האָבן מיר געהאַט ווען מיר האָבן באַמערקט די בליקן פון דעם דייטש און האָבן איר אַריינגענומען אין דער מיט פון אונדזער רייע.

עס איז שוין געווען אינגאַנצן פינצטער, ווען מיר האָבן זיך דער-שלעפט צו עפעס אַ גרויסער פּריצישיער ווירטשאַפּט, וווּ מען האָט געזאָלט נעכטיקן. מיט אַ קלאַפּ איבערן קאָפּ, האָט דער געלער דייטש געציילט די יידן און איינציקווייז זיי אַריינגעלאָזט דורך אַ שמאַל טירל אין אַ שטאַל. די יידן, צונויפגעפּרעסטע אין איין מאַסע, האָבן אויסגעזען ווי דערשראָקענע שאַף, ווען זיי דערפּילן אַ וואָלה. יעדער האָט שוין מיט אומגעדולד געוואַרט אויף זיין רייע צו כאַפּן דעם קלאַפּ און ווערן אַריינגעלאָזט אין שטאַל. אונדזער פּאַטער און מוטער זענען שוין געווען אין שטאַל, און שרהלע האָט זיך דערנענטערט, פּאַרדעקנדיק דעם קאָפּ מיט די הענט. ווען דער געלער מערדער האָט

איר דערזען, האָט ער אַ כאַפּ געטון איר פאַר דער האַנט און אַוועק-געשטעלט אין אַ זייט. „בלייבסט דאָ!“ — האָט ער שטרענג באַפוילן. מיך האָט ער ברוטאַל אַ שטויס געטון צו דער אָפּענער טיר.

נישט קוקנדיק אויף דער מידקייט, זענען מיר שוין די גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפּן, פּאַרשטעלנדיק זיך די שרעקלעכע ליידן פון אונזער טויערער שרהלען. ווען עס האָט אָנגעהויבן צו טאָגן, האָט זיך אויפגערינגלט דאָס טירל פון שטאַל און ווי עפעס אַ שמאַמע, האָבן צוויי הענט אַריינגעשליידערט שרהלען אין שטאַל. זי איז געבליבן ליגן אָן באַוועגונג און שטיל געקערעכצט. שרעקלעך האָט אויסגעזען דאָס 13-יאָריקע קינד. די אויגן האָבן ביי איר געלאָנגעט נישט נאָ-טירלעך, אויף דעם פנים און הענט — סימנים פון פאַרטריקנט בלוט, די האָר צעשוויבערט און די מלבושים — צעריסן.

ווי אַ קליין קינד, האָבן מיר איר געהאַלטן אויף די הענט. זי גע-קוישט און געטרייסט. זי האָט שטיל געוויינט פאַר ווייטיק און פאַר הרפה. מיט אַ שוואַכער, אָפּגעהאַקער שטים האָט זי אונדז דערציילט, אַז נאָכדעם ווי דער געלער דייטש האָט אַלע יידן אַריינגעלאָזט אין שטאַל, האָט ער זי אַוועקגעשלעפט אין אַ גאַנטערע פויערישער כאַטע און זי דאָרט פאַרגעוואַלטיקט. נאָכדעם האָבן זי אַ גאַנצע נאַכט גע-שענדעט די אוקראַינער און ליטווינער.

„פאַרפּלוכטע יודען, אַרויס!“ — האָבן זיך ווידער דערהערט די ווילדע קולות פון די רוצחים. מען האָט אונדז אויפסניי אויסגעשטעלט אין אַ ריי און געטריבן ווייטער. שרהלע האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס און זיך געוואַקלט ווי אַ שיכורע. מיר האָבן זי אונטערהגע-האַלטן און זיך באַמיט נישט אָפּצושטיין פון דער קאָלאָנע. פּלוצלונג איז אָנגעפאַרן אַן עלעגאַנטער אויטאָ און עס זענען פון אים אויסגע-שטיגן צוויי אויסגעפאַשעטע אָפיצירן אין דער אונטערן פון עס-עס. מען האָט אָפּגעשטעלט די קאָלאָנע. דער געלער דייטש איז אונטער-טעניק צוגעלאָפּן צו די עס-עס לייט און ווי אַ מאַנעקין געבליבן פאַר זיי שטיין מיט דער האַנט ביים דאַשיק. די אָפיצירן האָבן עפעס גע-רעדט מיט אויפגערגמע שטימען און יעדעס מאָל געוויזן אויף די האַנט-זויערס. צום סוף האָבן זיי מיט פאַראַכטונג אַ קוק געגעבן אויף דער קאָלאָנע און אַוועקגעפאַרן.

דער געלער דייטש האָט צונויפגערוּפן די אוקראַינער און ליטווי-
נער און זיי עפעס שטרענג באַפּוילן. עס האָבן זיך באַלד ווידעראַמאַל
איבערגעהערט די ווילדע אויסגעשרייען: „שנעלער. פּאַרויס!“ און
עס האָבן זיך נאָך מיט מערער אַכוריות אַ שאַט געטאָן די אַנדהמנות-
דיקע קלעפּ איבער די יידישע קערפּערס. עפעס אַן אומרויאיקייט האָט
זיך געפילט אין דער באַנעמונג פון אונדזערע פייניקער, גלייך ווי זיי
וואָלטן מורא געהאַט, אַז די קרעמאַטאַריעס וועלן בלייבן שטיין אָן
אַרבעט, אויב מיר וועלן פאַרשפּעטיקן.

שרהלע איז מיט יעדער מינוט געוואָרן אַלץ שוואַכער און שוואַ-
כער. זי איז שוין נישט געגאַנגען, נאָר מיר האָבן זי מיטגעשלעפּט
מיט זיך. צו ביסלעכווייז האָבן אונדז אויך שוין אָנגעהויבן פאַרלאָזן
די כוחות און מיר האָבן זיך אויף אַ ווילע אָפּגעשטעלט, כדי איבער-
צוכאַפּן דעם אַטעם. אין דעם מאָמענט איז אָנגעלאָפּן דער געלער
דייטש און מיט אַ ווילדן אויסגעשריי: „איר פאַרהאַלט די גאַנצע
קאָלאָנע!“ אַרויסגעכאַפּט דעם פּיסטאָלעט און מיט צוויי שאַס
אוועקגעלייגט טויטע אויפן אָרט מיין ליבע מוטער און שרהלען.

, עס איז אויף אַ ווילע געוואָרן אַ צעמישונג אין די רייען, נאָר
באַלד האָט זיך ווידער דערהערט דאָס קול פון דעם געלן מערדער:
„פאַרפּלוקטע יודן! איך וועל אייך אַלע אויסשיסן! שנעלער, פּאַ-
רויס!“ די כוואַליע פון מענטשן האָט מיך אונטערגעכאַפּט און אָפּ-
געשלעפּט פון דעם אָרט, וווּ עס זענען געבליבן ליגן די טויטע קער-
פּערס פון מיינע נאָענטע און טייערע.

ווי אַן אויטאָמאַט, האָב איך געשפּרייזט. עס איז מיר אַלץ איינס
געווען ווהיין מען טרייבט מיך. פאַר מיינע אויגן האָב איך די גאַנצע
צייט געזען שרהלען. איך האָב איר געזען אין דעם מאָמענט, ווען
מען האָט זי אַריינגעוואָרפּן אין שטאַל נאָך דער שרעקלעכער נאַכט,
און אַט האָב איך זי געזען, ווען דער מערדער האָט איר אַריינגע-
שאַסן די קויל אין קאַפּ און זי איז ווי אַן עופּהלע אַ פאַל געטאָן אויף
דעם וועג און אַנטשוויגן געוואָרן אויף אייביק. מיין פאַטער איז אויך
ערגעץ פאַרשווונדן געוואָרן. אפשר האָט אים אויך דער געלער דייטש
דערשאַסן, אָדער ער איז געפאַלן אין אַנמאַכט און צעטראָטן געוואָרן
אונטער די טויזנטער פּיס.

עם האָט שנעל אָנגעהויבן צופאַלן די נאַכט. רעכטס פון דעם וועג, אויפן פעלד, זענען געשטאַנען פויערישע כאַטעס, אין וועלכע עס האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן שיין אין די קליינע פענצטערלעך. מען האָט אונדז באַפוילן צו גיין אין דער ריכטונג פון די דאָזיקע הייזער. צווישן פעלד, אין וועג, איז געווען אַ ברייטער ראָוו, אַ פולער מיט שניי. ווען איך האָב געמאַכט דעם ערשטן שריט דורכצוגיין דעם ראָוו, האָט זיך ווי אָפּגערוקט די ערד אונטער מייע פיס און איך בין אַ פאַל געטאָן און פאַרזונקען געוואָרן אין שניי. אין דעם זעלבן מאָמענט האָב איך דערהערט אַ שאַם אונטער זיך און אַ שווערע מאַסע איז אויף מיר אַ פאַל געגעבן און מיך צוגעדריקט צו דער ערד. אַ וואַרעמע פייכטיקייט איז מיר גערונען איבער דעם פנים און דעם האַרדז. עס האָט מיר אָנגעהויבן שווינדלען אין די אויגן און איך האָב פאַרלוירן דאָס באַווסטזיין.

עוואַ איז אַנטשווייגן געוואָרן. אירע שיינע אויגן האָבן מיט טרויער געקוקט אויף דעם לעמפל אין דער פאַרם פון אַ האַלבער לבנה און אַ טרער האָט זיך לאַנגזאַם אַראָפּגעקיקלט אויף אירע איינגעפאַלענע בלאַסע באַקן. איך האָב איר אָנגעגאַסן אַביסל וויין און דערלאַנגט. — איך זע, פריינדן עוואַ, אַז דאָס דערציילן פאַרשאַפט איך וויי טויק און כאַטש עס אינטערעסירט אונדז זייער דער ווייטערדיקער פאַרלויה, וואָלט איך דאָך אייך פאַרגעלייגט צו מאַכן אַן איבערייס, ווען איר וועט זיך באַרואיקן, וועט איר ווייטער פאַרזעצן.

— גיין, מייע טייערע פריינד, — האָט פראַטעסטירט עוואַ — איך וועל ווייטער דערציילן. שוין 2 יאָר, אַז איך טראָג אין מיין האַרץ די דאָזיקע שרעקלעכע בילדער. די קריסטלעכע פרויען, מיט וועלכע איך האָב די לעצטע צייט געווינט און צווישן וועלכע איך האָב אַגב געפונען פיל נאָענטע פריינדינס, האָבן נישט געטאַרט וויסן וועגן מיין פאַרנאַנענהייט, ווייל די דייטשן האָבן אָפט אַריינגעשיקט אין די לאַגערן פאַרעמערישע פרויען כדי אונדז צו שפּיאָנירן. דערי-בער בין איך גליקלעך ווען איך האָב די געלעגנהייט פאַר אויפריכ-טיקע, גוטע פריינד זיך אַראָפּצורעדן פון האַרץ...

ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון מיין חלשות, איז שוין געווען, ווייזט אויס, נאָך האַלבער נאַכט. איך האָב זיך געפרוּווט אַרויסבאַ-

קומען פון אונטער דער שווערער לאסט, וואָס איז אויף מיר געלעגן און נאָך אַן אָנשטרענגונג האָב איך פון זיך אַראָפּגעוואָרפן אַ פאַר גליווערטן קערפער פון אַן אַלטער פרוי. איך בין אַרויסגעגאַנגען אויף דעם וועג. ביי דעם אָפּשיין פון שניי, האָב איך געזען, אין דער ריכט זונג פון די הייזער, וווּהין מען האָט אונדז נעכטן געטריבן, אַ ברייטן שלאָך פון פיל מענטשלעכע טריט, אויף וועלכן עס זענען געלעגן טונקעלע פלעקן פון פאַרלוירענע שיד, היטלען און אַנדערע קעגנ שטאַנדן.

לינקס, נישט ווייט פון וועג, איז געשטאַנען איינזאַם אַ פויעריש שטיבל. דורך דעם פענצטערל האָט געפינקלט אַ שוואַכע שיין פון אַ לעמפל. עס איז מיר געווען שטאַרק קאַלט, איך האָב איינגאַנצן גע- ציטערט און מיינע פאַרגליווערטע פיס האָבן זיך קוים באַוועגט. „ווּהין זאָל איך גיין?“ — האָב איך זיך אַליין געשטעלט די פראַגע. און באַלד איז מיר דורכגעגאַנגען אַ געדאַנק. „עס איז דען נישט אַלצאיינס וווּהין, אומעטום דערוואַרט דער טויט.“

די קעלט האָט זיך אַריינבאַקומען אין אַלע מיינע אברים און איך בין דורכגעדרונגען געוואָרן מיט איין און איינציקן געדאַנק: באַטש אויף אַ קורצער ווילע דערוואַרעמען מיינע פאַהגליווערטע גלידער און נאָך דעם... נאָכדעם זאָל געשען וואָס עס וויל... דאָס פייערל אין דער פויערישער באַטשע האָט ווי געוונקען צו מיר און גערופן. אויטאָמאַטיש האָב איך זיך געלאָזט גיין אין דער ריכטונג. איך האָב אויפגעעפנט די נישטפאַריגלטע טיר. עס האָט זיך אַרויס- געריסן אַ קנול פאַרע פון דער וואַרעמער שטוב אין דעם פראַסטיקן דרויסן. ווען איך בין אַריינגעקומען אין נידעריקן צימער מיט דעם ליימענעם דיל, האָט מיר אַרומגעכאַפט די וואַרעמקייט פון אַ שטאַרק אָנגעהייצטן אויוון. עס האָט געשמעקט מיט עפעס אַ געקעכט, גע- פּרעגלט אויף אייז. אַ קליין נאַפּטלעמפל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ דראָט אין מיטן צימער, האָט געוואָרפן אַ מילדע שיין אויף דעם באַדעקטן מיט אַ לייונטן טישטוך טיש און אויף די הייליקע ביל- דער, וואָס זענען געהאַנגען אויף די ווענט.

— וועמען האָט אַהער גאָט געבראַכט? — האָט זיך דערהערט אַ שוואַכע פרויען-שטים פון צווייטן צימער.

— דערלויבט מיר, גוטע מענטשן, זיך אביסל אָנצוואַרעמען.
 איך בין אינגאַנצן דערפרוירן — האָב איך קוים אַרויסגעשטאַמלט.
 — ביימאָג און ביינאַכט לאָזט מען נישט צורו, — האָט אַ ביזע,
 מענערדישע שטים, אַ זאָג געמאָג און פון צווייטן צימער איז אַרייַנ-
 געגאַנגען אַן אַלמער פּויער, מיט אַ גרויער, פּאַטריאַרכאַלער באַרד.
 ער האָט מיך פון אַ זייט פּאַרדעכטיק באַטראַכט. מיין טראַגישער
 אויסזען האָט, ווייזט אויס, ביי אים אַרויסגערופן אַ רהמנות־נעפיל,
 און ער האָט געזאָגט:

— וואַרעם זיך אָן!

איך האָב זיך צוגעטוליעט צו דעם אָנגעגליטן אויוון. אַן אָנגע-
 נעמע וואַרעמקייט איז זיך צעגאַנגען איבער מיין גאַנצן קערפּער.
 די רואיקייט און שטילקייט, וואָס האָט געהערשט אין דעם הויז,
 האָט נאָך מיט מערער בולטקייט אונטערגעשטראַכן מיין שרעקלעכע
 פּאַרצווייפלעטע לאַגע און האָט ווייטיקלעך צונויפגעפּרעסט מיין האַרץ.
 איך האָב זיך נישט געקענט באַהערשן און אויסגעבראַכן אין אַ ספּאַז-
 מאַטישן געוויין. דער פּויער איז געזעסן אויף אַ באַנק און האָט מיט
 אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, לאַנגזאַם פּאַרדרייט אַ סיגאַרעט.
 — ביסט אַ זשיראַווקע? — האָט ער נאָך אַ לאַנגער פּויער גע-
 פּרעגט.

— יאָ, — האָב איך שטייל געענטפּערט.

— פון וואַנען האָסטו זיך דאָ גענומען ביינאַכט, אין אונדזער
 פּאַרוואַרפענער געגנט?

— איך בין מיט אַ טראַנספּאָרט יידן דאָ דורכגעגאַנגען און
 פּאַרחלשט געוואָרן. די דייטשן האָבן געמיינט, אז איך בין טויט און
 מיך איבערגעלאָזט.

— וואַרעם זיך אָן און פּאַרטאָג וועסטו מוזן פּאַרלאָזן מיין הויז,
 ווייל איך וויל נישט ווערן באַשטראַפּט צוליב דיר.

— וואָס שרעקסטו זי? האָט זיך ווידעראַמאָל דערהערט די
 שוואַכע שטים פון אַ פּרוי — זי איז געוויס הונגעריק. מען דאַרף
 איר בעסער געבן עפעס אָפּצוועסן.

אין צימער איז אַריינגעגאַנגען, אַנשפּאַרנדיק זיך אויף אַ שמעקן,
 אַן אַלטימשיקע פּויערטע מיט אַ שטאַרק־צעקנייטשט פנים. זי איז

צוגעגאנגען צו מיר גאָענט און האָט מיך לאַנג באַטראַכט מיט אירע אויסגעלאָשענע אויגן.

— שלעכט זעסטו אויס, מיין טייערינקע, זייער שלעכט — האָט זי געזאָגט, שאַקלענדיק מיטן קאָפּ.

הינקענדיק, איז זי צוגעגאנגען צו דער שאַפּע, אַרויסגענומען אַ טעפּל מיט מילך און אַ שטיק קאָרן־ברויט און דאָס אַוועקגעלייגט אויפן טיש.

— זעץ זיך צום טיש און ביים איבער, וואָס גאָט האָט געגעבן — האָט מיט מוטערלעכער וואַרעמקייט געזאָגט די אַלטימשיקע — איך וועל דיר אויסבעטן לעבן אויוון, וועסטו זיך אויסוואַרעמען און מאַרגן וועלן מיר זען וואָס מיר האָבן צו טאָן.

— איר וועט מיר דערלויבן דאָ איבערנעכטיקן? — האָב איך מיט פּרייד און פאַרווונדערונג געפרעגט — דער מאַן דיינער האָט דאָך געזאָגט, אז ביז טאָג מוז איך פאַרלאָזן דאָס הויז?

— הער נישט וואָס דער אַלמער זאָגט, ער איז גאַרנישט אַזא שלעכטער, ווי ער מאַכט דעם אָנשטעל. דאָ, אין דעם פאַרוואַרפּער נעם ווינקל, וועלן ביינאַכט נישט קומען קיין דייטשן און אויף ביי טאָג וועל איך דיך באַהאַלטן אין שטאַל, צווישן שטרוי.

— טייערע מענטשן, איך ווייס נישט מיט וואָס איך קען אייך אַפּדינען פאַר אייער מיטלייד צו מיר.

— מיר דאַרפן נישט קיין דאַנקען — האָט אַ מאַך געמאָן מיט דער האַנט די פּויערטע — מיר וועלן שוין לאַנג זיך נישט מאַטערן אויף דער זינדיקער וועלט און דאַרט — דאָ האָט זי געוויזן מיטן פינגער אין דער הויך — דאַרף מען נאָר מעשים טובים.

ווי אַ גוטער חלום, האָט זיך מיר אויסגעוויזן דאָס אַלץ, וואָס עס קומט פאַר מיט מיר. ווען איך האָב געגעסן, איז די אַלטימשיקע גע־שטאַנען אָנגעשפאַרט אין טיש און אויף מיר געקוקט מיט רחמנות. — מיין נישט, אז נאָר אייער פּאָלק האָט דער „אַנטיכריסט“

פאַרניכטעט. נישט ווייניק ליידן איז אויך אויף אונדזער גורל אויס־געפאַלן — האָט שטיל גערעדט די פּויערטע — אַט זעסטו אונדז, די צוויי צעבראַכענע אַלמע נפשות. מיר זענען איצט איינזאַם, ווי אַ בעריאָזע אויף דעם טראַקט. די נאַציס האָבן ביי אונדז צוגענומען

די לעצטע צוויי זין. דריי האָבן מיר געהאַט, געהאַרצאָמע, גומע קינדער זענען זיי געווען; זיי האָבן אונדז ליב געהאַט און געשווינט. דער עלטסטער איז נאָך פאַר דער מלחמה אומגעקומען אין לאַגער פון בערעזא, ווייל ער האָט זיך געבונטעוועט קעגן דער פילסורסקי-מאַכט. דער יונגסטער איז געווען אין דער פוילישער אַרמיי און איז געפאַלן ביים פאַרטיידיקן וועסטער-פלאַטע... דעם מיטלסטן האָבן די דייטשן פאַרמאַטערט אין פאַוויאַק... דער לעצטער האָט איבערהענד-לאַזט אַ פרוי, וועלכע איז אונדז געווען ווי אַן אייגענע מאַכטער. ווען זי האָט זיך דערוואַסט וועגן טויט פון איר געליבטן מאַן, האָט זי אָנגעהויבן קרענקען, איז אַריינגעפאַלן אין שווינדזוכט און מיט 2 מאָנאַטן צוריק האָט זי אויסגעהויכט איר נשמה. נאָר וואָס דאַרף איך דיר דערציילן וועגן מייענע צרות, האָסט גענוג אַייגענע — מיט די ווערטער האָט די פויערטע פאַרענדיקט איר טרויעריקע דערציילונג און אָפּגעווישט מיט דעם עק פון דער פאַטשיילע אַ טורעד.

צוויי וואָכן האָבן מיך די דאָזיקע באַרמהאַרציקע פויערים אויס-געהאַלטן און דערנאָך האָבן זיי מיר געגעבן דעם „פערסאָנאַל-אויס-ווייז“ (פאַספאַרט) פון זייער פאַרשטאַרבענער שטור און אַלס אַריע-רין, בין איך אַוועקגעגאַנגען אין אַ וויימן דאַרף און זיך פאַרדונגען צו אַ רייכן פויער אַלס שטוב-אַרבעטערין. אין אַ פאַר מאָנאַטן אַרום, האָט מען אין דעם דאַרף מאַביליזירט יונגע מענער און פרויען אויף אַרבעט קיין דייטשלאַנד. מען האָט מיך אויך פאַרנומען און אַזוי אַרום האָבן איך געטראָפן אין דעם לאַגער, פון וועלכן דיין באַ-טאַליאָן האָט אונדז באַפרייט.

ביז שפעט אין דער נאַכט האָט אונדז נאָך דאָס לאַדזשער מיידל דערציילט אירע איבערלעבונגען און איינדרוקן פון לאַגער. אונדזער באַקאַנטשאַפט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גרויסער פריינט-שאַפט. איך האָב זיך באַמיט איר צו שאַפן בעסערע בדינגונגען און געהאַפן מיט וואָס איך האָב נאָר געקענט. אין אַ וואָך אַרום האָט דער מיליטערישער קאָמאַנדאַנט דערלויבט די לאַגערינצעס צו פאַר-לאָזן די שטאַט טאָרגאָו, נאָר צוליב דעם, וואָס די באַן-ליניעס זענען געווען איבערגעלאָרדן מיט מיליטערישע טראַנספּאָרטן, האָט ער זיי רעקאָמענדירט צו גיין צופּוס.

קאפיטל 7

דאס וועטער איז געווען א מילדעס. עס האָבן שוין געבלאָזן וואָר-
רעמע פּרילינגס־ווינטן, אזוי, אז די פּערספּעקטיוו פּון גיין הונדערט
טער קילאָמעטער צופּום האָט די באַפּרייטע פּון לאַגער נישט גע-
שראָקן. גרופּנווייז, לויט די נאַציאָנאַליטעטן, האָבן זיי אָנגעהויבן
פּאַרלאָזן די שטאָט. די פּוילישע פּרויען האָבן זיך אויך אָרגאַניזירט
און אין עטלעכע טעג אַרום זיך געקליבן צו לאָזן אין וועג. איך האָב
עווען פּאַרזאָרנט מיט אַ לייכט האַנטרוועגעלע, אויף וועלכן זי האָט
אָנגעלאָרן איר באַשיידענעם באַגאַזש. איך האָב איר אויך מיטגע-
געבן אַ גענוגנדיקע צאָל קאַנסערעוון און ברויט. אַלץ איז ביי איר
געווען אין בעסטן אָרדענונג, נאָר די שיד אירע האָבן זיך מיר אויס-
געוויזן צו שוואַך אויף אויסצוהאַלטן אַזאַ ווייטן מאַרש.

אזוי ווי קיין לעדער האָט נישט געפּעלט אין מאַגאַזין פּון מין
באַטאַליאָן און אין לאַגער פּאַר דייטשע קרינסגעפּאַנגענע איז געווען
אַ גוט־איינגעאָרדנטער שוסטער־וואַרשטאַט, האָב איך באַשלאָסן
איר אויפצווייען אַ פּאַר פּעסטע שיד.

דעם זעלבן טאָג זענען מיר אַוועקגעגאַנגען צום לאַגער, וועלכער
האָט זיך געפּונען אַ פּאַר קילאָמעטער פּון שטאָט. פּריער מיט אַ מאָד-
נאַט האָבן אין די דאָזיקע הילצערנע באַראַקעס געשמאַכט, הינטער
די שטעכעדיקע דראָטן געפּאַנגענע פּראַנציוון. עס איז פּונקט געווען
מיטאָג־צייט. איבער די באַשאַמענע מיט געלן זאַמד שטייגעלעך, זע
נען געגאַנגען דייטשן מיט די אַלומינ־קעסלעך אין די הענט, צו דער
קוך נאָך זופּעוואַ האָט מיך געהאַלטן פּעסט ביים אָרעם און געקוקט
מיט דערשראָקענע אויגן אויף די דייטשן, וועלכע האָבן, דורכגיייער
דיק מיר סאַלוטירט.

— איר ווייסט, חבר אינזשיניער — האָט זי אַ זאָג געטאָן —
אַפּילו איצט, אַז איך זע אָט די מערדערס, רופּן זיי ביי מיר אַרויס
שרעק, כאָטש איך ווייס, אַז זיי זענען שוין אינגאַנצן אומשעדלעך,
און זענען שוין נישט אומשטאַנד מיר קיין שלעכטס צו טאָן.
ווען מיר האָבן זיך דערנענטער צו דער קאַנצעלאַריע פּון לאַגער,
איז פּונקט פּון איינעם פּון די נאָענטסטע באַראַקן אַרויסגעגאַנגען אַ

גרופע דייטשן. פלוצלונג האָט זיך עווא צו מיר שטאַרק צוגעדריקט און אויסגעשריגן :

„אַט איז ער ! איך האָב אים דערקענט !“ איך האָב נישט באַוווּזן זי אונטערצוכאַפּן, ווי זי איז אין אָנמאַכט אַ פּאַל געטאָן אויף דער ערד.

מיר האָבן עוואַ אַרײַנגעטראָגן אין דער „קראַנקען-שטובע“, וווּ דער דאָקטער פון לאַגער איז צוגעטרעטן איר אָפּצומונטערן. לאַנג האָט געדויערט ביז זי איז געקומען צו זיך און איז געווען אימשטאַנד אונדז צו דערציילן די סיבה פון איר שרעק.

— איך האָב דערזען דעם געלן דייטש, וואָס האָט פאַרגעוואַל-טיקט מיין שוהלע און דערנאָך זי דערשאַסן צוזאַמען מיט מיין מו-טער — האָט מיט טרערן אין די אויגן געזאָגט עוואַ.

קאַפיטאַן קאַלינין, דער אָנפירער פון לאַגער, וועמען איך האָב אין קורצן דערציילט די טראַגעדיע, וואָס עוואַ האָט איבערגעלעבט, האָט זיך דערמיט שטאַרק איבערגענומען, כאַטש ער האָט געצווייפלט אין דעם, צי דאָס איז דער זעלבער דייטש. ער האָט געזאָגט :

— אין מיין לאַגער זענען בלוז פאַראַן געוויינלעכע פּראָנט-זעל-נער, און דער, וואָס האָט דערמאָרדעט דיין פּריינדנס שוועסטער און מוטער, איז געווען אַ געסטאַפּאָוועץ, אָדער אַ עס-עס מאַן.

— דו ביסט זייער נאַאיוו, קאַפיטאַן — האָב איך אים געענט-פערט — איצט, פאַר דער מפּלה, וועט נישט איין הויכער דייטשער אָפיציר זוכן אַ רעטונג אין די לאַגערן, אָנטוענדיק זיך אין דער אומ-שולדיקער פּעל פון אַ געוויינלעכן פּראָנט-זעלנער.

— דאָס איז ער, דאָס איז ער — האָט אָן אויפהער איבערגע-דורט עוואַ — איך האָב אים דערקענט. זיין געלער, מערדערישער קאַפּ, די וואַסערדיקע אויגן זענען די צוויי יאָר שטענדיק געשטאַמען פאַר מייע אויגן.

— אויב דאָס איז ער, וועלן מיר אים געפינען, כאַטש צווישן מייע 2000 געפאַנגענע דייטשן זענען פאַראַן פיל געלע מיט וואַ-סערדיקע אויגן. קומט מאָרגן נאָך דער אַרבעט, איך וועל מיין נאַנצן לאַגער אויסשמעלן גרופנווייז. צו 40 מאַן, און צו 3 אין אַ רייע, און מיט זיי דורכמאַרשירן לעבן דעם פענצטער פון קאַנצלעאַריע, ביי

וועלכן איר וועט שטיין. אזוי ארום וועט איר קענען זען אלע דייטשן און דערקענען דעם מערדער, אויב ער איז אין מיין לאגער פאראן. לויט ווי מיר האָבן אָפגעשמועסט מיט דעם קאָפיטאָן קאַלינין, זענען מיר אויף דעם צווייטן טאָג געקומען אין לאַגער און זיך אַוועק געשטעלט ביי דעם פענצטער פון דער קאַנצלאַריע. אונטער דער אָנפירערשאַפט פון זייערע עלטסטע, האָבן פאַר אונדז דעפילירט די געפאַנגענע דייטשן. אין דער 12-טער גרופע, אין דעם 6-טן דריטל, דער ערשטער פון דער לינקער זייט, האָט מאַרשירט דער געלער דייטש. עוואַ האָט זיך געמוזט שטאַרק באַהערשן, זי זאָל ווידער אַמאָל נישט הלשן, ווען זי האָט אים דערזען.

ק א פ י ט ל 8

עס ליגט פאַר מיר דאָס מיליטערישע ביכל פון דעם קריגסגע-
פאַנגענעם ראַבערט ליטקע, און אַ פּאָר מעטער פון אונדז שטייט
אויסגעצויגן, ווי אַ סטרונע, אַ דאַרער, געלער דייטש, מיט גרויע
אויגן, וועלכע קוקן, אָן וועלכן עס איז נישט אויסדרוק, אין איין
פונקט.

- פאַרוואָס זענען אויסגעריסן צוויי בלעטלעך אין דיין ביכל?
- פרעג איך אים.
- בשעת איך בין געווען פאַרווונדעט, איז דאָס ביכל צעשע-
דיקט געוואָרן — האָט דער דייטש רואיק געענטפערט.
- אין וועלכן געגנט ביסטו פאַרווונדעט געוואָרן?
- נעבן דער שטאָט בריאַנסק, אויף דעם אָסט־פראַנט.
- אין דיין ביכל איז פאַראַן אַ קיילעכדיקער שטאַמפּ פון דעם
פּעלרשפּיטאָל 2210, אין וועלכן אַרט האָט ער זיך געפונען? — האָב
איך געשטעלט ווידער אַ פראַגע.
- אין ליצמאַנשטאַדט (לאָדז).
- זאָג אונדז, וווּ האָסטו זיך געפונען נאָך דעם, ווי דו ביסט
אַרויס פון שפּיטאָל? אין דיין ביכל איז וועגן דעם צייט־אַפּשניט
נישטאָ קיין שום שפורן.
- דער דייטש האָט אויף מיין פראַגע נישט באַלד געענטפערט און

אויף זיין פנים האָב איך באַמערקט אַ פאַרלעגנהייט, נאָך באַלד האָט ער זיך באַהערשט און מיט דעם דייטש־סאָלאַטישן אופן אָפּגעראַפּאַרטירט.

— אין 185-טן יענער־רעגומענט!

„דאָ ליגט דער הונט באַגראָבן“ — האָב איך אַ טראַכט געטאָן, זענדיק ווי דער דייטש איז געוואָרן צעמישט פון מיין לעצטער פראַגע. לויט דעם אָבער ווי ער האָט זיך באַלד באַהערשט, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ער איז אַ געניטער פאַרברעכער.

— קאַפיטאַן קאַלינין — האָב איך זיך געווענדעט צו דעם עלטסטן פון לאַגער — ווי דו זעסט, האָבן מיר צוטאָן מיט אַ גע־פערלעכן דעגענעראַט און דאָס פאַרברעכן, וואָס מיין פריינדן האָט געשילדערט, איז געווען ביי אים נישט געווען, נישט דאָס ערשטע און נישט דאָס לעצטע. איך וויל דיך דעריבער בעטן אים אַרויסצו־געבן צו מיין דיספּאָזיציע און איך וועל שוין אַלץ אויספאַרשן און אים אויסמעסטן די פאַרדינטע שטראַף.

— איך ווונדער זיך, חבר אינזשיניער, וואָס דו פאַדערסט אזאָ זאָך. דו ווייסט דאָך, אַז איך בין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר יעדן דייטש פון מיין לאַגער און אויסער דעם, ביסטו דאָך נישט קיין יוסטיץ־אָרגאַן און ביסט נישט באַרופן אים צו באַשטראַפּן.

— שטעל זיך פאַר, חבר קאַפיטאַן, אַז דער דאָזיקער ראַבערט ליטקע האָט געאַרבעט צוזאַמען מיט אַ גרופּע קריגס־געפאַנגענע בשעתן בויען אַ בריק און איז אַראָפּגעפאַלן פון דער רושטאַוואַניע אין טייך אַריין און דערטרונקען געוואָרן, אָדער בעתן צוגרייטן קלע־צער אין וואַלד, איז אויף אים געפאַלן אַ 100-יאָריקע סאַסנע און אים צעקוועטשט, טאָ דאָן ביסטו אויך פאַראַנטוואָרטלעך?

— אין אזא פאַל מאַך איך אַן אַקט (דאָקומענט), וועלכן עס שרייבן אונטער דער „נאַטשאַלניק קאַראָאָלאַ“ (דער עלטסטער פון דער וואַך) און דער טעכנישער לייטער פון דעם דאָזיקן אַרבעטס־אַביעקט. דאָן בין איך אינגאַנצן אין אָרדענונג.

— דעם צווייטן אונטערשריפט קען איך דיר שוין געבן, שרייב אַן דעם „אַקט“ און וועגן דעם ערשטן דאַרפסטו אויך נישט האָבן קיין דאַנות.

— ניין — האָט קאַלינין דערקלערט קאַטעגאָריש — איך קען דאָס נישט מאַכן. איך באַגיי דערמיט אַ פאַרברעכן. דאָס איז געמיס־ברויכט מיט מיינע רעכט.
דאָן האָב איך געפרוּווט אויף אַן אַנדערן אופן אים צו איבער־צייגן.

— איך בין זיכער, חבר קאפיטאַן, און דו גלויבסט אויך געוויס אין דעם, אַז נאָך דער מלחמה וועט מען אויסגעפינען אַלע נאַציס, געסטאַפּאַווזעס און אַנדערע דייטשע פאַרברעכער און מען וועט זיי משפּטן. דאָס וועט זיין פאַרבונדן מיט גרויסע אויסגאַבן, דאָס אויס־האַלטן די דאָזיקע דייטשן אין די תּפּיסות און דאָס דורכפירן די געריכט־פּראָצעדורן. אויב איך וועל איצט ליקווידירן דעם דאָזיקן מערדער, וועלן מיר איינשפּאַרן די אַלע קאָסטן און דורך דעם ברענגן גען בלוז נוצן דעם מלוכה־אוצר. און צווייטנס, דאַרפסטו דערפון האָבן אַ גרויסע מאַראַלישע סאַטיספּאַקציע, וואָס האָסט מיטגעהאַלפּן אַן אומגליקלעכע פּרוי נקמה צו נעמען אין דעם מערדער פון אירע עלטערן און שענדער פון איר מינדעריעריק שוועסטערל.
איך ווייס נישט וועלכער פון מיינע אַהנומענטן האָט אים איר בערצייגט, נאָר ער האָט מיר אַ זאָג געטאָן אין שפּאַס :

— נישט קיין אינזשיניער האָסטו באַדאַרפט זיין, נאָר אַן אַר־וואַקאַט. עס בלייבט ווי דו ווילסט. מאָרגן 10 אַזייגער קום צוגיין אַהער. ווען איך וועל אַוועקשיקן דעם לאַגער צו דער אַרבעט, וועל איך ראַבערט ליטקען דאָ פאַרהאַלטן און אים איבערגעבן אין דיין רשות.

10 אַזייגער אינדערפרי זענען איך, עוואַ און מיין שאַפּער קרוג־ליאַקאָוו געקומען אין לאַגער און אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן מיר שוין געפירט דעם געבונדענעם ראַבערט ליטקע צו די רואינירטע האַנגאַרעס פון אַ געוועזענעם דייטשן אַעראָדראָם, וועלכער האָט זיך געפונען אַ קילאָמעטער פון לאַגער.

אַלס מיין מיטהעלפּער אין דורכפירן די דאָזיקע „אַקציע“, ווי די דייטשן האָבן דאָס גערופן, האָב איך אויסגעקליבן דעם שאַפּער קרוגליאַקאָוו, צוליב פּאָלגנדיקע סיבות : ערשטנס, ווייל ער איז גע־ווען מיינער אַן אינטימער פּריינט און האָט שוין נישט איין מאָל

אָנטייל גענומען מיט מיר צוזאמען אין ענלעכע אימפרעזעס — דאָס האָט ער מיר געהאַלפֿן צווינגען אַלע 18 משפּחות פֿון דייטשן דערפֿל קרייך־דאָרף, זיי זאָלן זיך אָנמרינגען מיט דעם וואַסער פֿון ברונעם, וואָס די היטלעריסטן האָבן פֿאַרסמט, פֿאַר דעם פֿאַרלאָזן דאָס דאָרף. איך האָב געהאַט צו אים דעם פֿולן צומרוי, ווייל אין קעגנזאָץ צו אַנדערע שאַפֿערן, האָט ער נישט געטרונקען קיין בראָנפֿן און איז געווען אַ בחור, אויף וועלכן מען האָט זיך געקענט פֿאַרלאָזן. נאָר די הויפּט־זאָך, וואָס האָט מיר ביי אים אימפּאָנירט און אונדז באַפֿריינט דעם, דאָס איז געווען זיין אומבאַגערענעצטע און באַגרינדעטע שנהא צום דייטש. ער איז געווען אַ פֿויער פֿון אַ דאָרף און סומסקער אָב־לאַסט. אין אָנהויב מלחמה האָט מען אים מאָביליזירט אין דער רו־טער אַרמיי און ער האָט איבערגעלאָזט אַ יונגע פֿרוי מיט דריי קינדערלעך, אַן אַלטע מוטער, יונגערע שוועסטער און שוועגערין, צו־זאַמען אַ משפּחה פֿון 11 מענטשן.

ווען קרוגליאַקאָוו איז געווען הינטער מאַסקווע, האָט זיין היי־מאַט־דאָרף געשמאַכט אונטער דער דייטשער אָקופּאַציע. צוויי יאָר האָט ער קיין שום ידיעות פֿון זיין משפּחה נישט געהאַט און ער האָט אומגעדולדיק געוואַרט אויף דעם מאַמענט, ווען די רוסישע אַרמיי וועט באַפֿרייען זייער געגנט. דער צופֿאַל האָט געוואַלט, אַז דער מאַרשרוט פֿון אונדזער אַרמיי האָט געפֿירט דורך זיין דאָרף. קרוג־ליאַקאָוו איז דערפֿון געווען גליקלעך. ער האָט זיך שוין פֿאַרגע־שמעלט ווי ער גייט אַריין אין זיין באַמע, אַלס סערושאַנט מיט דער ברוסט באַהאַנגען מיט מעדאַלן. ווי זיין יונגע, שיינע נאַטאַשאַ וואַרפט זיך אין זיינע אַרעמס און דערציילט אים וועגן אירע שרעק־לעכע איבערלעבונגען ביים דייטש, ווי ער קושט זיינע קינדערלעך און טרייסט זיין אַלטע מוטער, וועלכע האָט אַזוי פֿיל טרערן פֿאַר־גאַסן אויסוואַרטנדיק איר „סאָקאַליק“.

ווי שרעקלעך אַנטוישט אַבער אַיז ער געוואָרן, ווען ער האָט צווישן די ערשטע זיך אַריינגעריסן אין זיין דאָרף. ער האָט עס נישט דערקענט, ס'איז געווען אינגאַנצן פֿאַרברענט. די עמלעכע על־פי נס געראַטעוועטע איינוווינער האָבן אים דערציילט, אַז אין האַרבסט 1942 איז געקומען צו זיי אין דאָרף אַ דייטשע שטראַף־

עקספעדיציע, צונויפגעטריבן אלע משפחות פון רויט־אַרמיער און פֿאַרטויזאָנער אין אַ שטאַל, אים באַזאַסן מיט בענזין און אונטערגעדי צונדן. די 11 מיטגלידער פון זיין משפחה זענען אויך געווען צווישן די, וואָס דער דייטש האָט לעבעדיקערהייט פֿאַרברענט.

פון דאָן אָן איז פֿאַרנעקומען אַן ענדערונג אין דעם גוטמוטיקן, מילדן רוסי. ער איז אינגאַנצן דורכגעדרונגען געוואָרן מיט דעם דורשט נאָך נקמה. אין יעדן דייטש האָט ער געזען דעם מעהדער פון זיין משפחה. זיינע נקמה־אַקטן האָבן שוין צייטנווייז געגרעדי נעצט מיט סאַרזום. ער האָט זיך שוין דערמיט אַפילו באַוווסט געדי מאַכט אין דעם שטאַב פון דער אַרמיי און האָט שוין עטלעכע מאָל געהאַט פֿאַרוורפן צוליב דעם.

ווען איך האָב קרוגליאַקאָוון דערציילט וואָס פֿאַראַ פֿאַרברעכן ראָבערט ליטקע איז באַגאַנען, האָט ער מיט פרייד אָנגענומען מיין איינלאָדונג ביצווייזן און מיטהעלפן באַשטראַפן דעם דאָזיקן מערדער.

מיר האָבן זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט אויף אַ טייל פון אַ פֿאַרברענטן אַוויאָן און צוגעטרעטן צום פֿאַרהער. מיינע פֿראַגן און ראָדי בערטיס ענטפערס, האָבן איך קרוגליאַקאָוון איבערגעזעצט אויף רוסיש. דער מעהדער איז געשטאַנען קעגן אונדז. מיט געבונדענע הענט און מיט זיין ביזן און איינציטיק דערשראָקענע פנים, האָט ער אויסגעדי זען ווי אַ ווילדע חיה אין אַ שטייג.

— אַלזאָ, מיר זעצן פֿאַר אונדזער נעכטיקן פֿאַרהער — האָבן איך מיט אַן ערנסטן טאָן געזאָגט — זיי וויסן, ראָבערט ליטקע, דאָס איך האָבן באַוויזן, אז נאָכדעם ווי דו האָסט פֿאַרלאָזט דעם שפיטאַל, ביזטו נאָך אַ לענגערע צייט געווען אין לאָדזש. דו באַשטעטיקסט דאָס?

דער דייטש האָט געשוויגן. אין דעם מאָמענט האָבן איך זיך דערמאָנט ווי עס האָט מיך פֿאַרהערט דער קאָמענדראַנט און זשאַנדאַר-מעריע אין שטעטל מאַלין, צו וועמען איך בין אַרײַנגעפֿאַלן אלס פֿאַרטויזאָנער. איך האָבן זיך דערמאָנט ווי ער האָט זיך געשפּילט בשעת מעשה מיט זיין פּיסטאָלעט, מאַניפּולירנדיק אַזוי, אז ער זאָל אויסקומען מיט דער לופע צו מיר. איך האָבן אַרויסגענומען מיין

פיסטאלעט און אויך אזוי געמון. דערנאך האָב איך איבערגעחזרט די ווערטער פון דעם זשאַנדאַרם :

— וואָרום שווייגסטו ? ענטפער, ווייל מיר האָבן פאַרשידענע מיטלען אויף צו צווינגען, אז דו זאָלסט רעדן.

— יא וואָל, הער אָפּיציר — האָט מיט אַ דערשלאָגענער שטים געענטפערט דער דייטש — אַלס רעקאָנוואַליצענט בין איך 6 מאָד נאָטן געווען אין לאָדזש ביי דער אַרטיקן קאָמאַנדאַנטור.

— וועלכע פונקציעס האָסטו דאָרט אויסגעפירט ?

— איך בין געווען אין דער זאָנדער־קאָמאַנדע, פאַר אינערלעכע דינסט.

— צי האָט די זאָנדער־קאָמאַנדע אויך באַגלייט יידישע טראַנס־פאָרטן פון געטאָ קיין טרעבלינקע ?

— ניין ! — האָט דרייט געענטפערט דער דייטש.

איך בין צוגעגאַנגען צו אים שטאַרק נאָענט און אַריינקוקנדיק אין זיינע גולנישע אויגן, ציילנדיק די ווערטער, געזאָגט :

— אָט די דאָזיקע פרוי איז איינע פון די יידן, וואָס דו האָסט געטריבן קיין טרעבלינקע.

דער דייטש האָט אַ ציטער געטאָן און איז געוואָרן שטאַרק בלאָס, נאָר באַלד האָט ער זיך באַהערשט.

— יא וואָל, הער אָפּיציר, איך דערמאָן זיך, עס איז געווען איינמאָל אזא פאַל.

קרוגליאַקאָוו האָט אָנגעהויבן פאַרלירן די געדולד און האָט זיך געווענדעט צו מיר :

— וואָס ציסטו אזוי לאַנג די אויספאַרשונג. עס איז שוין אַלץ קלאָר, ער האָט זיך שוין כמעט אין אַלץ מודה געווען.

— איך טו דאָס מיט אַ כיוון — האָב איך אים געענטפערט — איך בין שוין אין זיין ראַליע געווען און איך ווייס וואָס פאַראַ פאַר־געניגן עס פאַרשאַפט אַ לאַנגע אויספאַרשונג דעם, וואָס עס פאַרשט, און וויפּל עגמ־נפש דאָס פאַרשאַפט דעם, וואָס מען פאַרשט.

איך האָב זיך ווידעראַמאָל געווענדעט צום מערדער :

— אין אַ ווינטער־נאַכט, בשעת דו האָסט באַגלייט אַ טראַנס־פאָרט יידן צום פאַרניכטן, האָסטו אַרויסגענומען פון דער ריי אַ

13-יאָריק יידיש מיידעלע און זי פאַרגעוואַלטיקט. אויף דעם צווייטן טאָג האָסטו זי און איר מומער דערשאַסן. דאָס זענען געווען דער דאָזיקער פרוים שוועסטערל און מומער.

דער דייטש האָט אַריינגעצויגן זיין קאָפּ אין די אַקסל און האָט אָנגעהויבן ציטערן. איך האָב געפילט, אז מיינע ווערטער פאַלן ווי קלעפּ פון אַ שווערן האַמער איבער זיין קאָפּ. פּלוצים איז ער אַ פאַל געמאָן אויף די קני און מיט אַ וויינענדיקן קול אויסגעשריגן:

— פאַרציעט מיר, ליבע מענטשן! איך אָנערקען מיין שולד!
דאָס האָט מיך עפעס אַ בייזער גייסט באַהערשט און געשטויסן צו דעם פאַרבּרעכן. איך קוש די ערד... פאַרציעט מיר!

ווי העסלעך האָט אין דעם מאָמענט אויסגעזען דער מערדער, וואָס האָט ווי אַ שלאַנג זיך געוויקלט אויף דער ערד און געוויינט. ווי ענלעך איז ער אין דער מינוט געווען צו אַלע דייטשן, ווען זיי זענען באַזיגט. עס פאַרשווינדט מאָמענטאַל זייער גדלות, זייער באַפעלעך רישע שמים, זייער גאַנצער אויסזען פון „זין פון דער הערשנדיקער ראַסע“. אַלץ פאַרשווינדט. עס בלייבט בלויז אַ נישטיק, עקלאַפּט באַשעפעניש, וואָס האָט מורא צו פאַרלירן זיין אומריינע ביליקע נשמה.

איך האָב שוין אָנגעשמעלט דעם פּיסטאָלעט כדי צו ענדיקן מיט דעם העסלעכן נפש, נאָר קרוגליאַקאָוו האָט מיך אַ כאַפּ געמאָן ביי דער האַנט און אויסגעשריגן:

— וואָס ווילסטו טאָן, חבר אינזשיניער? ווילסטו אים שיסן?
דאָס איז עס די באַצאָלונג פאַר אזא שרעקלעך פאַרבּרעכן, וואָס דער דאָזיקער מערדער איז באַגאַנגען? ניין, דאָס וועט זיין אַ צו לייכטער טויט. איך בין זיכער, אז עוואָס 13-יאָריקע שוועסטערל איז געווען נישט די ערשטע און נישט די לעצטע, פון די פיל אומשולדיקע קינדער, וואָס ער האָט אומגליקלעך געמאַכט. מיר דאַרפן פאַר אים צו טראַכטן אזא טויט, וועלכער זאָל אים דערמאָנען אין אַלע פאַרברעכנס, וואָס ער איז באַגאַנגען.

קרוגליאַקאָוו האָט זיך אויף אַ וויילע פאַרטראַכט און דערנאָך צוגעגעבן:

— איך לייג פאַר אים קאַסטירן. ער דאַרף פאַר דעם טויט פילן

די שרעקלעכסטע ווייטיקן גראדע דאָרט, וווּ ער פלעגט זוכן דעגענע-
רירטע, חיהשע פאָרגעניגנס.

אויסטערליש קען אויסזען פאָר פיל מענטשן מיט ווייכע הער-
צער, שוואַכע נערוון און נאָך שוואַכערן זכרון, וואָס איך, דער רואי-
קער אינזשיניער פון אַ יידישע שמעטל אויף וואָלין און עווא, די
באשיידענע לאָדזשער נייטאָרין, האָבן באשטעטיקט קונגליאָקאָום
אורטייל. כדי דאָס צו פארשטען וואָלט איך פאָרגעלייגט אַט די אַלע
בארמהערציקע מענטשן זיך פאָרצושטעלן אונדזער צושטאַנד אין
דעם מאָמענט, און זען די בילדער, וואָס מיר האָבן געזען, קונדניק
אויף דעם מערדער ראָבערט ליטקע :

איך האָב געזען די ערשטע אַקציע אין אונדזער שמעטל... אַ שיי-
נער פּרילינגסמאָג, ערב שבועות... אין אַ גרוב 20 אויף 20 מעטער די
לענג און דריי מעטער די טיף שטייט אַ מישל באשטעלט מיט פלע-
שער קאָניאַק און פאַרבייסעכץ... ביים מישל זיצט אַ ראָבערט ליטקע
מיט אַן אויטאָמאָט אין דער האַנט... מען טרייבט אַריין אין גרוב
צו זעסן נאָעמע, דערשלאָגענע, דערשראָקענע יידן. דער „ראָבערט
ליטקע“ באַפעלט זיי זיך אַוועקלייגן מיט דעם פנים צו דער ערד און
צווישן איין טרונק קאָניאַק און דעם צווייטן דערשיסט ער זיי...
צווישן די 2200 יידן, וועלכע די „ראָבערט ליטקעס“ האָבן דעם טאָג
געשאָסן, איז אויך געווען מיין פרוי און 13-יאָריק טעכטערל. איך
זע צו די שרעק אין די בלויע, הימל-קאַליר אויגעלעך פון מיין קינד,
איך הער ווי זי בעט זיך ביי דעם מערדער, ער זאָל זי נישט הרגענען,
זי וויל לעבן... איך זע דעם איראַנישן שמייכל אויף דעם באַזויפטן
געזיכט פון דעם „ראָבערט ליטקע“... עס קלינגט אָפּ אין מיין האַרץ
דער שאַס פון אַוטאָמאָט, וועלכער האָט צוגענומען דאָס לעבן פון
מיין פרוי און קינד... ער האָט אויף זיי קיין רחמנות נישט געהאַט...
צי האָט געקענט ביי מיר נאָך די דאָזיקע וויזיעס אַרויסרופן מיטלייד
אַט די וויינענדיקע שלאַנג, וואָס האָט זיך געוואָלגערט פאַר מיינע
פּיס ?

עווא האָט געזען איר שוועסטערל, אַ צעבראַכענע פּיוזש און מאָ-
ראַליש, ווען מען האָט איר נאָך דער שרעקלעכער נאַכט אַריינגע-
וואָרפן אין שטאַל. עווא האָט געזען די דערשראָקענע מוטער און

שרהלען, וועלכע זי האָט איבערגעלאָזט ליגן טויטע אויף דעם פּאַר־
שנייטן שליאָך. עוואַ האָט נישט געזען קיין וויזיע, נאָר דעם ריכטיקן
ראַבערט ליטקע, דעם אויספירער פון די אַלע פּאַרברעכנס. צו האָט
זיך געקענט אין איר האַרץ געפינען אַ פונק פון רחמנות צו דעם דאָ־
זיקן מערדער ?

קרוגליאָקאָוו האָט געזען ווי אַ „ראַבערט ליטקע“ שלעפט זיין
נאַטאַשען פאַר דעם לאַנגן, העל־בלאָנדן צאַפּ צום שטאַל. ער האָט
געזען ווי מען שליידערט אַהין אַרײַן זײַנע קינדערלעך, די מוטער,
די שוועסטער... אַ „ראַבערט ליטקע“ באַגיסט דעם שטאַל מיט בענ־
זין און צינדט אים אָן... אין קרוגליאָקאָווס אויערן קלינגען נאָך אַפּ
די האַרצרייסנדיקע געשרײַען פון די לעבעדיק־פאַרברענטע, אים אזוי
טייערע נפשות... צי האָט געקענט דער געוויין פון אַט דעם פאַרברע־
כערישן דייטש פאַרטויבן יענע פאַרצווייפלטע קולות, וואָס האָבן זיך
געטראָגן פון דעם ברענענדיקן שטאַל ? אין דעם מערדער, וואָס מיר
האָבן איצט געהאַט אין אונדזערע הענט, האָבן מיר געזען אַ פאַר־
קערפערונג פון דעם אַלעם בזו, וואָס די מענטשהייט האָט געליטן,
פון דעם פאַרברעכערישן נאַצי. אין דעם געלן דייטש האָבן מיר געזען
די אַלע דייטשע מערדערס, וועלכע האָבן מיט אַזאַ קאַלטער אויס־
רעכענונג, מיט אַזאַ פרעציוזע, אויסגעפירט זייערע גרויזאַמע טאַטן,
און מיט אַן איראָנישן שמייכל געקוקט אויף די לײַדן פון זייערע
קרבתות. אין דעם מאַמענט האָבן מיר געוואָלט, אַז דער ראַבערט
ליטקע זאָל כאַטש טיילווייז פילן דאָס, וואָס עס האָבן געפילט די,
דורך די אַלע „ראַבערטס“ דערשאַסענע, פאַרברענטע, פאַרגאַטע און
געשענדעטע אומשולדיקע קרבתות.

איך האָב אַרויסגענומען פון מיין „פלאַנשעט“ דאָס מעסער, וואָס
איז געמאַכט געוואָרן פון דעם שפּליטער פון דער מינע און וועלכעס
איך האָב שטענדיק מיט זיך געטראָגן און באַפוילן ראַבערטן אויפ־
צושטיין.

— דאָס מעסער — האָב איך געזאָגט, וויזנליק עס ראַבערטן —
מיט דעם טעוומאַנישן קרייץ איז דורך אַ דייטשן שמיר אויסגע־
שמידט געוואָרן, פון אַ שפּליטער פון אַ דייטשער מינע, וועלכע האָט
מיר געזאָלט ברענגען דעם טויט. דער גורל האָט אָבער געוואָלט, אַז

אָט דאָס דורכאויס דייטשע מעסער זאָל דינען אויף אויסצומעסמן
די גערעכטויקייט אַ דייטשן מערדער...
אין אַ שעה אַרום זענען איך, עוואַ און קרוגליאַקאָוו צוריקגע-
גאַנען מיטן זעלבן וועג. מיר האָבן נישט גערעדט צווישן זיך. יעדער
איז געווען פאַרטיפט אין זיינע אייגענע געדאַנקען און זכרונות.
מיר האָבן אָבער אַלע געפילט און דאָס האָט אַרויסגעשמראַלט פון
אַלעמענס בליקן, אז מיר האָבן אָפּגעמאַן אַ גערעכטע זאָך...

סאניא

קאפיטל 1

דער איבערפאל

שוין א לענגערע צייט האָבן מיר פלאַנירט צו מאַכן אַן איבערפאל אויף דעם שטעטל ראָזוואַזשעוו, וואָס האָט זיך געפונען אין דער וואַלדיקער געגנט, צווישן זשיטאָמירער און קיעווער „אַבלאַסט“. אין די לאַנגע ווינטער־נעכט, ביי דעם פאַרטיזאַנישן פייער, האָבן מיר באַטראַכט אַלע איינצל־הייטן פון דער דאָזיקער, גאַנצ־ריוקאַלישער אָפּעראַציע. דעם גענויעם פלאַן פון שטעטל האָט אונדז אָנגעצייכנט איינער פון די צוויי, פריש־צוגעקומענע פאַרטיזאַנער, — איינוויי־נער פון ראָזשאַזשעוו. זיי האָבן אונדז אויך אינפאָרמירט וועגן דעם, אויף וועלכע גאַסן עס געפינען זיך די דייטשע אַמטן, וועגן דער צאָל און דאָס אָרט ווו עס זענען „איינגעקוואַרטירט“ מיליטערישע איינהייטן, ווי אויך וועגן די באַקוועמסטע אַריינגאַנגען און אַרויס־גאַנגען פון שטעטל. מיר האָבן באַשלאָסן צו מאַכן דעם איבערפאל אין דער נאַכט פון 31־טן דעצעמבער 1942, אויף דעם ערשטן יאַנואַר 1943, און דאָס, נאָך האַלבער נאַכט. מיר האָבן זיך פאַרגעשטעלט, אַז דאָס מיליטער און זייערע אָנפירער וועלן זיין פאַרנומען מיט דעם באַגעגענען דאָס נייע יאָר און דעריבער וועט די וואַכזאַמקייט זיין אָפגעשוואַכט. ביי דעם איבערפאל האָבן מיר געהאַפּט צו שאַפן זיך אַ זאַפּאַס פראָוויאַנט, מיט וועלכן, לויט אונדזערע ידיעות, זענען פול געווען די סקלאַדעס אין ראָזוואַזשעוו, און די הויפט־זאך, באַ־קומען פּעלצן און קאַלדרעס, אין וועלכע מיר האָבן זיך גענויטיקט, ווייל די פּרעסט האָבן שוין דערנרייכט ביז 25 גראַד.

פאר האלבער נאכט זענען מיר שוין געווען הינטער דעם שמעטל און זיך אָפּגערוט נאָך דעם 20-קילאָמעטערדיקן מאַרש איבער די פאַרשאַטענע מיט שניי וואָלד־וועגן.

די נאכט איז געווען, לויט דעם פארטיזאנישן באגריף, זייער אַ געלונגענע. הויפּנס מיט שניי זענען געפאלן פון די נידעריקע בלייענע וואַלקנס, וואָס זענען ווי געהאַנגען איבער די קעפּ, און האָבן איינגעד־וויקלט אַלץ אַרום אין אַ גרויען שליער. אַ שאַרפּער מזרח־ווינט האָט אָן אויפהער געבלאָזן מיט אַ ווילדן פּיף, וואָס האָט צייטנווייז דערמאָנט דאָס וואָיען פון וועלף און צייטנווייז דאָס וויינען פון אַ קינד.

דער גאַנצער דערפאַלג פון דער דאָזיקער אָפּעראַציע איז געווען אָפּהענגיק פון דער שנעליקייט, מיט וועלכער זי וועט ווערן דורכ־געפירט. צוליב דעם האָב איך צעטיילט מיין אָפּטיילונג אויף עטלעכע גרופּעס מיט באַזונדערע אויפגאַבעס, וועלכע האָבן באַדאַרפּט, לויט אַ באַשטימטן צייכן, איינצייטיק זיך אַריינרייסן אין שטעטל. פּונקט איינס אַזויגער האָב איך געגעבן דעם סיגנאַל אויף אָנהויבן דעם אָנגריף. איין גרופּע איז צוגעגאַנגען צו דער געביידע, וווּ עס האָט זיך געפונען די אוקראַינער פּאָליציי און אַריינגעוואָרפן עטלעכע גראַנאַטן אין דעם העל־באַלויכטענעם זאַל מיט די געדעקטע טישן, וווּ די פּאָליצייאַנטן האָבן געגעסן און געטרונקען. עס איז געוואָרן צווישן זיי אַ גרויסע בהלָה, וועלכע האָט זיך נאָך מערער פאַרגרער־סערט, ווען די, וואָס זענען אַרויסגעלאָפן פון דער געביידע, זענען געוואָרן באַגענט מיט די פאַרטיזאַנישע קוילן און געווען געצווונגען זיך צוריק אומקערן.

אין עטלעכע מינוטן האָבן זיך די פּאָליצייאַנטן אונטערגעגעבן. די פאַרטיזאַנער האָבן זיי אַנטוואָפּנט און דעם נאַטשאַליק מיט זיינע געהילפן געבונדן און מיטגענומען מיט זיך. אַ צווייטע גרופּע, די אַזויגערופענע „קאָמאַנדאַ סוויאַזי“ (פאַרבינדונגס־קאָמאַנדע), האָט באַזעצט די פּאָסט, וווּ זי האָט צעבראָכן אַלע איינריכטונגען און איבערהערטן אַלע טעלעפּאָן און טעלעגראַף־דראָטן. אַזוי אַרום איז ראָזוואַזשעו געוואָרן אָפּגעשניטן פון דער אַרומיקער וועלט און

עם איז צעשמערט געוואָרן האָט אינערלעכע פאַרבינדונג צווישן אויך אַמט און דעם צווייטן.

אַ דריטע גרופע האָט אַרומגערינגלט די געביידע פון שול, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען דער דייטשער גאַרניזאָן, וואָס האָט געציילט ביז 200 מאַן.

די דאָזיקע גרופע האָט באַקומען אַ באַפֿעל בלויז פאַרבליבן אין געביידע און נישט דערלאָזן, אַז די דאָזיקע דייטשן זאָלן קומען צוהילף דער זשאַנדאַרמערע.

די שווערסטע אויפגאַבע האָט געהאַט די פּערטע גרופע, וועלכע האָט געדאַרפט ליקווידירן די זשאַנדאַרמערע, וואָס איז געווען באַ-וואַפנט און האָט זיך געפונען אין די געמויערטע געביידעס פון אַ קירכע, וועלכע איז נאָך דערצו געווען אַרומגערינגלט מיט אַ הויכער שטייגענער וואַנט.

נאָך אַ פאַרביסענעם קאַמף, וואָס האָט געדויערט אַריבער אַ האַלבער שעה, איז דאָך נישט געלונגען זיך אַריינצובאַקומען אויף דעם הויף פון דער קירכע. אויף דעם טורעם און אויף די דעכער פון די געביידעס האָבן די זשאַנדאַרמען איינגעאַרדנט קוילנוואַר-פּערס און האָבן יעדער פאַרטיזאַנישע אַטאַקע אָפּגעשטויסן. דאַן האָט דער קאָמאַנדיר פון דער גרופע אונטערגעלייגט צוויי מינעס אונטער דער שטייגענער וואַנט און זי אויפגעריסן. אויסנוצנדיק די פּאַניק, וואָס איז געוואָרן בשעת דעם אויפרייס, זענען די פאַר-טיזאַנער אַריין דורך דער רואינירטער וואַנט אינעווייניק און אַנ-געהויבן אַ פאַרמעלע רייניקונג. זייער ווייניק זשאַנדאַרמען איז גע-לונגען זיך צו ראַטעווען, אויסבאַהאַלטנדיק זיך אין די קעלערס, אָדער אַנטלויפנדיק אין דער פינצטערניש.

אין דער זעלבער צייט האָט דער „כאַזוואַד“ (ווירטשאַפּט-גרופע) אויסגעליידיקט דעם מיליטערישן אָפּטייק פון מעדיקאַמענטן, אין וועלכער מיר האָבן געפילט אַ שטענדיקן מאַנגל און אַדורכגע-נישמערט די סקלאַדעס, וועלכע זענען פול געווען מיט מעל, פאַר-פרוירן חזיר-פלייש, טאַבאַק און אַפילו פראַנצויזישן וויין. ווען מיינע גרופעס האָבן זיך אַוועקגעלאָזט אויספירן זייערע אויפגאַבעס, בין איך מיט נאָך 10 פאַרטיזאַנער, צווישן וועלכע עס איז געווען

אויך איינער פון די ראָזוואַזשעווער חברה, זיך דערנענטערט צו דער פּריוואַטער וווינונג פון אַרט־קאָמענדאַנט, וועלכע האָט זיך געפונען אין אַ זייטיק געסל נישט ווייט פון פּאָסטאַמט. איך בין געווען זי כער, אַז אין אַזאַ פייערלעכער נאַכט, דאַרף דער קאָמענדאַנט געוויס פאַרבּרענגען ביי זיך אין וווינונג מיט נאָך אָפיצירן.

דער שניי־שמורעם האָט זיך נאָך האַלבער נאַכט צעשפּילט מיט אַזאַ קראַפט, און דער ווינט האָט אַזוי געוואָיעט, אַז ער האָט פאַר־הילכט דאָס שויסן פון די ביקסן, דאָס אויפרייסן פון גראַנאַטן און בכלל דעם גאַנצן אָפּקלאַנג פון די קאַמפן, וואָס זענען פאַרגעקומען אַזוי פאַרשידענע טיילן פון שטאָט. גנבנהדיק זיך היינטער די ווענט פון די הייזער זענען מיר צוגעקומען צו דער וווינונג פון אַרט־קאָ־מענדאַנט. נעבן אַריינגאַנג איז געשטאַנען אויף דער וואַך אַ באַ־וואָפּנטער דייטש. ווי אַ גרויסע לאַלקע האָט ער אויסגעזען אין דעם ברייטן פּעלץ מיט דעם אויפגעשטעלטן קאָלנער און מיט די אומגע־לומפערטע גרויסע שטריווענע שטיוול אויף הילצערנע זיילן, וועלכע די דייטשן פלעגן טראָגן אויף דעם קאַלמן „אַסט־פּראָנט“, שטייענ־דיק אויף דער וואַך. ווי פון דער ערד איז פלוצים אויסגעוואַקסן פאַר דעם דייטש איינער פון מיינע פאַרמיזאַנער, און מיט אַיין געלונגע־נעם קלאַפּ מיט דער גראַבער זייט פון ביקס איבער דעם קאַפּ, אים אַוועקגעלייגט אויפן אָרט אַ מויטן. ווען איך האָב דורך דעם האַלב־פאַרפרוירענעם פענצטער אַריינגעקוקט אין דער וווינונג, האָב איך געזען זיצן נעבן אַ טיש, באַשטעלט מיט עסן און געטראַנקען, 9 אָפיצירן, מיט צעקנעפּלמע מונדירן און צעשטראַלטע פּנימער. דער צימער איז פול געווען מיט דעם רויך פון די גראַבע ציגאַרן, וואָס אַלע האָבן גערויכערט. די בליקן פון שיכורע אָפיצירן זענען געווען געווענדעט אויף אַ יונגער פרוי, וועלכע איז געשטאַנען אין מיטן צימער מיט אַ גיטאַרע אין דער האַנט און האָט מיט אַן אָנגענעמער שטימע געזונגען אַ רוסישן ראָמאַנס.

מיר האָבן אויפגעבראַכן די טיר, זיך אַריינגעריסן אין דער וווי־נונג און אָנגעהויבן שויסן אין די שיכורע אָפיצירן. דער איבערפּאַל איז געווען אַזוי שנעל און אומדערוואַרטעט, אַז בלויז אַיין אָפיציר האָט באַוויזן אַרויסצוכאַפּן דעם פּיסטאָלעט און אויסשויסן אין אונ־

דזער ריכטונג, פארווונדערדיק איינעם פון מיינע פארטיזאנער. נאָר
 באַלד איז ער אַ פאַל געטון אויף דעם דיל מיט אַ דורכגעשאַסענעם
 קאַפּ. אין עטלעכע מינוטן זענען שוין אַלע אָפיצירן געווען טויט.
 אייניקע האָבן זיך אַראָפּגעגליטשט אונטער דעם טיש און די איבער-
 ריקע זענען געבליבן זיצן מיט די קעפּ אַראָפּגעלאָזט אין די טעלערס
 מיט די געשמאַקע מאַכלים. בשעת דער אַקציע איז די פרוי געשטאַ-
 נען אין מיטן צימער און אין אירע גרויסע בלאַע אויגן איז געווען
 גיכער אַן אויסדרוק פון פאַרווונדערונג ווי פון שרעק. זי איז גע-
 שטאַנען אָן באַוועגונג מיט דער גיטאַרע אין דער האַנט און האָט
 אויסגעזען ווי אַ סטאַטוע. בלוז ווען איינער פון מיינע פאַרטיזאָנער
 האָט איר אַ כאַפּ געטון פאַר דער האַנט און האַסטיק אַ טרייסל גע-
 טון, איז זי אַרויס פון דער פאַרגליווערונג און אַ זאָג געטון מיט אַ
 רואיקן טאָן אויף רוסיש:

— און ענדלעך זענט איר געקומען.

— ביסט אַ רוסישע — האָט אויסגעשריגן דער זעלבער פאַרטי-
 זאַנער, — אַך, דו „סוקינאַ דאָמש“ (הינטישע מאַכטער), דו הו-
 ליעסט מיט די שונאים פון אונדזער פאַטערלאַנד, דו אויסגעלאַסענע.
 שטעל זיך צו דער יוואַנט, דו ווערסט דערשאָסן.

זי האָט אַראָפּגעלאָזט די גיטאַרע אויף דעם דיל, און פאַרלייגט-
 דיק די הענט אויף דער ברוסט געקוקט אויף די פאַרטיזאַנער.

— שיסט מיר, טייערע, שיסט מיר — האָט זי שטיל געזאָגט, —
 איך בין ווערט דעם טויט, — און צוויי טרערן האָבן זיך אַראָפּגע-
 קייקלט פון אירע אויגן. דער פאַרטיזאַנער האָט אַראָפּגעלאָזט די
 האַנט מיט דעם פיסטאַלעט. אין דעם מאָמענט איז אַריינגעגאַנגען
 אין דעם צימער דער פאַרטיזאַנער סאַשאַ יאַקימטשוק און מיר גע-
 מאַלדן, אַז די ווירטשאַפּט־גרופע האָט אַנטדעקט אַ גרויסן סקלאַד
 מיט לעדער און אים געשיקט מיך פרעגן, צי זאָלן זיי דעם סקלאַד
 פאַרניכטן, צי אָנלאָדן דאָס לעדער אויף די וואָגנס, בכדי מיטנעמען
 אין לאַנער. דערזענדיק די פרוי, איז ער אַ פאַרווונדערטער צו איר
 צוגעלאָפּן און דריקנדיק איר האַנט אויסגעשריגן:

— סאַניאַ, וואָס מוסטו דאָ?

— סאַשאַ, ריר מיך נישט אָן, איך בין אַ זינדיקע. מען דאַרף

מיך שיסן, — האָט געזאָגט די פרוי, אַרויסציענדיק איר האַנט פון סאַשעס, און ווענדנדיק זיך צו דעם פאַרטיזאָנער מיט דעם פּיסטאָל-לעט, צוגעגעבן:

— נו, פאַרוואָס שיסט איר מיך נישט?

— דו קענסט אָט די דייטשע זונה? — האָב איך אַ פּרעג געמוזט סאַשען.

— זי איז נישט קיין זונה, זי איז אַן אָנשמענדיקע פרוי, איך גאַראַנטיר פאַר איר. ריאַריאַ מישא, מיר קענען זיך שוין פון עטלעכע יאָר, זי איז די פרוי פון מיין בעסטן חבר, וואַסיאַ זאָרין, אַן אָפיציר פון דער רויטער אַרמיי.

— איצט איז נישטאָ קיין צייט זיך צו פאַרנעמען מיט איר — האָב איך געזאָגט, — בינדט זי און מיר וועלן זי מיטנעמען וואָן לאַגער, דאָרט וועלן מיר די זאַך אויפקלערן.

ק א פ י ט ל 2

אין נייעם לאַגער

ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן, זענען מיר שוין געווען ווייט פון ראַזוואַזשעוו. אַרויסלאָזנדיק קנוילן פאַרע פון די אָנגעבלאָזענע נאָז-לעכער, האָבן די זאַטע פאַרטיזאָנישע פּערדלעך געשלעפט איבער דעם פאַרשאַטענעם מיט שניי, וואַלדוועג, די אָנגעלאָדענע מיט כל-טוב שליטנס. די פאַרטיזאָנער זענען געלאָפן ביי דער זייט, צוהאַלמנ-דיק זיך מיט איין האַנט ביים שליטן. און נישט קוקנדיק אויף דעם שטאַרקן פּראָסט, וואָס האָט דורכגעדרונגען דורך די נישט איבעריק-וואַרעמע מלבושים, האָבן זיי זיך געוויצלט און געלאַכט. די שטור-מונג איז ביי אַלע געווען אַ גוטע, ווייל דער איבערפאַל איז געווען אין אַלע הינזיכטן אַ געלונגענער. כמעט אַן קרבנות, אויב נישט רעכענען די 4 פאַרווונדערטע פאַרטיזאָנער, וואָס זענען געלעגן אויף צוויי שליטנס, וואַינגעדעקט מיט דייטשע פעלצן, איז אונדו געלונגען צו פאַרניכטן אַ גרויסע צאָל דייטשן און צונעמען פיל טראַץ פּייען. אויף דער צווייטער נאַכט זענען מיר אַריינגעפאַרן אין אַ

געדיכטן סאָסנע-וואַלד, וווּ מיר האָבן באַשלאָסן איינצואַרדענען אונדזער לאַגער און אַ פּאָר וואַכן זיצן שטיל, ביז די דייטשן וועלן זיך באַרוואַיקן נאָך זייער ראַזוואַזשעווער מפּלה. דער שניי, וואָס האָט אָן אויפהער געשאַטן, און די עטלעכע צענדליק קילאָמעטער, וואָס האָט אונדז אָפּגעטיילט פון ראַזוואַשעוו, האָט אונדז געגעבן די פּולע גאַראַנטיע, אז מיר וועלן קענען דאָ אין דעם ווילדן ווינקל, רואַיק געניסן פון די פּרוכטן פון אונדזער אַרבעט, ד.ה. עסן און שלאָפן ביז צו זאָט און פּלאַנעווען אַ פּריש שטיקל אַרבעט.

מיר זענען באַלד צוגעטרעטן גראָבן אין דעם פּאַרפּרוירענעם גרונט אַ גענוגנדיקע צאָל ברונעמס און „בויען“ „קאַיבאַשען“ פאַר אַלע פּאַרטיזאַנער. אַ „קאַיבאַש“ האָט געהייסן אויף אונדזער לשון, אַ צעלם, אויסגעפלאַכטן פון סאַסנע, אָדער בערעזענער צווייגלעך און באַדעקט מיט אַ גראָבן שיכט היי, און אויב עס איז נישט געווען אין דער געגנט קיין היי, פּלעגט מען אים אַרומלייגן מיט פּאַראַיאַד-ריקע מרוקענע בלעטער, אָדער מיט מאַך. אינמיטן לאַגער האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ גרעסערן באַקוועמערן „קאַיבאַש“, דעם אזוי גערופּענעם שטאַב.

ווען אַלץ איז שוין געווען איינגעאָרדנט, האָב איך באַפוילן אַריינפירן אין שטאַב די רוסישע פּרוי, וואָס מיר האָבן געטראָפּן אין דער וווינונג פון ראַזוואַזשעווער קאַמענדאַנט. איך האָב איינגעלאָרן אויף בייזיין בשעת דעם פאַרהער, אויסער דעם נאַטשאַליק פון שטאַב און מיין זון, אויך די פּאַרטיזאַנערינס אַנדראַסאָוואַ און סאַשאַ יאַקימיטשוק, אונטער וועמענס אויפזיכט די פּרוי האָט זיך די עטלעכע כּע מעג געפונען. מיר האָבן זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט. אויף די קלעצלעך, וואָס זענען געלעגן אַרום דעם פּריילעכן פּאַרטיזאַנישן „קאַסטויאַר“ (פּייער), און געוואַרט אויף דער פּרוי.

עס איז אַריינגעקומען סאַניע. איך האָב איר פּאַרגעלייגט זיך אַוועקצען. זי האָט געדאַנקט און זיך שווער אַראָפּגעלאָזט אויף איינעם פון די קלעצלעך.

פון דעם מאָמענט, ווען איך האָב זי צום ערשטן מאָל געזען ביז איצט, האָט זי זיך שטאַרק פּאַרענדערט. זי האָט אויסגעזען פיל עלטער און נידעריקער. זי איז געזעסן איינגעבויען, ווי עפעס אַ שווערע

לאסט וואָלט זי געדריקט. איך האָב זי אַ לענגערע ווילע באַטראַכט. אירע גרויסע שיינע אויגן אויף דעם בלאַסן געזיכט, מיט די בלאַע רעמלעך אַרום, וועלכע האָבן זי געמאַכט נאָך גרעסער, האָבן גע- קוקט אויף דעם פייער מיט אַן אויסדרוק פון אומבאַגרענצטן טרויער. די אונטערשטיע ליפּ האָט ביי איר יעדעס מאָל געווועזן אַ צימער געטון ווי ביי אַ קליין קינד, ווען עס קלייבט זיך צו וויינען. קוקנדיק אויף דער דאָזיקער פרוי, וועלכע איז געווען אַן אויסדרוק פון איינ- געבראַכנקייט און רעוויגנאַציע, האָט זיך נישט געגלוסט גלויבן, אַז זי האָט געקענט אויף אַזאַ שענדלעכן אופן פאַראַטן איר פּאָלק און לאַנד.

דערצייל אונדז, וואָס האָט דיך געבונדן מיט די דייטשע מער- דערס? — האָב איך זי געפרעגט. זי האָט אַ צימער געטון, ווי זי וואָלט זיך פון שלאָף אויפגעכאַפט און שטיל געזאָגט:
— איך ווייס, איך בין אַ גרויס פאַרבּרעכן באַגאַנגען, נאָר איך דער איר וועט מיר די שטראַף אויסמעסטן, טאָ הערט אױס מױן לעבנס־געשיכטע, פון וועלכער איר וועט זיך דערוויסן, ווי אזוי אַן אָנשטענדיקע פרוי, וועלכע האָט ליב געהאַט איר מאַן, אַן איבערגע- געבענע מוטער פון איר קינד, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ דייטשער פּראָסטיטוטקע. דערלויבט מיר פאַר איר, גוטע מענטשן, אויפּגעפּענען מױן האַרץ און שילדערן די שוידערלעכע טראַגעדיע, וואָס איך האָב איבערגעלעבט און וועלכע האָט מיך דערפירט צו מױן שרעקלעכער זינד און דאַן וועל איך מיט אַ רואיקן געמיט אָננעמען די שטראַף, וועלכע איך האָב פאַרדינט.

קאפיטל 3

סאַניעס קינדער־יאָרן

אין שמעטל קאָראַסטישעוו, זשיטאָמירער אָבלאַסט, איז אויף איינער פון די שמאַלע יידישע געסלעך געשטאַנען די הייזקע פון בערל דעם שניידער. ווי אַן אַזאָים, האָט אויסגעזען צווישן די אַלטע פאַרנאַכלעסיקטע געביידעס, דאָס דאָזיקע הויז, מיט די שמענדיק

פריש-געקאלכטע ווענט, מיט די אויף גרין געפארבטע פענצמערלעך, מיט דעם ריינעם הויפל ארום דעם הויז, אויף וועלכן עס איז גע- וואקסן אן אלטער בארן-בוים. די גראָבע, ברייט-צוואַרפענע צווייגן פון דעם בוים האָבן, ווי מיט אַ גרינעם צודעק, זיך געצויגן איבער דעם דאָך און געוואָרפן אַן אָנגענעמען שאַטן אויף דעם גאַנצן הויף. מיט רואיקייט האָט געאַטעמט פון דעם דאָזיקן הויז, וווּ מען האָט געקענט שמענדיק זען זיצן לעבן פענצמער אויף דעם טיש מיט די פיס אונטער זיך, בערלען דעם שניידער און נייען פון גראָבן פויערשן געוואַנט אַ „קאָפּטאָן“, אָדער פון קאַלירטן ביליקן שטאַף, אַ געפאַל- דעוועטע ברייטע ספּודניצע. מיט דער ברייטער, שוואַרצער באַרד, אין וועלכער עס זענען געווען ווי ספּעציעל איינגעפלאַכטן צוויי פאַסן גרויע האָר, מיט דער סאַמעטענער יאַרמולקע אויף דעם שפיץ קאָפּ, מיט די אַלטרומאַדישע זילבערנע ברוילן אויף דער דינער נאָז און מיט דעם שמענדיקן גוטמוטיקן שמייכל אויף דעם איידעלן געזיכט, האָט בערל געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ מענטשן, וועלכער איז פּולקאַם צופרידן פון זיין גורל און האָט נישט קיינע מענות צום רבנו של עולם. און בערל האָט זיך טאַקע קיינמאַל אויף גאַרנישט נישט געקלאָגט. כאַטש ער האָט נישט געהאַט קיין פרנסה בריווה, ווייל ער האָט נישט געוואַלט אַריינטרעטן אין דעם אַרמעל, ווייל מען אַרבעט דאָרט אום שבת.

— מיין זיידע, מיין פאָטער האָבן נישט געאַרבעט אום שבת און איך וועל מיין גרויסע משפּחה אויך קענען שפּייזן, ווען איך וועל נישט מחלל שבת זיין.

דאָס וואָרט „גרויסע משפּחה“ האָט ער געוואַנט מיט אַ ביטערער איראַניע, ווייל עס איז שוין פיל יאָרן אוועק זינט ער האָט חתונה געהאַט מיט זיין ברכה'ן און זיי האָבן קיין קינדער נישט געהאַט. אזוי האָט ער געאַרבעט אַלס זעלבסטשמענדיקער בעל-מלאכה און האָט געקענט זיך אויסלעבן אין די טראַדיציעס פון זיינע עלטערן. קיין גרויסער פאַכמאַן איז ער נישט געווען, נאָר דאָך האָט ער צו- פרידנעשטעלט זיינע קליענטן, וועלכע זענען מערסטן טייל געווען פויערים פון די אַרומיקע דערפער און האָבן נישט געהאַט קיין ספּע- ציעלע פרעטענזיעס אויף שיק און אויף דער מאַדע.

זיי האָבן בלוז געפאָדערט פון דעם שניידער, אז דער מלבוש זאָל זיין גענוג לאַנג, גענוג ברייט און די הויפטזאך, אז ער זאָל נישט פארנוצן צופיל שטאָף. בערל האָט די אלע פאָדערונגען ערלעך אויס-געפירט און צופרידן געשמעלט זיינע באַשמעלער. בערל מיט זיין פרוי ברכה האָבן זיך קעגנזייטיק געאַכטעט און געפירט אַ באַשיידן, שטיל לעבן. איין זאך האָט זיי בלוז געקימערט, וואָס זיי האָבן קיין קינדער נישט געהאַט. זייער איינציקע בקשה צו גאָט איז געווען ער זאָל זיי געבן אַ יורש. און ווען זיי האָבן אלע האָפּענונגען פארלוירן, איז ברכה פאָרגאַנגען אין טראַגן און געבוירן אַ מיידעלע. אַ קוואַל פון פרייד און גליק איז געוואָרן פאַר בערלען מיט זיין פרוי די ניי-געבוירענע סאָניטשקע, אַ קוואַל פון וועלכן דאָס וויסנעדורשטע אַלט פאָרפאָלק האָט מיטן פול מויל געטרונקען. נאָך מיט מערער פלייס און ענערגיע האָט בערל איצט געאַרבעט, כדי צו פאַרדינען נאָך אַ פאָר רובל און האָבן די מעגלעכקייט צוצושמעלן וואָס מער פאַרגעניגן זיין פאַרגרעסערטע משפּחה. סאָניטשקע איז געוואַקסן און זיך גוט אַנטוויקלט. זי איז געווען קלוג, באַשיידן און אומבאַגרענעצט איבער-געגעבן די עלטערן. זי האָט געענדיקט די אָנפאַנג-שולע און איז אַריינגעטראַגן אין אַ מיטל-שולע. ווי אַ חלום זענען איבערגעלאָפּן די עלטעכע יאָר און אָנשטאַט די קליינע סאָניטשקע, איז שוין אַרומ-געגאַנגען איבער די ריינע שטובן די שיינע, 18-יאָריקע סאָניע.

צוזאַמען מיט די חברטעס, פלעגן שוין אין די שיינע זומער-אוונטן קומען צום שניידער אין הויז יונגע בחורימלעך און ביז האַל-בער נאַכט פלעגן זיי פאַרברענגען הינטער דעם אַלטן באַרן-כּוּיב. סאָניע האָט אלע באַצויבערט מיט איר הויכער, שיינער פיגור און מיט איר זינגען אוקראַינישע לידער, אַקאַמפּאַנירדיק זיך אַליין אויף דער גיטאַרע. די מומער פלעגט מיט שטאַלץ קוקן אויף איר געראַטן מעכטערל און שטיל אַ זאָג טון צו בערלען:

— נאָך אַ יאָר, און אונדזער פייגעלע וועט פאַרלאָזן די נעסט און מיר וועלן ווידער בלייבן „דיעד דאָ באַבא“ (זיידע און באַבע). — און אַ שטילע טרער פלעגט זיך אַראָפּקויקלען אויף איר צעקנייטשטן געזיכט.

סאָניע האָט אין יאָר 1937 געענדיקט די מיטל-שולע און זיך גע-

קליבן אויף דעם צווייטן יאָר פֿאַרן קיין זשיטאָמיר פֿאַרזעצן איר שטודיום אין פּעדאָגאָגישן אינסטיטוט, ווייל איר טרוים איז געווען צו ווערן אַ לערערין. די מוטער האָט דעם גאַנצן זומער געטרוקנט אַוויבאַט און געפּרעגלט קאָנפּיטירן אויף מיטגעבן סאַניען קיין זשײַט טאָמיר און מיט טרויער געטראַכט וועגן דעם, אַז זי וועט אַזויפיל חדשים נישט זען איר בתיחידקע.

קאַפּיטל 4

וואַסיאַ זאָרין

אין פּרילינג פון יאָר 1937, איז געקומען אין דער געגנט פון קאַראַסטישעוו אויף „מאַנעוורעס“ (איבונגען) אַ פּיעכאַטנער פּולק פון קיעוו. די זעלנער האָבן זיך געפונען אין צעלטן אויף די פּעלדער הינטערן שטעטל און דער שטאַב האָט זיך איינגעאַרדנט אין דער גרויסער נעביידע פון דעם שטאַטראַט. די שטאַב־אַפּיצירן האָט מען צעשיקט אין די אַרומיקע הייזער. איינעם פון די דאָזיקע אַפּיצירן האָט מען אויך איינגעאַרדנט ביי בערל שניידער. באַזונדערס צו פּרידן איז בערל נישט געווען, ווען דער פּאַרוזיער פון שטאַטראַט איז אין איינעם אַ פּרילינגס־פּרימאַרן געקומען צו אים, אין דער באַגלייטונג פון אַ בלאַנדן רוס אין דער אונטפאַרם פון אַ לייטענאַנט. — איר מוזט אָפּטרעטן אַ צימער פאַר אַט דעם אַפּיציר — האָט געזאָגט דער פּאַרוזיער — באַמיט זיך צו שאַפן פאַר אים אַלע באַ־קוועמלעכקייטן, ער זאָל פּילן די גאַסטפּריינטלעכקייט פון אונדזערע קאַראַסטישעווער בירגער.

— מען רופט מיך וואַסיאַ זאָרין — האָט זיך פּאַרגעשטעלט דער אַפּיציר, אַ קלאַפּ געבנדיק מיט די קנאַפּל פון די גלאַנצנדיקע שטייול און דריקנדיק די האַנט בערלען און ברכה'ן — איך האָף, אַז מײן אָנוועזנהייט אין אייער וווינונג וועט אייך נישט פאַלן צו לאַסט און מיר וועלן זיין גוטע פּריינט.

בערל האָט געקענט די אַפּיצירן פון דער צאַרישער אַרמיי, וועלכע זענען געווען באַוווסט אַלס טרינקערס, שלעגערס און אויסגעלאַענע.

וואָס האָבן זיך פאַרנומען בלויז מיט שכרות און זנות און דערמיט האָט זיך דערקלערט זיין אומצופרידנקייט. נאָר קעגנשמעלן זיך דעם באַפעל פון דער מאַכט האָט ער נישט געקענט און נאָך אַ קורצער בעראַטונג מיט דער פרוי, האָבן זיי באַשלאָסן אָפגעבן אויף די פאָרדרשים צו דער דיספּאָזיציע פון דעם אָפיציר סאַניעס צימער. ווען דער יונגער אָפיציר מיט די גוטמוטיקע, בלויז אויגן און מיט דעם קינדערשן שמיכל אויף דעם פאַרויטלטן געזיכט, האָט דערזען דעם קליינעם צימער מיט די ווייסע פאַהענגלעך, מיט די פיל אויסגע- האַפטענע סערוועטקעס אויף די ווענט און מיט דעם בוקעט „משע- רעמוכע“ אויף דעם טישל, האָט ער אויסגעשריגן מיט אַנטציקונג: — ווי הערלעך, ווי ריין דאָ איז — אינגאַנצן ווי ביי מיר אינ- דערהיים.

ווען סאַניא, וועלכע איז נישט געווען, ווען דער נייער שכן איז געקומען, איז אַריינגעגאַנגען אין הויז און האָט צום ערשטן מאָל געטראָפן זיך מיט זאַרינען, האָבן זיי זיך אַ וויילע אָנגעקוקט, נישט דרייסט זיך דערלאַנגט די הענט און סאַניע האָט זיך שטאַרק פאַר- רויטלט.

— אַנטשולדיקט מיר, וואָס איך האָב זיך אַריינגערופן אין אייער הייליקן ווינקל — האָט זאַרין געזאָגט מיט אַן אָנגענעמער שטימע — איך וועל זיך באַמיען, אַז אַלץ זאָל דאָ בלייבן אין דעם זעלבן צו- שטאַנד, ווי איך האָב דאָ געטראָפן.

אינגיבן האָט בערל געביטן די מיינונג וועגן זיין שכן, וועלכער פלעגט בלויז קומען אַהיים אין אַוונט און ביז האַלבער נאַכט ליינען! ביכער אָדער שרייבן, אַזוי דאָס מען האָט גאַרנישט געפילט, אַז עס איז פאַראַן אַ פרעמדער מענטש אין הויז. ווען ער האָט עפעס באַ- דאַרפט, האָט ער דאָס געבעטן מיט אַזאַ שעמעוודיקן מאָן און נאָכ- דעם אַזוי געדאַנקט, אַז ברכה איז געווען ממש גערירט פון זיין העפ- לעכקייט. מיט דער צייט האָט מען זיך אַזוי צוגעוויינט איינער צום צווייטן, אַז מען האָט שוין זאַרינען באַהאַנדלט ווי אַ בן-בית: ברכה האָט אים פרייטיק מכבד געווען מיט אַן אָנגעפערט יידיש שטיקל פיש, וואָס האָט אים זייער געשמעקט; אין אַוונט האָט אים סאַניע אַרויסגערופן צו אירע חברים און חברטעס, וועלכע האָבן זיך פאַר-

וויילט אונטערן בארענבוים, ווו ער האָט ביי אַלע אויסגענומען מיט זיין הערלעכער מענער־שטימע און מיט דעם דערציילן קאָמישע עפּי־זאָרן פון מיליטערישן לעבן.

קאָפיטל 5

די ערשטע ליבע

קאָראָסטישעוון האָט אין דער צייט פון די מאַנעוורעס „אויפנער לעבט“: איבער געסלעך האָבן זיך געטראַגן מיליטערישע אויטאָס. אויף די הילצערנע „קלאַרקעס“, וואָס האָבן געדינט אַלס טראַטאָרן זענען אַרומגענאַנגען אָפּיצערן און סאָלדאַטן אין די איינגעצויגענע מיט פאַסקעס זומערדיקע כאַקע־בלוועס און געוואָרפן פריינטלעכע בליקן אויף די פרויען, וואָס זיי האָבן באַגעגנט. עס האָט זיך פאַר־בונדן באַקאַנטשאַפט צווישן די מיליטע־לייט מיט דער ציווילער באַפעלקערונג. דערצו האָט אין אַ גרויסער מאָס צוגעהאָלפן די קאָנ־צערטן, וועלכע זענען פאַרגעקומען יעדן זונטיק נאַכמיטאָג אויף דעם פרייען פּלאַץ פאַר דעם שטאָט־ראַט. אונטער די קלאַנגען פון מיר־ליטערישן אַרקעסטער, האָט זיך די באַפעלקערונג געוויילט ביז האַל־בער נאַכט. סאָניע מיט אירע חברטעס פלעגן אויך קומען אויף די דאָזיקע „פּאַלקס־פאַרווילונגען“ און טאַנצן מיט די זייער עלעגאַנטע און העפלעכע מיליטע־לייט. צום בעסטן האָט סאָניאַ געמאַנצט מיט זאַרינען, וועלכער האָט זיך גערעכנט אַלס איר סטאַבילער „קאוואַ־ליער“. אַהיים פלעגן זיי אויך גיין צוזאַמען און פאַר דעם צעשיידן זיך לעבן אַריינגאַנג אין הויז, זענען זיי נאָך אַ לענגערע צייט גע־שטאַנען און זיך געטוילט מיט די איינדרוקן פון דעם פריילעך פאַר־בראַכטן אָונט.

מיט לאַנגזאַמע שריט האָט איינמאָל סאָניע מיט וואַסיאַ זאָרין זיך אומגעקערט פון אַזאַ פאַרווילונג. עס איז געווען איינע פון די ווונדערבאַרע נעכט, וועלכע זענען אויף וואָלין אין ענדע פּרילינג. דער טיפּער הימל מיט די מיליאַרדן פינקעלנדיקע שטערן האָט אויס־געזען ווי אַ טונקל־בלאַע־טעפּיך, כאַשאַטן מיט בריליאַנטן. די בוי־

מער, וועלכע האָבן נאָך נישט אַראָפּגעוואָרפּן פּון זיך דעם צווייט און אויסגעזען ווי צניעותדיקע כלות אין זייערע חופּה־קליידער, האָבן פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ שטאַרקן דופּט, וואָס האָט ממש פאַרשרי- כּוּרַט. פּון אַלע זייטן האָבן זיך געהערט די געזאַנגען פּון נאַכטיגאַלן, וועלכע האָבן געוואָלט איינער דעם צווייטן איבערשטייגן מיט דער שטאַרקייט און קינסטלערישקייט פּון לעצטן טרעל. די ווייכע שיין פּון דער לבנה האָט איינגעוויקלט די גאַנצע וועלט אין אַ פּאַנטאַס- טישן שליער. ערגעץ פּון ווייטן האָט זיך געטראָגן אַ פּרויען־שטימע, וואָס האָט געזונגען איינע פּון די לירישע אוקראַינישע לידער, אין וועלכע עס האָט זיך געפילט אַזויפיל בענקשאַפט און ליבע. שטאַרק לאַנגזאַם האָבן זיך סאָניאַ מיט וואַסיען דערנענטערט צום הויז, ווי עס וואָלט זיך זיי געגליסט, אַז דער וועג זאָל זיך אַזוי גיך נישט ענדיקן.

— ווי שיין איז עס אויף דער וועלט — האָט נאָך אַ לענגערע פּרויע געזאָגט וואַסיאַ — די ווונדערבאַרסטע צייט איז פּרילינג, ווען די נאַטור וואַכט אויף פּון איר ווינטער־שלאַף צו אַ ניי לעבן. דעם דאָזיקן צייט־ראַפּשניט האָב איך שטענדיק ליב געהאַט, נאָר היינטי- קער פּרילינג ווירקט אויף מיר עפעס באַזונדער שטאַרק. עס דאַכט זיך מיר, אַז צוזאַמען מיט דער אויפּוואַכונג פּון דער נאַטור, וואַכט אויך אויף אין מיין האַרצן עפעס אַ ניי גרויס געפיל. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך באַקום פּלינגל, אויף וועלכע איך פּלי אַוועק אין אַ נייער וועלט, וווּ אַלץ איז אַזוי שיין, און עס גלויבט זיך, אַז דער דאָזיקער פּרילינג, וואָס בליט יעצט אין מיין האַרצן, זאָל דויערן אייביק, זאָל זיך קיינמאַל נישט ענדיקן.

ווען זיי זענען שוין אַריין אין דעם קליינעם הויף, האָט וואַסיאַ אָנגענומען צאָרט סאָניעס האַנט און אַריינקוקנדיק אין אירע שינע אויגן, שטיל געזאָגט:

— סאָניעטשאַ, לאַמיר נאָך נישט אַריינגיין אין שטוב, לאַמיר נאָך בלייבן אַ ביסל אונטער דעם שיינעם אויסגעשטערנטן ראַך, און איינזאַפטן אין זיך די שיינקייט פּון דער נאַטור און דעם פּרילינג, וועלכער וועט גיך פאַרשויןדן.

און נישט ארויסלאזנדיק איר האנט פון זיינער, האָט ער אָנגע-
הויבן שטייל זינגען דאָס אַלטע רוסישע ליד:

קינד מיינס, זוך נישט אין פּרילינג קיין רויזן,
רויזן זענען זומער אויך דאָ.

אין די ערשטע טעג פּרילינג, קלייב בלויז פּיאַלקעס,
גערענק, אז איין זומער זענען קיין פּיאַלקעס נישטאָ...

סאָניא האָט געהאַלטן איר קליין הענטל אין זיין מענערשער
שטאַרקער האַנט און האָט געפילט ווי דורך דער באַרדונג שטראָמט
אן אָנגענעמע וואַרעמקייט אַרײַן אין איר קערפּער. די וואַרעמקייט
צעניסט זיך איבער אַלע אברים און מאַכט שטאַרקער קלאַפּן דאָס
האַרץ. און ווי דערשראָקן פון דער דאָזיקער גאַענטקייט, וואָס זי האָט
פּלוצים דערפילט צו אַט דעם שיינעם בלאַנדן רום, האָט זי אַרויס-
געכאַפט איר האַנט פון זיינער און שטייל געזאָגט:

— קום, וואַסיא, אַרײַן אין שטוב. די מאַמע וועט זיין אומרויאיק.

— קימער זיך נישט, טויערינקע, די עלטערן שלאָפּן שוין. בלייב
נאָך דאָ מיט מיר אַ וויילע, איך האָב שוין אַזוי לאַנג געוואַרט אויף
דעם מאַמענט. איך האָב שוין פון לאַנג געוואַלט פאַר דיר עפענען
מיין האַרץ און דיר דערצײלן וועגן מיין שטאַרקער ליבע, וואָס איך
פיל צו דיר פון דעם ערשטן מאַמענט ווען איך האָב דיך נאָר דער-
קענט.

ער האָט איר גענומען אונטער דעם אַרעם, און זי אַוועקגעפירט
צו דער באַנק, וואָס איז געשטאַנען אונטער דעם באַרענכוים. סאָניא
האָט זיך נישט געווערט און געהאַרכזאם זיך אַוועקגעזעצט. זיין
ווייכע, אָנגענעמע שטים, אין וועלכער עס האָט זיך געפילט אַזוי
פיל ליבשאַפט, האָט ביי איר אַרויסגערופן אַ געמישט געפיל פון מיט
לייד און פּרײַנטשאַפט. וואַסיא האָט איר דערצײלט וועגן זיינע סינ-
דעריאַרן, וועגן זיין פּאַטער, וואָס איז אומגעקומען אין די קאַמפּן
מיט דעניקינען, וועגן זיין גוטער מוטער, וואָס וווינט אין קיעוו און
האָט אים אַליין דערצײגן און געגעבן בילדונג, וועגן דעם, אז ער האָט
נאָך קיין איין פרוי נישט געליבט און אז סאָניעטשאַק איז די ער-
שטע, וואָס האָט ביי אים אַרויסגערופן אַזאַ שטאַרקן געפיל און אז
ער וועט זיין דער גליקעכסטער מענטש אויף דער וועלט, ווען זי

וועט אים נישט אָפּשטויסן פון זיך און אים געבן אַ ביסל האָפענונג.
סאָניאַ איז געזעסן מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און זיך צוגע-
הערט צו זיינע רייד, וועלכע האָבן ווי אַ הימלישע מוזיק אָפּגעקלונג-
גען אין אירע אויערן און אַרײַטגעדרונגען אין איר האַרצן, אין דעם
האַרץ פון אַן 18-יאָריק געזונט מיידל, וועלכע האָט שוין געלעכצט
נאָך ליבע. ער איז איר מיט יעדער מינוט געוואָרן אַלץ נאָענטער און
ליבער און ווען ער האָט צוגעלייגט איר האַנט צו זיינע וואַרעמע
ליפּן איז ווי אַן עלעקטרישער שטראָם אַדורך דורך איר קערפער. זי
האַט דערפילט פּלוצלונג אַזאַ שוואַכקייט און אומבאַהאַלפּנקייט, אַז
זי האָט זיך נישט געווערט, ווען ער האָט זי צוגעדריקט צו זיין האַרץ,
ווען ער האָט אָנגענומען איר קאָפּ מיט זיינע הענט און זייערע ליפּן
האַבן זיך צוזאַמענגעגאַסן אין אַ לאַנגן, הייסן קוש.

די לבנה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף יענער זייט הויז און אַ
מילד ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטון, רוישנדיק מיט די בלעטער פון
דעם אַלמן באַרנבוים. אויף מזרח האָט זיך באַווויזן אַ העל פּאַסיקל,
— דער אָנזאָג פון גיבן זון-אויפגאַנג, און ערגעץ-ווייט, ווייט האָט
אַרויסגעקרייט אַ האָן. באַלד האָט אים געענטפערט אַ צווייטער, אַ
דריטער. און אויף דעם הימל, פונקט אַנטקעגן דעם פּאַרליבטן פּאַר,
האַט געשמייכלט דער מאָרגנשטערן.

— גאָט מיינער! ווי שפעט עס איז שוין, די צווייטע האָנען
האַבן שוין געקרייט — האָט סאָניאַ אויסגעשריגן דערשראָקן —
קום שוין אַרײַן אין שטוב!

לעבן דער טיר זענען זיי נאָך געשמאַנען אַ וויילע און האַלטנד-
דיק זיך ביי די הענט געקוקט איינער אויף דעם צווייטן מיט אויגן
פול מיט ליבע, גליק און האָפענונג.

ק א פ י ט ל 6

דעם פאַטערס קללה

יעדן אָונט, ווען די חברים און חברטעס זענען אַהיימגעקומען,
איז נאָך סאָניאַ מיט וואַסיען געבליבן זיצן אונטער דעם באַרן-בוים

און ווי צוויי טייבעלעך גערעדט און געזונגען וועגן זייער ליבע. דער ריינער שטארקער געפיל, וואָס האָט צונויפגעבונדן די צוויי יונגע מענטשן איז געוואָרן מיט יעדן טאָג אַלץ גרעסער, און מיט שרעק און טרויער האָבן זיי געטראַכט וועגן דעם מאָמענט, ווען זיי וועלן זיך מוזן צעשיידן.

איינמאָל אין אָונט, ווען זיי זענען געבליבן אַליין האָט וואַסיא אַרויסגענומען אַ בריוו און געזאָגט:

— איך האָב מיין מוטער געשריבן וועגן מיין גרויסער ליבע צו דיר און אָט הער, וואָס זי שרייבט מיר.

און ביים לבנה־שיין האָט ער אָנגעהויבן צו לייענען:

„איך בין זייער צופרידן, וואָס דו האָסט געפונען אזא זעלטן מיידל און איך עצה דיר נישט פירן קיין לאַנגע ליבע, נאָר באַלד בעטן אירע עלטערן, אז זיי זאָלן קומען מיט איר קיין קיעוו און באַשטיי מען דעם טאָג פון דער התונה. איך בין זיכער, אז דיין אויסוואַל איז אַ געלונגענער און איך וועל זי ליב האָבן ווי מיין אייגענע טאָכטער. איך דערוואַרט דיך נאָך די מאַנעוורעס און האָב שוין צוגעגרייט אַ שיינע מתנה פאַר דיין אויסדערוויילטער...“

— אַ, אַ, ווי ווייט עס האַלט שוין — האָט סאָניאַ מיט אַ וויי-

ציקן טאָן אַ זאָג געטון — אַפילו התונה־מתנות גרייט מען שוין.

— צו וואָס לאַנג אָפציען — האָט וואַסיא ערנסט געענטפערט

— איך וועל אָן דיר שוין נישט קענען לאַנג אויסהאַלטן. יעדער טאָג וועט זיך מיר אויסווייזן ווי אַ יאָר. דערפאַר וואָלט איך פאַרנעלינגט, אז מאָרגן זאָלן מיר דיינע עלטערן וועגן אַלץ דערציילן און איך וועל זיי בעטן, אז זיי זאָלן דערלויבן אונדז פאַרבינדן אונדזער גורל אויף אייביק.

— ניין, וואַסיענקאַ, נישט אזוי שנעל! — האָט אויסגעשריגן

סאָניאַ דערשראָקן, — איך מוז מיינע עלטערן צוגרייטן דערצו. דו ווייסט דאָך, אז מיין פאָטער איז אַ רעליגיעזער ייד און וועט אזוי גיך נישט איינגיין דערויף, אז זיין בתי־יחידה זאָל התונה האָבן מיט אַ קריסט.

— ווי קאָמיש דאָס זעט אויס אין מיינע אויגן, — אַ ייד, אַ

קריסט. עס איז פאַראַן אַן אונטערשיד צווישן אַ גוטן מענטשן און

א שלעכטן, אן אָרנטלעכן און א פאַרברעכער, אָבער טיילן מענטשן לויט זייער גלויבן, דאָס איז נאַריש.
— און דאָך, קענענדיק מיין פּאָטער, ווייס איך, אז עס וועט זיך מיר נישט לייכט איינגעבן, אום צו איבערצייגן. איך וויל צום ערשטן באַקומען די צושטימונג פון מיין מוטער.

דעם צווייטן טאָג נאָך דעם שמועס, איז געווען פרייטיק. סאָניאַ האָט געהאַלפן דער מוטער אויפּרוימען די שטוב אויף שבת, זי האָט געוואָשן די דיילן און די פענצמער.
עטלעכע מאָל האָט זי זיך געקליבן דערצייילן דער מוטער וועגן איר ליבע צו וואַסיען און וועגן זייערע פּלענער אויף דער צוקונפט. נאָר יעדעס מאָל האָט זי באַהערשט אַ שעמעוודיקייט און אַ נישט־דרייסטיקייט און זי האָט דאָס אָפּגעלייגט אויף שפעטער. ברכה האָט באַמערקט די ערנסטקייט אויף סאָניעס געזיכט און דעם טרויער אין אירע אויגן און דאָס דערקלערט מיט דעם, אז זי ליידיט שוין פאַרויס פון איר נאָענטן אָפּפאַרן קיין זשיטאָמיר און פון דעם צע־שיידן זיך אויף אזוי פיל חדשים. אין אַוונט, ווען בערל איז אַוועק געגאַנגען דאַווענען, האָט זיך ברכה אַוועקגעזעצט אויף דער הילצער־נער סאָפּע, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל און האָט מיט אַ מידן, אָבער צופרידענעם בליק באַטראַכט דאָס זויבער־ריינע צימער, אין וועלכן עס האָט שוין געהערשט די פרייטיק־נאַכטיקע שטימונג. דער טיש, וואָס האָט געדינט די גאַנצע וואָך אַלס בערלס שניידער־וואָר־שטאַט, איז געווען באַדעקט מיט אַ ווייסן טישטוך, אויף וועלכן עס האָט געברענט אין די מעשענע, גוט־אויסגעפּוצטע לייכטער די שבת־דיקע ליכט. די שפּרינגענדיקע פייערלעך פון די ליכט האָבן ווי געד־פירט אַ קאַמף מיט דער גרויער שיין פון בין־השמשות, וואָס האָט זיך נאָך אַרײַנגעריסן דורך די קליינע פענצמערלעך. נאָר וואָס וויי־טער, האָבן די ליכט אַלץ מער אַרױסגעטריבן דאָס גרוי־קייט, און די פענצמערלעך זענען געוואָרן אַלץ טונקעלער און צום סוף האָבן זיי שוין אויסגעזען ווי שוואַרצע שפיגעלעך, אין וועלכע עס האָבן זיך אָפּגעקלאַפּט די רויטע פייערלעך פון דעם ליכט. דאָן איז ערשט דאָס

צימער פול געווארן מיט שבתדיקער רי און געמיטלעכקייט. די דאָר זיקע שטימונג האָט נאָך מער פאָרגרעסערט דאָס צווייטשערן פון אַ גריל, וואָס האָט זיך באַהאַלטן ערגעץ הינטער דעם אוויוון און דער שטילער טיקטאָק, טיקטאָק פון דעם אַלט־מאָדישן זייגער, וואָס איז געהאַנגען אויף דער וואַנט. סאָניאַ איז צוגעגאַנגען צום שפיגל, וואָס איז געשטאַנען אין ווינקל און אָנגעהויבן צו קעמען אירע גע־דיכטע האָר, וואָס האָבן ווי מיט אַ שאַל אַרומגענומען אירע אַקסלען. ברכה האָט געזען אין שפיגל סאָניעס בלאַס געזיכט מיט די טרויע־דיקע אויגן און האָט מיט מיטגעפיל געפרעגט:

— וואָס ביסטו אזוי אומעטיק, מיין טעכטערל? דו זעסט לעצטנס אויס אזוי שלעכט, ווי עפעס וואָלט געדריקט דין האַרץ.

— איצט איז דער פאַסיקער מאַמענט צו דערציילן וועגן אַלץ, — האָט סאָניאַ אַ טראַכט געטון און צולויפנדיק צו דער מוטער, אַ פאַל געטון אויף די קני און איינגראַבנדיק איר פנים אין דער מוטערס שויס, מיט טרערן אין דער זיך איבעררייסנדיקער שטיים, גיך אַרויס־גערעדט:

— מאַמעניו, איך פאָר נישט קיין זשיטאַמיר... איך האָב ליב וואַסיען און איך פאָר מיט אים אַוועק קיין קיעוו... מיר וועלן דאָרט התונה האָבן... מאַמעניו, איך האָב דיך מיט דעם טאַטן אויך שטאַרק ליב, נאָר איך... — זי האָט נישט פאַרענדיקט די פראַזע און אויס־געבראַכן אין אַ ספּאַזמאַטיש געוויין. דאָס איז פאַרגעקומען אזוי שנעל און אומדערוואַרט, אַז ברכה האָט נישט באַלד פאַרשטאַנען סאָניעס רייד און צודריקנדיק זי צום האַרצן, געגלעט אירע האָר און אָנגעהויבן טרייסטן:

— וויין נישט, טייער טייבעלע, אַ שאַד דייע אַויגעלעך, באַ־רואיק זיך, אַלץ וועט גוט זיין.

סאָניאַ האָט פאַרשטאַנען דער מוטערס רייד אַלס ענטפער אויף אירע און האָט אָנגעהויבן קושן ברכהס הענט:

— דו זאָגסט, מאַמעניו, אַז אַלץ וועט גוט זיין... טייערע מאַמע־ניו, איך האָב געפילט, אַז דו וועסט מיך פאַרשטיין און וועסט נישט וועלן שמערן אונדזער גליק... מאַמעניו, וואַסיאַ איז אַ גוטער און מיר האָבן זיך אזוי שטאַרק ליב.

— וואָסער וואַסיאַ, וואָסער ליבע, עפעס רעדסטו מעכטערל ווי פון היץ. ביסט אפשר נישט געזונט?

סאַניאַ, פיל מיט גליק, האָט ווי נישט געהערט דער מוטערס רייד און פאַרגעזעצט:

— מיר וועלן פאַרן קיין קיעוו, דו וועסט אויך מיטפאַרן... זיין מוטער ווייסט שוין דערפון... מיר וועלן זיין אזוי גליקלעך... וואַסיאַ איז אזוי איידל און גוט...

ערשט איצט האָט ברכה אָנגעהויבן פאַרשטיין סאַניעס רייד און ווי מיט אַ האַמער האָט איר אַ קלאַפּ געטון דער געדאַנק: „סאָך ניעטשקאַ האָט ליב וואַסיען, אונדזער שכן... דעם קריסט און קלייבט זיך מיט אים חתונה האָבן.“ זי האָט זיך האַסטיק אויפגעשטעלט און אויסגעשריגן:

— מיט אַ גוי? דו גייסט חתונה האָבן מיט אַ גוי? ... דאָס וועט קיינמאָל נישט געשען! ... נין! קלאַפּ זיך דאָס אַרויס פון דעם קאָפּ! דו וועסט מיט דעם גוי נישט חתונה האָבן! ... קיינמאָל נישט... דו הערסט? קיינמאָל נישט! ...

סאַניאַ האָט נישט פאַרשטאַנען די פּלוצמדיקע פאַרענדערונג, וואָס איז מיט דער מוטער פאַרגעקומען און שטייענדיק אויף די קני ואויסגעצויגן די הענט צו דער מוטער מיט געבעט „מאַמעניו, האָסט דאָך אַקאָרשט געזאָגט, אַז אַלץ וועט גוט זיין... מאַמעניו, איך האָב אים דאָך ליב!“

— נאַרישקייטן, — האָט ביז געענטפערט ברכה, — ליב, שמיב, ביסט נאָך יונג, וועסט נאָך נישט איינמאָל ליב האָבן. ווען מען האָט מיר פאַרקנאַסט מיט דיין פאַטער, האָב איך דעמאָלט ליב געהאַט אַן אַנדערן און האָב געמיינט, אַז אַלע זיבן הימלען האָבן זיך אויף מיין קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און איך וועל שוין קיינמאָל נישט זיין גליקלעך, פונדעסטוועגן האָב איך זיך צוגעוויינט צו מיין מאַן, אים ליב געקריגן און האָב נאָך קיינמאָל נישט געהאַט חרטה אויף דעם דאָזיקן שריט. אזוי וועט זיין אויך מיט דיר. שלאָג זיך דעם וואַסיען אַרויס פונעם קאָפּ. גוי בעסער וואַש אָפּ די טרערן און פאַר-קעם די האָר ביז דער טאַטע וועט קומען פון דעם דאווענען און פאַר-שטער אונדז נישט דעם שבת.

ווען סאָניאַ האָט נאָר באַוויזן זיך אויפהויבן פון דעם דיל, האָט זיך געעפנט ברייט די טיר און עס איז אַריינגעקומען בערל.

— אַ גוט שבת אייך, ווייבער! אַ גוט שבת! — האָט ער מיט אַ פריילעכער שטים געזאָגט — וואָס זענט איר אַזוי טרויעריק? אַלץ צוליב סאָניעטשקעס אָפּפאַרן קיין זשיטאַמיר? — און נישט וואַרטנדיק אויף אַן ענטפער פאַרגעזעצט:

— נאַרישקייטן, און וואָס וועט שוין זיין, ווען זי וועט אין אַ מזלדיקער שעה חתונה האָבן און איר מאַן וועט וווינען אין מאַסקווע, אָדער נאָר אויף קאווקאַז און מיר וועלן זיך דאַרפן צעשיידן אויף אַ פאַר יאָר... אַזוי איז שוין דער גורל פון די עלטערן, וואָס האָבן טעכטער. ווען דו זאָלסט געווען געבוירן אַ יונגל, וואָלטן מיר גענומען אַ שנור אין שטוב אַריין און וואָלטן זיך קיינמאָל נישט צעשיידט. אָבער אַ טאָכטער איז ווי אַ פייגעלע, — ביז עס איז קליין און אומ־באַהאַלפן, זיצט דאָס אין דער מאַמעס נעסט, און, אַז די פליגלען ווערן ביי איר שטאַרקער פליט דאָס אַוועק און הויבט אָן צו בויען אַן אייגן נעסט. יאָ, יאָ, טייערינקע, אַזוי איז דאָס לעבן.

ברכה האָט אָנגעהויבן גרייטן צום טיש און בערל, דייבנדיק איין האַנט אָן דער צווייטער, האָט אָנגעהויבן אַרומשפּרייזן מיט לאַנג־זאַמע טריט איבער דעם צימער און מיט אַן אָנגענעמער שטים גע־זאָגט: „שלום עליכם מלאכי השלום מלאכי עליון. מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא“.

ברכה האָט באַשלאָסן פאַרלויפיק נישט צו דערציילן בערלען וועגן איר שמועס מיט סאָניאַ, און דער שבת איז אַדרוך ווי יעדער שבת. בלויז אין דער לופט האָט זיך געפילט עפעס אַן אָנגעלאָדנדיקייט ווי פאַר אַ שטורעם און יעדער האָט די דאָזיקע שטימונג אויס־געטייטשט אויף זיין אופן. שבת אין אָונט, נאָך דער הבדלה, האָט בערל אויסגעטון דעם שבתדיקן קאַפּטאַן, אַראָפּגענומען דעם ווייסן טישטוך פון זיין שניידער־טיש און זיך גענומען נייען עפעס אַ מלבוש, וואָס ער האָט צוגעזאָגט אַרויסענדיקן אויף מאָרגן. סאָניאַ איז געווען אין צווייטן צימער און ברכה איז געזעסן אויף איר באַ־ליכט אָרט, — אויף דער סאָפּע און מיט פאַרביסענע ליפן געקוקט

אין איין ריכטונג און אלע פאָר מינוטן האָט זי געגעבן אַ שווערן זיפּץ.

— וואָס ביסטו אזוי פאַרדאָגהט ברכה? — האָט בערל מיט אַ וויציקן טאָן געפרעגט — דייע שיפּן זענען דיר אונטערגעגאַנגען? — איך וואָלט שוין געוואָלט, אז די „מאַנעווערס“ זאָלן זיך ענ-דיקן און די מלאכיד-חבלים זאָלן שוין אַרויספאַרן פון קאַראַסטישעוו — האָט ברכה אַ זאָג געטון ווי צו זיך אַליין.

— וואָס זשע, זיי מאַכן דיר שטאַרק ענג? דאַכט זיך מיר, אַז מען פילט אונדזער שכן אפילו נישט אין הויז.

— מאַקע וועגן דעם האָב איך געוואָלט מיט דיר רעדן. עס איז נישט גוט, ווען אין אַ הויז, וווּ עס איז דאָ אַ דערוואַקסן מיירל, זאָל אויך זיין אַ פּרעמדער בחור און נאָך דערצו אַ קריסט.

— וואָס זשע, דו האָסט עפעס באַמערקט? — האָט בערל מיט אַן אומרויאיקן טאָן געפרעגט.

ער האָט אַרויפגערוקט די ברילן אויף דעם שמערן און אָנגעד-שטעלט אויף ברכה אַ דערשראַקענעם בליק.

— איך דאַרף שוין נישט באַמערקן, אינדזער טאָכטער האָט שוין מיר אַליין אַלץ דערציילט.

— וואָס ציסטו מיר דאָס בלוט פון די אָרערן? — האָט אויסגע-שריגן בערל — זאָג שנעלער וואָס איז געשען?

— אַ גרויס אומגליק איז געשען, בערל. אינדזער סאַניעטשאַק האָט זיך פאַרליבט אין אונדזער שכן וואַסיאַ און אָנשטאַט קיין זשיטאַמיר, קלייבט זי זיך מיט אים צו פאַרן קיין קיעוו חתונה האָבן. — וואָס? — האָט בערל זיך אויפגעריסן פון אָרט — אונדזער טאָכטער גייט חתונה האָבן מיט אַ גוי? — ניין, דאָס וועט קיינמאָל נישט געשען.

ביי די ווערטער האָט ער אַ שטאַרקן קלאַפּ געטון מיט דער פּויסט אין טיש. די שווערע שניידערשע שער איז אונטערגעשפרונגען אין דער לופט און מיט אַ גרילצנדיקן קלאַנג צוריק אַ פאַל געטון אויפן טיש. עס איז מיט אַמאָל געוואָרן שטיל. בערל איז מיט שנעלע טריט אַרומגעגאַנגען פון איין עק צימער אין דעם צווייטן, מיט ביידע הענט האָט ער זיך געהאַלטן ביים קאַפּ און אָן אויפהער איבערגע-

זוהט: „אזא חרפה, אזא חרפה“. ברכה האָט מיט דעם עק פון איר קאָפּ-טיכל געווישט די טרערן וואָס האָבן זיך געגאָסן פון אירע אויגן, און שטיל געקרעכצט. פּלוצלונג האָט זיך בערל אָפּגעשטעלט אַנט-קעגן ברכה און מיט ביטערקייט אין דער שטים געזאָגט:

— דו האָסט באַדאַרפט היטן דיין קינד און נישט דערלאָזן צו אזא שאַנדע. דו, נאָר דו, דו ביזט דאָך אַ מאַמע... דו ביזט אַליין גע-ווען אַ מיידל און דו ווייסט ווי יונגע מיידלעך קלעפּן זיך לייכט צו צו אַן אָפיצערן-מונדיר. נאָר ניין, ווי לאַנג איך לעב וועט אזוינס נישט געשען. איך וועל איר ווייזן, נישט פּאָלגן קיין עלטערן! איך וועל נישט דערלאָזן דערצו!

— באַרואיך זיך בערל. מען דאַרף פּרוּוון נאָר מיט גוטן, מיט כוח וועסטו גאַרנישט אויפּטון. היינט איז נישט אַ מאַקליקע צייטן, ווען אין אזא פּאַל האָט מען געקענט, דורך אַ שתדלן, זיך ווענדן צום „איספּראַוויק“ נאָך הילף און אַפילו צום גובערנאַטאָר. מיר וווינען אין אזא לאַנד, וווּ אַן 18-יאַריק קינד, קען מען נישט פּאַרווערן חתונה האָבן מיט וועמען זי וויל. דעריבער בערל, נעם זיך צו איר מיט גוטן, נאָר מיט גוטן.

בערל האָט זיך אוועקגעזעצט נעבן טיש און מיט אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ עפעס לאַנג געטראַכט. פּלוצלונג האָט ער זיך אויפּגעשטעלט און אָנגעהויבן רופּן: סאָניאַ! סאָניאַ!
פון צווייטן צימער איז אַריינגעגאַנגען סאָניאַ. זי איז שטיין גע-בלויבן ביים שוועל און שטיל געפרעגט:
— האָסט מיר גערופּן, טאַמעניו?

בערל האָט געקוקט אויף זיין בתיחירה, וועלכע איז געשטאַנען אַן איינגעבראַכענע, צוהאַלמנדיק זיך מיט איין האַנט פאַר דעם „קאָסיאַק“ פון דער טיר.

— סאָניעטשקאַ, קינד מיינס — האָט בערל מיט אַ בעטנדיקער שטים געזאָגט — די מאַמע האָט מיר אַלץ דערציילט. דו ווילסט מאַכן אַ שריט אויף וועלכן דו וועסט דערנאָך חרטה האָבן. באַטראַכט זיך, ביזט נאָך יונג. עס איז דאָך פאַראַן אזויפיל יונגע און פיינע יידישע בחורים. צו וואָס טויג דיר דער גוי? סאָניעטשקאַ, פאַרשעם נישט מין גרויען קאָפּ האָר. איך האָב אזויפיל יאָרן געבעטן, גאָט

זאָל מיר געבן אַ קינד און יעצט, ווען איך האָב שוין געהאָפּט פון דיר צו דערלעבן אַ נחת, ווילסטו אונדז אַזאַ אומגליק פאַרשאַפּן. באַ- הערש זיך, מיין קינד, און רייס איבער מיט דעם שגעז...

— איך קען שוין נישט איבעררייסן, טאָטעניו, — שוין צו שפעט, — האָט סאָניע שטיל געזאָגט, — איך געהער שוין צו וואַ- סיען מיט מיין לייב און מיט דער נשמה.

— וואָס! וואָס האָסטו געזאָגט? האָט בערל אויסגעשריגן — די חציפה! שוין וואָלסטו מיט אים איבעררייסן. שוין, ווייל איך וועל דיך פאַרשעלטן און מיין קללה וועט דיר דאָס גאַנצע לעבן פאַרפּאַלגן.

— טאָטעניו. — סאָניאַ איז צוגעפּאַלן צום פּאָטערס האַנט און זי אָנגעהויבן קושן — טאָטעניו, שטער נישט מיין גליק. צעברעך נישט צוויי יונגע לעבנס. זיי מיר מוחל.

בערל האָט איר אָפּגעשטויסן פון זיך און אַ שטאַרק אויפגערעק- טער געפרעגט:

— און דאָס, יואָס דו צעברעכסט צוויי אַלטע לעבנס, דאָס אַרט דיך גאַרנישט? ניין, איך וועל דיר דאָס קיינמאָל נישט מוחל זיין. אויב דו וועסט דעם דאָזיקן שרעקלעכן שריט טון, וועסטו פאַרשאַלטן ווערן פון גאָט און פון לייט, וועסטו קיינמאָל קיין פּוילן גליק נישט האָבן! וועסט אַזוי פאַרשעמט ווערן וווּ דו האָסט דינע אַלטע פּאַ- טער און מוטער פאַרשעמט.

סאָניאַ איז אַרויסגעלאָפּן אין צווייטן צימער. דעם פּאָטערס ווער- טער האָבן ווי מיט אַ שווערן האַמער געקלאַפּט איבער איר קאָפּ. זי איז אַ פּאַל געטון אויף דעם בעט און זיך הילכיק צעוויינט.

קאפיטל 7

סאָניאַ פאַרלאָזט דאָס הויז פון די עלטערן

אויף מאָרגן האָט בערל אַ גאַנצן טאָג גענייט, צו קיינעם נישט גערעדט און בלויז פון צייט צו צייט געוואָרפן אַ בייזן בליק אויף דער טיר פון וואַסיעס צימער. צו מיטאָג איז סאָניאַ צום טיש נישט

ארויסגעגאנגען און ברכה האָט איר אַריינגעראַגן דאָס עסן אין איר צימערל. דער זונטיקדיקער טאָג איז דורכגעגאנגען אין אַ געדריקטער שטימונג, ווי אוין אַ הויז, וווּ עס איז דאָ אַ געפערלעך קראַנקער.

מאָנטיק אינדערפרי, ווען ברכה איז פאַרן גיין אין מאַרק אַרײַן איינקויפן, אַריינגעגאנגען אין דעם האַלכ־פינצטערן צימערל, וווּ סאָניאַ איז לעצטנס געשלאָפן, אַ קוק טאָן, וואָס דאָס טעכטערל מאַכט, האָט זי געטראָפן דאָס בעט ליידיק. סאָניעס זאָכן זענען גע- ווען אין אומאַרדענונג, צעוואָרפן איבער דעם צימער און אויף דעם קליינעם טישל איז געלעגן אַ צעטעלע מיט פּאָלענדיקן אינהאַלט: „איך בין געגאנגען נאָך דעם רוה פון מיין האַרצן, זייט מיר מוחל“.

— אַן אומגליק האָט אונדז געטראָפן! זי איז שוין נישטאָ! — האָט פּלוצים בערל דערהערט דאָס האַרצרייסנדיקע געשריי פון ברכה. ווען ער איז אַריינגעגאנגען אין צימערל, האָט ער געטראָפן ליגן זיין פרוי אויף דעם דיף אַ פאַרהלושטע. עס זענען זיך צוגנויפ־ געלאָפן שכנים, מען האָט זי געמינטערט, סאָניעס צעטעלע איז איבערגעגאנגען פון האַנט צו האַנט. בערל איז געשמאַנען געבן דעם בעט וווּ ברכה איז געלעגן. ער האָט צו קיינעם נישט גערעדט. גע- קוקט מיט אַ פאַרטראַכטן בליק אין איין פונקט און געמאַכט דעם איינדרוק, ווי ער וואַלט איצט געווען ערגעץ אין אַן אַנדער וועלט און פאַרשטייט נישט, וואָס עס קומט פאַר אַרום אים.

ברכה האָט מען אָפגעמינטערט, זי איז געלעגן מיט אַ בלאַס פנים און שטיל געקרעכצט. די שכנים האָבן שווייגנדיקע, איינציק ווייז פאַרלאָזט דאָס צימער, וואַרפנדיק מיטפילנדיקע בליקן אויף בערלען. ווען זיי זענען געבליבן אַליין, האָט בערל אַ טיפן זיפן גע- טאָן און געזאָגט צו ברכה:

— מיר האָבן נישט מער קיין קינד... אדוני נתן ואדוני לקח... איר נאָמען זאָל מער אין שטוב נישט דערמאָנט ווערן...

דאָס שרעקלעכע געשעעניש האָט בערלען איינגעבראַכן. ער האָט נישט געאַרבעט, מיט קיינעם נישט גערעדט, און גאַנצע טעג געזעסן אין אַ ווינקל, באַהערשט פון זיינע שוואַרצע געדאַנקען. ווען ער האָט איינמאַל אַן אינדערפרי זיך ווידער אוועקגעזעצט צו דער אַר-

בעמ, האָט ער אויסגעזען ווי נאָך אַ שווערער קרענק; אויף זיין הויכן שמערן האָט זיך באַוווּזן אַ נייער, טיפּער קנייטש און די צוויי פּאַסן גרויע האָר אין זיין באָרד זענען געוואָרן ברייטער און העלער.

קאפיטל 8

אין קיעוו

סאַניאַ איז פון ערשטן אויגנבליק געפּעלן געוואָרן וואַסיעס מור טער, וועלכע האָט זי אויפגענומען ווי אַן אייגענע טאַכטער, און אַרומגערינגלט מיט אַזויפיל ליבשאפט און אויפמערקזאַמקייט, אַז סאַניאַ האָט זיך באַלד דאָ דערפילט ווי ביי זיך אין דער היים. אינ-גיכן האָט וואַסיעס באַקומען אַ פּרעכטיקע וווינונג אין איינעם פון די מיליטערישע בלאַקן, וווּ זיין פּאַלק האָט זיך געפונען און איז מיט ברען צוגעטראַטן איינצואַרדענען זיין „קליין נעסטלע“, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט.

וואַסיעס האָט זיך באַמיט צושטעלן סאַניען פאַרשירדענע פאַרגע-ניגנס און זי צעשטרייטן, אַז זי זאָל נישט טראַכטן וועגן אירע על-טערן, וועלכע זי האָט פאַרלאָזט. נישט קוקנדיק אויף דער צערטלעכ-קייט און ליבשאפט, וואָס ער האָט איר אַרויסגעוווּזן, איז דאָך אָפט סאַניען באַפאַלן אַ בענקשאפט נאָך דער מוטער, נאָך דעם פּאַטער, נאָך זייער שטיף יידיש הויז אין קאַראַסטישעוונ. אין אַזעלכע מאָ-מענטן פלעגט זי שרייבן גרויסע בריוו צו די עלטערן, אין וועלכע זי האָט באַשריבן איר גליקלעך לעבן, וואַסיעס שטאַרקע ליבע צו איר, זי האָט געשריבן וועגן איר בענקשאפט נאָך די עלטערן, וועלכע זי וואָלט כאַטש אויף אויין מינוט געוואָלט זען און צום סוף געבעטן זיי זאָלן איר מוחל זיין און דערלויבן קומען צו זיי.

אַלע בריוו, וואָס זי האָט אַרויסגעשיקט, זענען אָבער צוריק אָנגעקומען, אַפילו ניש אויפגעעפנט.

וואָס ווייטער זענען די מאַמענטן פון בענקשאפט נאָך די עלטערן געוואָרן אַלץ זעלטענער. די הויפט-סיבה דערפון איז געווען דאָס ינגעלע, וואָס זי האָט געבוירן. דער נייער נפש, קאַסטיק, מיט וועלכן

ס'איז פול געווען דאס הויז, האָט נאָך מערער פארבונדן דאָס פאָר-
פאָלק און נאָך מער פארשטארקט זייער ליבע. נאָכן געבוירן איז
סאָניא געוואָרן נאָך שענער, זי איז געוואָרן ווי גרעסער און ווייב-
לעכער. ווען זי פלעגט קומען אויף די „אָפיצירן-פאָרוויילונגען“,
האָבן די פרויען איר באַגלייט מיט בליקן פון קנאה און די מענער
מיט אַנטציקונג.

וואָסאיז איז געווען אזוי צוגעבונדן צו זיין משפּחה, אז אויסער
זיי האָט אים קיינער נישט אינטערעסירט. ער פלעגט מיט אומגאָר-
דולד וואַרטן אויף דער ענדע פון זיין אַרבעט און באַלד לויפן צו
זיינע „קינדערלעך“, ווי ער האָט גערופן סאָניען מיט קאָסטיקן. זייער
גליק איז געווען אזוי גרויס, אז עס האָט ממש געשראָקן סאָניען און
אַפּט פלעגט איר קומען אַ געדאַנק, אז אזא גליק קען אייביק נישט
אַנהאַלטן. אין אַזעלכע מאָמענטן האָט זיך איר דערמאָנט דער טרויער
ריקער שבת צונאַכטס, ווען דער פאָטער האָט איר געדראָקט, אז ער
וועט איר פארשעלטן, אויב זי וועט נישט גיין מיט זיין וועג. דאָן
האָט זי געזוכט אַ טרייסט וואָן געוואָלט מיט עפעס פאַרגיטיקן די
זינד, וואָס זי איז באַגאַנגען קעגן אירע עלטערן.

זי איז דעמאָלט געגאַנגען אויף דעם יידישן בית-עולם. דאָרט האָט
זי אָפּגעזוכט אַן אַלטן פאַרנאַכלעסיקטן קבר, און לאַנג, לאַנג גע-
ווינט. דאָ, אין דער נאָענטקייט פון די יידישע מתים, האָט זי אין
די געדאַנקען זיך אַריבערגעטראָגן אין איר היימיש שמעטל, געזען
און גערעדט מיט אירע עלטערן. עס האָט זיך איר דאָן געדאַכט, אז
נעבן איר שטייט איר אַלטער פאָטער, זי האָט געקושט זיינע הענט
און געבעטן, ער זאָל איר מוחל זיין. טיילווייז אַ באַרואיקטע, פלעגט
זי פאַרלאָזן דעם בית-עולם און נאָך עטלעכע טעג זיין אונטער דעם
איינדיקן פון די וויזיעס, וואָס זי האָט אויף דעם בית-עולם געזען.
אינגיכטן אָבער האָט איר דאָס טאַגטעגלעכע לעבן און די פליכטן
לגבי דער משפּחה ווידער איינגעשלאָנגען און פאַרטריבן די בענק-
שאַפט און אומעט.

אַ יאָר נאָך סאָניעס קומען קיין קיעוו, איז געשטאָרבן וואָסיעס
מוטער. גרויס איז געווען דער טרויער נאָך דער דאָזיקער נאָבלער און
גוטער פרוי. וועלכע האָט זיך באַמיט צו פאַרטרעטן סאָניען איר

מוטער. די צייט האָט אָבער אויך די ווונד גיך אויסגעהיילט.
קאָסטיק איז געווען אַ געזונט, שיין קינד און האָט אַלע אַנטציפט
מיט זיינע חכמות.

אזוי האָבן זי געלעבט ביז פּרילינג 1941-טן יאָר, און פאַר די 5
יאָר האָט קיין איין וואָלקנרל נישט פאַרטונקלט דעם ריינעם האָרד-
זאָנט פון זייער גליקלעכן פאַמיליע-לעבן.

ק א פ י ט ל 9

וואַסיאַ גייט אויפן פּראָנט

„ ווי אַ דונער אין אַ זוניקן זומער-טאָג האָט געטראָפן דאָס גליק-
לעכע פּאַרפּאַלק, די שרעקלעכע ידיעה וועגן אויסברוך פון מלחמה
צווישן סאָוויעטן-פּאַרבאַנד און היטלער-דייטשלאַנד, דעם 22-טן יוני
1941. אויפן צווייטן טאָג האָט שוין וואַסיעס פּאַלק באַקומען אַ באַ-
פעל אָפּצומאַרשירן אויפן פּראָנט. דאָס איז פּאַרגעקומען אזוי שנעל
און אומדערוואַרטעט, אַז סאָניאַ האָט אַפילו נישט געקענט באַלד
באַגרייפן די גאַנצע גרויזאַמקייט פון דאָזיקן געשעעניש. בלויז, ווען
וואַסיאַ איז אַריינגעלאָפן אין דער וווינונג און מיטגעטיילט, אַז אין
עטלעכע שעה אַרום גייט שוין זיין צוג אָפּ פון קיעוו, איז סאָניאַ
אויסגעבראַכן אין אַ געוויין און בלייב-שנעל איז איר דורכגעלאָפן דער
געדאַנק: „מיין פּאַטערס קללה הויבט אָן פאַרוויקלעכט צו ווערן“.
שפעטער מיט אַ פּאַר שעה זענען זיי שוין געווען אויף דעם באַל-
הויף, וועלכער איז שוואַרץ געווען פון מענטשן. עס האָט זיך צוגנויפ-
געמישט דאָס געוויין פון מומערס, וואָס האָבן באַגלייט זייערע זין
און פון פרויען, וואָס האָבן זיך געזעגנט מיט זייערע מענער, מיט
דעם געזאַנג פון די סאָלדאַטן, וואָס האָבן אין געשלאָסענע רייען גע-
שטראָמט צום באַן-הויף. מענטשן האָבן זיך נערוועז געשטופט, גע-
שרינג און איבער אַלעמען האָט זיך געהערט דאָס שווערע סאַפען
פון לאַקאָמאָטיוו און די קלאַנגען פון אַ האַרמאָשקע, אויף וועלכער
אַ סאָלדאַט האָט אויסגעשפּילט אַ פּריילעכע מעלאָדיע, כדי זיך
אונטערצוגעבן קוראַזש פאַרן אוועקגיין אויפן פּראָנט. וואַסיאַ האָט

געהאלטן סאָניען צוגעדריקט צום האַרצן און זיך באַמיט מיט אַ
רואיקער שטים איר צו טרייסטן:

— וויין נישט מיין טייבעלע, — האָט ער איר געצערמלט און
געזאָגט — מיר וועלן גיך דערשלאָגן דעם דייטש און איך וועל זיך
אומקערן אין אונדזער „קליין נעסטעלע“, וווּ מיר וועלן ווידער גליק
לעך זיין. איך וועל אייך דאָן נאָך שטאַרקער ליב האָבן ווי ביז איצט.
קאָסטיק האָט פעסט געהאלטן דער מוטערס האַנט און געקוקט מיט
נייגעריקייט און שרעק אויף דעם אַלעמען, וואָס קומט פֿאַר אַרום
אים. ער האָט נישט געקענט פאַרשטיין מיט זיין קינדעריש קעפעלע
פאַרוואָס אייניגע וויינען און אַנדערע זינגען. עס האָט אים געמאַכט
טרויעריק, וואָס די גוטע מאַמעניו וויינט אזוי שטאַרק. דערפֿאַר
איז אים געפעלן, וואָס דער פּאַפּאָ פֿאַרט דערשלאָגן עפעס אַ דייטש.
ער האָט כסדר געשלעפט וואַסיען פֿאַרן שינעל און צו אים אַרויפֿ־
געשריגן: „פּאַפּאָ, זאָלסט גיך דערשלאָגן דעם דייטש און זאָלסט
מיר ברענגען אַ קליין דייטשעלע, וועל איך אים אויך דערשלאָגן.“
דער באַזגלאַק האָט דריי מאָל אויסגעקלונגען. מענער האָבן זיך
אַפּגעריסן פון די פרויען און אַרוינגעלאָפּן אין די וואַגאַנעס. דער
געפילדער, דאָס שטופעניש און געוויין זענען געוואָרן נאָך גרעסער.
וואַסיאַ האָט צום לעצטן מאָל צוגעדריקט צום האַרצן סאָניען און
קאָסטיק, איז אַרוינגעשפרונגען אין וואַגאַן און זיך באלד באַוויזן
ביים פענצמער. סאָניאַ איז צו אים צוגעלאָפּן און אָנגעכאַפט זיין
אויסגעשטרעקטע האַנט. ווען דער צוג האָט שוין געדריט איז זי נאָך
עטלעכע מעטער נאָכגעלאָפּן און געקוקט מיט פאַרוויינטע אויגן אויף
וואַסיען.

— שטאַרק זיך, סאָניעטשאַק — האָט ער אויסגעשריגן — וווּ
איך וועל נישט זיין, וועל איך שטוענדיק טראַכטן וועגן איך, מייע
טייערע, און וועל אייער בילד אין מיין האַרצן טראַגן. דער צוג האָט
פאַרשנעלערט דעם גאַנצן. וואַסיאַ האָט אַרויסגעלאָזט איר האַנט און
האַט עפעס נאָך גערעדט, אָבער דאָס שווערע סאַפען פון דער לאַקאָ-
מאַטיוו, דאָס קלאָפּן פון די דערער און די געוויינען פון די פרויען
האָבן פאַרהילכט זיינע רייד. וואַסיאַ האָט מיט אַלע כוחות אויסגע-
שריגן: „סאָניעטשאַק! פאַר יעדן פרייז היט אָפּ אונדזער קאָסטי-“

קען!...“ עם האָט נאָך איין מאָל אַ שווינדל געטון זיין געזיכט און איז צוזאמען מיטן צוג פאַרשוונדן אין די קנוילן פאַרע און רויך. סאָניאַ האָט זיך אומגעקערט אַהיים אַ צעבראַכענע, אַ נידערנע-שלאָגענע. זי האָט זיך מיט אַמאָל דערפילט אומגליקלעך און איינ-זאַם. זי איז אַ פאַל געטון אויף אַ שמוץ, צוגעטוליעט קאָסטיקן צום האַרצן און האָט לאַנג, לאַנג געוויינט.

יעדן טאָג האָט סאָניאַ דערהאַלטן פון וואַסיען לאַנגע בריוו, אין וועלכע ער האָט מער געשריבן וועגן זיין ליבע צו איר און צו קאָס-טיקן און וועגן זיין גרויסער בענקשאפט נאָך זיי, ווי וועגן זיינע שרעקלעכע איבערלעבענישן אויפן פראַנט. ער האָט בלויז אין עטלעכע ווערטער מיטגעטיילט, אַז זיין פאַלק טרעט אָפּ, און עס זענען פאַראַן גרויסע פאַרלוסטן.

זי האָ געוואוסט, אַז זיי האָבן פאַרלאָזט קאָוועל, און זענען שוין אין דאָוונע. אין עטלעכע טעג אַרום האָט ער געשריבן, אַז זיי האָבן שוין אויפגעריסן די בריקן אויף דעם טייך סלוטש, נעבן נאָוואָגאָ-ראָד—וואָלינסק און דערנענטערן זיך צו זשיטאָמיר. די לעצטע בריוו האָט זי דערהאַלטן פון זשיטאָמיר. אין איר גרויסער ליבשאפט, האָט זי נישט אַרײַנגעטראַכט וואָן דעם גרויסן אומגליק און אין די שרעק-לעכע פאַלגן, וואָס עס קען האָבן דער פאַרויסמאַרש פון די דייטשן, און איז געווען צופרידן, וואָס וואַסיאַ איז אין זשיטאָמיר און וועט אין עטלעכע טעג אַרום שוין זיין אין קיעוו. זי האָט זיך שוין פאַרגע-שמעלט ווי זי וועט אים באַגעגענען אַן אויסגעמאַטערטן, אַ פאַר-שטויבטן, ווי זי וועט אים אָפּפרישן מיט איר ליבע און צערטלעכקייט און אויב די אַרמיי וועט פאַרלאָזן קיעוו, וועט זי צוזאמען מיט וואַ-סיען מיטגיין און וועט זיך שוין מיט אים קיינמאָל נישט צעשיידן.

נאָר אַט איז שוין עטלעכע טעג, אַז זי האָט נישט קיין בריוו פון וואַסיען. אַ פאַרצווייפלטע לויפט זי יעדע פאַר שעה אויף דער פאַסט, זי לויפט אין מיליטערישן שטאַב, כדי זיך צו דערוויסן עפעס וועגן דעם גורל פון וואַסיעס פאַלק, נאָר קיינער קען איר וועגן דעם גאָרנישט מיטטיילן. אייניקע זאָגן, אַז וואַסיעס פאַלק האָט מען גע-קענט איבערוואַרפן אויף אַן אַנדערן פראַנט-אָפּשניט און טייל זאָגן

ארויס די מיינונג, אז ער האָט געקענט אַרײַנפאַלן אין אַן אַרומ־
רינגלונג.

די דײַטשע אַרמײען האָבן זיך דערווײל גערוקט פאַראַויס. עס
האַט זיך שוין געהערט אין קיעוו דאָס הילכן פון אַרטילעריע, וואָס
איז מיט יעדן טאָג געוואָרן אַלץ נאָענטער און דײַטלעכער. עס האָבן
זיך אָנגעהויבן באַווײזן איבער דער שטאָט די פײַנטלעכע אַוויאַנען.
מענטשן האָבן אין פּאַניק פאַרלאָזט זײערע ווױנונגען און געזוכט
אַ באַהעלטעניש אין די קעלערס. יעדן טאָג זענען געווען קרבנות.
די מלוכהשע אַנשטאַלטן האָבן זיך אָנגעהויבן עוואַקואירן. אויף זיי
קוקנדיק, האָט די ציווילע באַפעלקערונג אויך אָנגעהויבן ווכן טראַגס־
פאַרטרימטלען און פאַרלאָזן די שטאָט.

דעם 19-טן סעפטעמבער 1941 האָבן די דײַטשן אָן אויפהער
באַמבארדירט די שטאָט פון דער לופט און באַשאַסן זיי פון שווערער
אַרטילעריע, וואָס האָט זיך געפונען אויף יענער זײט דניעפּר. סאָניאַ
איז געזעסן מיט קאָסטיקן אין אײנעם פון די געמױערטע קעלערס,
וואָס האָט זיך געפונען אונטער זײער בלאַק און האָט מיט שרעק זיך
צוגעהערט צום שרעקלעכן גהינום, וואָס קומט פאַר ערגעץ אויבן,
איבער זײערע קעפּ. ווען עס איז געוואָרן שטיל און זי איז אַרויס־
געגאַנגען פון קעלער, האָט זי דערזען אויפן הויף גרויסע מתנות
דײַטשן, וואָס האָבן ווי די היות, מיט מערדערישע פּנימער, זיך גע־
וואָרפן אויף די איבערגעלאָזטע טײלן פון דער רויטן אַרמײ, וועלכע
האָבן ביז דעם לעצטן אַטעם צוג פאַרטיידיקט די שטאָט.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן די שרעקלעכע טעג פון דער אָקופּאַציע.
שפּײַזמיטלען זענען פאַרשוונדן פון מאַרק. דאָס סאָויעטישע געלט
איז אַנטווערטעט געוואָרן. פּויערים פון די אַרומיקע קאָלכאַזן, וואָס
האָבן אין געהיים אַרײַנגעבראַכט פּראָדוקטן אין שטאָט, האָבן פאַר
זיי געפאַדערט באַצאלט מיט מלבושים אָדער שטוב־זאַכן. אײנצײ־
טיק האָבן זיך אָנגעהויבן די נאַצישע דריפות אויף יידן. מיט דער
מיטהילף פון אײניקע אוקראַינישע פאַרעטער, וואָס האָבן פאַרקויפט
זײער געוויסן און זײער פּאַלק צום דײַטש, האָט דער אָקופּאַנט אַנ־
געהויבן מאַרדן יידן און סאָויעטישע פּאַטריאָטן, וועלכע האָבן נישט
באוויזן צו אַנטלויפן פון קיעוו.

נישט האַבנדיק קיין צוטרוי צו אייניקע שכנים, וואָס האָבן צו-
זאַמען מיט איר געווינט אין די מיליטערישע בלאַקן און וועלכע
האָבן געוואָלט, אז זי איז אַ ייִדישקע, האָט סאַניאַ באַשלאָסן צו פאַר-
לאָזן איר וווינונג. אין דער נאַכט, ערב דער שחיטה פון „באַבי-יאָר“,
וואו מען האָט דערמאָרדעט 80 מיליאָנע יידן, איז סאַניאַ געלאָנגען זיך
אַרויסצובאַקומען מיט קאָסטיקן פון איר וווינונג. מיט אַ קליין רענ-
צעלע, אין וועלכן זי האָט מיטגענומען די נויטיקסטע און מערער
ווערטפולע זאַכן, איז זי אַוועק קיין דאַרניצע (אַ קיעווער פאַרשטאַט).
זי האָט זיך דאָרט איינגעאָרדנט ביי אַן אַרעמער משפּחה פון אַ
באַן-אַרבעטער. אַ יאָר צייט האָט זי געווינט ביי די גוטע אוקראַינער,
וועלכע האָבן אליין געהאַט צוויי זין אויפן פּראָנט און האָבן אַרויס-
געוויזן פיל מיטלייד סאַניאַ, אַלס פרוי פון אַ רויטאַרמייער, ווי זי
האָט זיך זיי פאַרגעשטעלט.

סאַניאַ האָט געזוכט אַרבעט, כדי צו פאַרדינען אויף ברויט. נאָך
דאָס איז געווען אַומעגלעך צו באַקומען. זי האָט יעדעסמאָל אַרויס-
געטראָגן אויפן מאַרק עפעס פון אירע געראַטעוועטע זאַכן און דאָס
אויסגעטוישט אויף אַ ניסל קאַרטאָפּל. אזוי אַרום האָט זי האַלב-
הונגעריק געלעבט. עס איז שוין כמעט גאַרנישט געבליבן צו פאַר-
קויפן און זי האָט שוין געזען פאַר זיך דאָס געשפענסט פון הונגער.
— איך מוז פאַרלאָזן קיעוו און אַרויספאַרן אויף דער פּראָווינץ,
דאָרט וועט אפשר זיין לייכטער צו געפינען אַ שטיקל ברויט פאַר
מיין אַרעמען קאָסטיקן — אזוי האָט געטראַכט סאַניאַ.

אַבער וווּהין פאַרט מען? זי האָט זיך דערמאָנט אין וואַסיעס
פעטער פיליפּ מיט דער מומע מעלאַניע. ער איז געווען אַ פאַרוואַל-
טער פון אַ קאָלכאַז אין אַ קליין שטעטל צווישן קיעוו און זשיטאָמיר,
מיט דעם נאָמען ראָזוואַזשעוו. דער דאָזיקער פויער איז געווען אַן
אַפּטער גאַסט ביי זיי אין הויז, ווייל אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין
אַמט, פלעגט ער קומען קיין קיעוו אויף צוזאַמענפאַרן. סאַניאַ האָט
אים שטענדיק זייער גאַסטפריינטלעך אויפגענומען. די מומע מעלאַ-
ניע, וועלכע איז געווען אַ גלויביקע, איז אויף יעדן קריסטלעכן יום-
טוב געקומען אין דער „קיעוואַ-פעטשערסקאַ לאָווע“ אויף „באַגאַ-
מאַליע“ (גאַטעס-דינסט). דאָס אַלטע פאַרפאַלק, וועלכעס האָט קיין

קינדער נישט געהאט, האָט וואָסיען ליב געהאַט ווי אַן אייגענעם זון און זיי זענען געווען אַנטציקט פון סאַניעס גוטסקייט און גאַסט־פריינטלעכקייט.

סאַניאַ האָט זיך איצט אָנגעכאַפט אין דעם געדאַנק, ווי אין דעם איינציקן רעטונגס־ברעט און איז צוגעטראָטן אים צו פאַרווירקלעכן. זי האָט פאַרקויפט אַלץ, וואָס זי האָט נאָך פאַרמאַגט, און מיט אַ זעקל אויף די פלייצעס און מיט קאַסטיקן פאַר דער האַנט זיך אוועק געלאָזט אין וועג.

זיי האָבן גענעכטיקט אין פויערישע כאַטקעס, וווּ מען האָט זיך מיט זיי געטוילט מיט דעם אָרעמען מיטאַג, אָדער אָונט־ברויט. לאַנג און שווער איז געווען דער וועג. ענדלעך, אין אַ רעגנדיקן האַרבסט־אָוונט, איז זי אָנגעקומען קיין ראָוואַזשעוו און אָפּגעזוכט דעם קאַלכאַז. די ערשטע פויערטע, וואָס זי האָט באַגעגנט אויף דעם גרויסן קאַלכאַז־הויף און געפרעגט, וווּ זי קען זען דעם „פרעדסעדאַ־מיעל“ (פרעזידענט) פון קאַלכאַז, — דעם פעטער פיליפ, האָט מיט באַדויערונג געשאַקלט מיטן קאַפּ און געענטפערט:

— דו ביזט, ווייזט אויס, געקומען פון ווייט, ווייל דו ווייסט נישט וועגן דעם, אַז די דייטשן האָבן דעם גוטן פעטער פיליפ מיט נאָך דריי קאַלכאַזניקעס געהאַנגען. באַלד אין די ערשטע מעג נאָכן פאַרנעמען ראָוואַזשעוו.

סאַניאַ איז געבליבן שטיין שווער געטראָפּן פון דער דאָזיקער שרעקלעכער ידיעה. זי האָט שוין נישט געהערט, ווי די פויערטע האָט דערציילט, אַז די דייטשן האָבן נישט דערלויבט עמלעכע מעג אַראָפּ־צונעמען דעם פעטער פיליפס טויטן קערפער פון דער תליה.

— וואָס וועלן מיר איצט טאָן? — האָט סאַניאַ איבערגערעיסן דער פויערטע און אין פאַרצווייפּלונג פאַרבראַכן מיט די הענט.

— אַפּשר ווילסטו זעען די אַלטע מעלאַניע, טאָ גיי אַרײַן אין דעם „סוויניושניק“ (חזיר־שטאַל), דאָרטן וווינט זי איצט, — האָט געזאָגט די פויערטע און אַ ווייז געטון מיט דער האַנט אויף אַ קליי־נער כאַטע, וואָס איז געשטאַנען איינזאַם אויף דעם צווייטן עק הויף. סאַניאַ איז צוגעגאַנגען צו דער געדעקטער מיט שטרוי, כאַטקע, וועלכע איז ביז דער העלפט געווען איינגעוואַקסן אין דער ערד. זי

הָאָט אַ שמוּזים געטון די טיר, וועלכע הָאָט זיך מיט אַ לאַנגן, טרויער ריקן סקריפּ געעפנט און איז אַריינגעגאַנגען אינעווייניק. ביי דער שוואַכער שיין פון דער „לומשינע“, וואָס הָאָט געברענט אויף דעם פּריפעטשאַק, הָאָט זי דעהוען אַ נידעריק צימערל מיט אַ ליימענעם דיל. דאָס גאַנצע מעבל איז באַשטאַנען פון אַ טיש מיט אַ לאַנגער באַנק. אויף איין וואַנט זענען געהאַנגען צוויי פאַרויכערטע הייליקע בילדער און אין ווינקל איז געשטאַנען אַ הילצערן בעט, אויף וועלכער עס איז עמעצער געלעגן. סאָניאַ הָאָט זיך דערנענטערט צום בעט און קוים דערקענט אין דער אַלמער צונויפגעקאַרטשעמער פּרוי, די מומע מעלאַניע. ווען די אַלמע הָאָט דערזען סאָניען, הָאָט זי זיך שטאַרק דערפּרויט. זי איז אַראָפּגעקראַכן פון בעט, צובלאַזן אַ פּייער אויף דעם פּריפעטשאַק און צוגעשטעלט קאַרטאַפּל און טיי.

— ווי קלוג דו הָאָסט געטון, וואָס ביזט געקומען — הָאָט די אַלטימטשקע געזאָגט, ווען זיי הָאָבן זיך אַוועקגעזעצט צום טיש און צוגעטראָטן צום באַשיידענעם אָונט־ברויט. איצט וועט זיין, ווער עס זאָל מיין לעצטן קרעכץ אויפנעמען און מיינע אויגן נאָך דעם טויט פאַרמאַכן.

די אַלמע הָאָט געלעבט און געקושט קאָסטיקן: — „וואָס פאַר אַ גרויסער ער איז ביי דיר אויסגעוואַקסן, אינגאַנצן אין אונדזער וואַסיען געראַטן“.

בשעת דעם אָונט־ברויט, הָאָט די מומע מעלאַניע דערציילט וועגן אירע שרעקלעכע איבערלעבונגען. סאָניאַ הָאָט מיט גרויס מיט־געפיל זי אויסגעהערט און ווען די אַלטימטשקע הָאָט געענדיקט, הָאָט זי פאַר איר אויפגעפנט דאָס האַרץ. עס איז שוין געווען ווייט נאָך האַלבער נאַכט, ווען סאָניאַ הָאָט קאָסטיקן, וועלכער איז איינגעד־שלאָפן אויף אירע הענט, אַוועקגעלייגט אויף דעם בעט און אַליין אייך זיך געקליבן אַפּרוען נאָך דעם שווערן וועג. די מומע מעלאַניע הָאָט סאָניען אָפּגעטראָטן דאָס בעט און אַליין איז זי אַרויפגעקראַכן אויף דעם אָנגעוואַרעמטן אויוון און פון דאָרטן נאָך אַראָפּגערעדט. — שווער איז דאָס לעבן איצט פון אַ פּרוי אָן אַ מאַן, אָן על־מערן און דערצו נאָך מיט אַ קליין קינד, אָבער זאָרג נישט מיינע־

רינקע. אביסל קארטאפל האָב איך נאָך אין קעלער, מיר וועלן פון הונגער נישט שטארבן. שלאָף, מיין טייערע, רי זיך אָפּ און מאַרנן וועלן מיר טראַכטן וואָס ווייטער צו טון.

ק א פ י ט ל 10

סאַניאַ אַרבעט ביי די דייטשן

מעלאַניע האָט סאַניען נישט געראַטן גיין אַרבעטן אין קאַלכאַן : עם זענען היינט נישט די אַלמע צייטן — האָט געזאָגט מעלאַניע — דער דייטש צווינגט אַרבעטן אַ סך און צאָלט נישט לויט די „אַר-בעטס־מעג“, נאָר וויפּל אים גלוסט זיך און ווען אים גלוסט זיך. סאַניאַ האָט זיך גיך באַפריינדעט מיט אייניקע שכנות, וועלכע האָבן אויך געהאַט זייערע מענער אין דער רויטער אַרמיי און זיי האָבן איר צוגעזאָגט צו געפינען אַרבעט. ואין עטלעכע מעג אַרום. האָט איר איינע פון אירע נייע פריינדינס מיטגעטיילט, אַז אין „סאַלאַראַט־היים“, וווּ זיי אַרבעט אַלס געהילפּס־קעבן, נויטיקט מען זיך אין אַ שוואַרצער אַרבעטערן אויף וואַשן דאָס געשיר.

אויף דעם צווייטן טאָג האָט שוין סאַניאַ געאַרבעט אין דער דייטשער קוך. די אַרבעט איז צום אָנהויב געווען זייער שווער, — צווישן איין עסן און צווייטן האָט זי באַדאַרפט אויסוואַשן גאַנצע הויפּנס מיט געשיר, נאָך זי האָט זיך גיך צוגעוויינט דערצו און איז געווען צופרידן. דער „שעה־קוכער“ אַן אַלמער דייטש, האָט גאַנץ מענטשלעך טראַקטירט די אוקראַינישע אַרבעטערנס; ער האָט זיי געגעבן עסן צו דער זעט און דערלויבט מיטצוגעמען דאָס עסן, וואָס פּלעגט איבערבלייבן אויף די טישן נאָך די דייטשן.

סאַניאַ האָט יעדן אָונט געבראַכט אַזויפיל שפּייז, אַז עם איז געווען גענוג פאַר קאָסטיקן און פאַר דער מומע מעלאַניע. צווישן די אוקראַינערס, וואָס האָבן געאַרבעט אין קוך, האָט זיך סאַניאַ אויס־געטיילט, הן מיט איר באַנעמונג, הן מיט איר אויסערלעכן אויסזען. דאָס האָט באַלד באַמערקט דער „אַחטס־קאָמענדאַנט“, וועלכער איז

געווען דער „פאטראן“ פון דעם „סאלראטן-היים“ און פלעגט אָפּט אַרײַנקומען אויף אַן אינספּעקציע.

— ווער ביזטו, שיינע אוקראינערן? עפעס ביזטו נישט ענלעך צו די קאלכאזנע באבעס — האָט זיך אײַנמאַל געווענדעט דער קאַ- מענדאַנט צו סאַניען, באַטראַכטנדיק זי מיט אַ פּרעכּן בליק.

— איך בין פון קיעוו, און געפין זיך דאָ ביי מיין מומען — האָט סאַניאַ געענטפּערט.

— און וווּ איז דיין מאַן? — האָט געפּרעגט דער דײַטש.

— מיין מאַן איז אין דער רױטער אַרמײ.

— ביזטו, הייסט דאָס, אַ שטרויענע אַלמנא, זייער גוט, זייער

גוט — האָט מיט אַ צופּרירענעם טאָן געזאָגט דער קאָמענדאַנט — איך האָב ליב שיינע אוקראינערנס, מיר וועלן זיין פּרײַנט.

זייענדיק שוין ביי דער טיר, האָט ער איר נאַכאַמאָל אָפּגעמאַסטן פון קאָפּ ביז פּיס און איז אַרויסגעגאַנגען. דאָס צווייטע מאַל, ווען ער איז געקומען אין קוד, האָט ער זיך ווידער אַמאָל אָפּגעשטעלט נעבן סאַניען און פאַרפּירט מיט איר אַ שמועס. ער האָט איר געפּרעגט, צי עס געניגט איר דאָס, וואָס זי פאַרדינט אויפן לעבן. ער איז געווען אַנטציקט פון אירע שיינע אויגן, געדיכטע האָר און דרדראַנג, אַ זאָג געטאָן: „איך וואָלט דיך גערן גענומען פאַר אַן אויפזעערין אין מיין וווינונג, דו וואָלסט באַקומען אַ בעסערן לווין און מלכּושים וואָלסט דיר אויך נישט געפעלט.“

— איך דאַנק זייער דעם הערן קאָמענדאַנט — האָט סאַניאַ גע-

ענפּערט — איך פאַרדין דאָ גאַנץ גענוג, כדי זיך אויסצוהאַלטן מיט מיין קינד, און די אַרבעט אין „סאלראטן-היים“ באַפּרדיקט מיך פּולקאָס.

אײַנמאַל נאַכמיטאָג איז דער קאָמענדאַנט אַרײַנגעקומען אין קוד. דער שעה-קוכער מיט די צוויי אוקראינישע געהילפּן זענען פּונקט אַרויסגעגאַנגען אין מאַגאַזין נאָך פּראָדוקטן, בלוז סאַניאַ איז געשטאַנען נעבן דעם קאַסטן פּול מיט אומריין געשיר און עס געוואָשן. דער קאָמענדאַנט איז צו אײַר צוגעקומען און שטיל געזאָגט: — קום שיינע אוקראינערין היינט אין אַוונט צו מיר אין דער

וווינונג, וועלן מיר זיך אביסל אַמזירן. דו ביזט אָן אַ מאַן און איך בין אָן מיין פרוי, אזוי אז מיר זענען אויף גלייכע רעכט.

סאָניאַ האָט אים גאָרנישט געענטפערט און פאָהגעוועזט איר אַר-בעמ. דער אָפיצער האָט איר פּלוצלונג אַרומגענומען און געוואָלט אַ קוש טון. זי האָט אים אָבער דעליקאַט אָפּגעשטויסן פון זיך און געזאָגט:

— איר דערלויבט זיך, הער קאָמענדאַנט, צופיל. איך בין אַן אָנשטענדיקע פרוי און וואָלט איך זייער געבעטן, מיך צו לאָזן צורו. — אַן אָנשטענדיקע פרוי! — האָט מיט חוזק אַ זאָג געטון דער קאָמענדאַנט און זיך ציניש צעלאַכט — ווי קאָמיש דאָס קלינגט. דו ביזט אַ פרוי פון אַ באַזיגט פּאָלק מיט וועלכער, אונדז זיגער, וויז דערלויבט אַלץ צו טון. איך וואָלט דיך געקענט האָבן אזוי ווי די הונדערטער אוקראַינערנס, וואָס איך האָב געהאַט פאַר דיר. נאָר דו זעסט אויס נישט אזוי איינפאַך ווי יענע. דו זעסט אויס שטאַלצער פון יענע און טאַקע דאָס רייצט מיך. דערפאַר וויל איך דיך נישט נעמען מיט נוואָלט. איך וויל גערן האָבן פאַרגעניגן, אַז דו זאָלסט זיך מיר אָפּגעבן פרייוויליק.

אין קוך איז אַריינגעקומען דער קוכער מיט די צוויי אוקראַינערס. דער קאָמענדאַנט האָט נאָך באַוויזן אַ זאָג צו טון: „דו וועסט, שטאַלצע אוקראַינער, מיינע הענט נישט אויסמיידן.“ און ער איז אַרויסגעגאַנגען. ווען נישט די דאָזיקע שמועסן מיט דעם קאָמענדאַנט, וועלכע האָבן אויף איר אָנגעוואָרפן אַ שרעק, וואָלט סאָניאַ געווען אינגאַנצן צופרידן פון איר איצטיקער לאַגע, וועלכע איז אין פאַר-גלייך מיט איר לעבן אין קיעוו, דאָס לעצטע יאָר געווען אַ סך אַ בעסערע. דו שווערע אַרבעט האָט איר אזוי איינגעשלאַנגען, אַז דעם גאַנצן טאָג האָט זי נישט געהאַט ווען צו טראַכטן וועגן וואַסיען און וועגן גורל פון אירע אַלמע עלטערן.

אין אָונט אָבער, נאָכדעם ווי זי פלעגט זיך אָנפרייען און טרייסטן מיט קאָסטיקן און אים אוועקלייגן שלאָפן, האָט זי אָפט נאָך לאַנג געשמועסט מיט דער מומע מעלאַניע און דערצוילט וועגן איר גליקלעך לעבן, וואָס זי האָט געהאַט ביז דער מלחמה. פון די דאָזיקע דעראינערונגען פלעגט איר ווערן אזוי שווער דאָס געמיט,

אז זי פלעגט זיך צודריקן צו דער גוטער מעלאניע און לאנג וויינען.
די אלטיטשקע האָט גענלעט אירע האָר און זי געמרייסט.

— וויין נישט, טייערינקע — האָט זי געזאָגט — אלץ וועט וויי-
דער זיין גוט. דער דייטש וועט זיכער האָבן די מפלה, ווייל עס איז
נאָך נישט געווען קיינער, וועלכער זאָל אונדזער „מאטושקא ראסיא“
(מוטער רוסלאַנד) בייקומען. דער פראַנצויז ואיז שוין געווען אין
מאָסקווע און דאָך האָבן אים אונדזערע בראַווע סאָלדאטיקעס אַרויס-
געטריבן פון אונדזער פּאָטערלאַנד. ער איז אַנטלאָפּן אַן אָפּגעריסער
נער און הונגעריקער. מיין זיידע, וועלכער האָט דאָס אלץ מיט זיינע
אייגענע אויגן געזעען, האָט דערציילט, אַז נאַפּאָלעאָנס אַרמיי האָט
געגעסן וואַראַנעס און קעז. היטלער וועט אויך אזוי געיאָגט ווערן
פון אונדזער היימלאַנד און דאָן וועט וואַסיענקאָ צוריקקומען און
איר וועט ווידער גליקלעך זיין.

די ווערטער פון דער גוטער פרוי האָבן סאָניען באַרוואַקט און
אַנגעפילט מיט האַפּענונג.

ק א פ י ט ל 11

קאָסטיק איז קראַנק

קאָסטיק איז געווען אַ לעבנס־לוסטיק קינד און פאַר זיינע 5 יאָר
איז ער געווען זייער גוט אַנטוויקלט גייסטיק און פיזיש. גאַנצע טעג
האַט ער זיך געשפּילט מיט זיינע נייע חברימלעך אויף דעם גרויסן
קאָלכאָז־הויף און נישט האָבנדיק, ספּעציעל קיין מורא פאַר דער
„באַביע מעלאַניע“, האָט ער זיך געפילט פריי און געטון אָן שטע-
רונג אלץ וואָס אים האָט זיך געלוסט.

ווען עס איז אַראָפּגעפאַלן דער ערשטער שניי, האָט קאָסטיק פון
אַ ברעטל געמאַכט אַן אימפּראָוויזירט שליטעלע און זיך געגליטשט
פון באַרג, וואָס איז געווען נישט ווייט פון קאָלכאָז. דעם גאַנצן סאַג
האַט ער פאַרבראַכט אויף דער פּראָסטיקער לופּט. בלויז פון צייט
צו צייט, איז ער אַריינגעלאָפּן אַ צעפאַרעמער אין הויז, כדי זיך

אָנצוטרינקען מיט קאלטע וואַסער און איז ווידער אַרויס צו זיינע חברים.

· אין אָונט איז ער אַריינגעקומען אין דער וווינונג אינגאנצן אַ נאַסער פון שניי און אַדורכגעפרוירענער. די „באַביע מעלאַניע“ האָט פון אים אַראָפּגענומען די נאַסע מלבושים און זיי אויפּגעהאַנגען צו טריקענען איבערן אויוון און קאָסטיקן אַריינגעלייגט אין בעט, וווּ ער איז אַ מידער באַלד איינגעשלאָפּן. ווען סאָניע איז געקומען פון דער אַרבעט, צוגעגרייט דעם אָונט-ברויט און אָנגעהויבן קאָסטיקן וועקן, ער זאָל גיין עסן, האָט ער זיך געבעטן, מען זאָל אים לאָזן שלאָפּן, ווייל דער קאָפּ מוט אים וויי און ער איז נישט הונגע-ריק. סאָניע האָט באַאמרוואיק צוגעלייגט אירע ליפּן צו זיין שמערן און פעסטגעשטעלט, אַז ער האָט אַ געהעכערטער טעמפעראַטור.

אויף דעם צווייטן טאָג, ווען סאָניע איז אוועקגעגאַנגען צו דער אַרבעט, האָט זי געבעטן מעלאַניע, זי זאָל קאָסטיקן נישט אַראָפּ-לאָזן פון בעט און אים נישט געבן קיין קאלט וואַסער צום טרינקען. מיט אומגעדולד האָט זי שוין געוואַרט אויף דער ענדע פון דער אַרבעט. ווען זי איז געקומען אַהיים האָט זי געטראָפּן קאָסטיקן ליגן אין גרויס היץ, מיט אַ פאַרנעפּלטן, אומעטיקן בליק. מעלאַניע האָט געעצהט רופן די „באַבע סעראַפּימע“, וועלכע איז געווען אַ ספּע-ציאָליסטן פון אָפּשפּרעכן אַן „עין הרע“ און האָט אויך געהיילט פאַרשידענע קראַנקייטן מיט אַ געטראַנק פון וואַלד-גראָזן, וואָס זי פלעגט אַליין פּרעפּאַרירן. די „באַבע סעראַפּימע“ האָט באַטראַכט קאָסטיקן, אַ שאַקל געטון מיטן קאָפּ און געזאָגט:

„דאָס קינד איז ערנסט קראַנק. איך צווייפל, צי מינע קרויטעכצן וועלן אים העלפּן. איך וואָלט געראַטן רופן אַ דאָקטאָר.

איז אַ שעה אַרום, איז שוין געבן קאָסטיקן געשמאַנען דער איינ-ציקער אוקראַינישער דאָקטאָר פון שטעטל.

— ער האָט אַ שטאַרקן לונגען-אָנצינדונג — האָט ער פעסטגע-שמעלט — צום אומגליק האָבן די דייטשן רעקוויזירט די אַפּטייק, ווען נישט, וואָלט מיין אויפּגאַבע געווען פיל לייכטער. מיר וועלן זיך מוזן באַנוגענען בלויז מיט שטעלן באַנקעס, ווייל קיין שום מעדיקאַמענטן איז נישט צו באַקומען.

די באנקעס האָבן נישט איבערגעריסן די היץ, וועלכע האָט גע-
האלטן אין איין שטייגן. סאָניא איז די גאנצע נאָכט געועסן מיט
קאָסטיקן אויף די הענט, אים געקישט און געוויינט. דאָס קראַנקע
קינד איז געלעגן מיט פאַרמאָכטע אויגן און געקרעכצט, בלויז פון
צייט צו צייט האָט ער אויסגעשריגן עפעס נישט פאַרשטענדלעכע
ווערטער אָדער גערופן זיינע חברים. סאָניא איז געווען שרעקלעך
פאַרצווייפלט. זי האָט געפילט איר הילפלאָזיקייט און איינזאַמקייט.
איר מוטערלעך האַרץ האָט געבלוטקט, צוקוקנדיק זיך צו די לידן
פון איר איינציק געליבט קינד, וועלכע זי איז נישט אימשטאַנד צו
שטילן.

אינדערפרי האָט זי געמוזט גיין צו דער אַרבעט. אַ באַרמ־האַר-
ציקע שכנה האָט צוגעזאָגט העלפן דער מומע מעלאָניע אויפפאַסן
אויף דעם קראַנקן קינד. דער מאָג האָט זיך געצויגן אומגענדלעך.
יעדע שעה איז ביי סאָניען געווען ווי אַ יאָר. נאָך דעם מיטאָג האָט
סאָניא אָפגעוואַשן דאָס געשיר, זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקל פון
קיך און שטיל געוויינט. זי האָט נישט באַמערקט ווי עס איז אַרייַן-
געקומען אין קיך דער קאָמענדאַנט. ער איז צוגעגאַנגען צו איר,
אוועקגעלייגט זיין האַנט אויף איר אַקסל און מיט כלומרשטן מיט
לייד געפרעגט.

— וואָס וויינסטו, שיינע אוקראַינערן? וואָס פאַר אַן אומגליק
האָט ביי דיר פאַסירט?

סאָניא האָט אין דעם מאָמענט פאַרגעסן, אַז עס שמויט פאַר איר
אַ דייטשער אָפיצער און זייענדיק גערירט פון זיין ווייכער שטים,
דורך טרערן געזאָגט:

— אַ גרויס אומגליק האָט מיך געמראָפן. מיין קינד איז געפער-
לעך קראַנק אויף אַ לונגען-אַנצינדונג.

— דאָס איז נאָך נישט אזוי שרעקלעך — האָט דער קאָמענ-
דאַנט געזאָגט מיט אַ רואיקן טאָן — אויב דו ווינטשט זיך, קען
איך שיקן צו דיר אונדזער מיליטערישן דאָקטאָר און מעדיקאַמענטן
פעלן ביי אונדז אויך נישט.

— ווי דאָנקבאַר איך בין דיר, גוטער מענש — האָט אויסגע-
שריגן סאָניא מיט טרערן.

— אָבער — האָט פאַרגעזעצט דער דייטש — דערפאַר וועסטו
 טון מיט מיר איין נאַכט פאַרברענגען.
 ווי מיט אַ שפּיז אין האַרצן, האָבן איר אַ שטאָך געגעבן די ווער-
 טער פון דעם נאַציסן קאָמענדאַנט, דעם זון פון דער העכערער ראַסע,
 וועלכער האָט געוואָלט אויף אזא עקלהאַפטן אופן אויסנוצן איר
 פאַרצווייפּלטער לאַגע.
 — ווען דו וועסט זיך דאָס ווינטשן, בין איך שטענדיק צו דיין
 דינסט, שטאַלצע אוקראַינערן — האָט ער אַרויסגייענדיק פון קוד
 אַ זאָג געטון מיט אַן איראַנישן שמייכל.

ק א פ י ט ל 12

איך וויל ראַטעווען מיין קינד

קאָסטויק איז געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן און אַרויסגעוויזן
 שוואַכע סימנים פון לעבן. ער האָט זיך אַפילו נישט אָנגערופן אויף
 סאָניעס פאַרצווייפּלטע רופן: „קאָסטויק, קאָסטויקאַ, מיין ליב קינד“.
 בלויז איינמאָל האָט ער אויפגעעפנט די אויגן און מיט אַ בלאַנ-
 דזשענדיקן בליק אַ קוק געטון אויף דער מוטער און זיי ווידער פאַר-
 מאַכט. ווען סאָניאַ האָט אויפסניי געבראַכט דעם אוקראַינישן דאָק-
 טאָר, האָט ער געזאָגט:

— אומזיסט האָט איר מיך גערופן, מיין טייערע. בלויז מעדי-
 קאַמענטן וואָלטן נאָך אפשר אים געהאַלפן, אָבער צום באַדויערן
 האָב איך זיי נישט — און אַרויסגייענדיק האָט ער צוגעגעבן — זיין
 צושטאַנד איז אַ האַפּענונגסלאָזער.

סאָניאַ האָט געבראַכן די הענט אין פאַרצווייפּלונג, געטוליעט
 דאָס קינד צו איר ברוסט, גערעדט צו אים און געוויינט.

— גאָטעניו! ווי שרעקלעך דו שטראָפסט מיך — האָט זי אויס-
 געשריגן — צי איז נאָך פאַראַן עפעס שרעקלעכעס ווי די לידן פון
 אַ מוטער, וואָס זעט, אז איר קינד שטאַרבט און קען עס נישט
 העלפן...
 ווען וואַסיאַ וואָלט יעצט געווען מיט אונדז... וואַסיאַ, מיין

מייערעד! צי לעבסטו? ... ווי אומגליקלעך, איינזאם איך בין... מיט וואָס וועל איך זיך פאר דיר פארענטפערן, אז איך האָב געלאָזט שטארבן קאָסטיקן, וועלכן דו האָסט אזוי ליב געהאט? ... עם האָבן איר געקלונגען אין די אויערן וואָסיעס לעצטע ווער- מער, וואָס ער האָט אַרויסגעשריגן פון אָפנייענדיקן צוג: „פאר יעדן פרייז היט אָפ אונדזער קאָסטיקן“. און באַלד האָט זי זיך דערמאָנט אין דעם קאָמענדאָנטס צינישן געלעכטער און זיין פראַזע: „ווען דו וועסט זיך ווינטשן, בין איך צו דיין דינסט, שטאַלצע אוקראַינערין“. דער דאָזיקער דייטש קען ראַטעווען מיין קינד — האָט זי געד טראַכט — אָבער פאר וועלכן גרויזאמען פרייז, פאר דעם פרייז פון מיין ערע... פאַראַטן מיין וואָסיען? ... זיך אָפגעבן דעם מערדער פון מייע אַרעמע עלטערן און אפשר אויך פון מיין געליבטן מאַן? ... ניין! דאָס איז שרעקלעך... גאָמעניו, ווייז מיר אַ וועג, ראַטעווע מיר מיין אַרעם קינד! ...

סאָניאַ איז דערצויגן געוואָרן אין אַ קליין יידיש שטעטל אויף אוקראַינע, ביי אַרנטלעכע, אָנשמענדיקע עלטערן, ביי וועלכע די ריינקייט פון פאַמיליערלעבן איז געווען איינע פון די הויפט־יסודות. סאָניאַ האָט מיט עקל און שרעק געטראַכט וועגן דעם פרייז וואָס דער דייטשער מערדער האָט געפאָדערט פאַרן ראַטעווען איר קינד. זי האָט זיך צוגעקוקט צו קאָסטיקס ליידן און איר מוטער־האַרץ האָט זיך געשניטן...

„צו וועט מיר מיין געוויסן לאָזן רוען ביים געדאַנק, אז איך האָב געהאַט די מעגלעכקייט צו ראַטעווען מיין קינד און האָב דאָס נישט געטון? ... צי האָב איך רעכט מקריב צו זיין דאָס אומשולדיקע לעבן, צוליב מיין קערפערלעכע ריינקייט? ... צי באַניי איך נישט דערמיט קיין גרעסער פאַרברעכן אַלס מוטער און אַלס מענטש? — האָט אין איר אַלץ געשריגן.

אזא אינערלעכער קאמף איז פאָרגעקומען אין סאָניען אַ גאַנצע נאַכט. אַ קאמף צווישן אַן אָנשמענדיקער פרוי, וועלכע האָט ליב איר מאַן און אַ יידישע פרוי, וועלכע האָסט די מערדער פון אירע עלטערן, פון איין זייט, און אַ ליידנדיקער מוטער, וועלכע זעט ווי איר איינציק קינד שטאַרבט פון דער צווייטער זייט.

קאסטיק האָט שווער געאַמעמט און איז מיט יעדער מינוט גע-
וואָרן אַלץ שוואַכער און שוואַכער.

סאָניאַ האָט געפילט, אז זיינע שעהן זענען געציילטע.

עס האָט אָנגעהויבן טאָגן; דורך די קליינע פענצערלעך האָט
זיך אָנגעהויבן אַרײַנבאַקומען די גרויע שיין פון אַ נעפֿלדיקן פֿרי-
מאָרגן. סאָניאַ האָט געהאַלטן דאָס שטאַרבנדיקע קינד אויף די הענט
און געוויינט. פֿלוצים האָט זיך קאָסטיק האָסטיק אַ וואָרף געטון
און אָנגעהויבן רופן:

— „מאַמעניו וווּ ביזטו, מאַמעניו?“

— „איך בין דאָך מיט דיר, מיין טייער קינד!“ — האָט זי
וויינענדיק געענטפֿערט.

קאָסטיק האָט געקוקט מיט האַלב־אַפֿענע אויגן אויף דער מוטער
און זי נישט דערקענט. ער האָט פֿאַרמאַכט די אויגן אויף אַ ווײַל
און זיי באַלד ווידער אַמאָל אויפֿגעעפֿנט.

— „וווּ איז דער פֿאַפֿקע? — האָט ער מיט אַ שוואַכער שטיים
געפֿרענט — וואָס דערשלאָגט ער נישט גיכער דעם דייטש און קומט
נישט צו אונדז... איך וויל צום פֿאַפֿקע...“

קאָסטיק איז אַנטשוויגן געוואָרן. מען האָט שוין קוים געהערט
זיין אַטעמען.

— ניין! איך קען זיך מער נישט צוקוקן צו די לײַדן פון מיין
קינד! — האָט סאָניאַ אויסגעשריגן, — איך וויל ראַטעווען מיין
קינד!

זי איז אַרויסגעלאָפֿן פון הויז און, ווי געיאָגט דורך עמיצן, גע-
לאָפֿן איבער דעם טײַפֿן שניי, וואָס איז איבער נאַכט אָנגעפֿאַלן, צו
דער ווײַונג פון קאָמענדאַנט.

— צו וועמען דאַרפֿסטו? — האָט איר שמרענג געפֿרענט דער
באַוואָפֿנטער דייטש, וואָס האָט באַוואַכט דעם אַרײַנגאַנג.

— מעלדע דעם קאָמענדאַנט, אז סאָניאַ, די אַרבעטערין פון
„סאָלאַדאַטן־הײם“ איז צו אים געקומען.

אין אַ פֿאָר מינוט אַרום האָט מען איר באַפוילן אַרײַנצוגיין.
מיט אַ קלאַפֿעדיק האַרץ האָט זי אויפֿגעעפֿנט די טיר און איז שטיין

געבליבן. דער קאמענדאנט איז נאך געלעגן אין בעט און מיט א צופרידענער שמים געפרעגט:

— וואָס האָט דיר אזוי פרי געבראַכט צו מיר, שטאַלצע אוקראַיִ-
נערין?

— ראַטעווע מיר מיין קינד, — האָט סאָניאַ אויסגעשריגן —
איך בין ואוּף אלעם גרייט... נאָר ראַטעווע מיר מיין קינד, אייל זיך,
ווייל יעדע מינוט איז מיוער.

— גיי אַהיים, באַלד קום איך צו דיר מיט אונדזער דאָקטאָר.

ק א פ י ט ל 13

דער שרעקלעכער פרייז

ווייניקער ווי אין אַ האַלבער שעה אַרום איז אין מעלאַניעס ניר-
דעריקער כאַטקע אַריינגעקומען דער קאָמענדאַנט אין דער באַגליי-
טונג פֿון אַ מיליטערישן דאָקטאָר. דער לעצטער האָט קאָסטיקן גע-
מאַכט אַן איינשפּריצונג, איבערגעלאָזט מעדיקאַמענטן און איז
אַוועקגעגאַנגען, צוואַגנדיק אין עטלעכע שעה אַרום ווידער צו קומען.
דער קאָמענדאַנט האָט דערלויבט סאָניען נישט גיין צו דער אַרבעט
און מיט אַ פּאַטערלעכן טאָן געהייסן איינגעבן קאָסטיקן פינקטלעך
די רפואות. ביז נאַכט איז דער דאָקטאָר נאָך צוויי מאָל געווען און
מיט צופרידנקייט פעסטגעשטעלט, אַז די היץ ביים קינד הויבט אָן
צו פאַלן. אזוי איז געווען אויפן צווייטן און דריטן טאָג.

אין אַ וואַך אַרום האָט דער דאָקטאָר פעסטגעשטעלט, אַז קיין
לעבנסגעפאַר דראָט שוין נישט דעם קינד; ער דאַרף בלויז אַ זאָהר-
פעליקע פלעגע. סאָניאַ איז געווען אזוי גליקלעך, זעענדיק ווי איר
געליבט קינד נעמט זיך ווידער אָן מיט כוחות, ווי ער לאַכט שוין
און שטיפט, אַז אין דעם מאָמענט האָט זי פאַהגעסן וועגן דעם פאַר-
לאַנג פֿון קאָמענדאַנט, וואָס זי וועט דאַרפן אויספירן. ואון אַ פּאַר
וואַכן אַרום, איז שוין קאָסטיקס געזונט צושטאַנד געווען אויף אזוי
פיל גוט, אַז סאָניאַ האָט אים געקענט רואיק איבערלאָזן אונטער
מעלאַניעס אויפזיכט און גיין צו דער אַרבעט.

דער קאמענדאנט איז יעדן טאג, נאך דעם מיטאג, אריינגעקומען אין קור, זיך געפרעגט אויף קאסטיקס געזונט, אפטמאל איבערגעלאזט אפילו פאר קאסטיקן צוקערלעך, אדער שאקאלאד. ער האט קיין איין מאל נישט דערמאנט אין משך פון די ערשמע פאר וואכן, וועגן סאניעס צוואגן. זי האט אפילו אנגעהויבן טראכטן, אז דער קאמענדאנט האט דאס נישט געמיינט ערנסט און האט זיך בלויז געוויצלט, ווען ער האט פארגעלייגט, צו ראטעווען איר קינד פארן פרייז פון איר ווירדע.

דער דאזיקער געדאנק האט איר צוביסלעך בארואיקט און ווען דער דייטש פלעגט אריינקומען אין קור, האט זי אים העפלעך באגרייסט. איינמאל איז ער אריינגעקומען אין קור, ווען עס איז אויסער סאניען גראד קיינער נישט געווען. ער איז צו איר צוגעגאנגען, זי אָנגענומען מיט צוויי פינגער ביי דעם קין און אריינקונדיק אין אירע אויגן מיט אן ערנסטן טאָן געזאָגט:

— דו מיינסט, אז איך וועל נאך לאנג דולדן דיין אומדאנקבאר קייט? איך האב געראטעוועט דיין קינד, נישט צוליב מיין ליבע צו די אוקראינישע קינדער, נאך בכדי צו האבן דאס פארגעניגן, אז דו, שטאָלצע אוקראינערין, זאלסט פרייוויליק מיט מיר פארברענגען... היינט אין אָוונט קומסטו צו מיר!

מיט די ווערטער האט ער זיך אויסגעדרייט און ארויסגעגאנגען. סאניא איז געבליבן שטיין ווי געפלעפט. — „דאס איז נישט קיין ווייץ, — האט זי א טראכט געטון — דאס איז די שוידערלעכע ווירק לעבקיט... איך מוז באצאלן פאר דער רעטונג פון מיין קינד“.

דער דאזיקער געדאנק האט ווי א שווערער בארג זיך ארויפגערוקט אויף אירע אקסלען און זיי געדריקט. זי האט פיבערהאפטיק געארבעט און אירע געדאנקען האבן זיך געדרייט ארום איר אומגליק לעכער לאגע. זי האט געוואלט, אז דער טאג זאל זיך ציען וואס לענגער און די שרעקלעכע נאכט זאל קיינמאל נישט אָנקומען. מיט לאנג זאמע טריט האט זי זיך נאך דער ארבעט אומגעקערט אהיים. זי האט נישט געענטפערט אויף קאסטיקס צערמלעכקייטן, זיך אוועק געזעצט אויפן בעט, אראפגעלאזט דעם קאפ אויף די הענט און שווארצע געדאנקען האבן איר באהערשט. — „ווי אזוי וועל איך קענען

לעבן נאָך דעם שענדלעכן טאָט? ווי אזוי וועל איך קענען וואַסיען אין די אויגן קוקן? ... ניין. איידער אזא שאַנדע איז בעסער דער טויט... בעסער באַגייין זעלבסטמאָרד!!!"

באלד וויז איר אָבער אַרויפגעקומען אַן אַנדער געדאַנק: „צוליב דעם האָב איך קאָסטיקן אַרויסגעריסן פֿון די נעגל פֿון טויט, כדי אים איצט צו מאַכן פֿאַר אַ קיילעכדיקן יתום ער זאָל זיך אַרומדרייען אויף פֿרעמדע הויפֿן, ווערן דערצויגן דורך פֿרעמדע מענטשן, ליידין דערנידערונגען, הונגער און נויט? ... צי וועט ער מיר, אז ער וועט אויסוואַקסן, גיכער מוחל זיין דאָס, וואָס איך האָב אים, אַן אומבאַהאַלפֿענעם פֿאַרלאָזט, ווי דאָס, וואָס איך האָב מיין ערע אַלס פֿרוי מקריב געווען, בכדי זיין לעבן צו ראַטעווען? ... ניין, איצט טאָר איך דאָס נישט טאָן. איך וועל דאָס באַווייזן צו טאָן, ווען ער וועט זיך מער נישט נויטיקן וואָס מיין הילף, אָדער ווען זיין פֿאַטער וועט זיך צוריק אומקערן..."

איר געדאַנקען-גאַנג האָט איבערגעשלאָגן דאָס אַריינקומען פֿון אַ דייטשן סאָלדאַט. ער האָט אַ קלאַפֿ געטון מיט דעם געווער און מיט אַ באַפעלערישן טאָן געזאָגט:
— דער הער קאָמענדאַנט האָט באַפוילן זאָפֿאַרט ברענגען צו אים די פֿרוי סאָניאַ!

מיט אַן אַרפֿאַנגעלאָזטן קאַפֿ, ווי אַ פֿאַראַרטיילטע צום טויט, איז סאָניאַ געגאַנגען נאָך דעם סאָלדאַט. אין עמלעכע מינוט זענען זיי שוין געווען געבן דעם קאָמענדאַנטס ווינונג. דער סאָלדאַט האָט אויפֿגעפֿנט די טיר און באַפוילן סאָניען אַריינגיין. זי איז שטיין געבליבן אויפֿן שוועל און מיט אַ דערשראָקענעם בליק געפֿירט וואַיכער דעם העל־באַלויכטענעם צימער. אויף די ווענט זענען געהאַנגען פֿיל בילדער פֿון פֿרויען און אויך אַ גיטאַרע.

— שרעק זיך נישט, שיינע אוקראַינערין, קום אַריין. — האָט זיך געווענדעט צו איר דער קאָמענדאַנט, וואָס איז געשטאַנען אין מיטן צימער, אָנגעטאָן אין אַ רויטן, סאַמעטענעם שלאָף־דאַק. זי האָט זיך נישט גערירט פֿון אַרט און געצימערט פֿון שרעק און אויפֿרגענונג. אין מיטן צימער וואָס געשטאַנען אַ טישל, סערווירט פֿאַר צוויי פֿערזאָן. איר בליק האָט זיך אַביסל לענגער אָפֿגעשטעלט אויף

דער האלב־רונדיקער פלאש מיט קאניאק, וואָס האָט געפֿינקלט אַנט־קעגן דער שיין, פֿון אַ גרויסער נאַפֿט־לאָמפּ, וואָס האָט געברענט אויף אַ צווייט טישל. דער קאָמענדאַנט האָט באַמערקט איר בליק, אָנ־געגאַסן אַ גלאָז קאָניאַק און איר דערלאָנגט.

— וטרינק אויס, וועסטו זיך דערוואַרעמען, — האָט ער געזאָגט מיט אַ ווייכער שטימ — דו ציטערסט אינגאַנצן, ביזט ווייזט אויס, געפרוירן.

סאָניאַ האָט אין איין מאָל אויסגעטרונקען דאָס גאַנצע גלאָז. — „בייס־צו“, — האָט ער געזאָגט, צופֿירנדיק זי פֿאַר דער האַנט צום טויש. אַ וואַרעמקייט האָט זיך צעגאַסן איבער איר גאַנצן קערפֿער און אין קאָפּ האָט אָנגעפֿאַנגען אַביסל רוישן. זי האָט אויסגעשטרעקט צום קאָמענדאַנט דאָס ליידיקע גלאָז און אַ זאָג געטון: „נאָך“. ער האָט אַ צעשמייכלטער איר אָנגעגאַסן דאָס צווייטע גלאָז. סאָניאַ האָט עס מיט איין אָטעם אויסגעטרונקען.

אַ, איך האָב געמיינט, אַז רוסן האָבן ליב, נאָר „וואַדקאַ“, איך זע, אַז קאָניאַק שמעקט זיי אויך — האָט געזאָגט דער קאָמענדאַנט און זיך אַליין צעלאַכט פֿון זיין חכמה. ווי אַ ווייטער עכאָ, האָט אָפּ געקלונגען אין אירע אויערן זיין געלעכטער. דאָס צימער איז מיטאַמאָל געוואָרן גרעסער און נאָך ליכטיקער און פֿלוצים האָט זיך אַלץ אַרום איר אָנגעהויבן צו דרייען: די בילדער אויף די ווענט, די גיטאַרע, דער קאָמענדאַנט. זיין רויטער שלאָפֿֿראַק איז ווי צעגאַסן געוואָרן און אַלעס אַרום פֿאַרדעקט מיט זיין רויטקייט... די רויטע כּוואַליע האָט זיך צו איר דערנענטערט, צוויי גרויסע האַרדיקע הענט האָבן זיך פֿון דער כּוואַליע אַרויסגערוקט און געוואַלט זי אַרומנעמען... זי האָט זיך דער־שראַקן פֿאַר די הענט, זיי אָפּגעשטויסן פֿון זיך און מיט וואַקלענדיקע טריט צוגעגאַנגען צו דער וואַנט, אַראָפּגענומען די גיטאַרע און מיט אַ האַלב־שיכורער שטימע אָנגעהויבן זינגען:

„שפּיל גיטאַרע, קלינג־זשע סטרונעס, מיך פֿאַרשטיין

קענסטו אַליין,

„שפּיל, אַז אַלץ זאָל פֿאַרשווינדן, און דאָס האַרץ זאָל בלייבן

שטיין“...

אַ פרעמד מענעריש געזיכט האָט זיך צו איר דערנענטערט. ווי

קאָמיש דאָס געזיכט זעט אויס : מיט פיר אויגן, צוויי מיילעך, צוויי נעזער... "כאַכאַכאַ! ווי פריילעך עס איז מיט אַמאָל געוואָרן אויף דער נשמה... אָבער וואָס רוישט אזוי שטאַרק אין קאָפּ? ... וואָס דרייט זיך דאָס צימער מיט אַזאַ געשווינדקייט? ... איך וועל באַלד אומד פאַלן" ... סאָניאַ כאַפט זיך אָן ביים טישטוך פון טישל... מיט אַ הילכיקן קלאַנג, פליט אַלץ פון טישל אויף דער ערד... עס ווערט איר מיטאַמאָל פינצטער אין די אויגן און עס דאַכט זיך איר, אַז זי הויבט אָן אוינזונקען אין אַן אָפּגרונט.

ק א פ י ט ל 14

אין דער נאַכט פון ניי-יאָר

סאָניאַ האָט אויפגעפנט די אויגן און מיט אַ פאַרנעפּלטן בליק זיך אַרומגעקוקט. אַ זונען-שטראַל האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך די האַלב-פאַרפרוירענע שויבן און מיט אַ העלן פּלעק געפאַלן אויף דעם די.ל. פון צווייטן צימער האָט זיך דערהערט אַ הייזעריקער קלאַנג פון זייגער. אין דעם שווערן קאָפּ וואָס איז געווען ווי מיט בליי אָנגעגאַסן, האָט זי געפילט אַ טעמפּן ווייטיק. — „ווי בון איך?“ — האָט זי אַ טראַכט געטון. איר בליק האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם דייטשן אָפיצירן-מונדיך, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ שטול און זי האָט זיך און אַלץ דערמאַנט, — זי איז ביים קאַמענדאַנט אין וווינונג... זי איז אין זיינע הענט... זי האָט אַ צי געטון די קאָלדרע און פאַרדעקט איר אַנטבלויזטן קערפּער.

— גאָט מיינער! — עס איז געשען! — האָט זי אויסגעשריגן.
— עס איז מקוים געוואָרן מיין פאַמעערס קללה : „זאַלסט אַזוי פאַר-שעמט ווערן, ווי דו האָסט מיך פאַרשעמט“, — און טרערן פון חרפה, און ווייטיק, האָבן זיך אַ גאַס געטון פון אירע אויגן.
איצט האָט זי באַגריפן די גאַנצע שוידערלעכקייט פון איר שענד-לעכן מאַט. „איך קען נישט לעבן מיט אַט דעם שרעקלעכן פּלעק אויף מיין געוויסן, — האָט זי געטראַכט — בעסער דער טויט! מיין אַרעם קינד... איך האָב דיך פון נעכטן אָן נישט געזען.“ זי איז אַראָפּגע-

שפרונגען פון בעט, ארויפגעצויגן אויף זיך די מלבושים, וועלכע זענען געלעגן צעוואָרפן אויף דעם דיל און ארויסגעלאָפן אויף דער גאָס. עס איז געווען אַ פראַסטיקער פרימאָרגן.

די קרומע שטראַלן פון דער ווינטערדיקער זון האָבן זיך ווי גע- שפּילט מיט דעם בלאַנקענדיקן שניי, וואָס האָט פאַרדעקט די וועגן און די קליינע פּויערישע כאַטקעס. געיאָגט דורך דעם פראַסמ, האָבן זיך די מענטשן שנעל באַוועגט. סאָניאַ איז מיט גיכע טריט געלאָפן אַהיים. זי האָט נישט געקוקט אויף די דורכגייער; עס האָט זיך איר געדאַכט, אז אַלע ווייסן פון איר פאַרברעכן און באַגלייטן זי מיט בליקן פול מיט עקל און פאַראַסטונג. ווען זי איז אַריינגעלאָפן אין הויז, ואיז איר קאָסטיק אַרויפגעפאלן אויף דעם האַלדז און מיט אַ פאַרוורף געיאָגט: „דו האָסט שוין נישט ליב קאָסטיקן; דו לאָזט אים שלאָפן אַליין. איך וועל דערציילן דעם פאַפקע.“ סאָניאַ האָט אים געקושט און געצערטלט:

— שוין צוויי מאָל איז מען געווען פרעגן פון „סאַלדאַטן-היים“, פאַרוואָס דו ביזט נישט געקומען צו דער אַרבעט — האָט געיאָגט מעלאַניע — עס איז שוין שפּעט, אייל זיך!

סאָניאַ האָט נאָך אַמאָל צוגעדריקט דאָס קינד צו איר האַרץ און איז אַוועקגעגאַנגען צו דער אַרבעט.

נאָך מיטאָג איז, ווי יעדן טאָג, דער קאָמענדאַנט אַריין אין קוך, זיך באַגריסט, ווי שטענדיק געפרעגט סאָניען, וואָס דאָס קינד מאַכט און איז אַרויסגעגאַנגען.

אַ חודש צייט ואיז פאַריבער זייט סאָניעס באַזוך ביים קאָמענ- דאַנט. ער האָט די גאַנצע צייט מיט קיין איין וואָרט נישט פאַראַטן דאָס, וואָס האָט זיי געבונדן נאָך יענער שרעקלעכער נאַכט.

ערב ניי-יאָר. סאָניאַ האָט אין די אָונטן געבראַכט אין אַרדענונג זייער אַרעמע וווינונג, אויסגעקאַלכט די ווענט, אויסגעשמירט מיט געלן ליים דעם דיל און פאַר די אָפגעשפּאַרטע עטלעכע מאַרק געקויפט ווייצענע מעל, פון וועלכעס די אַלמע מעלאַניע האָט אָפגעבאַקן אַ געשמאַקן קוכן אויפן יום-טוב, אין אַ ווינקל איז געשטאַנען אַ יונג בוימל, אַ „יאַלקע“, וועלכע סאָניאַ האָט באַפּוצט מיט קאָלירטע פאַ- פירלעך און וואַקסענע קליינע ליכטלעך. אין אַ געדריקטער שטרי-

מונג איז דורכגעגאנגען דער יום-טובדיקער אָונט־ברויט. די דאָזיקע שטימונג איז אפילו נישט אימשטאַנד געווען צו צעטרייבן קאָסטיקס היִלכיקער, זאָרגלאָזער געלעכטער און זיין טאַנצן אַרום דער „יאָלקע“. קאָסטיק איז אַרום 10 אַזייגער אַ מידער איינגעשלאָפן און די צוויי איינזאַמע פרויען האָבן שטיל גערעדט. סאָניאַ האָט שוין צום וויפֿלסטן מאל דערציילט פון איר רואיק, גוט לעבן מיט וואַסיען; זי האָט געשילדערט די נייִיאָר פאַרווילונגען אין קיעוו, אין דעם אָפיציר־קלוב. פֿלוצים האָט זיך אויפגעפנט די טיר! עס איז אַרייַנגעקומען און דער נידעריקער וווינונג אַ באַוואַפנטער דייַטש און גע־מאַלדן:

— דער הער קאָמענדאַנט און די אָפיצירן פון אונדזער נאַרניזאָן פאַרווילן זיך אין זיין וווינונג, און ער האָט באַפוילן, אַז די פרוי סאָניאַ זאָל זאָפאַרט אַהינקומען, בכדי צו זינגען רוסישע לידער און שפילן אויף דער גיטאַרע.

— עס איז דאָך איצט ערב נייִיאָר — האָט סאָניאַ אַרויסגע־שטאַמלט, נאָכדעם, ווי זי איז געקומען אַביסל צו זיך, נאָך דער שרעקלעכער מעלדונג פונעם דייַטשן זעלנער.

— „יאָוואָל!“ — האָט רואיק געזאָגט דער דייַטש — וועט די פרוי סאָניאַ האָבן די ערע צו באַגעגענען דאָס נייִיאָר אין דער גע־זעלשאַפט פון דייַטשע אָפיצירן.

סאָניאַ איז געבליבן שטיין אַ פאַרצווייפֿלטע און געקוקט אויף מעלאַניען.

— גיי, מיין טייעריקע — האָט געזאָגט די אַלמע — עס איז געפערלעך צו צעבייזערן דעם קאָמענדאַנט, דו ווייסט דאָך אויף וואָס זיי זענען פּעאיק. גיי און נאָט זאָל דיך באַשיצן.

אין דער דאָזיקער נאַכט טאַקע האָבן די פאַרטוואַנער געטראָפן סאָניען אין דעם קאָמענדאַנטס וווינונג.

קאפיטל 15

סאניא ווערט א פארמיזאנעריין

די פארמיזאנער און פארמיזאנערינס זענען געוועסן מיט ערנסטע פנימער ארום דעם אויסגעלאָשענעם פייער. אלע זענען געווען מיט דערשיטערט פון דער שוידערלעכער טראגעדיע, וואָס סאָניא האָט געשילדערט. נאָך אַ קורצער פּוּיזע האָט סאָניא אויפגעוויבן איר קאָפּ. אויף דעם בלאַסן געזיסט אַיז געווען אַן אויסדרוק פון אַנטשלאָסן-קייט.

— גוטע מענטשן! — האָט זי זיך געווענדעט צו אונדז, — די מילדסטע שטראָף, וואָס מיר קומט איז דער טויט. איך בין גרייט צו באַצאָלן מיט מיין לעבן פאַר דעם פאַרברעכן, וואָס איך בין באַגאַנגען, נאָר איין ביטע האָב איך צו אייך. דערפילט דעם ווונטש פון אַן אומד גליקלעכער מוטער און נעמט מיין קאָסטיקן צו זיך, וואָס עס וועט זיין מיט אייך וועט זיין אויך מיט אים. די אַלטע מעלאַניע וועט שוין לאַנג נישט לעבן און נאָך איר טויט וועט מיין קאָסטיק בלייבן אינע גאַנצן איינזאַם. ווען איך וועל וויסן, אַז קאָסטיק איז געבליבן אין זיכערע הענט, וועל איך שטאַרבן מיט אַ רואיק געמיט.

איינער פון די פארמיזאנערס, וואָס איז געוועסן נעבן סאָניען, האָט ביי די ווערטער אַרומגענומען די אומגליקלעכע פרוי; זי צוגעדריקט צום האַרצן און מיט טרערן אין די אויגן אויסגעשריען:

— זיי, די הימלעריסטישע מערדער, קומט טויטשמראָף, נישט דיר. דו ביזט נישט קיין פאַרברעכערין, נאָר אַן אומגליקלעכער קרבן פון אַט דער דיימשער בעסטיע!

די דאָזיקע ווערטער זענען געווען איינגעלעך דער אויסדרוק פון אונדזער אַלעמענס מיינונג, און איך האָב געפרעגט מיינע חברים: — ווער פון אייך וויל גיין קיין ראָזוואַזשעוו ברענגען קאָסטיקן?

איך, איך, איך — האָבן אלע אין איין קול געענטפערט. דעם זעלבן אָונט איז אַ פאַרמיזאנעריין מיט מיין זון אוועקגע-פאַרן אויף אַ שליטן קיין ראָזוואַזשעוו. די פארמיזאנעריין, אָנגעטון אַלס פויערטע איז אַריינגעגאַנגען צו דער מומע מעלאַניע און איר

איבערגעגעבן סאָניעס ווונטש. די אלטויטשקע האָט אַרויסגעפירט קאָסטיקן הינטערן שטעטל אויף דעם באַשטימטן אָרט, וווּ מיין זון האָט געוואַרט. איינגעוויקלט אין אַ פעלץ, האָבן זיי קאָסטיקן אַוועק געפירט אין מיין לאַגער און אויף דער צווייטער נאַכט איז ער שוין געווען אין די אַרעמס פון דער גליקלעכער מוטער. איך האָב סאָניען פאַרגעלייגט צו אַרבעטן אין „סאַן-באַט“ (סאַניטאַר-אַפטיילונג), וועלכער האָט נישט אַנטיילגענומען אין די קאַמפן און אזוי אַרום וואָלט זי זיך נישט געשיידט מיט קאָסטיקן. זי האָט זיך אָבער קאַמע-גאַריש אָפגעזאָגט.

— איך וויל זיין אַ געוויינלעכער „באָיעץ“ (סאַלדאַט); איך וויל מיט מיינע אייגענע הענט וואָס מערדער דייטשן טויטן; איך וויל נעמען נקמה פאַר מיינע עלטערן און פאַר מיין דערנידערונג.

קאָסטיק איז געוואָרן דער ליבלינג פון אַלע פאַרטיזאַנער, פון וועלכע פיל האָבן אַליין איבערגעלאָזט קינדער אויף יענער זייט פראַנץ, און נאָך ביי אַ גרעסערער טייל האָבן די דייטשן זייערע קינדער דערמאָרדעט. איצט האָבן זיי געהאַט די מעגלעכקייט זייערע פאַטערלעכע געפילן אויסצודריקן אויף קאָסטיקן, וועלכער איז דערצו געווען אַ זייער שיין און קלוג קינד. יעדער פאַרטיזאַנער האָט געדאַלט פאַר זיין חוב, אומקערנדיק זיך פון אַן אָפּעראַציע, צו ברענגען אַ מתנה פאַר „אונדזער קאָסטיקן“, ווי אַלע האָבן אים גערופן.

, אינגיכן האָט זיך סאָניאַ אַרויסגעוויזן פאַר איינע פון די דרייטער סטע פאַרטיזאַנעריןס. זי האָט אָן שרעק אַנטייל גענומען אין די געדערלעכסטע קאַמפן. נישט וואַינמאָל איז אויסגעקומען איר צו דער מאַנען, אַז זי זאל נישט ריזיקירן אזוי מיט דעם לעבן, ווייל קאָסטיק איז נאָך צו יונג, אויף צו בלייבן אַ קיילעכדיקער יתום. אין דער פרייער צייט, צווישן איין אָפּעראַציע און דער צווייטער, פלעגט זי זיך אויסווכן אַרבעט און דאָס, וואָס אַ שווערערע, געפינענדיק אין דעם אַ פאַרגעסונג. זי איז שטענדיק געווען ערנסט און פאַרטראַכט. אויף איר שיין געזיכט האָט זיך קיינמאָל קיין שמייכל נישט באַוויזן. מיט אַלע פאַרטיזאַנער איז זי געווען זייער העפלעך, אָבער זי האָט זיך מיט קיינעם נישט באַפריינדעט און נישט גענומען קיין אַנטייל אין אונדזערע פאַרוויילונגען. בלויז מיט וואַסיאַס חבר, מיט סאַשאַ

יאקימטשוק, וועמען זי האָט געקענט נאָך פון קיעוו האָט זי גערן פאַרבראַכט. צו מיר מיט מיין זון האָט זי געפילט אַ גרויסע צונער בונדנקייט און ווען עס איז איר געווען באַזונדערס שווער אויפן האַרצן, פלעגט זי אַרײַנגיין אין אונדזער געצעלט און אַ זאָג טאָן מיט אַ שמייכל :

— עס בענקט זיך נאָך אונדזערע וואָלינער יידן. לאָמיר דיאַריאַ מישאַ, אַביסל רעדן וועגן זיי.

איך האָב גערן געהערט אירע דערציילונגען וועגן דעם לעבן אין קאָראָסטישעוו, וווּ זי האָט אירע קינדער-יאָרן פאַרבראַכט; וועגן דער גליקלעכער צייט, ווען זי האָט געוווינט אין קיעוו. איך האָב געווען, אַז די דאָזיקע שמועסן צעטרייבן איר טרויער.

6 חדשים זענען פאַריבער זײַנט אונזער איבערפאַל אויף ראָזוואַ-זשעוו.

דער ראדיאָ האָט יעדן טאָג געבראַכט פריילעכע ידיעות וועגן די זיגן פון דער רויטער אַרמיי, וואָס האָט פאַרנומען איין שטאָט נאָך דער צווייטער און דערנענטערט זיך צום דניעפּר. אין די וועל-דער פון זשיטאָמיר און קיעווער אַבלאַסט, האָבן לויט אַ באַפעל פון דעם הויפּט-שטאַב פון דער פאַרטיזאַנער-באוועגונג, זיך קאַנצענטרירט פיל פאַרטיזאַנער-אַפטיילונגען און אומגעוואָלדיק געוואַרט אויף דעם גליקלעכן מאָמענט, ווען מען וועט זיך צוזאַמענטרעפן מיט דער רויטער אַרמיי. אַ 15 קילאָמעטער פון מיין לאַגער, האָט זיך איינגעאַרדנט זשילינס פאַרטיזאַנער-אַפטיילונג. עס איז געווען ביי אונדז איינגעפירט, אַז די פאַרטיזאַנער-אַפטיילונגען, וואָס האָבן זיך געפונען אין שכנות, פלעגן זיך בייטן מיט „סוויאַזנאָיע“ (פאַרבינד-לער). דאָס איז געטאָן געוואָרן, בכדי אין פאַל פון עפעס אַ געפאַר, אָדער אַ געמיינזאַמער אַקציע, זאָל מען קענען וועגן דעם מיטטיילן דורך דעם „סוויאַזנאָיע“, וועלכער האָט געקענט דאָס אָרט און דעם נאָענטסטן וועג צום שכנותדיקן „אַטריאַד“. דער דאָזיקער „סוויאַז-נאָיע“, האָט זיך געפונען אין 2-טן „אַטריאַד“ 9—10 טעג און דאָן האָט מען געשיקט אַ צווייטן. אַלס אַזעלכן האָב איך געשיקט צו זשילינען דעם פאַרטיזאַנער סאַשאַ יאַקימטשוק. גרויס איז געווען מיין פאַרווונדערונג, ווען דעם זעלבן טאָג, נאָך מיטאַג, האָט ער זיך

אומגעקערט צוריק. ער איז צוגעפארן צו מיר, אראפגעשפרונגען פון פערד און מיט א סודות-פולער שמים געזאגט: „דיאדיא מישא, איך האב מיטצוטוילן זייער אינטערעסאנטע נייעס“. מיר האבן זיך אוועקגעזעצט אין א זייט אויף דעם גראָז און אָט וואָס סאַשא האָט מיר דערציילט:

— שטעל זיך פאַר, אַז סאַניאַס מאַן, מיין חבר וואַסיאַ זאָרין, געפינט זיך אין זשילינס „אַטריאַד“.

זיין מיטוילונג האָט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק און איך האָב אים געפרעגט:

— דו האָסט אים געזאָגט, אַז סאַניאַ מיט קאָסטיקן זענען ביי אונדז?

— ניין. איך האָב באַשלאָסן פריער מיט דיר זיך צו באַראַטן. ווען ער האָט מיך געפרעגט, צי איך האָב עפעס געהערט וועגן סאַניען, האָב איך אים געזאָגט, אַז איך ווייס בלויז, אַז זי האָט זיך נישט באַוווּזן צו עוואַקואירן.

— גוט האָסטו געטאָן, ווייל נאָכדעם, וואָס סאַניאַ האָט איבער-געלעבט, דאַרף מען זיין זייער פּאַרוזיכטיק און צוגרייטן זיי צו דער דאָזיקער באַגעגעניש.

אין עטלעכע מינוטן אַרום זענען שוין געזעסן אין שטאַב די זעלבע פּאַרטיזאַנער און פּאַרטיזאַנערינס, וואָס זענען בייגעווען בשעת סאַניאַ האָט דערציילט איר ביאָגראַפיע, און סאַשא האָט זיי מיט אַלע איינצלע הייטן איבערגעגעבן וועגן זיין באַגעגעניש מיט סאַניאַס מאַן.

די פּאַרזאַמלטע האָבן מיט גרויס נייגיריקייט אויסגעהערט זיין דערציילונג און זיך אָנגעהויבן באַראַטן ווי אַזוי סאַניאַן מיטצוטוילן וועגן דעם. די מיינונגען האָבן זיך צעטוילט. די מענער זענען געווען דערפאַר, אַז מען זאָל אַרײַנרוטן סאַניאַן און אין אַ דעליקאַטער פּאַרם, נישט מיט איין מאָל, צוגעוויינען איר צום געדאַנק, אַז איר מאַן לעבט און איר געבן אַ האַפּענונג, אַז זי וועט זיך מיט אים אינ-גיבן טרעפן.

, די פרויען, דאַקענן, האָבן געראַטן, אַז איך זאָל פּאַרן אין זשילינס אַטריאַד זיך באַקענען מיט וואַסיאַן און זען, וואָס ער שטעלט מיט

זיך פֿאַר, אפשר איז ער אַ ברומטאלער מענטש, וועלכער וועט שלעכט פֿאַרשטיין סאָניאַס אומגליק־פֿאַל און נישט וועלן איר מוחל זיין. דאַן איז, לויט דער מיינונג פֿון די פֿאַרמיזאַנערנס, בעסער זיי נישט צוזאַמענפֿירן און עס זאָל אַלץ בלייבן ווי ביז איצט. בשעת אונדזער באַראַטונג איז סאָניאַ צופֿעליק אַריינגעקומען אין שטאַב. זעננדיק אונדזערע ערנסטע פֿנימער, האָט זי געזאָגט: „אויב איך שמער אייך, וועל איך אַרויסגיין“.

— ניין, סאָניאַ, — האָב איך געזאָגט — דו קענסט בלייבן. סאַשאַ דערציילט אונדז, וואָס ער האָט געזען און געהערט און ווי דורך אַגב, האָב איך צוגעגעבן — די פֿאַרמיזאַנער־אַפּטיילונגען, וואָס זענען געקומען פֿון מערב, האָבן אין זייערע רייען זייער פיל געווען זענע קריגס־געפֿאַנגענע, וועלכע זיי האָבן באַפֿרייט פֿון די דייטשע לאַגערן. מעגלעך, אַז דיין וואַסיאַ איז אויך ערגעץ פֿאַראַן צווישן דער דאָזיקער חברה.

— איך גלויב נישט דערין — האָט סאָניאַ טרויעריק געזאָגט, — ווייל וואַסיאַ, מיט זיין דרייסטקייט און פֿאַטריאַטיזם, וואָלט זיך קיינמאָל נישט געלאָזט פֿאַנגען אַ לעבעדיקער דורך דייטשן, אַזוי, אַז ער האָט אין די לאַגערן נישט געקענט זיין. אָ, ווען מײן וואַסיאַ לעבט, וואָלט ער דורך אייזערנע ווענט זיך דערשלאָגן צו מיר.

— דו ביזט זייער גאַאיוו, סאָניאַ, — האָב איך איר געענטפֿערט — דו ווייסט נישט, אַז אין די ערשטע טעג פֿון קריג, איז דער דייטש שער אָנגריף געווען אַזוי אומדערוואַרטעט און שטאַרק, אַז גאַנצע אָפּטיילונגען זענען אַריינגעפֿאַלן אין אַרומרינגלונג און געוואָרן געפֿאַנגען. אויב וואַסיאַ איז צווישן די דאָזיקע, האָט ער געקענט ווערן אַרויסגעפֿירט ערגעץ אין איינע פֿון די ווייטע, אָקופירטע דורך דעם דייטש מדינות, און ביי זיין גרעסטער ליבע צו דיר און צו קאָסמאָיקן, איז ער נישט אימשטאַנד זיך אַרויסצובאַקומען פֿון די דייטשע הענט. איבעריקנס, טאָר אַ מענטש נישט זען אַלץ אין אַזעלכע פינצערע פֿאַרבן. מיט האָפֿענונג איז לייכטער צו לעבן אויף דער וועלט.

— און דאָך, האָב איך אַלע האָפֿענונגען פֿאַרלוירן — האָט מיט רעזיגנאַציע געזאָגט סאָניאַ.

— און דאָך — האָב איך מיט אַ וויציקן טאָן צוגעגעבן — לעבט

ערגעץ דיין וואסיא, און מעגלעך, אז איצט, ווען ידו האָסט אַלע האָר־פענונגען פאַרלוירן, קלאַפט ער פונקט דורך די אייזערנע וואַנט, וועגן וועלכער האָסט פריער דערמאָנט, כדי זיך גיכער צו דערשלאָגן צו זיין טייערע פרוי און זיס יינגלעך.

סאָניאַ האָט טרויעריק געשאַקלט מיט דעם קאָפּ אויף „ניין“.

— וואָס וואָלט פונדעסטוועגן געווען, ווען דיין וואַסיא זוכט זיך אָפּ? — האָב איך געפרעגט.

דאַן וואָלט קאָסטיק געהאַט אַ גוטן אָרנטלעכן פּאָטער — האָט סאָניאַ רואיק געענטפערט.

— און דו אַ גוטן מאַן וואָלסט נישט געהאַט? — האָב איך אַ פּרעג געטאָן.

סאָניאַ האָט גאָרנישט געענטפערט. טרערן האָבן זיך באַוווּן אין אירע אויגן. זי האָט זיך אויפגעשטעלט און אַרויסגעגאַנגען פון גע־צעלט, איבערלאָזנדיק אַ געדריקטע שטימונג. עס איז באַשלאָסן גע־וואָרן צו טאָן אזוי, ווי די פרויען האָבן געוואָלט און אויף דעם צווייטן אינדערפרי, בין איך אין באַגלייטונג פון סאַשאַ יאַקימטשוק און נאָך צוויי פאַרטיזאַנער אַוועקגעפאַרן אין זשילינס אַטריאַד, כדי זיך צו באַקענען מיט וואַסיען.

ווען איך האָב זשילינען דערציילט מיט וואָס פאַראַ מיסיע איך בין צו אים געקומען, האָט ער זיך אויך שטאַרק פאַראינטערעסירט דערמיט און באַפוילן צו שיקן צו אונדז וואַסיאַ זאָרין.

אין עטלעכע מינוט אַרום איז צוגעקומען צו דעם איבערגעקערטן בוים, אויף וועלכן מיר זענען געזעסן, אַ פאַרטיזאַנער פון אַ יאָר 27—28 מיט בלויע אויגן, בלאַנדע האָר און אַ גוטמיטיקן אָפענעם געזיכט. זשילין האָט אונדז באַקאַנט און זיך געווענדעט צו זאָרינען.

— דער „ריאַדיאַ מישאַ“, קלייבט זיך דורכצופירן אַ דיווערסיע אין קיעו און נויטיקט זיך אין פאַרטיזאַנער, וועלכע קענען גוט די שטאַט. איך האָב אים דיר רעקאָמענדירט אַלס קיעווער איינוווינער.

— איך וועל גערן גיין אויף אַזאַ אַרבעט און קענסט זיין זיכער, אַז בעסער פון מיר קען קיינער נישט קיעו, ווייל איך בין דאָרטן געבוירן, געוויינט אַלע יאָרן ביז דער מלחמה. און דאָרט איז מיין משפּחה מעגלעך אומגעקומען.

— א גרויסע משפחה האָסטו געהאַט? — האָב איך גלייכגילטיק געפרעגט.

— גאַרנישט קיין גרויסע, בלויז א פרוי מיט איין קינד, אָבער א זעלטן גוטע און איבערגעגעבענע. מיין פרוי איז געווען אזא קלוגע, אזא ווירטן, און האָט מיך אזוי ליב געהאַט, אז אלע חברים זענען מיר מקנא געווען און א יינגעלע האָב איך געהאַט ווי א מאַכל. ער וואָלט שוין איצט 5 יאָר אַלט געווען.

— דאָס יינגעלע איז א גרויסער שאַדן, אויב ער לעבט נישט — האָב איך געזאָגט — אָבער נאָך דער פרוי ווייס איך נישט, צי זי איז ווערט, מען זאָל נאָך איר קלאַנג. נאָכדעם וואָס איך האָב זיך אָנגע-הערט דערציילן וועגן דער אויפירונג פון די אוקראַינישע פרויען אין די אָקופירטע שטעט, האָב איך נישט וועגן זיי קיין געהויבענע מיי-נונג. צו מיר איז איצט געקומען א ראַדיסטן פון מאָסקווע, וועלכע האָט געהערט פון רויטאַרמיער, אז אין פיל שטעט, האָט מען א חודש נאָך דער באַפרייאונג געפונען דייטשן, וואָס די אוקראַינערינס האָבן אויסבאהאַלטן אין די שענק און אויף די בוידעמס.

— דאָס האָבן געקענט טון בלויז אויסגעלאָסענע פרויען, אָבער נישט אזא באַשיידענע פרוי ווי מיין סאָניאַ.

— נישט בלויז אויסגעלאָסענע פרויען האָבן זיך אָפגעגעבן מיט די דייטשן, אייניקע האָט געצוונגען דערצו די נויט אָדער אנדערע סיבות.

— ביי קיינע אומשטענדן וואָלט זיך מוין סאָניאַ נישט דער-לויבט אויף אזא שענדלעכער טאַט — האָט מיט אַנמשלאָסנקייט וואָסיא געזאָגט.

— דאָס זאָג נישט, חבר זאָרין, — האָב איך פאַרגעזעצט — איך האָב געהערט וועגן אזא מין פאַרפאַל: אן אַנשטענדיקע פרוי פון א רויטאַרמיער, איז געבליבן מיט איר קינד אין איינע פון די אָקופירטע דורך דעם דייטש שטעט, אינגאַנצן אַן מיטלען צום לעבן. זי איז געווען געצוונגען צו אַרבעטן אַלס שוואַרצע אַרבעטערין אין א דייטשער קוך, בכדי צו פאַרדינען אויף איר ברויט פאַר זיך און פאַר דעם קינד. איינמאָל איז דאָס קינד קראַנק געוואָרן אויף אַ לאַנגען-אַנצינדונג. קיין שום פרויאַטע אַפטייקן זענען אין דער שטאָט

נישט געווען און זי האָט נישט געהאַט מיט וואָס צו ראַטעווען דאָס קינד, וועמענס שעה זענען געווען געציילט. דאָן ווענדעט זי זיך צו אַ דייטשן אָפיציר נאָך הילף און יענער איז מסכים איר שיקן אַ דאָקטאָר און געבן מעדיקאַמענטן, נאָר מיט דעם באַדינג, אַז זי וועט דערפאַר מוזן מיט אים איין נאַכט פאַרברענגען. מיט עקל וואַרפט זי אָפּ זיין פּאַרשלאַג, נאָר ווען זי זעט די ליידן פון איר שטאַרבענ־דיקן קינד, דאָן זיגן ביי איר די מוטערלעכע געפילן, איבער איר אָנ־שטענדיקייט און זי נעמט אָן דעם באַדינג פון נאַצישן אויסוואַרף. וואַסיאָ האָט געקוקט אויף מיר מיט אַן ערנסטן בליק און מיט גרויס אויפּמערקזאַמקייט זיך צוגעהערט צו מײַן דערציילונג. ווען איך האָב געענדיקט, איז אַ וויילע שטייל געווען. וואַסיאָ האָט זיך פאַרטראַכט, פירנדיק די גאַנצע צייט מיט דער האַנט איבער זיינע גערביכטע, בלאַנדע האָר און ווי ענטפּערנדיק אויף זיינע אייגענע גע־ראַנקען אַ זאָג געמאַן.

— זי איז דאָך אַ מוטער... זי האָט נישט געקענט גלייכניכטיק זיך צוקוקן ווי איר קינד שטאַרבט...
דאָס קען מען אָנרופן אַן אומגליקספאַל... אזא פרוי איז נישט קיין אויסגעלאַסענע.

לויט דעם ענטפּער האָב איך פאַרשטאַנען זיין צוגאַנג צו דעם דאָזיקן פּראַבלעם און געהאַלטן, אַז איך מעג אים דערציילן דעם אמתן צוועק פון מײַן קומען אַהער.

— הער וואַסיאָ, — האָב איך אָנגעהויבן. — איך בין געקומען דיר איבערגעבן אַ זייער גוטע ידיעה: דיין סאָניאָ מיט קאַסטיקן לעבן און געפינען זיך אין מײַן „אָטריאַד“.

וואַסיאָ איז אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט און באַקומען אַלע קאָלירן אויפן פנים, נאָר באלד איז ער ווידער געוואָרן ערנסט און מיט אַ פּאַרוואַרף געזאָגט:

— דו זעסט צו זיין אַן ערנסטער מענטש און וויצלסט זיך אַזוי נישט געשמאַק.

— איך וויצל זיך נישט, דאָס וואָס איך האָב געזאָגט איז אמת, דיין חבר סאַשאָ קען דאָס באַשמעטיקן.

— סאשא! איז דאָס ריכטיק, אז מיינע טייערע לעבן? — האָט וואַסיאָ אויסגעשריגן.

— יאָ, זיי לעבן און זענען געזונט — האָט סאשא באַשטעטיקט. וואַסיאָ איז אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט, אַ צעשטראַלמער מיך אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט און אָנגעהויבן בעטן:

— פירט מיך גיכער צו זיי, וואָס זיצט איר אַזוי קאַלטבלוטיק, וואָס קומט דאָ פאַר? צי איז דאָס נישט קיין חלום! מיינע טייערע לעבן... ווי גליקלעך איך בין!

— זעץ זיך, וואַסיאָ, אויף אַ וויילע אַוועק — איך האָב אים אָנגענומען פאַר דער האַנט און אַוועקגעזעצט נעבן זיך — איך האָב דיר מיטצוטיילן נאָך איין נייעם, אָבער ווייניקער אָנגענעם. וואַסיאָ איז מיט אַמאָל געוואָרן ערנסט, און מיט אַ דערשראָקענעם בליק אויף מיר געקוקט.

— פאַר דעם, איידער איר וועט זיך טרעפן, מוזסטו וויסן, וואָס פאַר אַ טראַגעדיע דיין סאָניאַ האָט איבערגעלעבט. זיי וויסן, אַז די געשיכטע, וואָס איך האָב דאָ דערציילט וועגן דעם קראַנקן קינד, איז פאַרגעקומען מיט קאָסטיקן און דיין סאָניאַ איז געווען די אומר גליקלעכע מוטער, וואָס האָט פאַר אַזאַ טייערן פרייז געראַטעוועט דאָס לעבן פון איר קינד...

ווי אַ שוואַרצער וואַלקן האָט זיך אַרויפגעצויגן אויף וואַסיאַס געזיכט. ער האָט פאַרביסן די ליפן, פאַרדעקט דאָס פנים מיט די הענט און געזעסן אַ לענגערע צייט ווי פאַרגליווערט. דורך זיינע פיינגער האָט זיך דורכגעגליטישט אַ טרער, וועלכע האָט זיך לאַטנאַם אַראָפּגעלאָזט אויף זיין האַנט און איז פאַרשווונדן געוואָרן אין דעם אַרבֿל פון זיין טונקלער מאַרינאַרקע. מיר זענען געזעסן שטיל און געקוקט מיט מיטלייד אויף דעם יונגן רוסי, וואָס לעבט איבער אַזעלכע שרעקלעכע מאַראַלישע ליידן.

— מיין אָרעמע, מיין גוטע סאָניעמשיקאַ — האָט ער נאָך אַ לענגערע פּוּזע געוואָגט — וואָס פאַר אַ שרעקלעכע איבערלעבעניש זי האָט געהאַט. פירט מיך גיכער צו מיין געליבטער פרוי און קינד. ווי נויטיקט זיך איצט אין מיין טרויסט.

— מוזט נאָך האָבן אַ ביסל גערולד — האָב איך זיך געווענ-

דעם צו וואסיען — ווייל סאניא ווייסט נאך נישט, אז דו לעבסט. מיר האבן באשלאסן פריער דיך צוגרייטן צו דער דאזיקער געשעע-ניש און איצט מוזן מיר דאס זעלבע טון מיט סאניען. זי איז זייער נידערהגעשלאגן נאך אירע שרעקלעכע איבערלעבענישן און אזא גליק, אויב עס וועט אויף איר אראפפאלן אומדערווארטעט, קען נאך מיט איר אן אומגליק געשען. ווען מיר וועלן זי צוגרייטן, וועל איך נאך דיר שיקן סאשען מיט אן אָנגעוואַלט פּערד און ער וועט דיך ברענגען אין מיין אַטריאַד.

— טייערער „דיאדיא מישא“, נעמט מיך שוין מיט מיט זיך, איך קען שוין נישט ווארטן, איך וויל שוין צודריקן צו מיין האַרצן מייערינקע.

— דאָס איז אומענלעך — האָב איך קאַטענאַריש דערקלערט — פאַר דער צייט, וואָס סאָניאַ איז מיט אונדז, האָבן מיר זי זייער ליב געקריגן און עס איז אונדז אַ שאַד זי צו פאַרלירן. האָסט געוואַרט יאָרן, טאָ האָב גערולד צו וואַרטן שעהן. איך קען דיר נאָר וואָגן, אז דו מענסט זיין שטאַלץ פון דיין פרוי און גליקלעך מיט דיין קאַס-טיקן, וועלכע אַלע פאַרטויזאַנען פאַרנעמערן.

איך בין נאָך אַ קורצע צייט געבליבן, כּדי אַרומצורעדן מיט זשילינען אייניקע ענינים, סאַשאַ האָט אין דער צייט גערעדט מיט וואַסיאַן וועגן סאָניאַ און איבערגעחזרט קאַסטסיס חכמות.

ווען מיר זענען געקומען אין אונדזער אַטריאַד האָב איך ווידער-אַמאָל צונויפגערופן דעם „משפּחה-ראַט“, ווי מיר האָבן אַ נאָמען געגעבן די פאַרזאַמלע פאַרטויזאַנער, און האָב זיי דערציילט וועגן מיין געשפרעך מיט וואַסיאַן און וואָס פאַר אַן איינדרוק ער האָט אויף מיר געמאַכט. עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַרײַנצורופן סאָניען און אויפגעפּענען פאַר איר די קאַרטן.

סאָניאַ איז אַרײַנגעקומען אַן ערנסטע, ווי שטענדיק, און איך אַוועקגעזעצט נעבן מיר.

— איך האָב פאַר דיר אַ זייער פּריילעכע נייעס — האָב איך זיך געווענרעט צו סאָניען — בשעת זיין איבערפאַל אויף דעם שטעטל אַלעווסקא, האָט זשילינס אַטריאַד באַפּרייט אַ לאַגער מיט

רוסישע געפאנגענע און צווישן די 180 באפרייטע אפיצירן און סאָל-
דאָטן פון דער רויטער אַרמיי איז אויך געווען דיין וואַסיאַ.

סאָניאַ האָט גלייכגילטיק אויסגעהערט מיין מיטילונג און האָט
בלויז מיט אַ פּאַרווורף אַ זאָג געטון:

— אויף דיר, „דיאדיא מישא“, האָב איך זיך נישט געריכט, אַז
דו זאָלסט אויף אַזאַ טעמע שפּאַסן.

— איך שפּאַס נישט, סאָניאַ, איך קער זיך איצט אום פון זשיר-
לינגס אַטריאַד און האָב אַליין געזען און גערעדט מיט דיין וואַסיען.
סאַשאַ קען דאָס באַשטעטיקן.

סאָניאַ האָט זיך אויפגעריסן פון אַרט און צוגעלאָפּן צו סאַשען.
— וואַסיאַ לעבט? מיין וואַסיענקאַ? — האָט זי אינגאַנצן גע-
ציטערט פון אויפּרעגונג — גאָט מיינער, וואָס פאַר אַ גליק! ... פאַר-

וואָס האָסטו אים נישט געבראַכט מיט זיך? ... ניין, דאָס איז נישט
סעגלעך... סאַשאַ, איז עס אמת, אַז וואַסיאַ לעבט? ... יאָ? ... איך
וועל פון זינען אַראָפּ פון גליק... זאָגט מיר עפעס אַ סימן, איך גלויב
נישט אין אַזאַ גרויס גליק... ווי אַזוי זעט ער אויס?

— ער איז געזונט און שיין — האָב איך געזאָגט — און לויט
זיין מיינונג ביזטו די שענסטע, די קלוגסטע און די בעסטע פון אַלע

פרויען אין ראַטנפאַרבאַנד און בשעת ער האָט דאָס געזאָגט, האָט
ער אַן אויפהער געפירט מיט דער האַנט איבער זיין בלאַנדער
משופּרינע.

— איך דערקען אים — האָט אויסגעשריגן סאָניאַ — דאָס איז

ער, מיין טייערער. פאַרוואָס האָט איר אים נישט מיטגעבראַכט מיט
זיך. ווי קען מען זיין אַזוי שלעכט און אונדז לאָזן אַזוי לאַנג וואַרטן.
— באַרוואַיק זיך, סאָניאַ, באַלד שיק איך סאַשען גאָך אים. גאָך

איין סוד וויל איך דיר אַנטדעקן, — איך האָב אים דערציילט וועגן
דיינע שרעקלעכע איבערלעבענישן מיט דעם ראַזוואַזשעווער קאָמענ-
דאַנט, און מוז דיר זאָגן, אַז ער האָט געהאַט גרויס פאַרשטענדער-
ניש פאַר דיין אומגליקספאַל. נישט גאָר ער האָט דיר מוחל געווען,
גאָר דו האָסט אין זיינע אויגן פיל געווינען דערפון, וואָס דו האָסט
אַזאַ קרבן געבראַכט, בכדי צו ראַטעווען קאָסטיקן.

— איך האָב געוואַסט, אַז ער וועט מיר מוחל זיין — האָט מיט

טרויער אין דער שטימע געזאגט סאניא, און באלד איז זי געוואָרן פּרילעך און אויסגעשריגן: ווי גליקלעך איך בין, קאָסטיק האָט שוין זיין טאַטן, קאָסטיק האָט שוין זיין טאַטן! נאָר ווען וועט ער קומען? — אין עטלעכע שעה אַרום וועט ער שוין זיין דאָ. גיי גרייט זיך צו.

— קאָסטיק! קאָסטיק! — האָט זי אָנגעהויבן רופן. אין געצעלט איז אַרײַנגעקראָכן אויף אַלע פיר אַן אַלמער פּאַרמױזאַן און אויף זיין רוקן איז געריטן קאָסטיק. — דיין פּאַפּקע וועט באלד קומען! — האָט אויסגעשריגן סאָניאַ, געכאַפּט קאָסטיקן אויף די הענט און אָנגעהויבן מיט אים טאַנצן איבערן געצעלט.

— ער האָט שוין אַלע דײַטשן דערשלאָגן? — האָט מיט אַן ערנסטער מינע געפרעגט קאָסטיק.
— אַלע! אַלע! — האָט סאָניאַ מיט געלעכטער געענטפּערט — קום גיכער, איך וועל דיך אַרומוואַשן און איבערטאָן. עס איז אַ חרפּה זיך צו ווײַזן פאַר דעם פּאַפּקע אזאַ פּאַרשמירטער.

קאַפיטל 16

וואַסיאַ קומט

בלײַז שנעל האָט זיך פּאַרשפּרײט איבער דעם לאַגער די ידועה, אז סאָניאַס מאַן האָט זיך אָפּגעפונען און דאַרף באלד קומען אַהער. אַלע פּאַרמױזאַנער האָבן זיך מיטגעפּרײט מיט סאָניאַס גליק, גלייך ווי יעדער פון זיי וואָלט אויף איר אָרט געווען. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָבן זיך שוין אַלע פּאַרמױזאַנער פּאַרזאַמלט און אומגעדולדיק גערקט אויף דעם איינציקן וועג, וואָס האָט צו אונדז געפירט פון דער „וואַסאַווע“ (פּאַרפּאַסטן). קאָסטיק איז געווען אָנגעמאָן אין אַ רײַן שײַן אַנצוגל און זײַנע בלאַנדע, געלאַקמע האָר זענען געווען זאָרג פּעליק פּאַרקעמט. ער איז געלאָפּן פון איין פּאַרמױזאַנער צום צווייטן און מיט גדלות זיך באַרימט, אז זיין פּאַפּקע וועט אים ברענגען אַ קליין דײַטשעלע, וועלכן ער וועט אויך דערשלאָגן.
סאָניאַ איז געווען אָנגעמאָן אין אַ העל קלייד, אירע געדיכטע

האָר זענען געווען צעקעמט אינדערמיט און פאַרפלאַכטן אין צוויי שווערע צעפּ. זי איז געווען אַרומגעגאַרטלט מיט אַ ברייטן זיידע-נעם, העל-רויטן באַנד, וועלכער האָט זיך פון פאַרנט אַראָפּגעלאָזט כמעט ביי דער ערד. איר פנים איז געווען ערנסט און די גאַנצע פיגור האָט געאַטעמט מיט מאַיעסטעטישקייט. אירע שיינע אויגן האָבן מיט אַן אָנגעשטרענגטן בליק געקוקט אין דער ריכטונג פון וואַנען וואַסיע האָט געדאַרפט קומען. ווי אַ קעניגין מיט איר סוויטע, האָט סאָניאַ אויסגעזען צווישן די פאַרמיזאַנערינס, וועלכע האָבן איר אַרומגערינגלט. אַלע מאָל האָט אַן אַנדערע איר אויסגעגלייכט דאָס קלייד אָדער צוגעשפּיליעט אַ בלום.

— אָט דעם גאַרטל האָב איך נאָך קיינמאָל ביי דיר נישט געזען — האָב איך פאַרפירט אַ שמועס מיט סאָניאַ, כדי זי אַביסל צו צעשמרײַטן.

— אָ, דער גאַרטל האָט זיין געשיכטע — האָט מיט אַ שמייכל געענטפּערט סאָניאַ — דאָס איז וואַסיעס ערשטע מתנה, וואָס ער האָט מיר געגעבן נאָך אַלס חתן. איך האָב אים אָבער ערשט אָנגע-הויבן טראָגן זייענדיק אין קיעוו, ווייל ווען איך האָב אים צום ערשטן מאָל אָנגעטאָן און מיין פאָטער האָט אים דערזען, האָט ער זיך אויף מיר אָנגעבייזערט און געזאָגט: „אַז דו וועסט אָנטאָן דעם גאַרטל, וועלן נאָך דיר אַלע קאַראַסטישעווער אינדיקעס נאָכלויפּן; ער איז אַזוי רויט, אַז דו זעסט אין אים אויס, ווי פּאַהגאַסן מיט בלוט, טראָג אים נישט!“ איך האָב נישט געוואָלט מצער זיין מיין פאָטער און האָב אים נישט געטראָגן. ער איז ביי מיר זייער טייער. ווען איך האָב געהונגערט אין קיעוו, האָב איך אַלץ פאַרקויפּט, מיט דעם גאַרטל אָבער איז מיר געווען אַ שאָד זיך צו שיידן.

פּלוצים האָט דריי מאָל אַ וואַיע געטאָן אַ וואָלף. דאָס איז געווען דער אָפּגערעדטער צייכן, מיט וועלכן מען האָט מיטגעטיילט פון דער „זאַסטאַווע“, אַז עמיצער דערנענטערט זיך צום לאַגער.

— זיי פאַרן! זיי פאַרן! — האָבן זיך דערהערט די אויסנע-שרייען פון פאַרמיזאַנער און באַלד האָבן זיך פון דערווייטנס באַ-וויזן צוויי רייטער, וועלכע האָבן זיך שנעל דערנענטערט צום בריקל, וואָס איז געווען אַריבערהעוואָרפן איבער דעם שמאַלן וואַלד-טייכל,

וואָס האָט פון דריי זייטן אַרומגערינגלט אונדזער לאַגער. מיר האָבן שוין דיימלעך געהערט דאָס קלאַפן פון די פּערדישע פּיס איבער די דינע ברעטלעך פון בריק. די שפּאַנונג איז מיט יעדער וויילע געוואָרן גרעסער. קיינער האָט נישט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פון די צוויי ריי-טער, וואָס זענען געפּאַרן אין אונדזער ריכטונג. אַלע האָבן מיט קלאַפּעדיקע הערצער געוואָרט אויף דעם העכסט-אינטערעסאַנטן מאַמענט פון סאַניאַס צוזאַמענטרעפן זיך מיט וואַסיען.

די רייטער זענען דורכגעפּאַרן די בריק, אַראָפּגעשפרונגען פון די פּערד און האַלטנדיק זיי פּאַר די צווימען, לאַנגזאַם געגאַנגען איבער דעם שמואָלן וועגל. סאַשאַ איז געגאַנגען פּאַרויס, אויסמיידנדיק די אים באַקאַנטע ערטער, וווּ עס זענען געווען פּאַרלייגט מינעס, כדי צו שטערן דעם צוגאַנג צום לאַגער. ביי די שמואָלן פון דער רייטער זון, וועלכע האָט זיך שוין אָנגעהויבן אַראָפּלאָזן אויף יענער זייט וואַלד, האָבן מיר געזען וואַסיעס צעשטראַלט פנים און די בלאַנדע האָר אויף זיין אַנטבלויזטן קאָפּ, מיט וועלכע דאָס ווינטל האָט זיך געשפּילט.

— דו, קאָסטיק, בלייב מיטן „דיאָדיאַ מישאַ“ און איך וועל זיך באַהאַלטן הינטערן באַד, דערנאָך פון דאָרט אומגעריכט אַרויס-שפּרינגען און אַרומנעמען וואַסיען.

מיט די ווערטער איז סאַניאַ שנעל אַוועקגעלאָפּן צו דער געביידע פון דער אַזוי-גערופענער באַד, וועלכע איז געשטאַנען אין אַ זייט, אַ 50 מעטער פון אונדז.

— אַ קאַפּריז פון אַ יונגער קאַזע, — האָב איך אַ טראַכט געמאַן. וואַסיאַ, זייענדיק נאָך אַ פּאַר צענדליק מעטער פון דעם אָרט, וווּ מיר זענען געשטאַנען, האָט אַ וואָרף געמאַן סאַשען דאָס צוימל פון פּערד און אין עטלעכע שפּרונג צוגעלאָפּן צו אונדז, אַ כאַפּ געמאַן קאָסטיקן אויף די הענט און אים אָנגעהויבן קושן.

— קאָסטיק! מיינ טייער קינד! וואָס פּאַר אַ גרויסער דו ביזט שוין!

— מיינ פּאַפּקאַ, מיינ פּאַפּקאַ! — האָט קאָסטיק געשריגן מיט פּרייד.

דאָס דאָזיקע בילד איז געווען אַזוי רירנדיק, אַז ביי די אַלמע

פארטיזאנער זענען פייכט געוואָרן די אויגן און די פארטיזאנעריןס האָבן אָן חרפה געווישט די טרערן.

— און וווּ איז סאָניעמאָשאַ? — האָט וואַסיאַ געפרעגט מיט אומרו און פאַרווונדערונג.

— זי וועט באַלד קומען — האָב איך געזאָגט און געקוקט אין דער ריכטונג פון דער געביידע פון וואַנען סאָניאַ האָט געזאָלט צו קומען. אָבער סאָניאַ איז נישט געקומען. איך האָב זי אָנגעהויבן רופן: „סאָניאַ, סאָניאַ!“ זי האָט נישט געענטפערט. עס איז מיט אַמאָל שטיף געוואָרן און אַלע האָבן זיך אָנגעהויבן איבערקוקן אין פאַרלעגנהייט.

— גייט אויפֿזוכן סאָניאַן! — האָב איך באַפוילן. עמלעכע פאַרטיזאנער זענען אוועקגעלאָפֿן אין דער ריכטונג, וווּ סאָניאַ איז פאַרשוונדן און באַלד האָבן זיך דערהערט אין אַלע זייטן אויסגעשרייען: „אַ-אָ, סאָניאַ! אַ-אָ, סאָניאַ!“

אַ שלעכטער פאַרגעפיר האָט אַלע באַהערשט און אַלע זענען זיך צעלאָפֿן אין פאַרשידענע ריכטונגען, כדי צו זוכן סאָניאַן. אויפֿן אָרט זענען בלויז געבליבן איך און וואַסיאַ מיט דעם קינד אויף די הענט. קאָסטיק האָט זיך פֿלוצים צעוויינט און אָנגעהויבן שרייען: „מאַמאַ, וווּ איז מייַן מאַמעניו?“

אין אַ שעה אַרום האָט מען געפונען סאָניאַן.

אויף אַ גראָבער צווייג פון אַן אַלטן דעמב איז זי געהאַנגען אויף דעם רויטן נאַרטל, וואָס וואַסיאַ האָט איר אַלס חתן געשענקט. אין דער האַנט האָט זי געהאַלטן איינגעפרעסט אַ צעמעלע מיט פּאַלגנ-דיקן אינהאַלט:

„מייַן איינציקער, מייַן געליבטער וואַסיאַ!“

„דו האָסט מיר מוחל געווען; איך האָב אָבער מייַן שענדלעכן טאַט זיך נישט געקענט מוחל זיין. דיין סאָניאַ.“

רײזן

ווען באַריס האָט אויפגעפנט די אויגן, האָט ער זיך געזען ליגן אויפן דיל אין אַ גרויסן, העל באַלויכמענעם צימער. קיין מעבל איז אין אים נישט געווען, בלויז אין ווינקל קעגנאיבער איז געשטאַנען אַ „סטאַנאַק“, וואָס מען קען זען אין קאַזאַרמעס און וואָס דינט אויף אַנצושפּאַרן ביקסן. אויף איין זאַנט איז אין אַ שווערער געשניצטער ראַם געהאַנגען הימלערס פּאַרטערט.

„ווי בײַן איך?“ — האָט ער אַ טראַכט געמאַן. ער האָט געמיינט, אַז ער חלומט, און האָט צוריק פּאַרמאַכט די אויגן. פּלוצלונג האָט ער דערשפּירט אַ מעמפּן ווייטיק אין לינקן אָרעם. ער האָט געוואָלט זיך אויפּזעצן און האָט דערפּילט, אַז די הענט און די פּיס זענען בײַ אים געבונדן.

„איך בײַן אין געפּענגעניש בײַ די דייטשן!“ — האָט אים ווי מיט אַ האַמער אַ קלאַפּ געמאַן אַ געדאַנק, נאָר ער האָט נישט גע- קענט זיך דערמאַנען ווי אזוי דאָס איז געשען. ער גיט אַ פּיר מיט די אויגן איבער די גרויע ווענט פון צימער, אויף אַ וויילע שמעלט זיך אָפּ זיין בליק אויף הימלערס פּאַרטערט. עס קוקן אויף אים צוויי אַרויסגעשפּאַרטע, ביזע אויגן... ער שטרענגט אָן דעם זכרון, און ווי דורך אַ נעפל שוועבן אַרויס אָפּגעריסענע בילדער: ... זאַלבע אַכט גייען זיי אַרויס פון אַ וואַלד, לויפן שנעל אַריבער דעם וועג און דערנענטערן זיך שוין צו די אָפּגעהאַקטע ביימער, וועלכע ליגן אָנגעוואַלגערט אויף דער צווייטער זייט וועג... עס דערהערן זיך עטלעכע שאַסן, נאָר זיי זענען שוין אַרײַן אין דער געדיכטעניש פון די צווייגן און פּאַרנעמען אַ פּאַרטידיקונג-פּאַזיציע... די דייטשן גרייפן אָן... באַריס וועלכער פּירט אָן מיט דער גרופּע, הייסט שיסן

פאָרויכטיק, — ווייל זיי האָבן ווייניק קוילן. דער שונא ווערט מיט יעדער מינוט אלץ אַגרעסיווער... באַרים גיט אַ באַפעל צוצוגריימן די גראַנאַטן... די דייטשן שפּרינגען אַרויס פון זייער באַהעלטעניש און לאָזן זיך לויפן אויבערן וועג בכדי צו אַטאַקירן די פּאַרטיזאַנער... עטלעכע גראַנאַטן פליען אין דער ריכטונג פון די אַנגרייפער... אויס-נוצנדיק די בהלה, לויפן דאָן די פּאַרטיזאַנער שנעל אַדורך דעם פרייען פּלאַץ, וואָס טיילט זיי אָפּ פון אַ צווייטן באַרג אָפּגעזעגענע ביימער, הינטער וועלכע עס הויכט זיך אָן אַ געדיכטער וואַלד... באַרים לויפט דער לעצטער; ער הערט די ווילדע געשרייען פון די פּאַרווונדעטע דייטשן... ער פּאַרהאַלט זיך אַ וויילע צוליב אַ גראַבן דעמב, וואָס ליגט אויף דעם וועג... נאָר אַריבערקריכן איבער אים, און זיי זענען געראַטעוועט... איין פּוס האָט ער שוין אַריבערגעוואָרן איבער דעם בוים... ער דערפילט פּלוצלונג אַ שאַרפן ווייטיק אין לינקן אַרעם... געלע און רויטע קרייזן הייבן אָן שוועבן פאַר זיינע אויגן און... — וואָס ווייטער געדענקט ער נישט... די דייטשן האָבן אים, ווייזט אויס, פאַרכאַפט אַ פּאַרהלשטן... זיינע חברים האָבן אַוודאי נישט באַמערקט, אַז ער איז פּאַרווונדעט געוואָרן; זיי וואַלטן אים זיכער נישט איבערגעלאָזט; איינשטעלנדיק זייערע אויגן לעבן וואַלטן זיי אים געראַטעוועט...

זיינע געדאַנקען האָבן איבערגעריסן שווערע טריט, וועמענס עכאָ האָט הילכיק זיך אָפּגעקלאַפט אין דעם הויכן, ליידיקן צימער. אַ דייטש, מיטן אויטאָמאַטישן געווער אין די הענט האָט זיך דער-נענטערט צו אים. ער האָט אַוויילע געקוקט אויף באַרים מיט אַ צינישן שמיכל, זיך אויסגעדרייט אויף די קנאַפּל און מיט גער-מאַסמענע טריט אַרויסגעגאַנגען פון דעם צימער. אַ פּאַר מינוט שפּעטער איז אַריינגעקומען אַ דייטשער אָפיצער אין באַגלייטונג פון אַ יונגער פרוי און פון צוויי באַוואָפנטע דייטשן. דער אָפיצער איז צוגעגאַנגען צו באַרים און אָנגעשטעלט אויף אים זיינע שפיציקע, גרויע אויגן. ווי אַ יעגער-הונט האָט אויסגעזען דער הויכער, דאַרער דייטש מיט דעם שפיצרוט אין דער האַנט, מיט אַ שמאַל, לענגלעך געזיכט, דינע ליפן, אַביסל אַרויסגערוקטער גאַמבע און אַ לאַנגער רויטער נאָז.

— צעבינדט אים! — האָט ער באַפוילן. די דייטשן האָבן באַ-
ריסן אַוועקגעשטעלט, און אים באַפרייט די הענט און די פיס. באַרים
האָט ווי אַ שכור זיך אַ פּאַר מאָל אַ וואַקל געמאַן און קוים איינגע-
האַלטן דאָס גלייכגעוויכט. מיט גרויס אנשטרענגונג האָט ער אויפ-
געהויבן די לינקע האַנט, פילנדיק דערביי אַ שטאַרקן ווייטיק, נאָר
מיט צופרידנקייט האָט ער פעסטגעשטעלט, אַז דער ביין איז נישט
צעבראַכן.

— פּרעג אים ווי איז זיין נאָמען? — האָט דער אָפּיצער זיך
געוואַנדן צו דער פּריילן. זי האָט באַלד איבערגעזעצט זיין פּראַגע
אויף אוקראַיניש.

באָרים האָט געשוויגן.

— אין וועמענס אַטריאַד איז ער? — איז געפאַלן די צווייטע
פּראַגע.

באָרים האָט געשוויגן.

— זאָג אים — האָט דער אָפּיצער זיך געוואַנדן צו דער דאָל-
מעשערן — אַז איך האָב פאַרשידענע מיטלען אויף צו צווינגען
אים ער זאָל אָנהויבן רעדן.

באָרים האָט אַלץ געשוויגן.

דער אָפּיצער איז צוגעגאַנגען צום פענצטער און האָט אים אויפ-
געפּראַלט. צוזאַמען מיט דעם שטרעם פּרישע לופט, האָט זיך אַריי-
געריסן אין צימער דער ריח פון בליענדיקע אַקאַציעס. ער האָט זיך
אַוועקגעזעצט אויפן פענצטער און באַפוילן באַרים זיך אַוועקצו-
שטעלן אַנטקעגן אים. דרייענדיק מיט צוויי פינגער דעם שפיצרוט,
האָט ער זיך געוואַנדן דורך דער דאָלמעטשערין צו באַרים.

— דו ביזט נאָך יונג. דו קענסט און דאַרפסט נאָך לעבן און
ברענגען נוצן דיין פּאַלק. דו האָסט זיך געלאָזט פאַרפירן דורך די
„יודעאָקאָמוניסטן“ וועלכע האָבן געוואַלט פאַרוואַנדלען אייער
אוקראַינע אין אַן עקספּערימענטאַלן פעלד פאַר סטאַלינס ווילדע
אידייען. איצט האָט אונדזער פירער באַפרייט אייער לאַנד פון דער
באַלשעוויסטישער פעסט, און מיט דער הילף פון אייער פּאַלק וועט
ער אויפשטעלן אַן אומאָפּהענגיקע, זעלבשטענדיקע מלוכה.

„ער ווייסט נישט, אז איך בין א ייד“ — האָט באַרײַט אַ טראַכט געטאָן מיט צופרידנקייט.

— לײַג זיך איבער — האָט דער דײַטש פּאַרנעזעצט מיט אַ געמאַכטער פּרײַנדלעכער שטייט, און ווענדנדיק זיך צו דער אוקראַיִ נערין האָט ער צוגעגעבן: ברענגט צו אים די קראַנקן־שוועסטער, זי זאָל אים איבערבינדן די ווונד. גיט אים אָפּעסן, און דאָן פירט אים אַרײַן אין מײַן קאַבינעט אויף דעם פּאַרהער.

זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון צימער. באַרײַט איז מיט נישט זײַ כערע טריט צוגעגאַנגען צום פענצטער און אַרויסגעקוקט. דאָס צימער האָט זיך געפֿינען אויף דעם פּערטן שטאָק פון אַ געמױערטער גע־ בידע, וועלכע האָט אויסגעזען ווי אַ שלאָס, אָדער אַ קלױסטער. אויף וויפֿל דאָס אויג האָט פּאַרכאַפט האָט זיך געצויגן אַ פּרעכטי־ קער אויבסטרײַגאַרטן. צווישן די בײַמער האָבן זיך געפּאַשעט הויכע דײַטשע פּערד מיט געפּענטעטע פּאָדערשטע פּיס.

„זיי וועלן מיר מאַטערן בכדי אַרויסצובאַקומען אינפּאַרמאַציעס — האָט באַרײַט געטראַכט — נאָר זיי מעגן פון מיר רײַסן שטיקער פֿלײַש, וועט זיך זיי נישט אײַנגעבן מיר אײַנצוברעכן.“

ער האָט אַראָפּגעקוקט אויף דער ערד. אַ וואַסערע צוואַנציק מע־ טער האָט אים אָפּגעטײַלט פון איר. „און אפּשר זיך אַרויסוואַרפֿן פון פענצטער און מיט אײַן מאָל מאַכן אַן ענדע צו די לײַדן?“

אין דעם מאָמענט האָבן אים צוויי שטאַרקע הענט אַ כאַפּ געטאָן בײַ די אַקסלען און אָפּגעצויגן פון פענצטער. דאָס איז געווען דער דײַטש, וואָס האָט געהאַלטן די וואַך ביים אַרײַנגאַנג. ער האָט באַ־ ריסן אַוועקגעשטעלט בײַ דער וואַנט און אָן ווערטער אים אַ ווייז געטאָן אויפֿן פענצטער און דערנאָך אויף דעם אויטאָמאַט. דאָס האָט ער אים געגעבן צו פּאַרשטיין, אז אויב ער וועט זיך דערנעבן טערן צום פענצטער וועט ער ווערן געשאָסן.

עס זענען אַרײַנגעקומען די דאָלמעטשערין מיט אַ קראַנקן־שוועסטער. די לעצטע — אַ יונגע געזונטע דײַטשקע, מיט גרויע, קײַלעכ־ דיגע אויגן אָן קײַן שום אויסדרוק און מיט אַ רײַטן קײַץ אויף דער הויכער ברוסט איז אָן ווערטער צוגעטראַטן צום איבערבינדן באַרײַטן די פּאַרווונדערטע האַנט. די ווונד איז געווען נישט קײַן געפּערלעכע,

— די קויל איז דורכגעגאנגען דורך דעם ווייכן פלייש נישט אָנדרין-דיק דעם ביין.

די אוקראינערין האָט איר געהאַלפן. באַרים האָט אָבסערווירט די צוויי פרויען. מיט פאַרווונדערונג האָט ער פעסטגעשטעלט, אַז די אוקראינערין רופט ביי אים נישט אַרויס דאָס געפיל פון פאַראַכטונג, וואָס די פאַרטיזאַנער פילן געוויינלעך צו די אַלע אוקראינער, וועלכע אַרבעטן מיט דעם דייטש. אַט די אַלע פאַרוואַלטערס פון די קאַאָפּע-ראַטיוון, די פּאַהויצער פון די דאָרפס-ראַטן, די דאָלמעטשערנים האָבן די פאַרטיזאַנער געהאַלטן פאַר פיל געפערלעכער פון די דייטשן. נאָר די אוקראינערין מיט דעם איידעלן, בלאַסן געזיכט, מיט די נלאַט צוגעקעמטע, אויף דער מיט צעמיילטע האָר, מיט דעם גלייכן לענגלעך געזל, מיט די דינע נאָזלעכער, מיט דעם שייך-אויסגעשניטענעם מויל, איז מערער ענלעך געווען צו אַ גריכן ווי צו אַן אוקראינערין. עס איז אים אפילו אנגענעם געווען, ווען זי האָט אים פאַרויסקט אונטערגעהאַלטן ביי דעם עלנבויגן, בעתן איבערבינדן די ווונד און האָט אים אַלע מאָל געפרעגט מיט מיטליד, צו עס טוט אים נישט וויי. אַ דייטש האָט אַרײַנגעטראָגן אַ טעלער מיט זופ און אַ גרויסע שטיק ברויט. ווען באַרים האָט דערזען דאָס עסן האָט ער ערשט דערפילט ווי הונגעריק ער איז, נאָר ער האָט זיך באַהערשט און זיך נישט צוגערירט צו דעם.

— פאַר וואָס עסטו נישט? — האָט געפרעגט די דאָלמעטשערין.
 — איך דאַרף שוין נישט קיין עסן — האָט באַרים מיט פאַרבי-טערונג געענטפערט — איך ווייס, אַז איר ווילט איך זאָל זיך שטאַרקן, בכדי צו קענען לענגער אויסהאַלטן די טאָרטון.
 — זע נישט אַלץ אין אַזוינע פינצטערע פאַרבן. אפשר דאַרפטו זיין שטאַרק נישט אויף אויסצוהאַלטן, נאָר נאָר אויף אויסצומידן די טאָרטון. — האָט געזאָגט די אוקראינערין מיט אַ ווייכער שמייס און איז צוזאַמען מיט דער קראַנקן-שוועסטער אַרויסגעגאַנגען פון צימער.

„וואָס האָבן באַדייט די ווערטער פון דער אוקראינערין?“ האָט באַרים געמראַכט בלייבנדיק אַליין אין צימער. ער האָט זיך דערמאַנט אירע לענגלעכע ווי מאַנדלען אויגן, וועלכע האָבן געקוקט אויף אים

מיט מיטלייד און ווי מיט א פארבארגענעם טרויער, און טיף אין זיין הארץ האָט זיך דערוועקט א פונק פון האָפענונג. נאָר באַלד האָט ער זיך דערמאָנט די פיל פאַלן, ווען פרויען האָבן געשפילט א גרויסע ראָל בעת די ראַפּינירטע דייטשע אויספאַרשונגען, און ער האָט באַשטימט צו זיין זייער פאַרויכטיק און זיך נישט לאָזן פאַרפירן דורך דער שיינער אוקראַינערין, וועלכע איז גיכער א געניטע דייטשע אַגענטאָן.

*

עס זענען אַריינגעקומען צוויי באַוואָפנטע דייטשן און באַפּוילן באַריסן צו גיין פאַרויס. דורך אַ לאַנגן, שוואַך באַליכטענעם קאָרי-דאָר, האָבן זיי אים צוגעפירט צו אַ טיר מיט אַן אויפשריפט: קאָר מענדאַנט פון זשאַנדאַרמעריע, הויפטמאַן דיכריטש. זיי האָבן אָנגעקלאַפּט.

— אַריין! — האָט זיך דעהערט אַ באַפעלערישע שטיים.

זיי זענען אַריינגעגאַנגען אין אַ גרויסן קאַבינעט. ביי אַ שווערן דעמבענעם טיש, אויף וועלכן עס זענען געלעגן פיל פאַפירן, איז געזעסן דער אָפיצער, וועלכן באַריס האָט שוין געקענט. מיט די הענט אין די הויזן-טאַשן, דאָס היטל מיט דעם ברייטן דאַשעק אַרויפגערוקט אויפן שטערן און די אויגן פאַרמאַכט — איז דער קאָמענדאַנט געזעסן אין אַ טיפן, ווייכן שמוץ און האָט געמאַכט דעם איינדרוק ווי ער וואָלט געשלאָפן. די דייטשן האָבן אַ קלאַפ געמאַן מיט די געקאָר-וועטע קנאַפּל, אויסגעצויגן די רעכטע האַנט און ווי איין מענטש אויסגעחאַוקעט: „הייל היטלער!“ דער אָפיצער האָט מיט אַ פויר לער באַוועגונג אויפגעהויבן זיין רעכטע האַנט, געענטפערט: „הייל היטלער“ און איז ווידער געבליבן זיצן אָן באַוועגונג מיט פאַרמאַכטע אויגן.

עטלעכע מינוט האָט געהערשט אַן אומאַנגענעמע שטילקייט. ביי אַ קליין טישל אין אַ זייט איז געזעסן די דאָלמעטשערין און האָט גערוועזן געביסן דעם עק פון בלייפערער. באַריס האָט געקוקט אויף דעם אָפיצער, אויף דעם גרויסן פאַרטעט פון היטלערן, געמאַלט מיט טונקלע אייל-פאַרבן, מיט דער אונטערשריפט אין אוקראַיניש:

„הימלער, דער באפרייער“. ווען זיין בליק האָט זיך צוזאַמענגעטראָפּן מיטן בליק פון דער דאָלמעטשערין האָט ער באַמערקט ווי זי האָט זיך פאַרויטלט און אַראָפּגעלאָזט די אויגן אויף דעם ווייסן בויגן פאַ- פיר, וואָס איז פאַר איר געלעגן.

דער קאָמענדאַנט האָט אויפגעפנט די אויגן און נישט בייטנדיק זיין פּאָזיציע זיך געווענדעט צו דער אוקראַינערין :

— „פרעג אים, ווי פילט ער זיך?“

די דאָלמעטשערין האָט איבערגעזעצט די פּראַגע אויף אוקראַיניש.

— איך פיל זיך גענוג שטאַרק, אויף אויסצוהאַלטן אייערע גרעס-

טע פייניקונגען און נישט פאַרראַטן קיינעם פון מיינע חברים. — האָט געענטפערט באַרים.

— ער זאָגט, אז ער פילט זיך פיל בעסער, הער קאָמענדאַנט —

האָט געזאָגט די דאָלמעטשערין — און ער דאַנקט אייך דערפאַר, וואָס איר האָט אים געשיקט די קראַנקן-שוועסטער.

באַרים, וועלכער האָט פערפעקט באַזעסן די דייטשע שפּראַך, איז דערשטוינט געוואָרן פון דער איבערזעצונג פון דער אוקראַינערין און האָט נישט געווסט מיט וואָס דאָס צו דערקלערן.

— אויב ער וועט ענטפערן אויפריכטיק אויף מיינע אַלע פּראַ- געס, וועל איך אים האַלטן נאָך אַ קורצע צייט פאַרשפּאַרט און דער- נאָך אַרויסלאָזן אויף דער פּריי. — האָט פאַרגעזעצט דער קאָמענ- דאַנט.

נאָך איידער די אוקראַינערין האָט באַוווּן צו איבערזעצן דעם אָפּיצערס רייד, האָט באַרים שוין אויסגעשריגן :

— „אומזיסט אייערע רייד! איך ווייס וואָס מיר דערוואַרט, איר מענט שוין צוטראַעטן רייסן מיין פלייש און ברעכן מיינע ביינער, אָבער געדענקט, אז אייך דערוואַרט אין דער נאָענטסטער צוקונפט נאָך פיל ערגערס!“

— וואָס זאָגט ער? — האָט געפּרעגט דער קאָמענדאַנט.

— ער זאָגט, אז ער פילט זיך נאָך זייער אָפּגעשוואַכט און דער- שעפּט, און בעט אייך, אז איר זאָלט אים אַ טאָג, צוויי לאָזן צורו, און דאָן וועט ער אייך גערן געבען די נויטיקע אינפּאַרמאַציעס. באַרים האָט געוואָלט אויסשרייען, אז נישט דאָס האָט ער געזאָגט,

נאָר אַן אינערלעך קול האָט אים דיקטירט זיך אָפּצוהאַלטן דערפון און ער האָט בלויז געקוקט אויף דער אוקראַינערין מיט פאַרוונדערונג. — איך וועל אים לאָזן צורו אַ פּאָר טעג, נאָר פאַר דעם מוז ער מיר ענטפּערן אויף פּאָלגנדיקע פּראַגעס: צי ווייסט ער נישט וועלכע פּאַרטיזאַנער־אַפּטיילונג האָט אָרגאַניזירט אין שטעטל נאַראַווליע דעם אויפרייס אין קינאַ, בשעת דער גאַלאַ־פּאַרשטעלונג אין צוזאַ־מענהאַנג מיט דער צווייטער יאַרצייט פון דער מלחמה?

— די פּאַרטיזאַנער־אַפּטיילונג פון „דיאדיא מישא“ — האָט גע־ענטפּערט באַריס.

— ווער זענען זיינע פאַרבינדעטע פון דער אָרטיקער באַפעלקער־רונג אין נאַראַווליע?

— איך ווייס נישט.

— צי קענטו מיר נישט זאָגן וווּ עס געפינט זיך איצט דער לאַ־גער פון „דיאדיא מישא“ אָפּטיילונג?

באַריס האָט געשוויגן.

— ענטפּער שנעלער! ... זאָג וואָס עס וואָל נישט זיין, נאָר שווייג נישט... רעד, דאָס איז פאַר דיין טובה וועגן... גלויב מיר, איך בין דיין פּריינד, איך וועל דאָס נאָך היינט דיר באַווויזן... — האָט זיך געווענדעט די אוקראַינערין צו באַריס מיט אַן אויפגערעגטער שטימ.

באַריס האָט געשוויגן.

דער קאָמענדאַנט האָט זיך פּלוצלונג אויפגעריסן פון זיין שטול, צוגעלאָפּן צו באַריס און אים אַראָפּגעלאָזט צוויי הייליכקע קלעפּ איבערן פנים. באַריס האָט אָנגעהויבן שווינדלען פאַר די אויגן און דאָס גאַנצע צימער האָט אנגעפאַנגען איינזינקען אין דער פינצטער־ניש. ער האָט זיך אַ וואַקל געמאַן, נאָר די דייטשן, וואָס זענען געשטאַ־נען הינטער אים, האָבן אים אונטערגעכאַפּט אונטער די אַרעם. ווען ער איז געקומען צו וויד האָט ער דערפילט אַ וואַרעם פליסיקייט אויף דער אויבערשטער ליפּ. טראָפּנס טונקל בלוט האָבן גערונען פון זיין נאָז אויף דער מאַרינאַרקע און זיך לאַנגזאַם אַראָפּגעגליטשט אויף דעם גלאַנצנדיקן פּאַרקעט.

— איך וועל דיר צווינגען צו רעדן, דו קאָמוניסטישער שוויין!
— האָט אויסגעשריגן דער קאָמענדאַנט.

— צו וואָס זיך אויפֿרעגן, הער קאָמענדאַנט? דאָס שאַדט דאָך אייער געזונד. — האָט זיך אָנגערופן די דאָלמעטשערין מיט אַ פֿריינד־לעכער שטימ. — איר קענט דאָך די איינגעשפּאַרטקייט פֿון אַט די באַנדיטן. מיט בייזנס וועט איר פֿון זיי גאָרנישט אַרויסבאַקומען. די אַרויסגעזאָגטע ווערטער פֿון דער אוקראַינערין, וועלכע האָבן פֿאַראַטן אַ געוויסע אינטימקייט, וואָס האָט געהערשט צווישן איר און דעם צעווילדעוועטן אָפיצער, האָבן אים אַביסל באַרואיקט, און מיט אַ שולדיקן שמייכל האָט ער זיך צוריק אַוועקגעזעצט אויף דעם שטול. — איך קען זיך נישט באַהערשן ווען איך זע אַט די ווילדע וואַלד־מענטשן, וועלכע ווילן נישט פֿאַרשטיין דאָס גוטס וואָס די דייטשע ווערמאַכט האָט זיי געבראַכט, און אנשטאַט העלפֿן אונדז צו רעאַל־זירן דעם גרויסן פֿלאַן פֿון דער נייער אָרדענונג אין אייראָפּע, שמערן זיי נאָך אונדז.

— זיי לאָזן זיך העצן דורך קאָמוניסטישע אַניטאַטאָרן, וועלכע דרייען זיך אַרום צווישן פּאָלק און זייען בלינדן האַס צו זייערע באַ־פֿרייערס. — האָט צוגעגעבן די אוקראַינערין.

דעם שמועס האָט איבערגעריסן דאָס קלינגען פֿון טעלעפּאָן. נאָך אַ קורצן געשפּרעך האָט דער קאָמענדאַנט אַוועקגעלייגט דאָס טרייבל און זיך געוואַנדן צו דער דאָלמעטשערין:

— עס בלייבט וווּ דו זאָנסט. הייס אים אַריינטראָגן אין צימער אַ מאַטראַץ און גענוג עסן און מאָרגן וועלן מיר פֿאַרזעצן דעם פֿאַרדער.

באָרים איז ווידער אַריין אין דעם גרויסן ליידיקן צימער. אַ דייטש האָט אַריינגעטראָגן אַ מאַטראַץ, אַ שטיק ברויט און אַ טעפּל וואַסער. באָרים האָט זיך אויסגעצויגן אויף דעם מאַטראַץ. אין קאָפּ האָט אים נאָך געשווינדלט פֿון די קלעפּ, וואָס ער האָט געכאַפּט, און אין גאַנצן קערפּער האָט ער געפּילט אַ נאָגנדיקע מידקייט. „עס איז געקומען דער סוף“ — האָט ער געטראַכט, און באַלד האָבן זיך אים פֿאַרגעשטעלט שרעקלעכע בילדער ווי די דייטשן פּייניקן אים בכדי אַרויסבאַקומען פֿון אים ידיעות וועגן די פֿאַרטוואַנער. אַ שוידער איז אים אַדורכגעגאַנגען איבערן לייב פֿון די דאָזיקע געדאַנקען: „ניין, איך וועל נישט וואַרטן ביז זיי וועלן מיך טויטן, ווען עס וועט ווערן

פינצמער וועל איך זיך ארויסווארפן פון פענצמער, אָדער איך וועל זיך וואַרפן אויף דעם דייטש וואָס שטייט ביי דער טיר און ער, פאַר טידיקנדיק זיך, וועט מיר שיסן".

דער באַשלוס האָט אים אַביסל באַרוואַקט, און זיינע געדאַנקען האָבן זיך אַריבערגעטראָגן צו דער אוקראַינישער דאָלמעטשערין מיט דעם בלאַסן, איידעלן געזיכט און מיט די שיינע אויגן פול מיט טרויער און מיטלייד. ער האָט זיך דערמאַנט אירע ווערטער: „גלויב מיר, איך בין דיין פריינד, איך וועל דאָס נאָך היינט דיר באַווייזן". וואָס האָט זי געמיינט מיט די ווערטער? צי האָט זי אים געוואָלט בלויז טרויסטן? און אפשר מיינט זי אויפריכטיק אים מיט עפעס צו העלפן. פיל אוקראַינישע באַאַמטע און גאַנצע אָפּמייַלונגען פון דער אוקראַינישע פּאַליציי פאַרלאָזן דאָך איצט זייערע פּאַסטנס און אַנטלויפן אין די וועלדער צו די פאַרטויזאַנער... נאָך די גרויסע נצחונות פון דער רויטער אַרמיי, פילן זיי זיך ווי די שטורעם אויף אַ זיך טרייב קענדיקער שיף. זיי פילן, אַז אינגיכן וועלן זיי דאַרפן אָפּגעבן אַ דין והשבון דער סאָוועטישער מאַכט פאַר זייערע מעשים טובים אין משך פון די צוויי יאָר וואָס זיי האָבן מיטגעאַרבעט מיטן אָקופאַנט, און איבערגעניקט צו די פאַרטויזאַנער מיינען זיי אַזוי אַרום זיך ריינצוואַשן. אפשר איז די דאָזיקע אוקראַינערין אויך אַזאַ, און זי וועט אים העלפן זיך אַרויסבאַקומען פון די גזלנישע הענט? ... מיט די דאָזיקע געדאַנקען איז באַרים איינגעשלאָפן מיט אַ שווערן שלאָף. באַרים האָט נישט געהערט ווי דער דייטש וואָס באַוואַכט אים, האָט אָפּאַר מאַל אויפגעפנט די טיר און האָט אַריינגעקוקט אין צי מער. ער האָט נישט געזען ווי די גאַלדענע שטראַלן פון דער פאַר גייענדיקער זון האָבן זיך אַריינגעריסן דורך דעם פענצמער אין דעם ליידיקן, אומעטיקן צימער און עס אָנגעפילט מיט פריינד און מיט היימלעכקייט. ער האָט נישט געהערט דאָס מוקען פון די קי און שאָף, וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון דעם פעלד אַ היים, און האָט נישט געפילט ווי עס פאַלט לאַנגזאַם צו די זומערדיקע נאַכט און דער צי מער ווערט איינגעהילט אין פינצמערניש. ער איז געווען איצט אין זיינע חלומות אין זיין היימאַט-דאָרף אַנדרויסעווען נעבן שטעטל מע-זעריטש אויף וואָלין... עס איז ערב יום כפור... זיין פאַטער און מוטער,

אָנגעמאָן אין יום־טובֿ'דיקע מלבושים קלייבן זיך גיין אין שטעטל צו כל נדרי... באַרים ליגט אין עס־צימער אויף אַ קנאָפּע... דער פּאָטער ווענדעט זיך צו אים מיט אַ ביסל אַ ביזלעכער שמוץ: „נאָך לאַנג וועסטו ליגן? צוליב דיך וועלן מיר פאַרשפּעמיקן, מיר האָבן דאָך איבער דריי קילאָמעטער צו גיין...“ באַרים וויל זיך אויפהויבן און קען נישט... דער גאַנצער קערפּער איז ווי מיט בליי אָנגעגאַסן און ער קען נישט רירן מיט קיין אבר... פון אַ זייטיקן צימער נייט אַריין ד: אוקראַינישע דאָלמעטשערין מיט אַ ווייס, זיידן טיכל אויף דעם קאָפּ, מיט אַ קליין מחזורל אין דער האַנט: „צעטשומע זיך, פאַרטו־זאַנער! די צייט איז קורץ — זאָגט זי מיט אַ ווייך אַנגענעמער שמוץ, און נעמט אים אונטער די אַרעמס און זעצט אים פאַרזיכטיק אויף.

— איך אייל זיך, הער מיר אויס...

אַ שטאַרקע שיין פון אַן עלעקטריש לעמפל האָט אים אַ בליץ גע־מאָן אין די אויגן און ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף. די אוקראַינערין, וואָס ער האָט אָקאַרשט געזען אין הלום איז געשטאַנען איבער אים איינגעבויגן, און הינטער איר איז געשטאַנען אַ באַוואַפּנ־טער דייטש.

— אָט דאָ האָסטו אַ קאָלדע — האָט זי געזאָגט מיט אַ סודות־פולער שמוץ — וועסט זי אויפוויקלען ווען מיר וועלן אַוועקגיין. דו וועסט גיין גלייך פאַר זיך ביז עס ענדיקט זיך דער גארטן, דאָרט אויף דעם שלאַך וועל איך דיר אָפּוואַרטן. זי האָט אַוועקגעלייגט אַ פעקל אויפן מאַטראַץ און האָט צוזאַמען מיטן דייטש פאַרלאָזט דעם צימער.

דאָס איז פּאַהנעקומען אַזוי שנעל, אַז באַרים האָט זיך גלייך נישט אַרײַנגעזירט צו דאָס איז אַ חלום צו ווירקלעכקייט. נאָך אָט פילט ער ווי אויף זיינע פּיס ליגט עפעס. אין דער פינצטער האָט ער אָנגע־טאַפּט אַ קאָלדע. מיט ציטערנדיקע הענט האָט ער זי אָנגעהויבן אויפצווויקלען און צו זיין גרויס איבעראַשונג דערפילט ער אונטער די הענט אַ פּיסטאַלעט, אַ דינע, שטאַרקע שמריק און אַ קרומען מעסער, וואָס גערטנער נוצן צום אָפּשניידן טרוקענע צווייגלעך. ער רוקט שנעל אַרונטער דעם מעסער און די שמריק אונטער דעם

מאטראץ און באהאלט דעם פיסטאָלעט אין טאָש. פון גרויס אויפֿ־
רענונג קלאַפט אים אין די שלייפֿן און עס דאַכט זיך אים, אז דאָס
האַרץ וועט אים באלד אַרויסשפּרינגען פון פּרוּיד. נאָך באלד באַ־
הערשט ער זיך און עס קערט זיך אים צוריק זיין פּאַרטיואַנישע
גלייכגעוויכט.

„כל זמן אַלע וועלן נישט איינשלאָפֿן קען מען נישט טראַכטן
וועגן זיך אַרויסבאַקומען פון דאַנען“. — האָט ער אַ טראַכט געטאָן,
און בכדי נישט אַרויסצורופֿן קיין פּאַרדאַכט, האָט ער זיך דערווייל
אַוועקגעלייגט אויפֿן מאַטראַץ, זיך צוגעדעקט מיט דער קאָלדרע און
געמאַכט דעם אָנשמעל, אז ער שלאָפט. לאַנג איז ער אַזוי געלעגן אָן
באַוועגונג און זיך צוגעהערט צו אַלץ, וואָס קומט פֿאַר אַרום. שוין
דאָס צווייטע מאָל ווי מען האָט געביטן די וואַך הינטער זיין מיר,
פון שכנותדיקן צימער האָט זיך געהערט אַ רויע מענער־שמים, וועל־
כע האָט אָן אויפהער געזונגען: „פּופּען, מיין ליבע פּופּען“, און
ענדלעך איז זי אַנטשווינגן געוואָרן. אַ מויטע שטיילקייט האָט שוין גע־
הערשט אַרום, עס האָבן בלוז זיך געהערט די ריטמישע טריט פון
דעם סאָלדאַט וואָס האָט געהיט דעם אַריינגאַנג אין באַריסעס
צימער.

באָרים האָט זיך אויפֿגעשטעלט און אויף די שפיץ־פינגער צוגע־
גאַנגען צום פענצטער און אים שטייל אויפֿגעעפנט. ווי אַ טונקל־
בלויער סאַמעט האָט אויסגעזען דער הימל מיט די פיל בלישמשענ־
דיקע שטערן. עס איז געווען אַזוי פינצטער, אז די בוימער האָבן זיך
צוזאַמענגעגאַסן אין איין געדיכטער מאַסע. ער האָט אַראָפֿגעקוקט
פון פענצטער אויף דער ערד און האָט אַ ציטער געטאָן. — ווי אַ
שוואַרצער אָפּגרונט האָט זיך פאר אים אַנטפלעקט. נאָך די אַרומיקע
פינצטערניש האָט אים נישט געשראַקן נאָך, אויך גלייכצייטיק
געפּרייט.

באָרים האָט צוגעבונדן איין עק שטריק צום פענצטער. פּאַרויב־
טיק אַ קוק געגעבן אַרום, און אַנבאַפּגריק מיט ביידע הענט די שטריק
זיך אָנגעהויבן אַראָפּגליטשן. אין אַ פּאַך סעקונדעס אַרום איז ער שוין
געלעגן אויפֿן פּייכטן גראָז. ער האָט זיך צוגעהערט אַ וויללע. אַרום
איז געווען שטייל... קיין שום פּאַרדעכטיקס... ער שניידט אָפּ אַ שטיק

שמדיק און לאָזט זיך קריכן אויף אלע פיר אין דער קעגנריכטונג פון מויער. די פארווונדערטע האַנט דערקומשעט אים אביסל, אָבער דער ריח פון דער פייכטער ערד און פון דער הויכער גראָז באַדעקט מיט מוי, האָט אים אָפגעפרישט און ער רוקט זיך גאנץ שנעל פאָרויס. ער באַמערקט נישט ווייט אַ באַוועגלעכן סילוועט, און דערהערט דאָס פירקען פון אַ פערד און דאָס מאַלן פון די שטאַרקע ציינער דעם זאַפטיקן גראָז. באַרים דערנענטערט זיך צום פערד, גיט זיך האַסטיק אַ שטעל אויף און כאַפט אים אָן פאר דער גרוינע. באַרים איז אויפֿ־געוואַקסן אין אַ דאָרה און ווייסט ווי אזוי מען באַגייט זיך מיט פערד. ער גיט אים אַ פאָר מאַל פריינדלעך אַ גלעט איבער דעם האַלדז און בינדט אים אויס אויפן קאָפּ אַ פראָוויזאָריש ציימל פון דעם שמדיק, וואָס ער האָט געהאַט. מיט דעם מעסער צעשנייט ער די פענטעס מיט וועלכע עס זענען געווען פאַרבונדן די פאָדערשמע פיס פון פערד און לאָזט זיך פאָרויכטיק גיין פאָרויס מיטפירנדיק דעם געהאַרכזאַמען פערד. אין אַ פאָר מינוט האָט זיך געענדיקט דער געדיכטער גארטן און עס האָט זיך באַוויזן אַ ברייטער פעלד־וועג. באַרים איז געבליבן שטויין אין פאָרויכטיק זיך אַרומגעקוקט. זיינע אויגן האָבן זיך צוגעווינט צו דער פינצטערניש און ער האָט שוין גאַנץ דייטלעך געזען די אַרומיקע קעגנשטאַנדן. אויף דעם האָרט אָנאָנט איז ווי אַ שוואַרצע וואַנט געשטאַנען דער וואַלד. ער האָט זיך שוין געקליבן אַרויסגיין אויף דעם שליאַך, ווי ער האָט פלוצלונג באַ־מערקט ווי עפעס אַ שאַטן דערנענטערט זיך צו אים פון דעכטס. ער האָט שנעל אַרויסגענומען דעם פיסטאַלעט און געבליבן שטויין אויף דעם אָרט ווי פאַרגליווערט, זייענדיק דעצידירט אויף אַלץ. ווען דער שאַטן האָט זיך דערנענטערט, האָט באַרים דערקענט אַ דייטש, וואָס האָט, ווייזט אויס, באַוואַכט דעם שליאַך. ער האָט באַשטימט אים דורכצולאָזן און ווען ער וועט זיך דערווייטערן וועט ער דאָן פאַרזעצן זיין וועג. ער האָט אָבסערווירט דעם דייטש, וועלכער האָט מיט גע־מאַסמענע טריט געשפרייזט פאָרויס. אין דעם האָט ער פלוצלונג באַ־מערקט ווי אַ צווייטע פיגור איז ווי אַרויסגעשווומען פון דער פינצ־טערניש און גנבענדיק זיך נאָכגעגאַנגען דעם דייטש. ווען דער דייטש איז שוין געווען אַ פאָר מעטער פון דעם אָרט ווי

באָריס איז געשמאָנען, האָט די לופט פלוצלונג דורכגעשניטן אַ היל־
כיק פייפן און עס האָבן זיך גלייך דערהערט געשרייען פון דער ריכ־
טונג פון מויער און אַ רויטע ראַקעמע איז אַרויפגעפלוגן אין דער
לופט.

„זיי האָבן באַמערקט מיין אַנטלויפן — האָט באָריס אַ טראַכט
געטאָן — איך בין אַ פאַרפאַלענער.“

אין דעם זעלבן מאָמענט האָט דער דייטש, וואָס האָט באַוואַכט
דעם וועג אנגעצונדן אַן עלעקטריש לעמפל און אָנגעהויבן וואַרפן זיין
שיין אויפן גאַרטן. באָריס האָט שוין אנגעשמעלט דעם פּיסטאָלעט
אויף דעם דייטש, בכדי אים אָפצורוימען פון וועג. נאָר ער האָט נאָך
נישט באַוווּזן אַ ציטאָן דאָס צינגל ווי עס האָבן זיך דערהערט צוויי
שאַסן און דער דייטש איז אומגעפאַלן, און באַלד איז ווי פון דער
ערד אַרויסגעשפרונגען די אוקראַינערין מיט אַ פּיסטאָלעט אין דער
האַנט.

באָריס איז אַרויף אויף דעם שליאָך. „שנעלער, לאָמיר אַוועק פון
דאַנען“ — האָט זי אַרויסגעשמאַלט מיט אַ דענערווירטער שטייט.
העלפנדיק איינער דעם צווייטן זענען זיי אַרויף אויף דעם פערד און
אין גאַלאַפּ אַוועק אין דער ריכטונג צום וואַלד. דאָס פערד האָט דער־
פילט אויף זיין רוקן אַ געניטן רייטער און ווי אַ פּייל פון בויגן גער
לאָפן פאַרויס. באָריס האָט אַרומגעכאַפט דאָס פערד אַרום דעם האַלדז
און מיט אַ ווילדן פּייה אים צוגעגעבן לוסט צום לויפן. די אוקראַינע־
דין האָט באָריסן אַרומגענומען, זיך צו אים צוגעקלאַמערט און ווי זיך
צוזאַמענגעגאַסן מיט אים. ער האָט געפילט דאָס וואַרעמקייט פון איר
יונגן קערפער. דאָס געפיל פון דאַנקבאַרקייט צו דער נאָבעלער
אוקראַינערין, וועלכע האָט מיט אַזאַ צוטרוי זיך צוגעטוליעט צו אים,
האָט אים אָנגעפילט מיט נאָך מער מוט און דרייסטקייט און ער איז
איצט גרייט געווען צו קעמפן מיט גאַנצע מהנות גזלנים און דאָס
לעבן אַוועקגעבן בכדי איר זאָל קיין שלעכטס נישט געשען. ער האָט
געקלאַפט מיט די פיס איבער די זייטן פון פערד, וועלכער האָט זיך
מיט אַ ווילדן גאַלאַפּ געטראָגן איבער די געשלענגלטע, שמאַלע וואַלד־
שטענגלעך. די צווייגלעך האָבן ביז בלוט צושמיסן דאָס פנים און
די הענט, נאָר ער האָט דאָס נישט געפילט.

מיט יעדער מינוט זענען זיי געווען אלץ ווייטער און ווייטער פון דער געפאר. די גאנצע צייט האָבן זיי געשוויגן. בלויז איין מאָל האָט זי אים געפרעגט: „ווי אזוי איז דיין נאָמען, פאַרטיזאַנער?“ און באַרים האָט איר געענטפערט: „באַרים גאָלדפאַרב, אַ דייווערסאַנט פון דיאַריאַ מישאַס ייִדישער פאַרטיזאַנער־אַפטיילונג“. באַריסן האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ביי די ווערטער האָט זי אַ ציטער געטאָן און האָט זיך צו אים שטאַרקער צוגעדריקט.

דאָס פערד האָט שווער געאמעמט און וואָס ווייטער אלץ אָפּטער זיך אָנגעהויבן פאַרטשעפען אין די גראָבע וואַרצלען, וואָס האָבן אַרויסגעסטאַרטשעט פון דער ערד.

— דאָס פערד איז שוין שטאַרק מיד, מען מוז אים געבן אָפּרו אויף אַ פּאָר מינוט — האָט געזאָגט באַרים — מיר זענען שוין אזוי ווייט, אַז מיר קענען זיך דאָס דערלויבן.

זיי האָבן זיך אַראָפּגעגליטשט פון פערד, וואָס איז געווען אינעם גאַנצן ווי איינגעמונקען אין ווייסן שאַם און מידע זיך אַוועקגע־לייגט אויפן גראָז. אַ לאַנגע וויילע זענען זיי געזעסן און אָן ווערטער באַטראַכט איינער דעם צווייטן. באַרים האָט געפילט, אַז עס וואַקסט אין זיין האַרצן אַ גרויס געפיל צו דער איידעלער אוקראַינערין, וועל־כע האָט, איינשמעלנדיק איר אייגן לעבן, אים געראַטעוועט פון אַ שרעקלעכן טויט.

ער האָט איר אנגענומען ביי דער האַנט און אַריינקונדיק אין אירע אומעטיקע, שיינע אויגן, געזאָגט:

— דערלויב מיר דיר צו דאַנקען. איך וועל אייביק געדענקן קען, אַז דו האָסט מיר געראַטעוועט פון אַ זיכערן טויט. זאָג מיר ווער ביסטו, פון וואַנען שטאַמסטו, און ווי אזוי רופט מען דיר. איך וויל וויסן וועמען איך האָב צו פאַרדאַנקען מיין לעבן. איך וויל וויסן דעם נאָמען פון דער, וואָס איך וועל אייביק טראַגן אין האַרצן.

— נישט דו מיר, נאָר איך דיר דאַרף דאַנקבאַר זיין, וואָס דו האָסט מיר געגעבן די מעגלעכקייט זיך אַרויסצורייסן פון דעם גיהנום, אין וועלכן איך האָב זיך געפונען אין משך פון אַנדערטהאַלבן יאָר, און צו ענדיקן מיט דער פאַלשער ראַל, וואָס איך האָב געשפילט. איך

בין זיכער, אז דו האסט זיך שוין פון לאנג אָנגעשטויסן, דאָס די דאָזיקע ראָל האָב איך אויסגעפירט לויטן אויפמראַג פון אונטער-גרונט. איך האָב זי שוין געזאָלט ענדיקן מיט עטלעכע חדשים צוריק, נאָר איך האָב נישט געהאַט די געלעגנהייט דערצו. פרעגסט מיר ווער איך בין? איך בין אַ טאַכטער פון אַן אַרימען יידישן שניידער פון אַ קליין שטעטל אויפן דניעפר און מײן נאָמען איז רײזעלע אָסטערמאַן.

צירף

קאפיטל 1

ווי נאך א שלאכט האט אויסגעזען דער לאגער אין דער שיינער זומער-נאכט.

דא און דארט אין פארשידענע פאזעס, זענען געשלאפן פארטיי-זאנער מיטן געווער אין די הענט, און האבן אויסגעזען ווי טויטע. נאך דאס שטארקע כראָפּען, דאָס רעדן פון שלאָף, דאָס אויפכאַפן זיך פּלוצלונג מיט אַ ווילדן אויסגעשריי פון עפעס אַ פּאַרטיזאַנישן הלום, וואָס האָט געמאַטערט, האָט באַווויזן, אַז דאָס זענען לעבעדיקע מענטשן.

די שווערע היץ אין דעם געדיכטן סאָסנע-וואַלד האָט זיי אַרויס-געטריבן פון די געפלאַכטענע צעלמאָן אויף דער פּרייער לופט.

עס איז שוין געווען ווייט נאָך האַלבער נאַכט.

איוואַן טימאָפּעוויטש, אַן עלטערער, ערנסטער רוס, איז היינט דער „קאַראַאָלני נאַטשאַלניק“ (דער אויפזעער איבער די פּאַסאַנס). מיט לאַנגזאַמע טריט, מיט אַן אָנגעשטרענגטן בליק, גייט ער אַרום איבער דעם לאַגער, קאָנטראָלירט און בייט די וואַך, און הערט זיך וואַכזאַם צו צו יעדער שאַרף, צו יעדן קלאַנג. די איבערן הייסן מאַג אָנגעגליטע סאָסנעס, פאַרפילן די לופט מיטן שטאַרקן ריח פון סאָס-נעקליי, וואָס מישט זיך צונויף מיט דער פּוילער פייכמקייט, וואָס דאָס מילדע ווינטל ברענגט פון צייט צו צייט פון דער נאָענטסטער אַזיערע און מיטן רויך פון זיך אויסלעשנדיקן פייער. עס דערהערט זיך אַ נישט דרייסטער טרעל פון אַ נאַכטיגאַל. באַלד ענטפּערט אים ערגעץ פון ווייטן דער צווייטער, דער דריטער און מיטאַמאַל ווערט דער וואַלד פול מיט די ליבע-לידער פון קליינעם פייגעלע און ווי אַ געשריי פון אַ בייזער שוויגער, רייסט זיך פּלוצלונג אַריין אין דער ווונדערבאַרער מעלאָדיע אַ ווילדער אויסגעשריי פון אַ סאָווע, אָדער

א ווייט וווינען פון א הונגערדיקן וואָלף. עס שטעלט זיך אָפּ דער נאָכ־טיגאַל־כאָר. אין אַ וויילע אַרום זעצן זיי ווייטער פאַר זייער געזאַנג, נאָך מיט מערער קונסט, מיט מערער קראַפט. און פון טיפּן, בלויען הימל קוקט דורך די געדיכטע צווייגן, ווי אַן אויסגעפּוצט זילבערן טעלעלעך, די גאַנצע לבנה.

אַלץ איז אין לאַגער איינגעשלאָפּן. פּלוצלונג דעהערט זיך אַ שטיבל געזאַנג פון צוויי פּרויען־שטימען. אַ ווייכע, לירישע סאָפּראַנאָ זינגט דאָס נייע פּאַרטיזאַנע־ליד, „אויף דעם ראַנד פון וואַלד, הינט ווער אַן אַלטן דעמב, ליגט אַ געהרגעטער יונגער פּאַרטיזאַן.“ אַ ניר־דעריקער אַלט, וועלכער, דוכט זיך, גייט אַרויס פון די טיפּענישן פון דער נשמה, זינגט די טעראַציע. עס גיסן זיך צונויף די צוויי שטימען אין אַ האַרטמאַנישן דועט, אין וועלכן עס פּילט זיך אַזויפּיל טרויער און בענקשאַפט. לאַנג איז דער ערנסטער איוואַן טימאָפעיטש זיך מיט, צי ער זאָל צוגיין צעטרייבן די מיידלעך, וואָס שמערן דעם שלאָף, צי ניין. און אפּשר כּדי צו האָבן אַ ריין געוויסן, איז ער צוגעגאַנגען צום בערגל, אויף וועלכן עס זענען געזעסן אַרומגענומען די ווייס־רוסי־נאַריאַ און די יידישע קראַנקן־שוועסטער צירעלע, און האָבן געזונגען. — שוין צייט צו שלאָפּן — האָט ער מיט אַ געמאַכטן ערנסטן טאָן זיך צו זיי געווענדעט איוואַן טימאָפעיטש — אַ פּאַרטיזאַנער דאַרף יעדע פּרייע מינוט אויסנוצן, ווייל ער ווייסט קיינמאָל נישט, ווען ער וועט דאָס צווייטע מאַל האָבן אַזאַ געלעגנהייט.

— עס שלאָפט זיך נישט, „דיאדיענאַ“ — אַז דו ביסט געווען יונג, ביסטו געשלאָפּן אין אַזוינע שיינע, ווונדערבאַרע נעכט? — האָט אים אָפּגענומפּערט נאַריאַ.

— דאָס איז אַלץ גוט געווען דאָרטן, אין דיין דערפּל, אויף דעם בערג פון דניעפּער, אָבער דאָ, טויזנטער קילאָמעטער ביי דעם דייטש אין הינטערונט, זינגט זיך נישט. — נישט מיר זינגען — האָט צירעלע געזאָגט — נאָר אונדזערע נשמות זינגען פון אונדז אַרויס, און מיר וואָלטן דיר זייער געבעטן, גוטער איוואַן טימאָפעיטש, זאָלסט אונדז נישט פאַרווערן דעם פאַר־געניגן.

— יונגע ציגן — האָט ער מיט רעזיגנאַציע אַ זאָג געטאָן און זיך געלאָזט גיין אין דער ריכטונג צו די פּאַסטנס, ביי דעם אַרויסגאַנג

פון לאַנער. „יונגוואַרג — האָט ער געמראַכט — זיי וואָלמאָן איצט באַדאַרפט זיצן מיט אַ געליבטן ערוגען אין אַ וויינישלינגאַרטן, אָדער בייט ברעג פון טייד, און געניסן פונעם לעבן, נישט דאָ אין וואַלד, וווּ מען איז נישט זיכער מיטן מאַרגן. מיינע יונגע יאָרן האָב איך בעסער פאַרבראַכט.“ ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין אַ בוים און איז לאַנג געשטאַנען אַ פאַרטראַכטער, און זיך צוגעהערט צום טרויעריקן ליד, וואָס די מיידלעך האָבן אזוי זיס געזונגען.

קאפיטל 2

די צוויי „שוועסטערלעך“, ווי די פאַרטיזאַנער האָבן אַ נאָמען געגעבן נאָדיען און צירלען, האָבן ביז דער פאַרטיזאַנסקע געהערט צו צוויי באַזונדערע וועלטן. נאָדיאַ איז געבוירן געוואָרן אין אַן אַרע-מער פּויערישער משפּחה און דערצויגן געוואָרן ביי אַ בייזער שטיף-מוטער, ווייל איר אייגענע מוטער האָט זי פאַרלאָזן, ווען זי איז אַלט געווען 5 יאָר. זייענדיק נאָך אַליין אַ קינד, האָט זי געמוזט ניאָנטשען די קינדער, וואָס די שטיף-מוטער האָט יעדעס יאָר געבוירן, און אויספירן די שווערסטע שטוב-אַרבעט. פאַר דער קלענסטער זינד, האָט די שטיף-מוטער זי מערדערלעך געשלאָגן, און דער פּאָטער האָט זי נישט געקאָנט פאַרטיידיקן, ווייל ער האָט אַליין מורא געהאַט פאַר דער בייזער פרוי. ווען נאָדיאַ איז אַלט געוואָרן 15 יאָר, האָט זי פאַרלאָזט דעם פּאָטערס הויז, און איז אַוועק אַרבעטן אין קאַלכאָז. זי איז געווען פליסיק און איז גיך געוואָרן אַ „ברייגאָדירשע“ ביי די מעלקערינס פון די בהמות. נישט קוקנדיק אויף די שווערע קינדער-יאָרן, איז דאָך נאָדיאַ אויפגעוואַקסן אַ הויכע, געזונטע, מיט שטאַרק אַנטוויקלטע פּאַרמעס, מיט בלאַנדע האָר, פאַרפלאַכטן אין אַ גראָבן צאַפּ, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן אויף די ברייטע פלייצעס און האָט דער-גרייכט ביזן גאַרטל. איר גוטמוטיק געזיכט האָט אַ באַזונדערן חן צו געגעבן די טיפע אויגן, וועלכע האָבן צומאָל געהאַט אין זיך די הימל-לישע בלויקייט פון אַ שיינעם זומער-טאָג און צומאָל די זאַפטוקע גרינקייט פון די אומענדלעכע ווייסרוסישע לאַנסקעס.

ווען די דייטשן האָבן פאַרברענט איר דאָרה, איז נאָדיאַ מיט אַ גרעסערער גרופע יוגנטלעכע אַוועק אין וואַלד צו די פאַרטיזאַנער.

צירעלע איז געווען א בת יחידה ביי אירע עלטערן, וועלכע זעצן געווען די רייכסטע מאנאפאקטורס-התרים אין א קליין שטעטל אויף וואָלין. ווען זי האָט געענדיקט די אָנפאַנג-שולע, האָט מען זי אָפגעפירט קיין ראָוונע אין גימנאַזיע. די עלטערן האָבן זייער געראַטן טעכטערל צוגעשטעלט אַלע פאַרגעניגנס. מען האָט איר געלערנט שפראַכן און שפּילן אויף קלאַוויר. אַלע חברטעס האָבן ליב געהאַט דאָס „קליינע צירעלע“ מיט די געקרייזלטע האָר און מיט די שוואַרצע, פאַרחלומטע אויגן אויף דעם בלאַסן געזיכט פאַר איר איידעלן גוטן כאַראַקטער. צירעלע האָט אויך געהאַט אַ חבר — סימקע האָט ער געהייסן. זיין פאָטער איז געווען אַן אַרעמער אַנענט פון זינגערס ניי-מאַשינען. סימקע איז געווען זייער אַ פעאיקער, און ווען ער האָט געענדיקט צוזאַמען מיט צירעלען די אָנפאַנג-שולע, איז ער אוועקגעפאַרן קיין ווילנע ווייטער לערנען אין לערער-סעמין נאָר. יעדן זומער פלעגט ער קומען אין שטעטל און גאַנצע טעג האָט צירעלע מיט אים פאַרבראַכט אויף דעם ברעג פון טייך, אָדער זיי האָבן שפאַצירט אין פעלד. ווי אַ זיסער הלום זענען דורכגעלאָפן אירע קינדער-יאָרן. ווען די דייטשן זענען געקומען, האָט צירעלע מיטאַמאָל דערפילט, אַז זי איז שוין מער נישט קיין קינד, זי האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז זי איז שוין אויף אַזויפיל דערוואַקסן, אַז זי קען אַריבערטראַגן, ווי אַלע יידן אין געטאָ, די אַלע דערנידערונג-גען, פייניקונגען און שווערע אומריינע אַרבעט. ווען סימקעס גאַנצע משפּחה האָט מען בשעת דער ערשטער אַקציע דערהרגעט, האָבן צירעלעס עלטערן גענומען סימקען צו זיך אין הויז און אים באַהאַנדלט ווי אַן אייגן קינד. צירעלע און סימקע האָבן געאַרבעט אויף איין אַרבעטס-פלאַץ אין אַ גאַרבעריי. זיי האָבן צוזאַמען געשטופט די שווערע וואַגאַניעטקעס מיט האַלץ. זיי האָבן געשלאַפּט צוזאַמען די שטינקענדיקע נאַסע פעלן פון די באַסיינען אונטער די געשרייען און אַפּשפאַטערישע בליקן פון די דייטשן און אוקראַינישע אויפזעערס. נאָכן שווערן טאָג אַרבעט, פלעגן זיי זיך נאָך לאַנגע שעהן, ביי דער קאַרגער שוין פון אַ נאַפּטראַלעמפעלע, עפעס לייענען, אָדער זיך איבערטראַגן אין דער נישט ווייטער פאַרגאַנגענהייט. זיי האָבן געלעבט מיט דער האַפּענונג, אַז די גרויזאַמע ווירקלעכקייט וועט אַזוי פּלאַצונג פאַרשווינדן, ווי זי איז געקומען, און עס וועלן ווידער קומען

רואיקע, גליקלעכע טעג. אזוי האָבן זיי געלעבט און געהאָפּט... ביז...
 יום כיפור 1942. דער געמאָ ברענט. ווי ווילדע חיות, לויפן אַרום
 אין די גאַסן די געסטאָפּאָוועס און אוקראַינישע פּאָליציאַנטן. מען
 שלאָגט, מען שיסט, מען יאָגט די אויף מויט הערשראָקענע, האַלב־
 נאַקעמע יידן צום אומשלאַג־פּלאַץ. אַ באַקאַנטע קריסטן רייסט צי-
 רעלען אַרום פון די הענט פון אַן אוקראַינישן מערדער און באַהאַלט
 זי אין אַ קעלער. ווי לאַנג איז זי געווען אין דעם קעלער, געדענקט
 זי נישט, אפשר אַ וואָך און אפשר גאַר אַ יאָר. אַ גלייכגילטיקייט צו
 אַלץ האָט זי דערפּילט. עס בינדט זי שוין גאַרנישט מיט דער וועלט.
 די עלטערן, סימקע, אַלע נאָנטע פּריינט האָט זי פּאַרלוירן.
 איינמאַל אין אַן אָונט קומט אַרײַן צו איר אין קעלער די
 קריסטן, וואָס האָט זי געראַטעוועט.

— מערער קען איך דיר דאָ נישט אויסבאַהאַלטן, ווייל איך
 האָב מורא פאַר די שכנים. דאָ האָסטו צוויי ברויטן און אַ פּושקע
 שוועבעלעך. איך וועל דיר אַרויספירן פון שמעטל און דיר ווייזן דעם
 וועג צום וואַלד. דאָרטן וועסטו זיך דערשלאָגן צו די פּאַרטיזאַנער
 און וועסט זיין געראַטעוועט.

ערשט אויפן צווייטן טאָג אין וואַלד איז זי אַרום פון דער אַפּאָ-
 מיע. די אַרומיקע שטילקייט, דער שיינער וואַלד, וועלכער האָט זיך
 אָפּגעשפּיגלט מיט ווונדערבאַרע גרין־געלע קאָלירן, אונטער די
 שטראַלן פון דער אויפגייענדיקער זון, די פּרייע, ריינע לופט, האָבן
 צוביסלעכווייז איר אומגעקערט דאָס גלייכגעוויכט, און דערוועקט אַ
 ווילן צו לעבן.

— ווי אויסטערליש דאָס איז — האָט זי זיך געמאַכט אַ פּאַר-
 ווורף — נאָך דעם אַלעמען גלוסט זיך נאָך לעבן. נאָר איך מוז גע-
 פינען פּאַרטיזאַנער, און דאָן וועט דאָס לעבן האָבן אַ זין, — לעבן
 בכדי נקמה צו נעמען.

לאַנג האָט צירעלע אַרומגעבלאָנדזשעט איבער די וועלדער און
 נישט געקענט געפינען קיין פּאַרטיזאַנער. די צוויי ברויטן האָט זי
 שוין פון לאַנג אויפגעגעסן. זי האָט זיך שוין דערנערט בלויז מיט
 קאַרטאָפּל, וואָס זי האָט ביינאַכט אָנגעגראָבן אין אַ גאַרטן אויף דעם
 ראַנד פון וואַלד. עס האָבן אָנגעהויבן בלאָזן קאַלטע האַרבסטרוינטן.
 די געלע בלעטער האָבן אָנגעהויבן זיך איינציקווייז אָפּצורייסן פון

די בוימער און לאנגזאם פאלן צו דער ערד. עם האָט איר שוין פאר-
 פעלט אַ שוועבעלע אויף צולייגן אַ פייער. און דאָן האָט זיך אָנגע-
 הויבן דאָס ערגסטע, עם האָבן אָנגעהויבן גיסן געדיכטע, קאלטע
 האַרבסט־רעגנס, פון וועלכע זי האָט נישט געקענט געפינען קיין באַ-
 העלמעניש. אין אזאָ קאלטן, נאָסן פרימאָרגן האָט אַ גרופע פארטיי-
 זאנער, צווישן וועלכע עם איז געווען אויך די ווייסרוסין נאָדיאָ,
 געפונען צירעלען ליגן אַ האַלב־פאַרחלשמע הינטער אַ בויס. די
 פעסטע נאָדיאָ האָט אַ כאַפּ געמאַן צירעלען אין אירע אָרעמס, זי
 איינגעוויקלט אין איר וואַטענער, קאַלכאָזנער מאַרינאַרקע און זיך
 מיט איר אַוועקגעזעצט ביים הייסן פייער, וואָס די פאַרטייאָנער
 האָבן צולייגט. ווען עם איז פאַרטיק געוואָרן די זופּ, וואָס די פאַר-
 טיאָנער האָבן אָפּגעקאַכט, האָט נאָדיאָ אַרויסגענומען פון שטיוול
 איר הילצערנע לעפל און ווי אַ קליין קינד צירעלען אָנגעהאַדעוועט,
 געגלעט זי איבער די שוואַרצע געקרייזלטע האָר און זי געטרייסט.
 די פאַרטייאָנער האָבן צירעלען מיטגענומען מיט זיך. און פון דאָן
 דאַמירט זיך די גרויסע פרוינטשאַפט צווישן די צוויי מיידלעך. נאָר
 דאָס איז נישט געווען כלוין אַ דאַנקבאַרקייטס געפיל פון צירעלעס
 זייט, פאַר אַפּראַטעווען איר לעבן. ניין, צירעלע האָט ליב געקראָגן
 די ווייסרוסין פאַר איר גוטמוטיקייט. עם האָט איר, אַלס פיזיש
 שוואַכע, אפילו אימפּאַנירט נאָדיעס מענערישער כוח, וועלכער האָט
 אַרויסגעאַטעמט פון איר יעדער באַוועגונג, און זייענדיק אין אירע
 אָרעמס, האָט זי זיך געפילט עפעס אזוי זיכער און רואיק.

נאָדיאָ האָט צום אָנפאַנג געפילט צו צירעלען אַ מין רחמנות, ווי
 צו אַ שוואַך, אומבאַהאַלפן באַשעפעניש. נאָר צוביסלעך, באַקענענ-
 דיק זיך נענטער מיט צירעלעס איידעלן כאַראַקטער, איז דאָס
 רחמנות־געפיל פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שטאַרקער ליבשאַפט,
 וועלכע האָט צייטנווייז אויסגעזען ווי די ליבע פון אַ מוטער צו אַ
 קינד. זי האָט ליב געהאַט זי צו צעטרלען ווי אַ קליין קינד. מעגלעך,
 אז די מוטערשאַפט־געפילן, וואָס ווערן רייה ביי אַ 20־יאָריקער, גע-
 זונטער פרוי, האָבן זיך אויסגעדריקט אין די צערטלעכקייטן. לאַנגע
 שעהן פלעגן זיי זיצן אָפּגעזונדערט, ערנעץ אין אַ ווינקל פון לאַנגע,
 און זיך דערציילן וועגן דער פאַרגאַנגענהייט, אָדער זינגען צוזאַמען.
 נאָדיאָ האָט דערציילט צירעלען וועגן איר שטאַרקע ליבע צו פיעמרא

דעם שמיד פון קאלכאָז. ער איז געווען אזא געזונטער, אז ער האָט געדענט צעברעכן מיט די הענט און אייזערנע פּאָדקאווע. נאָכן שניט האָבן זיי געזאָלט חתונה האָבן, נאָר עס איז אויסגעבראָכן די מלחמה און מען האָט פּיעטראָן צוגענומען אויף דעם פּראָגט. איין בריוו האָט זי בלוז פון אים דערהאַלטן. דעם בריוו טראָגט זי שטענדיק ביים האַרצן, איינגעוויקלט אין אַן אַלט שטיקל צייטונג. צירעלע האָט שוין פיל מאָל געלייענט דעם דאָזיקן בריוו. זי ווייסט שוין, אז ער איז אַ טאַנקיסט, אז אַלע אָפיצירן האָבן אים ליב און אז ווען ער וועט צעקלאַפּן דעם פאַרשאַלטענעם דייטש, וועט ער צו איר קומען מיט אַ ברוסט באַהאַנגען מיט מעדאַלן און דאָן וועלן זיי חתונה האָבן און ער וועט זי ליב האָבן ביו צום „ברעט פון קבר“.

צירעלע האָט זיך מיטגעפּרײט מיט נאַדיעס גליק, כאָטש טיף אין האַרצן האָט אָפּט גענודושעט אַ נישט־פאַרוואַקסענע ווונד. ווען נאַדיאַ האָט דערציילט וועגן די גליקלעכע שעה, וואָס זי פלעגט פאַרברענגען מיט איר פּיעטראָן אויף דעם ברעג פון דניעסטער, האָט זיך איר דערמאָנט איר קליין שטעטל אויף וואַלין, די לאַנקע ביים טייכל, וווּ זי פלעגט מיט סימקען שפּאַצירן אין די שיינע זומער־אָונטן, און אירע טרויעריקע אויגן פלעגן זיך פאַרציען מיט פייכער קייט. זי האָט נאָדיען דערציילט וועגן אירע איבערלעבענישן אין געטאָ, וועגן די שרעקלעכע נעכט אין וואַלד, ווען זי האָט געזוכט פאַרטיזאַנער און וועגן דעם, אז זי איז איצט עלנט, ווי אַ שטיין, ווייל אַלע האָט דער דייטש דערמאָרדעט.

— אויב מיר וועלן איבערלעבן די מלחמה — האָט זי נאַדיאַ געטרייסט — וועסטו מיט מיר פאַרן אין מיין דאָרף. דו ביסט „אַ שטאַרק גראַמאַטנע“, דו וועסט באַקומען אַ פּאַסטן אין אונזער „קאַלכאָז“ און דער שענסטער בחור וועט פאַר דיר חתונה האָבן, און מיר וועלן זיין שטענדיק צוזאַמען.

די פאַרטיזאַנער האָבן ליב געהאַט די „שוועסטערלעך“, ווי זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן די צוויי מיידלעך. נאַדיאַ איז זיי געפעלן גער ווען פאַר איר גוטער שטוימונג, וואָס האָט זי קיינמאָל נישט פאַרלאָזט, און די הויפט־זאַך פאַר איר זעלטענער פאַר אַ פרוי גבורה. ווען זי פלעגט האַסן האַלץ פאַר דער שטאַב־קיך, וווּ זי איז געווען אַ קעכין, און האָט מיט דער בלאַנקענדיקער שווערער האַק דער־

לאנגט האסטיקע קלעפ איבער א סענקוואטן קלעצל, פלעגן די מענער זיך אפרוקן און א זייט און א זאג מאן מיט א שמיכל :

— טא טשארט, ניע באבא — רובאיעט קאק מוזשיק. (דאס איז א שר, נישט קיין פרוי, זי האט ווי א פויער).

כיי צירעלען האבן די פארטיזאנער באוונדערט איר אויסדויער און גוטסקייט. בשעת די שווערע נאכט-מארשן, איז זי שטענדיק געדווען וואכעדיק און אלס קראנקן-שוועסטער, האט זי שטענדיק געשרייזט מיט דער פולגעפאקטער סומקע מיט מעדיקאמענטן, אין עק פון דער קאלאנע, און האט געטראגן באלדיקע הילף די פארטיזאנער, וועלכע זענען אפגעשטאנען צוליב אן אָנגעריבענעם פוס, אָדער אן אנדער סיבה. בשעת א שלאכט, פלעגט צירעלע אויסגראבן א גריבל מיט איר סאפיראענעם רידל, וואָס זי האט שטענדיק געטראָגן צוגעבונדן צום פאס, זיך פארמאסקירן און פון דארטן האלטן אונטער דער אָבסערוואַציע די קעמפנדיקע פארטיזאנער. און ווען עמיעער פלעגט פארווונדעט ווערן, איז זי באַלד צו אים געלאָפן מיט הילף. נישט איין שווערן פארטיזאנער האָט זי אויף אירע שוואכע מיידל-שע פלייצעס ארויסגעשלאָפּט א פארווונדעטן פון שלאכטפעלד, אונטער א האַגל פון קוילן, אויף א זיכער אָרט, איבערגעבונדן די ווונד און זיך צוריק אומגעקערט אויף איר פלאץ. צירעלע האָט ליב געדראָגן איר פאך, אלס קראנקן-שוועסטער, און האָט אין אים אַרייַנגעלייגט די גוטסקייט פון איר אָנגעווייטיקטער נשמה. ווען זי פלעגט איבערבונדן א שווער-פארווונדעטן און זיך צורידן מיט אירע צארטע, דינע פינגער צום אָנגעווייטיקטן אָרט, איז דער ווייטיק באַלד פארשווונדן — אזוי האָבן געזאָגט די פארטיזאנער.

עס האָט בלויז פאַרדראָסן די יונגע פארטיזאנער, וואָס די צוויי שיינע מיידלעך האלטן זיך אָפגעוונדערט און לאָזן זיך נישט אַריין אין ראַמאָנען מיט די שיינע בחורים, וואָס האָבן זיך אין זיי האָפּט נוננסלאָז פאַרליבט. פיל פארטיזאנער איז געפּעלן געווען די טיפישע סלאַווישע שיינקייט פון נאָדיען, אירע העלע, בלאַנדע האַר, די טיפע בלויע אויגן, איר שטאַרקע מאַיעסטעטישע פיגור. אנדערע ווידער האָט אימפּאָנירט צירעלע, מיט די שוואַרצע, געקרייזלטע האַר, מיט די רעגולערע שטייבן אויף דעם יידישן געזיכט, מיט איר קלאַסיש געבוטער, קליינער פיגור, וואָס האָט אין אַלגעמיין אויסגעווען ווי אַ

סטאטועטקע פון זאקסישן פאָרצעלאַן. אָבער ווען ווער פון דער יונג-
וואַרג פלעגט צו צירעלען צושטיין מיט זיינע ליבעדערקלערונגען,
האָט זי מיט אַ שמייכל געענטפערט:

— אַיזט איז מלחמה, און מיר, יידן, האָבן די איינציקע אויפֿ-
גאַבע נקמה נעמען און אַלע אייגענע פאַרגעניגנס דאַרפן מיר פאַר-
געסן. ווען די מלחמה וועט זיך ענדיקן, און אַלע ווונדן וועלן פאַר-
וואַקסן ווערן, וועל איך דאָן דערלויבן דעם מלך פון דער ליבע, דעם
„חבר אַמור“, ער זאָל מיר אַרײַנלאָזן אַ פּרישע פּײַל אין מיין האַרצן.
נאַדיא פלעגט זיך אָפּטרון פּיל פּשוטער. צווישן איר און דעם
פאַרליבטן בחור פלעגט פאַרקומען מער ווייניקער פאַלגנדיקער דיאַ-
לאָג:

— נאַדיענקאַ, צוליב וואָס פאַרדאַרבן דייע דיינע יונגע יאָרן, שענק
מיר אַביסינקעלע ליבע.

נאַדיא האָט אַוועקגעלייגט אירע פעסטע הענט אויף דעם בחורס
אַקסל, אַ לאַנגע וויילע אים געמאַסטן מיט אירע טיפע בלויע אויגן
און פּלוצלונג געפרעגט:

— דו קענסט פעטראָ דעם קאַוואַל פון קאַלכאַז, דער רויטער
באַנאַטיר? —

— ניין האָט דער בחור געענטפערט.

— דער קאַוואַל פּיעטראָ — האָט פאַרגעזעצט נאַדיא — קאַוועט
אַלײן, אָן קיינעם הילף, דעם צעוויילדעוועטסטן פּערד פון קאַלכאַז.
ווען ער נעמט אַרײַן דעם פּערדס פּוס צווישן זיינע סני, בלייבט יעדער
נער ווי אַ פאַראַלזירטער.

— וואָסזשע האָט דאָס פאַר אַ שייכות צו מיר? — האָט מיט
פאַרוונדערונג געפרעגט דער בחור.

— פּיעטראָ האָט מיך שטאַרק ליב און וועט קיינעם נישט לאָזן
אַנרירן זיין נאַדיען. איך וואָלט דיר נישט געראַטן זיך צו באַקענען
מיט מיין פּיעטראָ. דו וואָלסט דערפון ווייניק נחת געהאַט. ער וואָלט
דיך מיט איין האַנט צעקוועטשט ווי אַ קאַרענע „ליעפּיאַשקע“
(פלעצל).

קאפיטל 3

די אויסשפירער האָבן מיטגעטיילט, אז אַ שטאַרקע שטראַף-עקסד
פּעדיציע דערנענטערט זיך צום לאַגער. אלע פּאַרטיזאַנער זענען געד
שטעלט געוואָרן אונטער געווער, אַפילו די קוכערס, די פּורמאַנעס
און די לייכטפּאַרוונדעטע. איין אָפּטיילונג האָט דער קאַמאַנדיר
אַרויסגעשיקט דורך אַ זייטיקן וועג, מיט דער אויפגאַבע צו פּאַרגיין
דעם דייטש פון הינטן און אים אַטאַקירן, נאָך איידער ער וועט זיך
דערנענטערן צום לאַגער. אין דער גרופּע זענען אויך געווען די
„שוועסטערלעך“. אין „קאַפּ“ פון דער גרופּע איז געגאַנגען סראַלקע,
דער „פּולעמיאָטיק“ (קוילנוואַרפּער) און הינטער אים, אלס צוויי-
טער נומער פון קוילנוואַרפּער, האָט לייכט געשפּרייזט נאַדיאַ מיט
אירע צוויי שווערע טאַרבעס אויף די אַקסלען — איינע פּול מיט
קוילן און די צווייטע מיט זאַפּאַסאָווע דיסקן צום קוילנוואַרפּער. אין
„עק“ פון דער גרופּע איז געגאַנגען צירעלע. איר גרינע ברעזענטענע
„סומקע“ מיטן רויטן קרייץ, איז געווען פּול אָנגעשטאַפּט מיט לאַנגע
בינטן פון פּאַראַשוטן-שטאַף, מיט וואַטע און מעדיקאַמענטן.

די פּאַרטיזאַנען זענען אָנגעפּאַלן אויף די דייטשן, בשעת יענע
האָבן געגעסן מיטאַג אין דאָרף לובין. עס האָט זיך פּאַרבונדן אַ
קאַמף. די דייטשן האָבן אויף שנעל אויסגעגראָבן אָקאַפּעס אין זאַמ-
דיקן גרונט. צווישן די הייזער און האָבן זיך פּאַרביסן פּאַרטיידיקט.
די פּאַרטיזאַנער האָבן זיך אַוועקגעלייגט הינטער די פעניעס פון
אויסגעהאַקטן וואַלד און דאָרט באַשאַסן די דייטשע אָקאַפּעס. עס
זענען שוין געווען געפּאַלענע און פּאַרוונדעטע פּאַרטיזאַנער. צירעלע
איז אָן אויפהער אַריבערגעקראָכן פון איין אָרט אויפן צווייטן און
איבערגעבונדן די פּאַרוונדעטע פּאַרטיזאַנער, נישט אַראַפּלאַזנדיק
פון אויג איר נאַדיען, וועלכע האָט פלינק אָנגעפּילט יעדעס מאָל אַ
פּרישן דיסק מיט קוילן און דערלאַנגט סראַלקען.

פּלוצלונג האָט צירעלע דערזען, ווי סראַלקע האָט זיך האַסטיק
אַ הויב געטאָן פון אָרט, אַרויסגעלאָזט דעם קוילנוואַרפּער פון די
הענט און ווי אַ שטיין צוריק אַ פּאַל געטאָן אויף דער ערד. זי האָט
געזען, ווי נאַדיאַ האָט אים אַרומגעכאַפּט מיט ביידע הענט ביים
קאַפּ, אים געטרייסלט, דערנאָך אים אויסגעלייכט און דעם פנים

פארדעקט מיט זיין היטל. צירעלע האָט געווען, ווי נאָדיאָ האָט אויפֿ-
געהויבן דעם קוילנוואַרפער, אָנגעשפּאַרט אים אין סראָלקעס טויטן
גוף און אָנגעהויבן אַרויסלאָזן קורצע סעריעס לויט די באַפעלן פון
קאָמאַנדיר.

„נישטאָ מער דער פּריילעכער סראָלקע דער „פּאָליעמיאָטישק“
— האָט אַ טראַכט געמאָן צירעלע און אַ הייסע טרער האָט זיך
אַראָפּגעגליטשט פון איר געזיכט אויף דער ברעזענטענער סומקע
מיטן רויטן קרייץ. פּלוצלונג איז געוואָרן אַ צעמישונג ביי די
דייטשן. פון אַ „טערמוטנער“ קויל האָט אָנגעהויבן ברענען דער דאָך
אויף איינעם פון די הייזער, אונטער וועלכע עס האָבן זיך געצויגן
זייערע אָקאָפּעס. דער פּאַרטיזאַנען־קאָמאַנדיר האָט אויסגענוצט די
בהלה און געגעבן אַ באַפעל: „אין אַטאַקע!“ די פּאַרטיזאַנען האָבן
זיך אויפגעריסן פון זייערע ערטער און מיט אַ ווילדן „הוראָ!“ זיך גע-
לאָזט לויפן צו די ברענענדיקע הייזער. צירעלע איז מיטגעלאָפּן. די
דייטשן האָבן באַגענטט די אַטאַקירנדיקע מיט אַן אוראַגאַן פייער.
אין דעם מאָמענט האָט זיך נאָדיאָ אַ וואַקל געמאָן און ווי אַ סנאָפּ
אַ פּאַל געמאָן אויף דער ערד. צירעלע איז באַלד צוגעלאָפּן צו איר.
נאָדיאָ איז געלעגן אַ בלאַסע און האָט געקרבצט, דער לינקער פּוס
איז ביי איר געווען דורכגעשאָסן אין עטלעכע ערטער און דער רוי-
טער פּלעק אויפן גרויען זאַמד אונטער דער פּאַרווונדעטער קני איז
געוואָרן יעדע וויילע אַלץ ברייטער און העלער.

— נאָדיענקאָ, ביסט פּאַרווונדעט! — האָט מיט אַ זיך איבער-
רייסנדיקער שמים אויסגעשריען. צירעלע — נעם מיך אַרום ביים
האַלדז און מיר וועלן אַוועקריכן דאָ נישט ווייט, אין די מאַלינע-
קוסטן, וועל איך דיר איבערבינדן די ווונד.

זיי האָבן זיך אַרומגענומען און אַוועקגעקראַכן אין דער ריכטונג
פון די קוסטעס. נאָדיאָ איז יעדער וויילע געוואָרן אַלץ שוואַכער און
שווערער. צירעלע האָט אָנגעשמרענגט אַלע כוחות און געשלעפּט די
חברטע פּאַרויס. די קוילן זענען אָן אויפהער נאָכגעפּלויגן איבער
זייערע קעפּ, ווי דערעסענע קאָמאַרעס, מיט אַ דינעקן פּייה און גע-
פּאַלן אַרום זיי.

נאָך 2-3 מעטער און זיי זענען ביים צייל... צירעלע מאַכט די
לעצטע אַנשמרענגונג... שוין באַלד... פּלוצלונג דערפּילט צירעלע אַ

שמארקן שטאך ווי מיט אן אול אין רעכטן אָרעם... גרינע, רויטע, געלע קרייזן הויבן אָן צו פינקלען פאַר די אויגן און זי הויבט אָן איינצווינקען ווי אין אַ שוואַרצן אָפּגרונט.

ק א פ י ט ל 4

די שלאַכט איז געענדיקט. די דייטשן זענען אַנטלאָפּן פון דאָרף, איבערלאָזנדיק פיל געהרגעטע, פאַרווונדעטע, וואָגנס מיט אַמוניציע און פּראָוויאַנט.

דער קאָמאַנדיר האָט אויסגעשטעלט די פאַרטיילונג אַויף אַ פּלאַץ אינמיטן דאָרף, בכדי פעסטצושטעלן די צאָל געהרגעטע און פאַרווונדעטע חברים.

— די „שוועסטערלעך“ פעלן! — האָט דאָפּאָרטירט איינער פון די פאַרזאַמלטע.

די פאַרטיילונג זענען זיך צעלאָפּן אין אַלע ריכטונגען זוכן די מיידלעך.

הינטער אַ מאַלינגע-קוסט האָט מען זיי געפונען ליגן פאַרחלשטע. זיי זענען געלעגן אַרומגענומען, ווי זיי וואָלטן געשלאָפּן. פון צירע-לעס האַנט, וועלכע האָט פעסט געהאַלטן אַרומגענומען נאָדיעס האַלדז, האָט זיך געצויגן אַ רויט שנירעלע בלוט און איז איינגע-זאַפט געוואָרן אין העל-בלאָנדן צאַפּ פון דער ווייס-רוסין.

*

אין גרויסן, האַלכטונקלען געצעלט, געמאַכט פון אַ פאַראַשוט, אין וועלכן עס האָט זיך געפונען דער „סאַנבאַט“ (סאַניטאַר-אַפּ-טיילונג) ליגן אויף שינעלן, אויף צעריסענע זעק די פאַרווונדעטע פאַרטיילונגער. און אין אַ ווינקל, צוגעטוליעט איינע צו דער צווייטער, ליגט נאָדיא מיט אַ פאַרבאַנדאָזשירטן פּוס און צירעלע, מיט אַ באַנד דאָזשירטע האַנט. זייערע אויגן זענען פול מיט פרייד און איבערגע-געבנקייט. זיי טיילן זיך מיט די איינדרוקן פון דער לעצטער שלאַכט. — איך וועל דערציילן מיין פעטראָ'ן — זאָגט נאָדיא מיט אַ שוואַכער שטים — אַז דו, דאָס קליינע צירעלע, האָסט איינשטעלנדיק דיין אייגן לעבן, אים אָפּגעראַטעוועט זיין גאַלדענע נאָדיא.